

iktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 483-484 5 YTL.

seçime giderken akp iktidarı

öztin akgüç - pınar akkoyunlu - fulya atacan - toktamış ateş
cem doğan - fuat ercan - haldun gülalp - bahadır
kaleağası - hayri kozanoğlu - kuvvet lordoğlu - türkel minibaş
izzettin önder - sunur savran - faruk sönmezoğlu

navas havalimanı Şehir Merkezi Otobüs Sefer Saatleri

ANKARA ESENBOĞA HAVALİMANI

(0312) 310 35 55 (2) / (0312) 398 03 76 (1604)

Havalimanı: Esenboğa Havalimanı'na inen tüm iç ve dış hat uçakları için servis düzenlenmektedir.

AŞTİ (Otogar): 03.00-21.00 arası her yarım saatte bir, 21.00-03.00 arası uçak kalkış saatlerine göre günlük ayarlanmaktadır.

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat.

19 Mayıs Stadyumu: Servis saatleri 03.30-21.30 arası her yarım saatte bir, 21.30-03.30 arası uçak kalkış saatlerine göre günlük ayarlanmaktadır.

Varış Süresi: Yaklaşık 45 dakika.

SAMSUN ÇARŞAMBA HAVALİMANI

(0362) 844 88 56

SAMSUN

05.30 08.30 10.00 19.00

Ek olarak: Salı, Cuma ve Pazar günleri 07.00'de, Pazartesi günü saat 18.00'de, Çarşamba günü 11.00'de, Cumartesi günü ise saat 11.30'da servis düzenlenmektedir.

Kalkış Noktası: Cumhuriyet Meydanı Değişim Sahnesi Yanı (Eski Nikah Salonu)

Varış Süresi: Yaklaşık 30 dakika.

Havalimanı: Havalimanına inen tüm uçaklar için hizmet verilmektedir.

İZMİR ADNAN MENDERES HAVALİMANI

(0232) 274 22 76

KARŞIYAKA (MAVİŞEHİR)

03.00 10.00 17.00

04.00 11.00 18.00

05.00 12.00 19.00

06.00 13.00 20.00

07.00 14.00 21.00

08.00 15.00 22.00

09.00 16.00 23.00

Kalkış Noktası: EGE Park Alışveriş Merkezi.

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat.

Havalimanı: Adnan Menderes Havalimanı'na inen bütün tarifeli iç hat uçakları için servis düzenlenmektedir.

ALSANCAK

03.30 10.30 17.30

04.30 11.30 18.30

05.30 12.30 19.30

06.30 13.30 20.30

07.30 14.30 21.30

08.30 15.30 22.30

09.30 16.30 23.30

Kalkış Noktası: Efes Oteli.

Varış Süresi: Yaklaşık 30 dakika.

Not: Dış hatlardan gelen charter uçakları için Havalimanı'ndan Otogar'a da servis düzenlenmektedir.

DALAMAN HAVALİMANI

(0252) 792 50 77 / (0535) 725 96 60

Havalimanı: Dalaman Havalimanına inen bütün tarifeli iç hat uçakları için servis düzenlenmektedir.

Fethiye: Servislerimiz uçak kalkış saatinden iki buçuk saat önce Fethiye Yat Limanı önünden hareket etmektedir.

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat 10 dakika.

Marmaris: Servislerimiz uçak kalkış saatinden üç saat önce Marmaris Şehirlerarası Otogarı'ndan hareket etmektedir.

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat 30 dakika.

ANTALYA HAVALİMANI

(0242) 330 38 00

ŞEHİRDEN KALKIŞ

03.30 09.00 16.00 20.00

06.00 11.00 17.00 21.00

07.00 12.00 18.00 22.30

08.00 15.00 19.00

Kalkış Noktası: Konyaaltı Cad. No: 24 Antalya Antmarin İşmerkezi THY şehir ofisi.

Varış Süresi: Yaklaşık 30 dakika.

Havalimanı: Antalya Havalimanı'na inen bütün tarifeli iç hat uçakları için servis düzenlenmektedir.

MALATYA ERHAÇ HAVALİMANI

(0422) 326 58 13 / (0533) 341 38 23

MALATYA

05.00 08.00 12.00 19.30

Ek olarak: Hafta içi saat 15.00'te, Cumartesi günü saat 12.30'da, Pazar günü ise saat 12.00'de servis düzenlenmektedir.

Kalkış Noktası: Uçbağlar Mah. Sivas Cad. Obay Apt. No: 51/B Havaş Ofisi (İnönü Stadyumu'na 200 metre)

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat.

Havalimanı: Havalimanına inen tüm uçaklar için hizmet verilmektedir.

İSTANBUL SABİHA GÖKÇEN HAVALİMANI

(0216) 411 86 00

KOZYATAĞI, 4. LEVENT BOSTANCI

04.00 10.00 16.00

05.00 12.00 17.00

06.00 13.00 18.00

07.00 14.00 19.00

08.00 15.00 20.00

09.00

Havalimanı: Havalimanına inen tüm uçaklar için hizmet verilmektedir.

GERMANWINGS VE CONDOR uçuşları için: Hergün saat 01.30'da Havaş Kozyatağı Ofisi önünden servis düzenlenmektedir.

Kozyatağı Kalkış Noktası: Atatürk Cad. No: 22 Kozyatağı (Havaş Ofisi)

Varış Süresi: Yaklaşık 45 dakika.

4. Levent Kalkış Noktası: Yapı Kredi Plaza.

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat.

Bostancı Kalkış Noktası: Pegasus Ofisi Bostancı

Varış Süresi: Yaklaşık 1 saat.

Not: Bostancı'dan hareket eden aracımız yaklaşık 10 dakika sonra Kartal Deniz Otobüsü İskelesi'nden ve Bostancı'dan, hareket saatinden yaklaşık 20 dakika sonra Pendik Deniz Otobüsü İskelesi'nden yolcu almaktadır.

TAKSİM

Hergün 07.30 ve 17.30'da servis düzenlenmektedir.

Kalkış Noktası: Cumhuriyet Cad. No: 14 Taksim Havaş Ofisi (Taksim Sanat Galerisi Yanı)

Varış süresi: Yaklaşık 1 saat.

Havalimanı: Havalimanı'na inen tüm Kıbrıs uçakları için hizmet verilmektedir.

GERMANWINGS VE CONDOR uçuşları için: Hergün saat 01.00'de Havaş Taksim Ofisi önünden servis düzenlenmektedir.

İSTANBUL ATATÜRK HAVALİMANI

(0212) 465 47 00 (1601-1602)

TAKSİM - HAVALİMANI

Kaşıklı Sefer

05.00 09.30 13.30 17.30 21.30

06.00 10.00 14.00 18.00 22.00

06.30 10.30 14.30 18.30 22.30

07.00 11.00 15.00 19.00 23.00

08.00 12.00 16.00 20.00 00.00

08.30 12.30 16.30 20.30 00.30

09.00 13.00 17.00 21.00 01.00

Kalkış Noktası: Cumhuriyet Cad. No: 14 Taksim Havaş Ofisi

(Taksim Sanat Galerisi Yanı)

Varış Süresi: Yaklaşık 40 dakika.

KOZYATAĞI - HAVALİMANI

Kaşıklı Sefer

04.00 09.00 13.00 17.00 21.00

05.00 10.00 14.00 18.00 22.00

06.00 11.00 15.00 19.00 23.00

07.00 12.00 16.00 20.00 00.00

08.00

Kalkış Noktası: Atatürk Cad. No: 22 Kozyatağı Havaş Ofisi

Varış süresi: Yaklaşık 1 saat 30 dakika.

Not: Havalimanı'ndan son servis saatinden sonra yolcu yoğunluğuna göre ek servis düzenlenmektedir.

ETİLER (AKMERKEZ)

Havalimanı Kalkış

07.00 11.00 15.00 19.00 23.00

09.00 13.00 17.00 21.00

Etiller Kalkış

05.00 08.00 12.00 16.00 20.00

06.00 10.00 14.00 18.00 22.00

BAKIRKÖY

Bostancı'dan Bakırköy'e gelen her deniz otobüsüne karşılık, Bakırköy Deniz Otobüsü İskelesi'nden servis düzenlenmektedir.

Varış Süresi: Yaklaşık 15 dakika.

Havalimanı: Bostancı'dan Bakırköy'e gelen her deniz otobüsü seferini karşılamak üzere, deniz otobüsü varış saatinden 20 dakika önce araç Havalimanı'ndan hareket etmektedir.

BODRUM MİLAS HAVALİMANI

(0252) 523 00 40 (1601-1203)

Havalimanı: Bodrum Havalimanı'na inen bütün tarifeli iç hat uçakları için servis düzenlenmektedir.

Şehir (Otogar): Servislerimiz uçak kalkış saatinden iki saat önce Bodrum Otogarı'ndan hareket etmektedir.

Varış süresi: Yaklaşık 45 dakika.

içindekiler

editörden 2

45 izzettin önder

adalet ve kalkınma partisi
bütçe politikası

yuvarlak masa 3

akp üzerine

48 türkel minibaş

akp döneminin yumuşak karnı:
carî işlemler

öztin akgüç 14

akp döneminde ekonomide gelişmeler

52 bahadır kaleağası

ab ile ilişkilerde sorunlar ve sorular

54 hayri kozanoğlu

akp'ye soldan muhalefet

sungur savran 29

akp ve burjuvazinin iç savaşı

58 pınar akkoyunlu

akp döneminde özelleştirme

toktamış ateş 38

türkiye siyaseti ve akp

65 cem doğan

neoliberal ihalenin son takipçisi: akp

faruk sönmezoğlu 40

türk dış siyasetinde yeni bir dönem:
siyah-beyaz ikileminin ötesinde
akp'nin dış siyaseti

77 kuvvet lordoğlu

akp hükümetinin çalışma karnesi
kırklarla dolu

I.O. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti'nin hakemli yayın organıdır.*
İktisat Dergisi, aylık olarak yayınlanır.

Kurucuları

Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi

I.O. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı

Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni

Serhat Aligil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Hikmet Akçiçek

Yayın Kurulu

Hikmet Akçiçek, İlker Aktükün, Serhat Aligil,
Fuat Ercan, Oğuz Oyan,
Yasemin Öztürk, Metin Sarfati,
Sermin Sarıca Marangoz,
Mehmet Türkay, İşaya Uşur, Berna Uymaz

Editör Kurulu

Öztin Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan,
Kaya Ardic, Cengiz Arın, Taner Berksoy,
Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgülen,
Kuvvet Lordoğlu, Türkel Minibaş,
İzzettin Önder, Murat Özyüksel, Nail Sağlan,
Ömit Şenesen, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri

Başak Ergüder

Kapak Tasarım

Yorum Ajans

Yönetim Yeri

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6

80090 Taksim/İSTANBUL

Tel: 0.212.250 50 34 - 235 61 55

Fax: 0.212.255 17 73

E-Posta: dergi@ifmc.org.tr

bilgi@ifmc.org.tr

Web: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık,

Sas Reklam Ltd. Şti.

Baskı

Sas Reklam Ajans San. Tic. Ltd. Şti.

0216.466 11 31

Abone Koşulları

Yıllık: 50 YTL

Öye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:

(Yıllık) 40 YTL

Yurtdışı: 90\$

Abone Hesap No:

Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680

Akbank Taksim Şubesi: 41007

İş Bankası Şubesi: 709365

Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;
görüşler yazarlara aittir.

Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar
hakem denetiminden geçer.

Yayın Türü: Yerel Sürekli Yayındır.

* Hakemli dergi kuralları 2. sayfadadır.

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 483-484 Mart-Nisan 2007

Fiyatı: 5 YTL

ISSN 1302 3535

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları

- İktisat Dergisi her ay yayınlanan hakemli dergidir.
- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilen her tür yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilimlerin alanlarıyla sınırlıdır.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Bir disket ve dört adet A4 boyutunda çıktıyla teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilir iş ve cep telefonlarını, e-mail adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynak yer almalıdır.

editörden

2007 yılını ülkemiz yine toplumsal-siyasi bir krizle karşıladı. Elinizdeki sayı dağıtımı çıktığında Cumhurbaşkanı adayları kesinleşmiş olacak. Cumhurbaşkanı seçiminden hemen sonra ise giderek sertleşen bir seçim yarışına gözler çevrilecek. Bir yandan Irak işgalinin etkilerinin daha derinleşmesi, bir yandan AB ve ABD ile ilişkilerdeki önemli pürüzler, bir yandan da ülkede yaratılan laik-şeriatçı kamplaşmasından beslenerek, puslu havada ülkeyi daha da germeye çalışan "derin güçler".

Hiç kuşkusuz bütün bu krizlerin ortasında olan en önemli aktör, henüz kuruluşunun beşinci yılını yaşayan ve kurulduktan bir yıl sonra iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP).

AKP, "milli görüş" çizgisinden çıkmış olmasına rağmen, klasik "milli görüş" çizgisi partilerine pek de benzemeyen bir partiydi. AKP'nin bu farklılığı, partinin kuruluşundan sonra onlarca araştırmaya konu olmasını sağladı. Hükümet olarak geçirdiği 5 yıldan sonra bile hala AKP'nin siyasal yelpazedeki yeri konusunda üzerinde uzlaşılmış bir görüş yok.

Kimine göre "çevrenin", "merkeze" isyanının bir görüntüsü. Kimine göre "gizli gündemi" olan, laikliği ortadan kaldırmak için adım adım devlete sızan "şeriatçı" bir örgütlenme. Kimine göre ise, Avrupa'daki Hristiyan-demokratlara benzer "muhafazakar-demokrat" bir parti.

İktisat Dergisi elinizdeki sayıda AKP'nin siyasal yelpazedeki yeri tartışmalarına doğrudan girmedir. Bu tartışma yerine farklı alanlardaki AKP politikalarını sorgulamayı denedi. Dış politikadan özelleştirmelere, bütçe politikalarından çalışma yaşamına ilişkin politikalara kadar, farklı alanlarda AKP hükümetinin uygulamalarını masaya yatırmaya çalıştık. Böylece AKP'nin nasıl adlandırılması gerektiğinden çok neler yaptığını ya da yapmadığını sergilemeyi ön plana çıkardık.

Dergimiz matbaada basıma girerken, Malatya'daki hunhar cinayetlerin haberi geldi. Bir kez daha yaratılan puslu ortamın "derin güçler" tarafından nasıl kullanıldığına şahit olduk. Raşel Dink, Hrant Dink'e veda konuşmasında "bir bebekten katil yaratan ortamı" temizlemekten söz etmişti. Ortam artık gencecik çocukların boğaz kesmesini normalleştiriyor. 40 kişilik denetimsiz bir otobüse 60 ilkökul çocuğunu doldurup onların ölmesini seyreden insanlar, benzer biçimde boğaz kesen gençlerini de seyreliyor. Siyasetçisinden medyasına, akademisyeninden sokaktaki vatandaşına, hepimizin, sorumlu olduğu bu "ortamı" değiştirmek önümüzde duruyor.

Dergimize katkı yapan bütün yazarlara teşekkür ediyoruz ve daha güzel günlerde yayınlanacak sayılarımız olduğuna duyduğumuz inancı korumaya çalışıyoruz.

Dostlukla,

İlker Aktükün

AKP üzerine

Dergimizin Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) özel sayısı için yaptığımız söyleşiye Prof. Dr. Haldun Gülalp (Yıldız Teknik Üniversitesi) ile Prof. Dr. Fulya Atacan (Yıldız Teknik Üniversitesi), katıldı. Söyleşi dergimizin yayın kurulundan Fuat Ercan yönetti. Toplantıya ayrıca yayın kurulu üyelerimiz Mehmet Türkay ve İlker Aktükün katıldı.

fuat ercan AKP Türkiye'nin gündemini her geçen gün daha çok belirliyor ve doğal olarak da icraatları bir çok açıdan tartışılıyor. Konunun öneminden hareketle AKP üzerine bir özel sayı hazırlamaya karar verdik. "Nereden geldiler, nereye gidiyorlar, gerçekten bir yere gidiyorlar mı, gitmiyorlar mı?" gibi sorulara cevap verecek bir sayı hazırlamak istedik. Başlangıç noktası olarak seçim öncesi AKP'nin seçim programlarında işaret ettikleri ile uygulamaları arasında benzerlikler mi var yoksa uygulamalar farklılık gösteriyor mu? Uzun zamandır bu konularda çalışan sevgili arkadaşımız Fulya'nın düşüncelerini alalım.

fulya atacan: Kendi seçim programlarında, parti programlarında, seçim bildirgelerinde ne dedilerse, aslında onu yapıyorlar. "Ne söylediler, ne yapıyorlar?" anlamında farklılık yok.

fuat ercan: Ama seçim öncesi AKP'nin temel yönelimi yoksulluğu önleme, yolsuzluğu önleme ve kalkınma ile adalet vurguları üzerinden bir dil geliştirmişlerdi. Seçim programlarında Adalet ve Kalkınma Partisi'yle, AK Parti ifadeleri çok önemli. Bize "AK Parti deyin" diye tartışıyorlardı. Oysa son döneme gelişmeler ile bu ak olma hali ile adalet ilkesi epey tartışılır hale gelmedi mi?

fulya atacan: Kendileri açısından bir rahatsızlıkları yok. Bence, kendilerinin bakış açısında üç sözü de tuttuklarını düşünüyorlar.

fuat ercan: Ama onlar öyle düşünüyor diye...

fulya atacan: Onda, en ufak bir tereddütleri yok. Biraz, "ak"lık bölümünde grileşme gibi bir eğilim olabilir, onun tedirginliği de olabilir; ama hâlâ, en azından şunu söylüyorlar: "İçimizde çürükler olabilir, hata yapanlar olabilir; ama biz, hata yapanı da içimizde barındırmayız" diyorlar. Söylem düzeyinde bu var.

fuat ercan: Uygulamada?

haldun gülalp: AKP'nin önceki durumuyla, şimdiki arasında hiçbir fark yok. Bu ifadeye ta-

mamen katılıyorum; fakat, senin sorunda şöyle bir şey seziyorum, belki onu, biraz daha açabiliriz:

AKP'nin asıl destek aldığı kesim, Türkiye'de işçi sınıfı. Ve işçi kesiminden, solun alamadığı bir desteği alıyor. Buna karşılık iktidardayken yapmayı becerdiği şey, neoliberal bir dünyaya Türkiye'yi entegre etmek açısından, dayandığı sermaye çevrelerinin hegemonyasını işçi sınıfı üzerinde tesis etmiş bir toplumsal ve siyasal hareket. Bu çok enteresan bir olay ve bu yönüyle incelenmesi gerekir.

Dolayısıyla o "kalkınma" lafından belki senin anladığın, bizim 60'lardaki, 70'lerdeki kalkınma modeli. İşte, ağır sanayi, bağımsız kalkınma falan. Tabii, günümüzde böyle bir kalkınma modeli yok. Zaten bu, gerçekçi de değil. Günümüzde bir ülke dünya işbölümünde daha üst bir noktaya gelmek için, o işbölümünün gereklerini, atılım yaparak, global hiyerarşi içerisinde yükselerek yerine getirmeye çalışacaktır.

Şimdi, AKP iktidarındaki Türkiye bu konuda ne kadar başarılı? Onu, ayrıca tartışırız. Mesele bunun en önemli temeli eğitim, teknoloji falan. Türkiye, bu konuda çok başarılı değil. Bu konuda, AKP yönetimi de çok başarılı değil; ama, Türkiye'ye sermaye çekme bakımından, istikrar olsun, enflasyonu önleme olsun, bu gibi şeyleri becerdi. Bu, kendi marifeti olmayabilir, daha önceki hükümetin, Kemal Derviş'in kurduğu programın devamı olabilir. Onları güzel yaptı ve Türkiye'de ekonomik bakımdan bir canlılık başladı.

Tabii, haklı olarak şunu soruyorsun: Bu canlılık, istihdama dönüşmüyor, yeniden bölüşüme dönüşmüyor. O halde Ak Parti, "kalkınma" sözünü gerçekleştirmiş sayılır mı?

Şimdi bu, doğru bir soru; fakat, onun cevabını, "şöyle söz verdiler, böyle yaptılar"dan ziyade, dünyanın durumu nedir, ülkenin durumu nedir, ona bakarak bulmak lazım. Tekrar başladığım noktaya döneyim. Bana daha ilginç gelen şu: AKP, işçi sınıfının desteğini alabiliyor. Türkiye'nin ne özelliği var ki, solun alamadığı desteği bu hareket alabiliyor?

fulya atacan: Doğru. Ağırlıklı olarak daha yoksul kesimlerden oy alıyor.

haldun gülalp: Önce şunu söyleyeyim: Sa-dece işçi sınıfına dayalı bir hareket değil; fakat, işçi sınıfını içine alan, dolayısıyla onun desteği-

Haldun Gülalp

AKP'nin asıl destek aldığı kesim, Türkiye'de işçi sınıfı. Buna karşılık iktidardayken yapmayı becerdiği şey, neoliberal bir dünyaya Türkiye'yi entegre etmek açısından, dayandığı sermaye çevrelerinin hegemonyasını işçi sınıfı üzerinde tesis etmiş bir toplumsal ve siyasal hareket.

ni de almasını becermiş bir hareket ki siyasal istikrarı da sağlıyor.

tulya atacan: AKP, adalet sözü verirken, hiçbir zaman Fuat'ın anladığı anlamda bir adalet ya da bir kalkınmayı kastetmedi. Programına baktığınız zaman, Kemal Derviş'in önerdiği, bahsedilen eklemleme sürecini destekleyen bir program yazdı ve bu anlamda da işçi sınıfına bir söz vermedi. Verdiği söz, "neoliberal politikaya devam edeceğim" şeklindeydi ve ona da devam ediyor. Dolayısıyla, bizim kalkınmaya yüklediğimiz anlamla, onların kastettiği kalkınma aynı şey değil.

fuat ercan: İki tane noktayı işaret etmek gerekiyor. Birincisi; sorumda bir tanım ve anlam atfetme yoktu. Kalkınmayı gündeme getirmede amacım ise, daha çok Haldun hocamızın çalışmalarında işaret ettiği AKP ile küçük işletmeler arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya yönelikti. Bu anlamda işçi sınıfının kalkınmaya ihtiyacı yok, talepleri de bu yönde olamaz, kalkınma daha çok küçük ve orta boy işletmelerin talepleri. Zaten büyük ölçekli sermaye küresel kalkınma yönünde bir talebi dile getiriyor. AKP'nin toplumsal kesimlere/ sınıflara karşı konumuna baktığımızda daha çok sermaye içi ilişkiler dolayında biçimlendiğini ve bu ilişkileri kendi içinde taşıdığını görüyoruz. Erken dönem gelişen büyük sermaye ve dolayısıyla TÜSIAD ve Hükümet içinde Devlet Bakanı Ali Babacan'ın bu alandaki etkinliği dikkat edilecek bir nokta. Bu ittifak daha çok uluslararasılaşan büyük sermayenin istek ve talepleri üzerinden biçimleniyor. Diğer tarafta da büyümek ve ihracata yönelmek isteyen TOBB'un bir kesimi ile MÜSIAD ve benzeri yapılar içinde temsil edilen ve gelişme (birikim anlamında) sürecinde olan ya da süreç içinde yok olma tehlikesini yaşayan küçük orta boy işletmeler ile geçte olsa birikimlerini hızlandıran ve bu anlamda hızla büyüyen bir kesimler var, bu heterojen kesimler arasında bağlantıları ise hükümet içinde en çok Ali Coşkun tarafından kurulduğunu görüyoruz. AKP'nin sahip olduğu gücün ve gerilimin kaynağını da bu dinamikler arası gerilimler oluşturuyor.

haldun gülalp: Benim kanıma göre, eskiden o büyük sermaye, yani İstanbul sermayesi, devlete yakın, devlete iş yapan sermaye ile onun karşısında yer alan küçük Anadolu sermayesi arasında bir zıtlık ve çekişme vardı. Mesela Erbakan hareketi bunu temsil ediyordu; ama, bence o zıtlıkla çoktan beri ortadan kalktı. Ne zamandan beri? Hemen tarih vereyim. Türkiye'de Gümrük Birliği başladığından beri. Gümrük Birliği'nin hemen akabinde, biliyorsunuz, Erbakan iktidarı vardı ve bu değiştiğimiz çekişmeyi hâlâ Erbakan ifade ediyordu. Hiç unutmadığım, çok açık bir örneği şudur: Erbakan, başbakan olarak, "Avrupa'dan çürük otomobil ithal edece-

ğim" dediği zaman, büyük sermaye hop oturup, hop kalkmıştı. Bu hangi yıl? 1996, yani Gümrük Birliği'nin başladığı yıl. Ondan beri 10 sene geçti. Artık büyük sermaye, rekabete ayak uydurdu.

Küçük sermayenin özelliği neydi? Fason olarak başlayıp, ama zaman zaman da, artık kendini kabul ettiren, ihracata dönük bir üretim yapısı. Şimdi, ikisi arasında, devletin izlediği politika açısından bir zıtlık, bence kalmadı. Şimdi büyük sermaye ile küçük sermaye arasında bir rekabet olabilir, vardır; ama, devletin hangi politikayı izleyerek, hangisine arka çıkacağı açısından, aralarında yapısal bir fark kalmadı gibi geliyor bana. Ama, bu konuyu iktisatçı arkadaşlar daha iyi bilir.

fuat ercan: Türkiye'de muhalif kesimlerin AKP'ye ilişkin değerlendirmesinde; "küçük ölçekli işletmeleri destekliyor, küçük işletmelerden destek alıyor" egemen bir değerlendirme. Ama bence olay farklı bir boyut almış durumda, evet bir zamanlar küçük idiler ama bunların bir kısmı şimdi büyük sermaye ve daha da önemlisi ihracata yönelmiş büyük sermaye oldular. Daha önce gelişip serpiyen sermayeler ile yeni yeni gelişen sermayeler arasında ve uluslararasılaşan ile henüz ulusal ölçek üzerinden hareket eden sermayeler arasında bir dizi gerilim var.

ilker aktükün: AKP'nin iktidara geliş sürecine ilişkin analizlerde genelde şu nokta vurgulanıyordu: AKP, iktisatçıların genellikle "İstanbul sermayesi" diye ifade ettiği kesimin dışında, yeni ve farklı dayanışma ağlarına dayanıyordu ve yeni bir temsiliyet ilişkisi ortaya koymaya çalışıyordu.

AKP iktidarı ile endüstriyel sektör haline gelen futbol arasında bir analogi kurmak istiyorum. Futbol, biliyorsunuz şu anda, endüstriyel bir sektör olarak, en fazla paranın döndüğü alanlardan biri. Başarılı olmak için ciddi sermayeye ihtiyaç var. Bugün bakıyorsunuz, geçmişte birinci ligde görmeye alışık olduğunuz takımların büyük bir çoğunluğu; İzmir takımları, Adana takımları, Mersin gibi metropollerin takımları hepsi alt liglere düştüler. Buna karşılık, bugüne kadar birinci ligde görmeye alışık olmadığımız şekilde, Kayseri iki takımla temsil ediliyor, Sivas hızla yükseliyor, Manisa, Konya gibi takımlar görece üst sıralara oynuyorlar.

Bu, basit gözlemden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz herhalde: Buralara, yani özellikle İç Anadolu bölgesine belli bir mekanizmayla, bir sermaye aktarımı olmuş. Sizce de, AKP, bu dört yıllık iktidar süreci içerisinde, bu bahsettiğim dayanışma ağlarına yönelip, "metropol" diye adlandırdığımız yerlerin dışına, yeni sermaye aktarma mekanizmalarını kurabildi mi? Bu basit gözlemden yola çıkarak, bunu becerdiğini söyleyebiliriz muyuz?

Fuat Ercan

AKP'nin toplumsal kesimlere/ sınıflara karşı konumuna baktığımızda daha çok sermaye içi ilişkiler dolayında biçimlendiğini ve bu ilişkileri kendi içinde taşıdığını görüyoruz. Erken dönem gelişen büyük sermaye ve dolayısıyla TÜSIAD ve Hükümet içinde Devlet Bakanı Ali Babacan'ın bu alandaki etkinliği dikkat edilecek bir nokta.

Haldun Gülalp

Fuat Ercan

haldun gülalp: Anladım. Benim tahminim, bu zaten önceden başlayan bir süreçti. AKP'nin buna özel bir katkısı olduğu hakkında bir bilgi sahibi değilim doğrusu; ama bu, zaten AKP'den önce başlayan bir süreçti. Bunu engelleyecek bir şey yapmadı, destekleyecek şey yaptı. "Destekleyecek" demekten kastım, ihracata dönük politikasını sürdürdü.

Şimdi, ortada bir başka problem var. Bunu, iktisatçı arkadaşlar daha iyi bilirler. Şimdi, bu döviz kurlarından dolayı, ihracatçılar epey şikayet ediyor. Bu, sizin dediğiniz durumu nasıl etkiler, onu bilmiyorum. Dediğiniz çok enteresan. Anadolu'da, gerçekten sermayenin çok yeşerdiğini gösteren bir gösterge. Bu, zaten başlamıştı ve Gümrük Birliği'nden sonra bu, daha da gelişleyerek, ilerlediği gibi geliyor.

Şimdi tabii AKP'nin, "kalkınmada başarı" diye adlandırdığı şey -bu çok konuşuldu- istihdam dönüşmedikçe, ücretlerin yükselmesine dönüşmedikçe, topluma fayda getiren bir şey olmuyor.

fuat ercan: Kalkınma kavramı konusunda, küçük, orta boy, büyük sermaye, yerel de olsa, son dönemdeki temel talepleri verimlilik. Uluslararası piyasalara açılmak istiyorsak verimli olacağız, teknolojimiz gelişecek, nitelikli emek gücüne ihtiyacımız var. Bu ifadeler aslında, Türkiye'de muhalif solun bir kısmının ifade ettiği şeyler. Bu dile baktığımızda, demin hoş bir ifadeyle dediğiniz gibi kalkınma kavramı, artık eskisi gibi değil. Bu günkü kalkınmada bireysel sermayelerin; ama ihracata yönelik bireysel sermayelerin ayakta kalmasının biricik koşulu verimli olması, emeğin nitelikli gücünü kazanması. Bu anlamda kalkınma için, AKP'nin kendisine bağlı olmayan, kendi yapısal açmazı olacak herhalde. O da şu:

Kalkınma için yapılan şey, sermaye grupları için başka bir anlama geliyor, işçi sınıfı için başka bir anlama geliyor, köylü için başka bir anlama geliyor.

haldun gülalp: Ben, çok farklı bir perspektiften konuya yaklaşabilir miyim? Bunlar, "Adalet ve Kalkınma Partisi" adını buluncaya kadar, birkaç gün kapalı kapılar ardında toplantılar yapmışlardı ve herkes de büyük bir heyecanla, "İçerde acaba neler konuşuluyor?" diye merak edip durmuştu. Nihayet, "Adalet ve Kalkınma Partisi" adını buldukları zaman, şu düşüncüyü kafamdan geçirmiştim: Biliyorsunuz "adalet" İslâmi bir kavramdır, kalkınma ise, modernist bir kavram. Selamet, Refah ve Saadet Partilerine bakarsanız, bu isimler çok açık bir şekilde, hep İslâmi referans taşırlar. Halbuki AKP, "Biz, biraz farklıyız. Hem adalet, hem kalkınma, hem de ak'ız, yani temiz ve beyaz" diyerek, böyle değişik bir şey bulmuşlar, diye düşünmüştüm.

Ben bu görüşü ne zamana kadar taşıyordum? Yakın bir zamanda Fas'a gidinceye kadar. Fas'a gidince şunu öğrendim: Bunu, maalesef Türkiye'de çok az kişi biliyor. Oradaki en büyük İslâmi partinin, meclisteki üçüncü büyüklükteki partinin adı "Adalet ve Kalkınma Partisi" ve bunlar çok eskiden beri varolan İslâmcı bir hareket. Zaman zaman adını değiştiriyor; yani, bizim Refah ya da Milli Görüş hareketine benzer bir şekilde, zaman zaman adını değiştiriyor.

Bizdeki Adalet ve Kalkınma Partisinin başasının, dünyanın değişik köşelerinde İslâmcı hareketlere ilham verdiğini biliyoruz. Fas'taki partiyle, bizimkilerin bir temasının olduğunu da biliyoruz; fakat, bildiğim kadıyla onlar "Adalet ve Kalkınma" adını bizimkilerden daha önce benimsemişler. Dolayısıyla ortaya çıkıyor ki günlerce kapanıp da "Adalet mi olsun, kalkınma mı olsun, adalet ve kalkınma mı olsun?" tartışmasının temelinde, meğerse zaten varolan bir isim modeli varmış.

Şimdi bu, tabii ne anlama geliyor, bilmiyorum. Bunu, ileride daha etraflı olarak araştırmak istiyorum.

fuat atacan: Herhalde, "Bunlar Nakşiben-

Haldun Gülalp

Fas'a gidince şunu öğrendim: Bunu, maalesef Türkiye'de çok az kişi biliyor. Oradaki en büyük İslâmi partinin, meclisteki üçüncü büyüklükteki partinin adı "Adalet ve Kalkınma Partisi" ve bunlar çok eskiden beri varolan İslâmcı bir hareket.

di. Zaten Necmettin Erbakan'da, Tayyip Erdoğan'da İskenderpaşa dergahına giderdi. Bunlar AKP içinde asıl kurucu unsur olarak varlar. Dolayısıyla mutlaka bu bağlantıya referans vermek için partinin adı 'AKP' koyulmuştur" gibi, belki biraz hayal gücünüzü zorlayarak yapacağınız bir açıklama olabilir ama bu senaryo ne kadar anlamlı bilemeyeceğim. Onu düşünerek mi yaptılar, hiçbir fikrim yok.

mehmet türkay: Haldun hocanın ifade ettiği gibi hem İslâmî, hem modernist bir temayı, görünlüde de olsa bir şekilde bir araya getirmeye çalışmayı nasıl değerlendirmek lazım? Türkiye tarihine baktığınız zaman, bir şey değişti. Bazılarının yorumu şu: Malum, AKP'yle ilgili olarak, "Merkez-çevre üzerinden, çevre, merkeze oturdu" dediler. Bunu, belki konuşmak lazım.

fulya atacan: Haldun Bey, "Kalkınma, modernist bir kavram, adalet ise İslâmî" derken, aklıma şu geldi: Erbakan, "ağır sanayi" derken, kalkınmayı kast ediyordu. "Ağır sanayi hamlesi" MSP'den beri var olan modernist damardı. Bu gelenek, aslında ağırlıklı olarak içeride devam ediyor; çünkü, o gelenek içinde büyüdüler; ama, farklı zaman dilimlerinde modernizmi farklı yorumladılar. Bence hâlâ kalkınma fikri, gelişme fikri, çok hâkim olarak var; ama, nasıl yapılacak? AKP'nin "Nasıl?"'a verdiği cevap, yüzde yüz neoliberal politikalarla. Programına bakınca çok açık görüyorsunuz ve bütün sözleri büyük sermayeye verdiler. Sorun çıkarmayacağı dediler. Bu, "çevrenin merkeze oturması mı, merkezin çevreye nüfuz etmesi mi?" orası tartışmalı.

Deminden de konuşuldu. Orta ölçekli sermayenin nüfuz etmesi, büyüebilmesi açısından AKP yeni bir kanal, iyi bir kanal, önemli bir kanal. Bunun örneklerini de görüyorsunuz. Albayraklar'a bakın. Albayraklar, nasıl büyüdü? Bu bağlantıyla büyüdü. İstanbul Büyükşehir'de belirli bir birikim sağladılar. Şimdi, Türkiye'nin sayılı şirketlerinden biriler.

Herhalde bir dönem Koç'un, Sabancı'nın yaptığını, şimdi başkaları yapıyor; ama, bu başkaları, ciddi olarak AKP'yi desteklediği andan itibaren parti de artık, sadece işçi sınıfı partisi olmuyor ya da daha çok yoksullara yönelik bir parti olmuyor. Biliyoruz ki ya da bence AKP'nin bir kanadı da çok iyi biliyor ki, ancak büyük sermayeye dayanırsanız, uzun vadede iktidarda kalırsınız ve bunda da en ufak bir tereddütleri yok. Onun için de, birincil uzlaşmaya çalıştığı grup TUSİAD.

mehmet türkay: Merkez-Çevre kavramlarıyla analiz yapılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

fulya atacan: Ben, "merkez-çevre" diye bakmazdım herhalde; çünkü, bu "merkez-çev-

re"nin çok açıklayıcı olmadığını düşünüyorum. Bir de, "merkez-çevre" derken, her şeyi içine koyuyoruz, dolayısıyla, aslında hiçbir şey söylemiyoruz, sadece durduğumuz yere göre o konumu değiştiriyoruz. Bana, çok açıklayıcı bir kavram gibi gelmiyor.

haldun gülalp: "Merkez" deyince genellikle "kültürel" açıdan anlaşılıyor. Türkiye'de 90'larda başlayan, Refah Partisi'nin yükselişi ile daha belirgin hale gelen ve AKP'nin iktidara gelip, hakikaten "çevre, merkeze mi geldi?" falan dedirtecek kadar istikrarlı bir iktidar kurmuş olmasının daha açıkça ortaya çıkarttığı bir şeyi gözledim. O da kimlik ve kültür bölünmesiyle sınıfsal bir bölünmenin, yer yer üst üste düşmesi.

Şöyle ki, mesela ben, Refah Partisi'ni analiz ederken, şu tespiti öne sürmüştüm: Her sınıf düzeyinde; yani, sermaye, profesyonel orta sınıf ve işçi sınıfı düzeyinde bir bölünme varsayabilirsek, yukardan aşağı doğru birer blok görülebilir. Bir yanda, devlete yakın, Kemalist ideolojiyi taşıyan veya Kemalizm olarak tanımladığımız devlete ve modernist büyük örgütlenmelere bağlı sınıflar kesimler. Öte yanda diğerleri.

Mesela, işçilerin sendikalaşmış, örgütlü büyük sanayide çalışan kesimiyle, enformel sektörde çalışan, daha yoksul ve formel iş ilişkileri değilse bile yoksul mahalle bazında işçi kimliği taşıyan kesim (ben demin "işçi sınıfı" derken, biraz onu kastettim). Bu, Türkiye'de çok yaygın bir kesim. Son zamanda daha da büyüdü. Bunların arasındaki farka bakalım.

Orta sınıfa baktığımızda, klasik bürokrat eğitimi görmüş, dolayısıyla Kemalist ideolojiyi içselleştirmiş, belli bir seçkin eğitimden gelmiş profesyonel bir kesimle, Anadolu'dan yetmişmiş, daha İslâmî duyarlılıkları olan, imam Hatip mezunu ve büyük şehirlerde de, Anadolu'da da, alternatif bir kültür ve ideolojiyi geliştirmeye çalışan bir kesim.

Sermaye içinde de, deminden beri konuştuğumuz gibi, devlete yakın çalışan büyük İstanbul sermayesi ile bugüne kadar veya (Refah ve AKP'nin yükselmesine kadar) devletten hiçbir yardım görmemiş, ama bu yeni globalleşme ortamında büyüme imkânı bulan küçük sermaye kesimi.

Bu şekilde baktığınızda, bir tarafta Laikçi Kemalizm'i destekleyen sınıfsal kesimler (ki her sınıf düzeyinde var), öbür tarafta da İslâmcı hareketi destekleyen sınıfsal kesimler. Refah Partisi dönemine bu sınıfsal kesimler arasındaki çatışma olarak bakarsak, merkez-çevre, belki bu anlama gelebilir.

Şimdi, bugüne baktığımızda, bence biraz daha farklı bir durum ortaya çıkıyor. Erbakan ile Erdoğan arasındaki farka baktığımızda (isimleri söylüyorum; çünkü, siyaset yapma biçimlerini

Fulya Atacan

AKP'nin bir kanadı da çok iyi biliyor ki, ancak büyük sermayeye dayanırsanız, uzun vadede iktidarda kalırsınız ve bunda da en ufak bir tereddütleri yok.

kişiselleştirmek lazım) işçi ve daha geniş olarak yoksul kesim, Erbakan'ı çok sevmezdi; yani, siyasi bir lider olarak onunla kendini özdeşleştirilmesi çok zordu. Halbuki Erdoğan'a bayılıyorlar. Erdoğan'ın büyük gücü, bu karizmatik önderliğinden geliyor. Yani Erdoğan'ın şu anda partiyi avucunun içinde çekip çevirmesinin sebebi de bu. Çok iyi biliyor ki, AKP, başarısını, büyük oranda Erdoğan'a borçludur. Şimdi, Erdoğan'la Erbakan'ı, kendi sınıfsal kökenleri ve geçmişleri bakımından karşılaştırdığımızda da bunu görüyorsunuz. Erbakan aslında, bu anlamda merkeze ait bir adam. Erdoğan ise çevre. Şimdi burada biraz sınıfsal konuşuyorum. Dolayısıyla yine ilk dediğim lafa tekrar döneceğim. Erdoğan ve AKP hareketi, neoliberal bir dünyada, nasıl oldu da bu yoksul kesimin desteğini alarak, onları ideolojik yoldan bu projeye kattı?

Ya da "çevre, merkeze geldi" sözü, daha seçkin bir bakışla, "Büyük şehirler, ne güzel bizim alıştığımız Batılı görünüm taşıyordu; oysa şimdi kamusal alana başörtülüler geliyor" falan gibi duyduğumuz şikâyetlerin de bir diğer ifade biçimi olabilir.

fulya atacan: İkinci söylediğiniz, daha hâkim gibi geliyor. Pek çok kere, "çevre, merkeze geldi" derken, bu elitist tavırla yapılan bir analizmiş gibi geliyor.

ilker aktükün: Orada, sınıfsal bir bakışla, kültürel bakış, üst üste düşüyor.

fuat ercan: Aslında, sadece Türkiye için geçerli değil. Latin Amerika'yı düşündüğümüzde, İran'daki son gelişmelere baktığımız da adalet ve kalkınmaya oldukça sık referans yapıldığını görüyoruz. Latin Amerika'da "Buenos Aires Ulaşması" olarak tanımlanan üçüncü yolcu analizlerde de "adalet" ve "etkinlik" kavramlarını görmemiz olası. Yani "rekabet edeceğiz; ama, aynı zamanda adaleti sağlayacağız" ya da rekabet etme gücümüzü arttırdığımız ölçüde ifadeyi adalet için gerekli kaynakları yaratmış olacağız düşüncesi var.

Venezüella'da, Chavez'in yanı başında bir sürü sol parti varken, Chavez alıyor; yani, ilginç bir şey. Aynı şekilde Şili'de Sosyalist Parti geliyor. Baktığınızda, Ak Parti'nin teorik söylemleri ne referans verecek bir dil kullanılıyor.

Söyle bir şey; yani, "İslâm, merkez, çevre" ifadesi yerine, bütün dünyada önde gelen "adalet ve kalkınma" dilini kullanan kesimler, nesnel koşullarda nasıl güç kazanıyor, hegemonya oluşturacak dilin nesnel temeli ne? Hem AKP'nin iktidara gelişini, hem işçi sınıfının, bu dönüşümcü politikalar üzerinden destek vermesini biraz daha konuşabiliriz; çünkü, gerçekten en önemli soru o.

haldun gülalp: Bu, güzel bir soru. Bu, perspektifi daha da genişletiyor.

fulya atacan: Her toplumsal gruptan ya da yoksullardan oy alma meselesine tekrar dönerssek, o kitleleri mobilize edebilecek başka bir parti de yok; yani, "Niye AKP'ye oy veriyorlar?" derken, AKP'yle rekabet edebilecek, aynı dili kullanacak ya da o kitleleri harekete geçirecek bir siyasi parti de yok. CHP geleneksel olarak bunu yapabiliyordu. Yapmadı. Diğer sol partiler hiçbir zaman çok yüksek oylar alamadılar. Geriye ne kalıyor? ANAP. O da toplumsal tabanını tamamen kaybetti. AKP'nin farklı toplumsal grupları harekete geçirmesinde bunun da rolü var.

mehmet türkay: Peki Saadet Partisi'nin söylemi kitlelere daha yakın gelmiyor mu?

fulya atacan: Hayır. Saadet partisinin iktidara gelebilme olasılığının olmadığını, seçimden bir gün önce bizlerin bildiği gibi, o insanlar da biliyordu. İktidara gelemeyecek partiye kemik bir grup -o da yüzde 2,5 oy verdi- ama, diğerleri "evet AKP'nin şansı var. Recep Tayyip Erdoğan'ın şansı var" diye, AKP'ye oy verdiler ve AKP ile rekabet edebilecek bir parti de yoktu, şu anda da yok. Onun için de, hâlâ anketlerde AKP birinci parti.

fuat ercan: AKP, "yoksullar" dediğimiz kesime hangi kaynakları vaat etti?

fulya atacan: Gelir dağılımında eşitsizlik var, uygulayacağımız ekonomik politikalarla bu eşitsizliği azaltacağız, sosyal dayanışmayı güçlendireceğiz ötesinde somut bir politika önermedi.

fuat ercan: Ama yoksulluk, mücadele edeceğimiz en önemli konulardan birisi.

fulya atacan: Parti programlarında dünya sistemine nasıl entegre olacağımız var, büyük sermayeye nasıl destek verileceği var, eğitimin nasıl özelleştirileceği var, özelleştirme yoluyla nasıl yeni iş alanları açılacağına dair politikalar var. Bu temelde insanı merkeze alıp yoksul-

Fulya Atacan

"İslâm, merkez, çevre" ifadesi yerine, bütün dünyada önde gelen "adalet ve kalkınma" dilini kullanan kesimler, nesnel koşullarda nasıl güç kazanıyor, hegemonya oluşturacak dilin nesnel temeli ne? Hem AKP'nin iktidara gelişini, hem işçi sınıfının, bu dönüşümcü politikalar üzerinden destek vermesini biraz daha konuşabiliriz; çünkü, gerçekten en önemli soru o.

lukla mücadele edeceğiz diyorlar. Bunun anlamı da yatırımların desteklenmesi ve yeni iş olanaklarının yaratılması, belki işsizlerin yeni beceriler edinmesine yönelik kurslar. Ama bunun ötesinde bir yoksullukla mücadele programı yok. Ama bu siyasal hareketi tanıyan gruplar belediyelerde yaşanan deneyimden hareketle formelleşmeyen bir yardım mekanizmasının devam edeceğini tahmin ediyorlardı. O mekanizmayı tanıyan insanlar için bu, biraz umut vaat etti.

fuat ercan: Fulya daha önce yazdığı bir yazıda şu vardı: Bence çok anlamlı. 2001 krizi sonrası demiştin ki: "Bu dayanışma ağlarının bir yerden, bir yere aktaracak kaynakları kalmadı." Kaynak kalmadıysa, bu insanlar AKP'ye nasıl oy verdi. Bu gün AKP açık bir şekilde yoksulluk sorunu piyasa üzerinden mikro kredi mekanizmaları ile çözmeye çalışıyor. Ama bunların seçim öncesi hazırladıkları yoksulluk raporunda durum başka bir şekilde ele alınıyordu. O raporda gösterdikleri en önemli şey, yıllara göre kamu harcamalarında eğitime, sağlığa, konuta ayrılan miktarın azaldığını, bunun haksızlık olduğunu, adaletsizlik olduğunu, iktidara geldiklerinde bu kamu harcamaları üzerinde daha adil olacaklarına ait bir raporları var. O raporlara bakınca iktidara gelmeden önce kamusal mekanizma ve süreçlerle çözülecek sorunlar, iktidara geldikten sonra piyasa mekanizması ve kapitalizmin işleyişi ve derinleştirilmesi ile çözüm çareleri aranıyor. Bu bence önemli bir farklılaşmayı işaret ediyor.

Haldun Hoca'nın söylediğiyle bağlantı kuracak olursak; yoksulluğu çözmek için bile piyasaya başvuruluyor. Diyarbakır örneğinde, yoksullukla ilgili mücadelenin kendisi de piyasa mekanizması üzerinden gerçekleştiriliyor. Ama piyasa sonuçta yoksullaşmayı arttıran bir işleve de sahip değil mi?

fulya atacan: Arttırmayacağı düşünüyor- du; çünkü, iyi işleyen piyasa koşulları sağlanırsa yeni iş olanakları yaratılacağı düşünüyor- du, dolayısıyla büyük problem olan işsizlik de çözülecekti. Bir de tabii devlet yönetiminde olmak, devlet kaynaklarını kullanmak, belirli gruplara sermaye aktarmak için kilit noktada olmak demektir. Gruplar, farklı nedenlerle destekledi; ama, bugün yoksulluk meselesi tekrar niye gündeme geldi? Çünkü, o beklenen özel sektörün yeni iş olanakları sağlaması umudunun olmadığını gördük.

haldun gūlalp: Buradan, şöyle bir şeye geçelim mi? O kültürel ilişkilerle, sınıfsal ilişkilerin üst üste gelmesi konusunda: şimdi AKP aslında, kendisinden çok daha önce gelen neoliberal bir programı devam ettiriyor. Bir yanda da çok büyük bir şans oldu. Özellikle dünya konjonktüründe doların değer kaybetmesi, Euro'nun yükselmesi, Türkiye'nin ilişkilerindeki belli yeni-

likler dolayısıyla bu avantajı da kullandı ve devam etti. Ekonomik anlamda, büyüme kriterleri anlamında bakıldığı zaman, bunları da sağladı; fakat, bütün bu yaptıklarına rağmen, büyük sermayeye yaptıklarına rağmen ve "asla sizin önünüze çıkmayacağız" demesine rağmen, sanki devletle arası hâlâ banşık değil gibi. Her şeyde bir siyasal kriz oluşuyor.

fulya atacan: "Devletle" dediğin?

haldun gūlalp: Devlet sözcüğünü tırnak içinde kullanayım. Aslında klasik, geleneksel Türk devlet modeli. Aslında CHP de sürekli buna dayanmaya çalışıyor. CHP'nin, halka ulaşamamasının nedenlerinden biri de, büyük bir oranda bu.

Şimdi, geline nokta, aslında AKP'nin bir yandan yaranmaya çalışan bir tarafı var. Aslında, geleneksel politiklardan çok fazla bir sapma yok. Zaten ekonomi, IMF programına bırakılmış. Zaten, Türkiye'nin çok önemli kararlarında Genelkurmay ve gerekli merciler rol oynuyor. Bütün bunlar varken hâlâ bu çelişki, ikide bir, özellikle askeri kanattan ve bürokratik kanattan gelen, AKP'ye yönelik bir aşağı çekme çabası niye var? Hâlâ niye uzlaşmadılar?

ilker aktükün: "Hükümet olup, iktidar olamamak" diye izah ediliyor.

fulya atacan: AKP'lilerin, başlangıçtan beri o sorunları vardı.

mehmet türkay: CHP'de gelse, büyük ihtimalle, bundan daha farklı bir politika uygulayacaktı.

fulya atacan: Ama, AKP hâlâ güvenilir değil. Muktedirler açısından, ordu açısından hâlâ Tayyip Erdoğan güvenilir değil. Hâlâ Cumhuriyetin ilkelerinden taviz verebilir. Bürokratlar için, bürokrasinin altını oymaya niyetli bir iktidar var. Dolayısıyla, onunla bir bilek güreşine girmek lâzım, savunma yapmak lâzım. CHP olursa ses çıkarmayacaklardı ya da DYP'ye ses çıkarmıyorlardı; çünkü, DYP'de, CHP'de, bu anlamda güvenilir olarak görülüyordu.

AKP, iktidara belki ikinci, üçüncü kez geldiğinde güvenilirliğini ispatlayacak. Bence AKP, güvenilirliğini ispatlamak için çok canı gönülden çalışıyor; ama, bazı gruplar hala iknâ olmuyor. Hâlâ, "Türkiye'yi seriata götürebilir, hâlâ kafasının arkasında başka bir model vardır. Bakıyoruz eşlerinin başı başörtülü. Bunlar Cumhuriyeti nasıl temsil eder?" düşüncesi var. Bu krizlerin hiç biri, doğrudan AKP'nin kendisiyle ilgili değil. Genel olarak, İslâm meselesini nasıl halledeceğimizle ilgili. Hepsi AKP'de kristalize oluyor, onun için.

fuat ercan: Başka bir boyuta geçtik: Sınıflar arasındaki dil üzerinden, bürokrasi ve AKP arasındaki ilişki ve bu ilişkinin niteliğine yöneldik. Günlük medya ve konuşmalarda da belirleyici

Fulya Atacan

**İktidara
gelmeden önce
kamusal
mekanizma ve
süreçlerle
çözülecek
sorunlar,
İktidara
geldikten sonra
piyasa
mekanizması
ve kapitalizmin
işleyişi ve
derinleştirilmesi ile çözüm
çareleri aranıyor.**

Tam 50 yıldır sizi

Güneş'siz bırakmadık

Birlikte nice "Güneş"li yıllara...

50.yıl

GÜNEŞ SİGORTA

www.gunessigorta.com.tr

0 212 355 65 65

Şimdi Güneş'e daha yakınsınız

Keyfinizi kaçırmayın...

Dereboyu Caddesi No: 42/2 Mecidiyeköy / İSTANBUL
Tel: (0212) 213 6610-11 Fax: (0212) 213 6612
www.fastmaildagitim.com - info@fastmaildagitim.com

olan bir durum yani sınıflar arasındaki dilden daha çok bürokrasiyle, siyasi iktidar arasındaki çelişkiler üzerinde durmak.

Benim de çelişkili olduğum bir yer. Tayyip Erdoğan, özellikle son dönem reformlarına ilişkin olarak konuştuğunda, hep bürokratların hegemonyasından, oligarşisinden bahsediyor; ama, son dönem bölgesel kalkınma, diğer yasalara baktığımızda, DTP olsun, Hazine olsun, AKP'nin ifade ettiği şeyle o kadar uyumlu bir dil geliştirilmiş durumdadır ki, o zaman konuyu şu şekilde ifade edecek olursak, sınıflar arasındaki dilden bahsedeceksek, bürokrasiyle ya da egemen-elit görüntüsüyle, AKP arasındaki dil arasında, düşünüldüğü kadar çok çelişki var mı?

haldun gülalp: Türkiye'de İslâmiyet'in yaşanış biçimi fundamentalist olmaktan çok uzak olduğu gibi, aslında Türkiye çok seküler bir ülke. Türkiye'de toplumsal açıdan sekülerizm, modern bir dünyanın herhangi bir ülkesi gibi; ama, İslâmiyet'in yaşanma veyahut ifade biçimi, tamamen kültürel düzeyde kendini gösteriyor. Yani, başörtülü bir insanı yolda çevirin, onunla hayatının nasıl olduğu hakkında konuşun, çok seküler olduğunu göreceksiniz; fakat o başörtüsünü, herhangi bir orta sınıf bürokratin veya herhangi bir batılı ülkedeki bir işadınının kıyafet kodu neyse, onun gibi benimseyip, örneğin her gün işe giderken kravat takmak gibi, başörtüsünü takip, sokağa çıkarıyor.

Bana tuhaf gelen bir örneği size anlatayım: Benim mahallede bir karşı komşum, bütün gününü pencerede geçirir; penceresinden dışarıya başı açık bir şekilde sarkar, ama bakkala indiği zaman başını örtüp çıkar. İnanması zor bir olay, ama öyle alışmış; bunu engelleyemezsiniz. Oysa ben onu bütün gün görüyorum; başı açık, pencereden sarkıyor.

Yine benim konuştuğum, AKP'yi destekleyen insanlar arasında ve normal şartlar altında sol siyaseti desteklemesini beklediğiniz kimse-den bahsediyorum. "Sol" kelimesinden bile rahatsız olup, ürküyorlar. "Sol" deyince, sadece din düşmanı değil, bir de "Elitist, yukarıdan, tepeden bakıyor. Hiçbir şekilde bizi anlamıyor ve bizi zapturapt altına almaya çalışıyor" diye yorumluyorlar. Dolayısıyla, bu güne kadar ekonomik politikası bakımından AKP, işleri, düzenin istediği biçimde götürdüğü için çok kazasız, belâsız bu güne kadar getirmişse, -bunu görüyoruz- şimdi cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaşırken, bir de bu kültürel düğüm nasıl çözülecek, onun kavgası yapılıyor; yani, şu anda Aydın Doğan takımının, AKP'yi sıkıştırma çalışmasının sırrı bu olabilir; yani, demin Fulya'nın dediği gibi, cumhurbaşkanlığı seçimine kadar adamı köşeye sıkıştırıp zorluk çıkartacaklar, ortalığı sarsacak bir şey olmazsa, bir problem olmayacak.

fuat ercan: Haldun hocam bu gelişmeleri

Haldun Gülalp

dünya ölçeğinde nasıl değerlendirebiliriz?

haldun gülalp: Şimdi burada, Türkiye'nin bu döneminde, AKP'nin iktidar olması açısından, çok enteresan bir çelişki var. O da şu: AKP, İslâmi kimliğini dünyaya satarak (tam bu kelimeyi kullanmak lâzım) Türkiye için önemli bir yer yakalamaya çalışıyor. Yani, "Medeniyetler ittifakı yapacağız, AB'ye girerek kültürel çeşitliliği sağlayacağız, Ortadoğu ülkelerine bugüne kadar sırtımızı dönmüştük, artık bağlantıyı, köprüyü biz kuracağız" diyor. Hakikaten de Türkiye hükümeti olarak oraya gidip, "Biz Müslümanız; ey Müslüman kardeşimiz, gel şu işi yapalım" dediğiniz takdirde, eğer AKP iseniz, sizi dinlerler. Ama meselâ Ecevit gidip, o konuşmayı yapsa, herhalde aynı sonucu alamaz. Dolayısıyla, AKP için bu kimlik, uluslararası planda çok önemli.

Şimdi dolayısıyla AKP bunu Türkiye dışında güzel kullanıyor; ama Türkiye içinde bu başına belâ ve bir yük. İşte bu müthiş bir çelişki. AKP, bir türlü bunu çözemiyor. Buna karşılık, meselâ geçen gün kadınlar toplantısında kadınların öz-gürleşmesi bayrağını da AKP, Erdoğan yakaladı. Müthiş bir olay. Yani, konuyu aldı, tersine çevirdi ve dedi ki: "Kadınları özel alana hapseden zihniyete karşıyız. Kadınlar, kamusal alana çıksın." Buna "hayır" da diyemezsiniz.

fuat ercan: Sevgili Fulya AKP'nin dış dünya ile bağ kurmada bir zamanlar kendisinden sıkça söz ettiren Kayseri Raporu'nun bir bağlantısı var mı?

fulya atacan: Kayseri raporu, Kayseri'deki girişimciler üzerine yapılan bir araştırma ve bütün söylemeye çalıştıkları şey şu: "Bakınız, Anadolu'nun göbeğinde, Kayseri'de, kapitalizmle uyumlu, ciddi bir girişimci grubu var. Dolayısıyla, 'İslâm' dediğiniz şey kapitalizmle çelişmez. Evet bu insanlar Müslüman, mütebedeyin insan-

Fulya Atacan

AKP, iktidara belki ikinci, üçüncü kez geldiğinde güvenilirliğini ispatlayacak. Bence AKP, güvenilirliğini ispatlamak için çok câni gönülden çalışıyor; ama, bazı gruplar hala iknâ olmuyor.

lar, dinlerini önemsiyorlar; ama, aynı zamanda kapitalizmdaki ideal girişimci tipini temsil ediyorlar. Bu dışarı için yazılan bir rapor ve söyledikleri bizim açımızdan yeni bir şey değil. Hürriyet gazetesinde Ertuğrul Özkök'ün rapor yayınladıktan 1.5-2 ay sonra bunu gündeme getirmesi ilginç.

fuat ercan: Ne yapmaya çalışıyor?

fulya atacan: Özkök "Bu insanlar; yani, AKP büyük sermaye için de, cumhuriyet için de tehdit değil" demeye çalıştı; ama, bu birden bire döndü, İslâmcıların kızdırdı; "biz Müslüman'ız. Bizi zorla Protestan yapacaksınız" dediler. Ötekiler kızdı "Hristiyanlıkta bu olabilir; ama, İslâm, sermaye birikimi teşvik etme anlamında, Protestanlaşamaz" dedi. Rapordaki tartışma ise bu değil. Bence Türkiye'deki bu anlamsız çekişme bir turnusol kâğıdı. Raporun söylediği: "Bakın, Türkiye çok başarılı biçimde dünya ekonomisine ekleniyor, Kayseri de bir örneği" ve çok doğru; ama, içerideki tartışma ya "Bizi Protestanlaştırmak istiyorlar" ya da "İslâm Hristiyanlık mı, Protestanlık mı ki bu tür bir girişimci grubu yaratsın." Bu ikisinin de hiçbir anlamı yok.

fuat ercan: Kayseri'nin başka bir boyutu var. Bölgesel Kalkınma Ajansı ve benzeri bölgesel kalkınma/rekabet tartışmaları/yasal düzenlemeleri gerçekleşirken, Diyarbakır Sanayici ve İşadamları Derneği ve Belediye Başkanı kalktı, orada şunu söyledi: "Avrupa Birliği'ne geçilecekse, Diyarbakır'dan geçecek" dendi. Kayseri raporu üzerinden koparılan kıyametin üzerinden bir hafta geçmişti ki Açık Toplumun Türkiye temsilcisi Hakan Altınay, Referans Gazetesi ve Türkiye Odalar Borsalar Birliği'nden bir grup, Kayseri'de çok önemli bir toplantı düzenlediler ve Kayseri'de yapılan açıklama da şu: "Biz, teşvik almayan bir iliz. Buna rağmen biz, Türkiye'de kendi yağımızla birikim sağladık." Hatta, TOBB Başkanı'nın şöyle bir ifadesi var: "Bundan kaç yıl önce 500 şirket içinde Kayseri'den 7 şirket vardı, şimdi 14'e çıktı. Tüm bunlar İl Teşvik Yasası'yla ve yeni bölgesel gelişmelerle ve yeni gelişen güç ilişkileri ile ilişkili. AKP'nin gelişiminde ve icraatlarında bu dinamiklerin önemli etkisi var.

Gittiğimiz yolu işaretlemek açısından "AKP-sınıf ilişkisi" üzerinde durduk. Buradan yeniden AKP'nin iktidara geldiğinde kendisini destekleyen bir teknokrat, akademik, elit bir kadro var mıydı? Bu konu üzerinde konuşmak anlamlı olacak. Bu konuda neler diyebiliriz?

fulya atacan: AKP'yi, bir gecede oluşmuş bir parti olarak değil de belirli bir hareketin devamı olarak düşündüğümüz zaman bu sorunun cevabı açık. 1980'lerde farklı üniversitelerde, farklı alanlarda eğitim gören İslâmcı hareket içinde yer alan insanlar vardı ve bunlar girişimci oldular, teknokrat oldular, bürokrat oldular,

vesaire. AKP iktidara geldiği zaman da, zaten pek çoğunun dost, arkadaş, ahbablık ilişkileri vardı. Bu insanların, deneyimi de vardı. O nedenle, AKP 1960'lardaki ya da 70'lerin başındaki MSP değil, bu anlamda daha donanımlı. Farklı kanallardan gelen, o nehir içinde yetişen farklı gruplara mensup; ama, bu gelenek içinde yetişmiş, İslâmi yaşam biçimini tercih etmiş ya da o yaşam biçimi içinde doğmuş, büyümüş insanlar bunlar, ama ağırlıklı olarak, 1970'lerin sonunda 80'lerde üniversite öğrencisiydi ve İslâmcı hareket içindeydi, dirsek temasları vardı ya da aynı grup içindeydiler. Sonradan, yolları farklılaştı.

Pek çok sol hareketi düşünün. Sol harekette de aynı şey olmadı mı? Öğrenciydiler, bir şekilde birbirlerini tanıyorlardı, farklı geleneklerden geliyorlardı. Sonradan iş hayatına girdiler, hayatları değişti. Bürokrat oldular, gazeteci oldular, her şey oldular. CHP iktidara geldiği zaman da, bu tür insanlarla bir şekilde bağlantı kuruyor. Aynı tür network. AKP iktidara geldiğinde, bu anlamda yetişmiş kadrosu vardı.

fuat ercan: Aslında olgusal olarak gözlemlediğimiz bir şey varsa o da İslâmi gelenek içinde olan ama piyasa merkezli davranış kalıplarını tercih eden bir elit kadronun ortaya çıkmış olmasıdır. Bu kadronun ortaya çıkması ve daha da önemlisi Refah Partisi'nden ayrılıp AKP içinde billurlaşması çok ilginç. Haldun Hoca'nın kitabında çok hoş bir ayrım var. Kalkınmacı dile karşı, İslâmcı hareket içinde bir anti kalkınmacı eğilim ve bunların, kendilerine ait söylemleri var.

Şimdi baktığımızda, ulusal ve kalkınmacı eğitimler Saadet Partisi içinde biçimlenirken, piyasacı bir elit ise AKP içinde iyice biçimlendi. Diğer yandan anti-kapitalist bir yönelimi İslâmi bir söylemle gerçekleştiren ve bir ölçüde post-kalkınmacı diyeceğimiz ve marjinal olan bir eğilimden de bahsedebiliriz. Nizam'dan Refaha kalkınmacı bir dil vardı ama şimdi bu dil kendi içinde farklılıklar yaşamaya başladı diyebilir miyiz?

haldun gûlalp: 80'de, büyük bir dönüşüm yaşandı. Türkiye'de, üniversite sayısının artmasının, müthiş bir etkisi oldu. Her köşeye üniversite açıp, elit bir eğitim yerine, eğitimi tabana yayma politikası izlendi. Şimdi bakın, bunun yetiştirdiği, Anadolu'dan gelen, mütevazı kökenden gelen, daha muhafazakâr kökenden gelen, eğitilmiş bir kesim oluştu. Bir de YÖK bursuyla, yurtdışına doktora yollandılar.

fulya atacan: Tabii 80'lerin, bir de şu avantajı var: Turgut Özal, ANAP iktidarı. Özal, gerçekten kritik bir rol oynadı. Özal, bu grupların önünün açılmasında çok önemli rol oynadı, büyük destek verdi. Biraz, öyle de nüfuz ettiler; ama, dediğim gibi, sol hareket de aynı şekilde olmadı mı? Üniversiteyi bitirdikten sonra, hareket içinde

Haldun Gûlalp

AKP, İslâmi kimliğini dünyaya satarak Türkiye için önemli bir yer yakalamaya çalışıyor. Yani, "Medeniyetler ittifakı yapacağız, AB'ye girerek kültürel çeşitliliği sağlayacağız, Ortadoğu ülkelerine bugüne kadar sırtımızı dönmüştük, artık bağlantıyı, köprüyü biz kuracağız" diyor.

herkes, başka bir noktaya gidiyor. Bahsettiğimiz İslamcı hareket için de aynı şey oldu. Bundan fazla bir şey değil, olağanüstü, değişik, özel bir durum değil.

fuat ercan: İktidarın, iktidar olarak en çok çatıştığı alanlardan birisi, üniversite eğitim sistemi.

fulya atacan: Üniversite sistemi değil.

fuat ercan: Ya?

haldun gülalp: YÖK'teki örgütlenme.

fuat ercan: Çünkü oraya giremiyorlar.

haldun gülalp: Şimdi ben buradaki konuşmalardan şöyle birşey algıladım; ama ne kadar doğru, bilmiyorum. AKP'ye oy verenler, bugün AKP'nin Türkiye'yi getirdiği durumdan memnunarlar gibi bir hava var mı? Sizde böyle bir izlenim var mı? Neden bunu soruyorum? Mesela MÜSIAD. MÜSIAD, AKP'yi olağanüstü destekliyor. Zaten AKP'nin çıkış noktası da oydu. Sonuçta MÜSIAD'ın başındaki kişi, Albayraklar'ın CEO'su. Bugün baktığımızda, onların son zamanlarda üzerine basa basa vurguladıkları, "Bizim istediklerimizi, aslında tam da yapmadınız" gibi söylemleri de var.

fuat ercan: Mesela, "ASKOM" diye bir yapılanma var. Onların genel kurulunda, AKP'ye karşı zehir zemberek bir konuşma yaptı. Şimdi, böyle bakılınca, AKP, hakikaten bir memnuniyet yarattı mı?

haldun gülalp: Artık onlar hükümete kızıyor; ama MÜSIAD'lılar kızıyor.

fuat ercan: MÜSIAD'da, daha düzeyli bir dille, temel olarak, "Reel sektörün önünü açmadınız" gibi, bildik şeyler söylüyorlar. Özellikle üç konu üzerinde duruyor MÜSIAD; enerji konusu yani girdi maliyetlerin aşağıya çekilmesi, diğer yandan en tartışmalı konulardan bir diğeri ise faiz oldu. Yeni Şafak da bir dönem, nasılı olduysa, bu konuda AKP'ye karşı tavrı aldı; yani, "Faiz politikanız iyi değil." dedi. Vergi indirimi meselesi de var; yani, üretken sermayeyi desteklemesi bekleniyor. Faiz politikası, AKP içindeki Babacan'la, Ali Coşkun arasındaki gerilimle kendini gösteriyor. TUSİAD'la, ASKOM'un gerilimini orada görebilirsiniz. Bu, Hundai yatırımında çok sistemize oldu. Şimdi orada, çok kristalize oldu. Ali Coşkun; "Bu adamlar istiyor, verelim. Çekler veriyor, şunu veriyor, bunu veriyor, biz de verelim" dedi; ama, oradan Ali Babacan çıktı; "Olur mu kardeşim? Biz, Avrupa Birliği'ne gidiyoruz. Söylemese de programımızı uyguluyoruz. Böyle şey olmaz" dedi. O nedenle onu sordum; yani, böyle bir memnuniyet havası gözlemlenebilir mi? Sizce var mı?

mehmet türkay: Ya da kendi içinde bir çatışma ve gerilim var mı?

fulya atacan: Nereden baktığınıza bağlı ya da hangi grubun içinden baktığınıza bağlı. Herhalde orta ve küçük girişimcilerin rahatsızlıkları vardır; ama, AKP çok keskin bir tercih yapmak zorunda kalırsa büyük sermayeyi tercih edeceğini, her halde onlar da farkında. AKP bu farklı çıkarlar, talepler arasında bir uyum sağlamaya çalışıyor. Evet, bu gerilimler çözülür, çözülmez göreceğiz. Ama, bu gerilim tamamen, AKP'yi terk etmek için geçerli bir neden mi? Bence, henüz öyle bir noktada değiller.

Diğer kesimlere baktığınızda, bence en büyük mesele işsizlik. İşsizlik, çok temel, çok rahatsızlık yaratan bir sorun; ama, "Bundan çok muzdaripiz. AKP çözer diye umuyorduk. İş alanı açılacaktı. AKP bunu yapmıyor, kim yapacak?" "Kim yapacak?" sorusu da açık. Ona da bir cevap yok. Dolayısıyla, memnunar olsanız da, rahatsızlıklarınız olsa da, AKP'yi terk etmek için, bence şu aşamada yeterli bir gerekçe yok. Onun için de, şu aşamada, oy tabanlarını korurlar gibime geliyor; ama, işsizlik büyük problem. O, açık.

fuat ercan: İlk başta yaptığınız vurgularla, bunlar arasında bir bağlantı kurulabilir mi? AKP'de huzursuz olan kesimler, huzursuzluğunu örecektir kültürel motifleri gündeme getirebilirler; yani yeniden başörtüsünü talep edebilirler, YÖK üzerinde denetim kurmak isteyebilirler.

fulya atacan: Onları talep etmek de, başka yerlerle çatışma yaratıyor; yani, AKP içinde onu, ona tercih etmek, çok kolay değil. Zannetmem.

ilker aktükün: Sadece başörtüsü, üniversiteye girmek, vesaire meselesi değil. Mesela DEHAP'ın ve o geleneğin şu an ki temsilcisi olan DTP'nin aldığı oylara bakarsak, yüzde 5 ile 6 arasında değişiyorlar. Bir de biliyorsunuz o bölgede, aslında ciddi bir de AKP'yi ve o çizgiyi destekleyen bir eğilim de var. Önümüzdeki dönemde, orada da bir sorun ortaya çıkacak; çünkü, bir taraftıyla, üst kimlik ve benzeri tartışmalarla sorunun çözümüne ilişkin geleneksel politikaların dışında adım atmaya çalışıyorlar, ama sert muhalefetle karşılaşınca hemen geri adım atıyorlar. AKP açısından bakarsak, Süleyman Demirel'in gidip, "Kürt realitesini tanıyoruz" demesinin ötesine geçebilecek, oraya ilişkin, daha henüz yeni bir açılım yapılmış durumda değiller. Bu önümüzdeki dönemde önemli bir çelişki kaynağı olacak gibi gözüküyor.

haldun gülalp: Bu konu çok önemli. Bu problemi deminden beri ortaya atıyoruz; ama, onu bir türlü konuşmadık. Ama izin verirseniz, aramızda hazır iktisatçılar varken, faiz ve kur konusuna tekrar dönmek istiyorum. Bu problem nereden geliyor? Şimdi, kur politikasından şikâyet edenler tabii çok. Hükümet içinden de var. Tüzmen falan şikâyet ediyor.

Fuat Ercan

Olgusal olarak gözlemlediğimiz bir şey varsa o da İslami gelenek içinde olan ama piyasa merkezli davranış kalıplarını tercih eden bir elit kadronun ortaya çıkmış olmasıdır. Bu kadronun ortaya çıkması ve daha da önemli Refah Partisi'nden ayrılıp AKP içinde billurlaşması çok ilginç.

Doların düşüp, Euro'nun yükselmesi, geçici olarak bir avantaj sağladı, çünkü Türkiye dolarla ithal ediyor, Euro ile ihrac ediyordu. Dolayısıyla, bir süre için, oradan iyi bir avantaj sağladı. Şimdi, faizin yüksekliği mi kurun düşmesini engelliyor? Yoksa, kur politikası bilinçli bir şekilde izlenen bir politika değil galiba. Mesela, bundan beş sene önceki krizin kaynağı oydu; yani, kur politikası, enflasyonu önlemek için kullanılıyordu. Tabii döviz gelmediği için büyük bir kriz patlak verdi. Şimdi durum o değil. Şimdi, esnek kurda; fakat hâlâ döviz bolluğu olduğu için bir problem yok gibî. Orada, tam anlamadığım bir şey var. Onları bir anlatır mısınız? TUSİAD, MÜSİAD, kur, faiz, enflasyon konularındaki tabloyu tam anlamıyorum.

fuat ercan: Sevgili Haldun hocam bu konuya girmek demek konuyu dediğiniz gibi iktisadın demesek bile daha teknik bir alana çekmek anlamına geliyor. Ama AKP'nin iktidara gelme nedenleri ile günümüzde Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinde geçirdiği aşama açısından örtüşen ve süreklilik arz eden dinamikler ile yapı-ici dönüşüm olarak tanımlayacağımız gelişmeler yani yeni gelişmeler ile karşı karşıyayız. Ama önemli olan süreklilik içinde yapı-ici dönüşüm tam da bu noktada gerçekleşiyor. Değişikliğin iki önemli ipucu bir yandan kapitalizmi tanımlayan toplumsal ilişkilerin tüm ülkeye farklı ölçeklerde yayılması iken, diğeri ise özellikle üretim yapısında meydana gelen ve daha sermaye yoğun üretim tekniklerinin gerçekleşmesidir. Bu aşamada faiz oranları bir yandan ülke içine gerekli olan sermaye girişini sağlarken, diğer yandan ise ilk defa sektör-1 diye tanımladığımız ürünlerin (sermaye yoğun ürünlerin) küreselleşmenin sağladığı olanakların da sayesinde daha ucuz ithal edilmesine olanak sağlıyor. Yüksek faiz ve değerli döviz kuru bu anlamda sermayenin farklı kesimleri için ama özellikle süreklilik arz eden sanayileşme için önem arz ediyor. Ama diğer yandan bu politikalar ihracat ve daha da önemlisi yüksek faiz politikaları dolayısıyla küçük ve orta düzey üreticiler olumsuz yönde etkileniyor. AKP bu olumsuzlukları gidermek için sektör bazında (ihracat-tekstil) ya da Anadolu yaklaşımı gibi ölçek bazında uygulamalarla gerilimi azaltmaya çalışıyor. Ama bu gerilimi ne kadar azaltacak bekleyip görmek gerekiyor.

haldun gülalp: Kim regüle ediyor? Ben, onu anlamıyorum.

fuat ercan: Bence tam bir sınıf-ici mücadeleler ile biçimleniyor ama son zamanlarda yasal ve kurumsal dönüşümler bu düzenlemelere ilişkin ipuçları verecek nitelikte. Devletin değişen ve sürekli çatışmalara yol açan iç mimarisindeki dönüşüm (örnek olarak üst kurullar, ihale düzenlemeleri, gelirler genel müdürlüğü, bölgesel

kalkınma ajansları bu tarz düzenlemelerin sonuçları olarak düşünülebilir.)

haldun gülalp: Hükümet mi regüle ediyor, yoksa Merkez Bankası mı?

fuat ercan: Bilineceği gibi Merkez Bankası tartışmanın merkezinde. Bir yandan küresel kapitalizmin tanımladığı düzenekler ile yerel koşulları ifade etmek zorunda kalan hükümet arasında oldukça önemli çelişkiler yaşanıyor, ama sonunda bir dizi düzenleme, yasal değişiklik kurumsal değişiklikte gerçekleşiyor.

Bununla bağlantılı olarak, biraz bütünü yalamak için şöyle bir şey çerçeve oluşturmaya çalışsak nasıl olur? İlk olarak bu gün AKP içinde ne gibi farklılıkları barındırıyor. AKP dışındaki İslâmi hareketler ve düşünceler AKP'yi nasıl görüyorlar. Özellikle demin Haldun Hoca, "AKP uluslararası dilde bunu iyi kullandı" dedi; ama, uluslararası arenadaki İslâmi hareketler AKP'ye nasıl bakıyor? İçerideki İslâmi hareketlerle, AKP arasındaki dil, farklılık, benzerlik, onların gözüyle nasıl? Bir de, uluslararası dünyada; Mısır'da, bilmem nerede, AKP nasıl bir yerde duruyor? Bu konuda bir şeyler söyleyebilir miyiz?

fulya atacan: AKP aslında farklı İslâmcı ve muhafazakâr grupların bir koalisyonu. Dolayısıyla, çok marjinal ya da çok küçük grupları kenara koyarsanız, ana akımlar, zaten o koalisyonun içinde. Onun için, AKP'nin içinde kendi talepleri olabilir, farklı görüşleri olabilir, çekişmeleri olabilir; ama, iktidarda olan bir partinin içindeki iç koalisyonundalar. Dolayısıyla, şu aşamada bir çatışma, farklı durma, yoğun bir eleştiri yok. O koalisyon zayıflamaya başlarsa, ya da AKP iktidarı kaybederse farklı yönelimler olabilir ama şimdilik yok.

haldun gülalp: Şimdi, çok paradoksal bir niteliği de var. Türkiye'de 28 Şubat, dünyada da 11 Eylül, İslâmcılığı sona erdiren hareketler oldular. Yani, Refah'tan AKP'ye geçiş, Türkiye'de 28 Şubat sonucunda oldu. Dünyada da, bu radikal İslâmcılıktan daha yumuşak İslâmcılığa geçiş 11 Eylül sonucunda. Bizimkiler bunu doğru algıladılar. Yani, 11 Eylül olduğu zaman, ona en hazırlıklı ülke Türkiye'yi de esprisini de yaparak "dünya çapında 28 Şubat başladı" dediler, olayı böyle nitelediler. Bence, bu çok yerinde bir tespittir. Dolayısıyla AKP, Erbakan'ın hep olmak isteyip de, bir türlü olamadığı ve olamayacağı bir şeyi oldu. Neydi o? Türkiye'nin, Müslüman dünyada önder bir ülke konumuna gelmesi.

Erbakan, aslında epeyi milliyetçiydi. Yani, bir ölçüde hepsi milliyetçi de, Erbakan'ın, dünya İslâmi hareket üzerindeki vizyonu, Türkiye'nin önderliğinde dünyayı toparlamak üzerine kuruluydu. AKP'nin, bu tür bir imparatorluk vizyonu ke-

İlker Aktükün

AKP
açısından
bakarsak,
Süleyman
Demirel'in gidip,
"Kürt realitesini
tanıyoruz"
demesinin ötesine geçebilecek,
oraya ilişkin,
daha henüz yeni
bir açılım
yapabilmiş
durumda
değiller. Bu
önümüzdeki
dönemde önemli
bir çelişki
kaynağı olacak
gibi gözüküyor.

sinlikle yok; ama dünyanın, deminden beri konuştuğumuz konjonktüründe (bu, bir şekilde ılımlı İslâm diye de adlandırılıyor), demokrasi ile İslâmiyetin bağdaşabileceğinin bir örneği olarak, bu niteliğiyle bütün İslam dünyası için bir model.

Bunu, demin de konuşmuştuk: Müslüman bir lider olarak, çıkıp Avrupa'da, Ortadoğu'da, dünyanın değişik yerlerinde boy gösterdiği zaman, insanlar hakikaten "hem Müslüman, hem demokrat" diyebiliyorlar. Erbakan'a baktığın zaman, Müslümandı, ama pek demokrat değildi. Türkiye'deki diğer örnekler baktığın zaman, demokrat mı, değil mi, kuşkulu, ama, Müslüman hiç değil. AKP ise hem demokrat, hem Müslüman gibi gözüküyor.

Hamas'a bakalım. Hamas liderleri, seçimi kazandıkları gün, kravat takıp televizyonlara çıktılar. Mesela, İranlılar kravat takmazlar. Kravat konusunda en meşhuru Erbakan'dır. "Versace kravat takıyor" diye tanınır. Herhalde dünyada tek. Şimdi bir de Hamas kravat takmaya başladı. Bu çok enteresan bir olay. Türkiye ve AKP, bunun öncülüğünü yapan bir konuma gelmiş oldu. Şimdi bu, Erbakan'ın özleyip, hiçbir zaman olamadığı bir şeydi.

haldun gülalp: Onu siz demiştiniz; ama, ben söyleyeyim. Karikatür konusunu konuşalım; ama, ben daha çok, "Ne düşünüyorsunuz?" diye, dinlemek istiyorum.

Karikatür konusunda Türkiye'nin tepkisi, diğer Müslüman ülkelerden tabii ki farklı oldu ve

yine bu rolünü, yani Erdoğan kendisine biçilen rolü bence iyi ve doğru oynadı. Benim kişisel kanaatime göre, bu karikatürlerin hiçbir şekilde düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü başlığı altında değerlendirilemeyeceği çok açık. Üstelik, dünyanın birçok köşesinde, "çağdaş medeniyet" diye adlandırdığımız ülkelerde, ırkçılığa karşı ve nefret ifadelerine karşı sınırlamalar vardır.

Örneğin Başkan Bush'un, maymun gibi, kulakları büyük resmedilmesi, o kişiye yönelik bir eleştiriydi. Belki kişiye yönelik "hakaret" de diyebilirsiniz; ilgili kişi ona karşı önlem alabilir. Ama toplu olarak Yahudiler şöyledir veya Amerikalılar böyledir gibi bir şey diyemezsiniz, denmez. Yani, bu yasaktır. Kanunen suçtur. Şimdi karikatür durumunda bu yapılıyor, yani toplu hakaret suçu işleniyor ve yapılırken de "canım ne varmış?" deniliyor. Mesela BBC'de karikatürü yapan adamı konuşturdular. Aynen şöyle diyor: "Biz, onlara şunu bunu öğretmeye çalışıyoruz." Üstelik bir tane değil, birçok karikatür var.

fuat ercan: Ama AKP olgusun güncel ve güncel olduğu kadıyla da iktidarda (hükümet) olduğu ölçüde, yaşamın her alanında etkili oluyor, bu yüzden de derli-toplu ve bütünü içerecek bir analiz yapmak bir yana söyleyişi bir çizgi üzerinde tutmak zor oluyor. Ama bu konuda çalışmalar ve düşünceleri ile gerçekliği anlama çabamıza katkıda bulunan sevgili Fulya ve Haldun'a düşüncelerinizi bizle paylaştıkları için teşekkür ederiz.

Fulya Atacan

AKP aslında farklı İslâmcı ve muhafazakâr grupların bir koalisyonu. Dolayısıyla, çok marjinal ya da çok küçük grupları bir kenara koyarsanız, ana akımlar, zaten o koalisyonun içinde. Onun için, AKP'nin içinde kendi talepleri olabilir, farklı görüşleri olabilir, çekişmeleri olabilir; ama, iktidarda olan bir partinin içindeki iç koalisyonundalar.

akp döneminde ekonomide gelişmeler

AKP iktidarı döneminde, 2003-2005 yılları arasında ekonomideki gelişmeler sayısal ortaya konulduktan sonra, gelişmenin nedenleri, sürdürülebilirliği irdelenmeye, yakın gelecekteki olası sonuçları kestirilmeye çalışılmıştır.

1. ekonomide niceliksel gelişmeler

İlk bölümde, resmi verilere dayanarak Türkiye ekonomisindeki 2002-2005 yıllarındaki gelişmeler, sayısal, niceliksel olarak ortaya konulmuştur. İncelemeye 2002 yılından başlanılmasının nedeni, AKP dönemindeki gelişmeleri değerlendirmek için bir ölçüt (benchmark) oluşturmak içindir.

Yazı hazırlanırken 2006 yılı sonuçları kesinleşmediğinden yer yer gerçekleşme tahminlerine, yer yer tüm yılı kapsamasa da fiili sonuçlara yer verilmiştir. Resmi rakamlarda zaman zaman düzeltmeler yapıldığından, açıklanan rakamlarda açıklama tarihlerinde farklar bulunmaktadır. Ancak bu farklar, değerlendirmelerin yönünü etkileyecek büyük boyutlarda olmamaktadır.

1.1. ekonomik büyüme

Ekonomide büyüme hızı Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ya da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) artışıyla ölçüldüğünden 2002-2005 döneminde GSMH ve GSYİH artış hızları, alt sektörler itibariyle Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Ekonomik Büyüme (%)

	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH	7.9	5.8	8.9	7.4	6.0
GSMH	7.9	5.9	9.9	7.6	6.0
Tarım	6.9	(2.5)	2.0	5.6	0.5
Sanayi	9.4	7.8	9.4	6.5	6.5
Hizmetler	7.5	6.7	10.2	8.2	6.8
GSMH (Milyon \$) (carî fiyatlar)	182.800	238.490	301.704	360.876	

Kaynak: TÜİK

Ekonomide 2001 yılı kriziyle büyük bir çöküntü yaşandıktan GSMH yüzde 9,5, GSYİH da yüzde 7,5 düzeyinde azaldıktan sonra, ekonomi ancak 2003 yılında, 1998 üretim düzeyine ulaşabilmiştir. 1999 yılının da, 2001 kadar olamasa dahi bir kriz yılı olduğu GSMH'nın yüzde 6.1

oranında azaldığı, izleyen yılların değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır.

Kriz yıllarını izleyen gelişmeler genelde baz alınan kriz yıllarına göre daha parlak gözükür. Değerlendirmelerde temel alınan yılın etkisi de dikkate alınmalıdır.

Son üç yılda tarım sektöründe büyümenin belirgin olmadığı, büyümenin esas itibariyle imalat sanayi ile hizmetler sektöründeki gelişmelerden kaynaklandığı görülmektedir.

Büyüme, ithalat artışına bağlı bir görüntü vermektedir. İthalat artışı, özellikle montaj ağırlıklı sanayide bir hareketlenme yaratırken, ticaret sektöründe de hızlı büyümeye olanak vermiştir. Ticaret sektörünün GSMH içindeki payı 2005 sonu itibariyle yüzde 24 olarak imalat sanayii payı yüzde 25'e yaklaşmıştır.

İthalat vergileri, GSMH ve GSYİH'ya dahil olduğundan, ithalat artışı bu yolla da büyüme hızını yükseltmektedir. İthalat vergilerinin GSMH içindeki payı yüzde 4,5- yüzde 5 aralığında bulunmaktadır. GSYİH, ithalat vergisinden arındırılarak, alıcı fiyatlarıyla değil, faktör fiyatlarıyla hesaplandığında yıllık büyüme hızları "1" puana yakın fark göstermektedir. Örneğin 2005 yılı için büyüme hızı yüzde 7 olmaktadır.

Türkiye'de halen GSYİH, GSMH'dan daha fazladır. Türkiye, dış dünyaya net gelir transferi yapmaktadır. Dış alemden gelen net faktör gelirleri, dış aleme aktarılan net faktör gelirlerini karşılayamamaktadır.

Kişi başına GSYİH 2002 yılında 2.662 USD tutar iken, 2005 yılı 5.042 USD olarak hesaplanmakta, 2006 yılında 6.349 USD'e yükseleceği tahmin edilmektedir. USD'in YTL karşısında değer yitirmesi, USD bazlı büyüme, artış oranlarını abartmaktadır. Kişi başına düşen GSMH artışı sabit fiyatlarla 2002-2005 dönemi için yüzde 18.9 olarak hesaplanmaktadır.

1.2. ekonominin genel dengesi

2002-2005 Dönemine ilişkin Ekonominin Genel Denge Tablosu, 2005 yılı gerçekleşme tahmini olarak, Tablo: II olarak verilmiştir.

Özlin Akgüç*

Büyüme, ithalat artışına bağlı bir görüntü vermektedir. İthalat artışı, özellikle montaj ağırlıklı sanayide bir hareketlenme yaratırken, ticaret sektöründe de hızlı büyümeye olanak vermiştir.

*Kadir Has Üniversitesi, Öğretim Üyesi

**Tablo II: Ekonominin Genel Dengesi
(2002-2006)**

Tabloda dikkati çeken gelişmeler şöyle özetlenebilir:

	2002	2003	2004	2005	2006(i)
1-GSMH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2-Dış Kaynak	(1,3)	1,3	4,4	6,7	8,2
3-Toplam Kaynak	98,7	101,3	104,4	106,7	108,2
4-Toplam Yatırım	20,4	23,9	27,3	24,9	24,8
5-Sabit Sermaye	16,4	17,1	20,2	20,1	21,6
1-Kamu	6,1	5,4	4,6	5,0	5,0
2-Özel	10,3	11,7	15,6	15,1	16,6
6-Stok Değişimi	4,0	5,8	7,1	4,8	3,2
1-Kamu	-	-	-	0,2	(0,1)
2-Özel	4,0	5,8	7,1	4,6	3,3
7-Toplam Tüketim	78,3	77,4	77,1	81,8	83,4
8-Kamu Harcanabilir Gelir	6,5	6,9	10,7	16,0	17,6
9-Kamu Tüketimi	12,4	11,5	10,7	12,0	12,4
10-Kamu Tasarrufu	(5,9)	(4,6)	-	4,0	5,3
11-Kamu Yatırımı	6,1	5,3	4,6	5,3	4,9
12-Tas-Yatırım Farkı	(12,0)	(9,9)	(4,6)	(1,3)	0,4
13-Özel Harcanabilir Gelir	93,5	93,1	89,3	80,4	82,4
14-Özel Tüketim	65,8	66,0	66,4	69,8	71,1
15-Özel Tasarruf	27,7	27,1	22,9	14,2	11,3
16-Özel yatırım	14,3	18,6	22,7	19,7	19,9
17-Tas-Yatırım farkı	13,3	8,5	0,2	(5,5)	(8,6)
18-Özel Tasarruf oranı	27,7	27,1	22,9	-	-
19-Toplam Yurtiçi Tasarruf	21,7	22,5	22,9	18,2	16,6
20-Sabit Sermaye Yat./GSMH	16,4	17,1	20,2	20,1	21,6
21-Yurtiçi Tasarruf/GSMH	21,7	22,5	22,9	18,2	16,6

*(i) gerçekleşme ihtimali. Eksiler () içinde gösterilmektedir.

Kaynak: DPT

(1) 2001 ve 2002 yıllarında dış kaynak açığı veren Türkiye 2003-2005 döneminde giderek daha fazla dış kaynak kullanmıştır. Dış kaynağın toplam kaynaklar içindeki payı 2003 yılında yüzde 1,3 düzeyinde iken, 2006 yılında yüzde 6,7'ye değin yükselmiştir. 2006 yıl sonunda dış kaynakların /GSMH oranının yüzde 8,2 yükseleceği tahmin edilmektedir. Dış kaynak artışı, özellikle sabit sermaye yatırımlarının fonlanmasına olumlu katkıda bulunmuştur.

(2) "Toplam Yatırım + Toplam Tasarruf = GSMH + Dış Kaynak" formülünün ortaya koyduğu gibi dış kaynak kullanıldığında toplam harcamalar tutarı GSMH tutarını aşmaktadır. 2002 yılında toplam yatırımların GSMH oranı yüzde 20,4, toplam tüketimin payı yüzde 78,3 iken, 2006 gerçekleşme tahminine göre, toplam yatırım /GSMH oranı yüzde 24,8'e, tüketim/GSMH oranı da yüzde 83,4'e yükselmiştir. Dış kaynak kullanımı, hem yatırımların hem de tüketim harcamalarının GSMH'ya oranının yükselmesine olanak vermektedir.

(3) Toplam yatırım harcamaları stok değişimlerini içermektedir. Stok değişimleri dışında, sabit sermaye yatırımlarının kaynak kullanımı içindeki payı 2002 yılında yüzde 16,4 düzeyinde iken 2006 yılı gerçekleşme tahminine göre yüzde 20,6'ya yükselmiştir.

(4) Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı yüzde 21,7 düzeyinden, 2006 gerçekleşmesine göre yüzde 16,6'ya gerilerken, sabit sermaye yatırımlarının payının yüzde 16,4'den yüzde 21,6'ya yükselmesi, yatırım artışlarının önemli bir bölümünün kaynaklarla fonlandığını göstermektedir.

(5) 2005 yılında gerek kamu kesiminin gerek özel kesimin tasarruf açığı vermesi, 2006 yılında da kamu kesiminin GSMH'nın binde 4'ü gibi tasarruf fazlası vermesi beklentisine karşı özel kesim tasarruf açığının GSMH'nın yüzde 8,6'sına yükselmesi, daha açık bir deyişle, tasarruf yatırım farkının negatif veya eksi olması, tasarruf açığının dış kaynak kullanımı ile kapatıldığını başka bir göstericisini oluşturmaktadır.

(6) Kamunun harcanabilir(kullanılabilir) gelirinin, GSMH'ya oranının 2002-2006 döneminde yüzde 6,5'den yüzde 16,7'ye yükselmesine karşı, kamu harcamalarının toplam kaynaklar içindeki payının azalması, kamu tüketim harcamalarının payının yüzde 12,4 olarak hemen hemen değiş-

Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı yüzde 21,7 düzeyinden, 2006 gerçekleşmesine göre yüzde 16,6'ya gerilerken, sabit sermaye yatırımlarının payının yüzde 16,4'den yüzde 21,6'ya yükselmesi, yatırım artışlarının önemli bir bölümünün kaynaklarla fonlandığını göstermektedir.

memesine karşın, yatırım harcamalarının payının yüzde 6,1'den yüzde 4,8'e düşmesi, kamuyu az da olsa tasarruf edebilir duruma getirmiş, kamunun tasarruf yatırım farkını kapatmıştır. Gerçekten kamu 2002 yılında toplam GSMH'nin yüzde 12,0'si kadar açık verirken, bu açık 2005 yılında yüzde 1,3'e değin gerilemiş, 2006 gerçekleşme tahminine göre binde 4 düzeyinde de olsa artıya dönmüştür.

1.2.1. yatırımların sektörel dağılımı

Yatırımların sektörel dağılımı, dağılımdaki gelişmeler genel, özel ve kamu kesimi olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo III: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Tarım	5,0	4,4	5,2	4,3	4,3
Madencilik	1,5	1,9	1,9	1,8	1,8
İmalat Sanayi	18,8	27,1	32,2	31,9	32,7
Enerji	9,4	8,0	4,4	4,7	4,6
Ulaştırma	25,3	19,5	22,4	21,7	20,4
Turizm	4,9	6,2	5,9	6,0	5,7
Konut	13,2	11,1	10,3	11,8	12,4
Eğitim	5,5	5,5	4,0	3,7	3,3
Sağlık	4,8	4,6	4,2	5,2	5,4
Diğer Hizmetler	11,6	11,7	8,5	9,0	9,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT Yıllık Programlar
(i) gerçekleşme tahmini

Sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı Tablo:III' de verilmiştir. 2002-2006 döneminde ekonomide tarım, enerji, eğitim ve diğer toplumsal hizmetlerin yatırım içindeki paylarının azaldığı, buna karşı imalat sanayii yatırımlarının payının belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Gerçekten bu dönemde tarım sektörünün yatırımlar içindeki payı yüzde 5,0'den yüzde 4,3'e, eğitimin payı yüzde 5,5'den yüzde 3,3'e, enerji sektörü yatırımlarının payı da yüzde 9,4'den yüzde 4,6'ya gerilerken, imalata sanayiinin payı yüzde 18,8'den yüzde 32,7'ye yükselmiştir. Bu değişimde kamu sektörü yatırımlarının payının azalması etkili olmuştur. Kamu kesimi göreceli olarak tarım, enerji ve toplumsal hizmetler alanına daha fazla yatırım yapmaktadır. Kamu kesiminin yatırımlar içindeki payının gerilemesi, bu alt sektörlerin de yatırımlar içinde daha az pay almasına yol açmaktadır. Gerçekten kamu sektörünün sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2002 yılında yüzde 30,0 düzeyinde iken bu pay 2004 yılında yüzde 22,8'e değin geriledikten sonra, 2006 yılı gerçekleşme beklentisine göre yüzde 23,0 olmuştur.

Tablo IV: Özel Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Tarım	1,6	2,6	2,7	3,1	3,5
Madencilik	1,9	2,3	1,8	1,9	1,8
İmalat Sanayi	28,2	38,6	42,3	42,0	41,9
Enerji	3,1	3,1	2,1	2,1	2,8
Ulaştırma	23,6	16,3	19,5	17,4	16,6
Turizm	7,3	8,8	7,3	7,9	7,3
Konut	20,6	15,7	14,0	15,2	15,7
Eğitim	1,6	1,6	0,9	1,1	1,0
Sağlık	4,5	4,2	4,5	5,0	5,3
Diğer Hizmetler	7,6	6,8	4,9	4,4	4,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT Yıllık Programlar
(i) gerçekleşme tahmini

Tablo: IV' de görüleceği gibi özel sektör, esas itibarıyla üç alt sektöre, imalat, ulaştırma, iletişim ve konut sektörlerine yatırım yapmaktadır. Tarım, madencilik, enerji, eğitim alt sektörlerinin özel kesim yatırımları içindeki payları yüzde bir- yüzde iki dolayındadır. 2002-2006 döneminde, 2006 gerçekleşme tahminine göre özel sektör yatırımları içinde imalat sanayiinin payı yüzde 28,2'den yüzde 41,9'a yükselirken, ulaştırma ve konut yatırımlarının payı azalmış, ulaştırma-iletişim yatırımlarının payı yüzde 23,6'dan yüzde 16,6'ya, konut yatırımlarının payı da yüzde 20,6'dan yüzde 15,7'e gerilemiştir. Bu gelişmeye karşın yine de imalat sanayii, ulaştırma-iletişim ve konut yatırımlarının, özel sektör yatırımları içindeki payı 2006 yılı gerçekleşme tahminine göre yüzde 74,2 düzeyindedir.

Tablo V: Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1998 Fiyatlarıyla, %)

	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Tarım	10,6	8,2	9,2	7,5	6,5
Madencilik	0,7	1,0	1,5	1,7	2,3
İmalat Sanayi	3,1	2,5	2,6	1,9	1,7
Enerji	19,9	18,6	13,4	12,4	10,7
Ulaştırma	28,3	26,4	33,6	34,9	33,8
Turizm	0,8	0,7	0,7	0,4	0,4
Konut	0,9	1,1	1,0	1,7	1,4
Eğitim	12,0	13,9	13,5	10,6	10,2
Sağlık	5,4	5,6	5,0	5,5	5,4
Diğer Hizmetler	18,3	22,0	19,5	23,5	27,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT Yıllık Programlar
(i) gerçekleşme tahmini

Kamu kesiminin yatırımlar içindeki payının gerilemesi, bu alt sektörlerin de yatırımlar içinde daha az pay almasına yol açmaktadır. Gerçekten kamu sektörünün sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2002 yılında yüzde 30,0 düzeyinde iken bu pay 2004 yılında yüzde 22,8'e değin geriledikten sonra, 2006 yılı gerçekleşme beklentisine göre yüzde 23,0 olmuştur.

Kamu kesimi ise ağırlıklı olarak ulaştırma, iletişim, enerji, eğitim ve toplumsal hizmetler alanına yatırım yapmaktadır. Tablo V' de görüleceği gibi kamu yatırımları içinde enerji ve tarım yatırımlarının paylarının azalması dikkat çekmektedir. Gelecek yıllar için enerji açığı tahminin yapıldığı, enerjide dışa bağımlılığın arttığı bir dönemde, enerji yatırımlarının, görece olarak azalan kamu yatırımları içindeki payının yüzde 20,0'lerden yüzde 10,7'ye değin düşmesi dikkat çekmektedir. Eğitim yatırımlarının payı da 2005 ve 2006 yıllarında azalmış, sırasıyla yüzde 10,6 ve yüzde 10,2'ye gerilemiştir. Sağlık yatırımlarının payı da yüzde 5,0 dolayında 2002-2006 döneminde belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Üretken ve toplumsal gelişme alanlarına yatırımlarını azaltan kamu kesimi ağırlıklı olarak ulaşım- iletişim ve diğer hizmetler alanına yatırım yapmaktadır. Söz konusu iki alt sektörün kamu yatırımları içindeki payı 2002-2006 döneminde de yüzde 46,6'dan yüzde 61,3'e yükselmiştir.

1. 3. istihdam-ışsızlık

Reel sektördeki gelişmeler incelenirken, istihdam, ekonominin iş yaratma olanakları önem taşır. Türkiye'de işgücü, istihdam, işsizlik oranları, anket sonuçlarına, tahminlere dayanır. Bu nedenle diğer makro göstergelere göre daha az güvenlidir. Böyle olmakla beraber TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Anketine göre belirlendiği istihdam ve işgücü göstergeleri Tablo: VI' da özetlenmiştir.

Tablo VI: İstihdam ve İşgücü Göstergeleri (15+yaş, Bin Kişi)

	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Çalışma Çağındaki Nüfus (15 yaş+)	48.041	48.912	49.906	50.826	51.701
İşgücü	23.818	23.840	24.289	24.565	25.508
İstihdam	21.354	21.147	21.791	22.046	23.257
Tarım	7.458	7.165	7.400	6.493	6.854
Sanayi	3.954	3.846	13.988	4.280	4.412
Hizmetler	9.942	10.135	10.403	11.273	11.911
İnşaat	958	965	1.029	1.171	1.406
İşsiz	2.464	2.493	2.498	2.520	2.251
İşgücüne Katılma Oranı	49,6	48,3	48,7	48,3	49,3
İstihdam Oranı(%)	44,4	43,2	43,7	43,4	45,0
İşsizlik Oranı(%)	10,3	10,5	10,3	10,3	8,8
Genel Nüfus	19,2	20,5	19,7	19,3	17,1
İşsizlik Oranı (%)					
Tarım Dışı	15,0	15,0	14,7	13,6	11,7
İşsizlik Oranı (%)					
Eksik İstihdam (%)	5,4	4,8	4,1	3,3	3,6
Atıl İşgücü Oranı	15,7	15,3	14,4	13,6	12,4

Kaynak: TÜİK-DPT 2007 Programı

(I) Temmuz 2006

Tabloya ilişkin bulgular şöyle özetlenebilir:

(1) Türkiye'de işgücü artışı 2002-2005 döneminde yüzde 3,1 gibi çok düşük düzeyde iken; 2006 yılının ilk 7 ayında yüzde 3,8 gibi, son üç yılın artışından çok daha hızlı bir artış göstermiştir. Ekonominin büyüme hızının yavaşladığı bir dönemde, işgücü sayısındaki artış dikkati çekmektedir.

(2) İstihdam artışı da buna paralel olarak 2002-2005 döneminde yüzde 3,2 düzeyinde kalmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı 2002 yılında 21.354 bin kişi iken, bu sayı 2005 yılında ancak 22.046 bin kişi olmuştur. Buna karşın 2006 yılının ilk 7 ayında istihdam yüzde 5,5 gibi çok hızlı artış göstermiş, istihdam edilen kişi sayısı 23.257 bin kişiye yükselmiştir.

(3) İşgücü sayısı ile istihdam edilenlerin sayısının birbirine paralel gelişme sonucu, Türkiye'deki işsizlik oranı 2002-2005 döneminde yüzde 10,3 olarak değişme göstermezken, işsizlik oranının 2006 yılının yedinci ayı sonunda hızlı bir düşüş ile yüzde 8,8 olarak açıklanmıştır.

(4) Ekonomide tüm yıl iş bulamayan, eksik istihdam edilenler de dikkate alındığında atıl işgücü oranı 2002-2005 döneminde yüzde 15,0 dolayında bulunmaktadır. Ancak 2006 yılına ilişkin tahminlerde atıl işgücü oranı temmuz 2006 sonu itibarıyla yüzde 12,4'e gerilemiştir.

(5) 2005 döneminde işgücüne katılma oranı yüzde 49,6'dan yüzde 48,3'e düşmüştür; Temmuz 2006 itibarıyla da yüzde 49,3 olarak hesaplanmıştır. Bu oran AB ülkelerinde yükselme eğilimi göstermektedir. AB-15'de 1990'lı yılların başlarında yüzde 67,3 düzeyinde olan işgücüne katılım oranı 2000'li yılların başlarında yüzde 70,8'e yükselmiştir. İşgücüne katılım oranının bu denli düşüklüğü ve düşme eğilimi olması, Türkiye'de gizli işsizlik sayısının yüksekliğini göstermekte, bir yerde atıl işgücü oranının düşük hesaplanmasına yol açmaktadır.

(6) Tarım dışı işsizlik oranının genel işsizlik oranının üstünde olması, iç göç sonucu tarım sektöründeki işsizlerin kentlere aktığını göstermektedir. İç göç kırsal kesimdeki atıl işgücü oranını düşürürken, işsizliğin kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

(7) Genç nüfus işsizlik oranının yüzde 17,0 dolayında oluşu, işsizliğin niteliği sorununun en az işsizlik oranı kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2002-2005 döneminde işsizlik oranı, istihdam konusunda belirgin bir iyileşme görülmediği halde, 2006 yılında istihdamın artışı, işsizlik oranının belirgin bir biçimde azalışı dikkat çekmektedir. Tarım sektöründe istihdam sürekli azalırken, 2006 yılının ilk yedi ayında 360 bin dolayında artış göstermesi, genel eğilime

Tarım dışı işsizlik oranının genel işsizlik oranının üstünde olması, iç göç sonucu tarım sektöründeki işsizlerin kentlere aktığını göstermektedir. İç göç kırsal kesimdeki atıl işgücü oranını düşürürken, işsizliğin kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

ve beklentiye ters düşmektedir. 2006 yılında da yine geçici verilere göre inşaat sektöründe yüzde 20,0 dolayında istihdam artışı olduğu açıklanmıştır. İstihdam rakamlarının anket sonuçlarına dayandığı Türkiye'de işgücüne katılma oranının çok düşük olduğu, işsizlik oranı değerlendirilirken dikkate alınmalıdır.

1.4 parasal gelişmeler

2002-2006 kasım döneminde başlıca parasal gelişmeleri özetlemek üzere başlıca parasal büyüklüklerdeki değişimi gösteren Tablo:VI düzenlenmiştir. Tablo sıkı para politikası söylemlerine karşılık, inceleme döneminde oldukça hızlı parasal gelişmeyi ortaya koymaktadır.

Tablo VII: Parasal Gelişmeler (Milyon YTL)

Parasal Büyüklükler	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Emisyon	7.636	10.676	13.465	19.439	22.834
Değişim(%)	43,3	39,8	26,1	44,4	17,5
Rezerv Para	10.668	15.010	20.328	32.696	35.695
Değişim(%)	34,5	40,7	35,4	60,8	9,2
M1	14.259	21.564	29.469	41.759	42.314
Değişim(%)	28,8	51,2	36,7	41,7	1,3
M2	61.135	80.923	109.344	153.146	180.695
Değişim(%)	30,2	32,2	35,1	40,1	18,0
M2YR	133.450	149.855	185.419	229.587	283.104
Değişim(%)	27,3	34,4	34,7	41,0	23,3
Merkez Bankası Parası	20.519	24.134	24.743	39.369	41.079
Değişim(%)	113,0	17,6	2,5	59,1	4,3

Kaynak: TCMB

Yazı hazırlanırken 2006 yılı tamamlanmamış olduğundan ve parasal büyüklükler akışı değil, belli bir tarih itibarıyla **mevcudu (stoku)** gösterdiğinden, 2002-2005 dönemi itibarıyla parasal gelişmelerin yönü **açıklandıktan sonra**, 2006 yılında ilk onbir aya ilişkin gelişmelere ayrı ele alınmıştır.

2002 yılında yüzde 43,3 oranında artan emisyon hacmi(dolanıma çıkarılan banknot tutarı), 2003 ve 2004 yıllarında yüzde 39,8 ve yüzde 26,1 oranlarında daha yavaş artış gösterdikten sonra 2005 yılında yüzde 44,4 oranında artışla, 2002 yılı artış düzeyinin dahi üstüne yükselmiştir. 2005 yılında emisyon artışında en önemli etken TCMB'nin kambiyo piyasasına müdahale ederek döviz alımlarıdır. Tablo: VIII' de izlenebileceği gibi TCMB'nin inceleme döneminde gerek müdahale gerek ihale yoluyla en fazla döviz aldığı yıl 2005 yılı olmuştur.

Tablo VIII: Merkez Bankası Döviz Müdahale ve İhaleleri(Milyon \$)

	Müdahaleler		İhaleler	
	Alım	Satım	Alım	Satım
2003	2.788	-	5.652	-
2004	1.283	9	4.104	-
2005	14.565	-	7.443	-
2006/Eylül	5.441	2.105	3.318	1.000

Kaynak: TCMB

Tablo VI- I ve Tablo VII- I birlikte incelendiğinde emisyon genişlemesi ile TCMB'nin döviz alım satım, kambiyo piyasasına müdahalesi arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir.

Emisyon hacmi ile bankaların TCMB'deki YTL mevduatından oluşan rezerv para yada parasal tabandaki değişim, emisyon hacmine göre daha istikrarlıdır. Böyle olmakla beraber rezerv parada (parasal tabanda) genişleme 2005 yılında yüzde 40,7 olarak, 2002 düzeyi yüzde 34,5'in de çok üstündedir.

Dolaşımdaki para (dolanıma çıkarılan banknot eksi banka kasalarında tutulan para) ile vadesiz tasarruf ve ticari mevduattan oluşan M₁ sembolü ile gösterilen parasal büyüklük, vadesiz mevduattaki dalgalanmanın da etkisiyle 2002-2005 yılları arasında, en düşük 2002 en yüksek 2003 yılları olmak üzere yüzde 28,8 ile yüzde 51,2 arasında değişim göstermiştir. M₁ sembolü ile gösterilen parasal büyüklükteki artış 2005 yılında yüzde 41,7 olarak yine de 2002 yılı düzeyinin üstündedir.

M₁ dışında vadeli tasarruf ve ticari mevduatı da içeren M₂ sembolüyle de gösterilen parasal büyüklük, vadeli mevduattaki artışın etkisiyle daha düzenli bir gelişme göstermiştir. M₂deki artış hızı 2005 yılında yüzde 40,1 olarak 2002 yılındaki artış hızından 10 puan daha yüksektir.

Dolaşımdaki para, vadeli ve vadesiz tasarruf ve ticari mevduat, yurtiçi kaynaklı DTH(döviz tevdiat hesapları) ve repo işlemlerini de kapsayan M₂YR sembolü ile gösterilen parasal büyüklüğün gelişme hızını belirleyen etken ağırlıklı olarak Yurtiçi kaynaklı DTH'lardaki gelişmedir. Yabancı paraların TL karşısında değer yitirmesi, YTL'nin getirisinin DTH'ların getirisinin çok üstünde oluşu, 2002-2005 döneminde birikimlerin daha çok TP mevduatı olarak bankacılık sistemine yönelmesine yol açmıştır. Gerçekte bu dönemde DTH'larda bir çözülme olmamış ancak DTH'lardaki artış hızı, TL mev-

Yabancı paraların YTL karşısında değer yitirmesi, YTL'nin getirisinin DTH'ların getirisinin çok üstünde oluşu, 2002-2005 döneminde birikimlerin daha çok TP mevduatı olarak bankacılık sistemine yönelmesine yol açmıştır.

duat artış hızının altında kalmıştır. 2002-2005 döneminde yurtiçi kaynaklı DTH 'ların tutarı(bankalar arası mevduat dışında) 45.884 milyon USD'den 59.691 milyon USD'e yükselmiştir. DTH artış hızının yavaşlaması, repo işlemlerinin azalması M₂YR sembolü ile gösterilen geniş kapsamlı parasal büyüklükteki artış hızının 2002-2005 döneminde diğer parasal büyüklüklere göre daha düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır. Nitekim M₂YR de artış hızı 2002 yılında yüzde 28,2 iken, 2003 yılında yüzde 23,8 olmuştur. M₂ dışında resmi mevduatı içeren M₃ resmi mevduat artış hızına paralel düzenli bir artış göstermiş, artış hızı 2002-2005 döneminde yüzde 27,3'den yüzde 41,0'e yükselmiştir.

Tablo IX: Mevduat Kredilerde Gelişmeler (Milyon YTL, %)

	2002		2003		2004		2005		2006	
	Tutar	Değişim	Tutar	Değişim	Tutar	Değişim	Tutar	Değişim	Tutar	Değişim
TP Mevduat	60.012	27,2	81.592	36,0	108.892	33,5	160.169	47,1	182.348	13,8
YP Mevduat	82.376	18,3	79.220	(3,8)	88.502	11,7	93.410	5,5	112.214	20,1
Toplam	142.388	21,6	160.812	12,9	197.394	22,7	253.579	28,5	294.564	16,2
Tüm Banka Kredileri	56.370	37,5	69.990	24,2	103.241	47,5	153.059	48,3	203.753	33,1
Mevduat Bank. (Ticaret Bank.)	50.305	41,1	63.384	26,0	95.976	51,4	145.344	51,4	194.568	33,9
Kal. ve Yat. Bank.	6.065	13,8	6.660	8,9	7.265	22,9	7.715	6,2	9.185	19,1

Kaynak: TBB

Not: Eksiler, azalışlar () içinde gösterilmiştir. (*) Ocak Eylül 2006

T.C.M.B'nin Türk Parası yükümlülüğünü gösteren (rezerv para T.C.M.B'nin açık piyasa işlemlerinden borçları ve kamunun T.C.M.B'deki mevduatından oluşan) açık piyasa işlemlerine (APT) paralel "Merkez Bankası parası" ndaki artış ise büyük boyutlu dalgalanma göstermektedir. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla yüzde 17,6 ve yüzde 2,5 gibi sınırlı artış gösteren Merkez Bankası parası 2005 yılında yüzde 59,1 gibi, diğer parasal büyüklüklerden daha hızlı artış göstermiştir. Merkez Bankası parasını etkileyen önemli değişken açık piyasa işlemleridir. TCMB, özellikle 2005 yılında kambiyo piyasasına müdahale ederek döviz alımı yapmıştır. Döviz alımı nedeniyle emisyon hacminin aşırı artmaması için TCMB, açık piyasa işlemleriyle bankacılık sistemine borçlanarak döviz alımlarını finanse etmiştir. Döviz alımının TCMB'na getirdiği bir maliyet vardır.

2002 yılı sonunda, krizin etkisini tam olarak atlatamamış olan TCMB'nin net döviz pozisyonu eksi 1.560 milyon USD iken, başka bir deyiş-

le Bankanın döviz yükümlülükleri döviz varlıklarından daha fazla iken, 2005 yılı sonunda brüt rezerv 52.433 milyon USD'e yükselirken, döviz alımları nedeniyle net rezervde 15.461 milyon USD'e yükselmiştir. Özetlenirse TCMB, net döviz rezervi artışını, emisyon genişlemesi ve açık piyasa işlemleriyle, bankacılık sistemine borçlanarak finanse etmiştir.

Yazı hazırlandığında 2006 yılı tamamlanmamış olmakla beraber, eldeki on bir aylık geçici veriler, parasal hareketlerin yönünü göstermektedir. Yılın son ayında oluşan eğilimin büyük ölçüde değişmesi beklenmektedir.

Emisyon hacmini etkileyen önemli etken, TCMB'nin kambiyo piyasasına alım ve ihale yoluyla yaptığı müdahalelerdir. TCMB'nin 2006 yılında net döviz alımı önceki yıllardan daha düşük düzeyde bulunmaktadır. Bunun etkisiyle yılın ilk onbir ayında emisyon hacmindeki geniş-

leme yüzde 17,5 düzeyinde kalmıştır. Kuşkusuz yıl sonuna doğru emisyon genişlemesi olacaktır. Ancak emisyon genişlemesinin 2002-2005 dönemindeki ortalama yıllık artışın altında kalacağı kesindir.

Rezerv paradaki artış, bankaların TCMB'daki mevduatındaki azalış nedeniyle, emisyon hacmindeki artışın da gerisinde kalmıştır. Yılın ilk onbir ayında rezerv paradaki artış yüzde 9,2 gibi önceki yılların çok altındadır. 2006 yılında mevduat artış hızının yavaşlamasının yanı sıra, zorunlu karşılık bulundurmaya getirilen esneklik bankaların yükümlülüklerine karşın TCMB'de bulunduran mevduat oranının düşürülmesi, rezerv para artış hızının çok düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır.

Vadesiz ticari mevduatta azalış, vadesiz tasarruf mevduatının hemen hemen artış göstermemesi sonucu M₁ tanımlı para arzındaki artış yılın ilk on bir ayında yüzde 1,3 düzeyinde kalmış, reel olarak azalmıştır.

Vadeli tasarruf mevduatındaki artış hızının bir önceki yıl düzeyinin altında bulunmasına karşın; vadeli mevduatın yine de göreceli olarak hızlı artması sonucu, M₂ sembolü ile gösterilen parasal büyüklükteki artış hızı Ocak-kasım döneminde yüzde 18,3 olmuştur.

2006 yılında mevduat artış hızının yavaşlamasının yanı sıra, zorunlu karşılık bulundurmaya getirilen esneklik bankaların yükümlülüklerine karşın TCMB'de bulunduran mevduat oranının düşürülmesi, rezerv para artış hızının çok düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır.

Parasal büyüklükler içinde en hızlı artış gösterenler Yurtiçi kaynaklı DTH'ları da içeren M₂Y ile, repo işlemlerini de kapsayan M₂YR olmuştur. 2006 yılı rakamları kesinleşmiş olmakla beraber 2002-2005 döneminden farklı olarak, Döviz Tevdiat hesaplarının, vadeli tasarruf mevduatından daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu gelişme, mevduat sahiplerinin de kar artışı beklentisini yansıtmaktadır. Ayrıca vadeli mevduat faizi ile vadesiz mevduat faizi arasındaki makasın açılması, bir yandan vadesiz mevduatın vadeli mevduat şekline dönüşmesine yol açarken, öte yandan repo işlemlerinde de artışa neden olmuştur.

TCMB'nin açık piyasa işlemlerinden bankacılık sistemine olan borcunu, yükümlülüğünü azaltması ise Merkez Bankası parasındaki artışın yüzde 4,3 düzeyinde kalmasına yol açmıştır.

1.4.1 banka mevduat ve kredilerinde gelişme

Mevduat ve kredilere ilişkin TCMB'nin açıkladığı bilgilerle, TBB (Türkiye Bankalar Birliği) yayınlarında yer alan rakamlar arasında farklar bulunmaktadır. TBB'nin rakamları bilançolara dayandığından daha geç açıklanmaktadır. Ancak aradaki farklar, yorumu etkileyecek, gelişmenin yönünü değiştirecek boyutta değildir.

Tablo IX' da görüleceği gibi, 2003 yılı bir yana bırakılacak olursa mevduat artış hızı 2002-2005 döneminde istikrarlı olup yıllık artış hızı yüzde 21,6 ile yüzde 28,5 gibi dar bir bant içinde değişim göstermiştir. Ancak genelde artış hızının TP mevduatta hızlı, YP mevduatta ise yavaş olduğu gözlenmektedir. TP mevduatın düzenli artış göstererek artış hızı 2002 yılında yüzde 27,2 iken 2005 yılında yüzde 47,1'e yükselmiştir. 2002 yılında YP mevduatın artış hızı, yüzde 18,3 iken, YP mevduat 2003 yılında gerileme göstererek yüzde 3,8 oranında azaldıktan sonra artış hızı 2005 yılında da yüzde 5,5 düzeyinde kalmıştır. Türk Lirası'nın faizinin yüksekliğinin yanı sıra yabancı paralara özellikle USD'e karşı değer kazanması, birikimlerin TP olarak bankalara yönelmesine yol açmış, mevduatın para cinsleri olarak yapısını, kompozisyonunu değiştirmiştir. 2002 yılı sonunda mevduatın para cinsleri olarak yapısı yüzde 42,1 TP, yüzde 57,9 YP iken, TP mevduatın içinde payı 2005 yılında yüzde 63,2'e değin yükselirken YP mevduatın payı yüzde 36,8'e gerilemiştir.

2002-2005 banka kredilerinde ise artış hızı hem mevduat hem de nominal GSMH artış hızının çok üstündedir. Krizin etkisinin büyük ölçüde giderildiği 2002 yılında kredilerde artış hızı cari fiyatlarla yüzde 37,5 düzeyinde iken, kredilerde artış hızı cari fiyatlarla 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla yüzde 47,5 ve yüzde 48,3 olmuştur. Anılan yıllarda nominal GSMH artış hızları ise sırasıyla, yüzde 20,3 ve yüzde 13,4'tür. Kredilerde, nominal GSMH artış hızının çok üstünde reel bir genişleme, ekonomide bir canlanmanın göstergesidir. Kuşkusuz kredilerde bu hızla artışta, ta-

şınmaz mal ve taşıt alım kredilerini de içeren tüketici kredilerinde genişleme önemli bir etkidir.

Bankalarda mevduat artış hızının çok üstünde bir kredi genişlemesi, bankaların yurtdışı bankalardan aldıkları sendikasyon kredileriyle ve aktif toplamaları içinde büyük bölümü devlet iç borçlanma senetlerinden (DİBS) oluşan menkul değerler portföyünün payının azalması ile fonlanmıştır. Bankaların yurtdışından borçlanmaları ve kamu kesiminin finansman gereksiniminin azalması, bankaların kredi hacimlerini genişletmelerine olanak vermiştir. Bankaların 2002 sonunda bilanço içi döviz pozisyon açıkları (YP pasifler eksi YP aktifler) 5,3 milyar USD iken, açık Eylül 2006 sonu itibarıyla 13,2 milyar USD'e yükselmiştir. Bankaların varlıkları içinde menkul kıymetler portföyünün payı 2002 yılında yüzde 40,0 düzeyinde iken bu pay Eylül/2006 sonunda yüzde 34,0'e gerilemiştir.

Bankaların yurtdışından yabancı para ile borçlanarak, Türk Parasına çevirerek plase etmeleri, faiz arbitrajı yapmaları, bankaların yabancı para (döviz) pozisyon açıklarını büyütürken, TCMB'nin de döviz rezervinin artmasına olanak vermiştir.

TCMB'nin döviz rezervi, 2002 yılı sonunda brüt 26,725 USD, net döviz pozisyonu (dış varlıklar eksi döviz yükümlülükleri) (-)1.560 milyon USD iken, 1 Aralık/2006 itibarıyla brüt döviz rezervi 58.484 milyon USD yükselirken, net döviz pozisyonu da eksiden 18.166 milyon USD'e dönüşmüştür. TCMB'nin rezerv ve döviz pozisyonundaki gelişmeler Tablo: X'da verilmiştir.

2006 yılında ise mevduat ve kredilerde artış hızı, ekonomideki gelişmeye paralel olarak, önceki yıllara göre yavaşlamıştır. Mevduat artış hızı, fiyat artış hızının artmasına karşın yılın ilk dokuz ayında yüzde 16,2 düzeyinde kalırken, kredilerde artış hızı daha yüksek yüzde 33,1 olmuştur.

2006 yılında mevduatın TP ve YP olarak yapısı da değişmiş, krizden sonra TP mevduat hızı artış gösterirken, 2006 yılında önceki yıllardan farklı olarak YP mevduat artış hızı, yılın ilk dokuz ayında yüzde 20,1 olarak, TP mevduat artış hızı yüzde 13,8'in üstünde olmuştur.

Mevduat yapısında bu değişime bir yerden mudilerde, tasarruflarda beklentinin döviz kuruna artışı yönünde olduğunu göstermektedir.

1.5 kamu kesimi finansmanı

1.5.1. konsolide bütçe

2002-2005 dönemine ilişkin konsolide bütçe gerçekleştirmeleri Tablo: XI'de verilmiştir. Tablo bu dönemde harcamaların yapısının değiştiğini, bütçe açıklarının göreceli olarak azaldığını, vergi yükünün ağırlaştığını, faiz dışı fazlanın arttığını ortaya koymaktadır.

Bankalarda mevduat artış hızının çok üstünde bir kredi genişlemesi, bankaların yurtdışı bankalardan aldıkları sendikasyon kredileriyle ve aktif toplamaları içinde büyük bölümü devlet iç borçlanma senetlerinden (DİBS) oluşan menkul değerler portföyünün payının azalması ile fonlanmıştır.

Tablo X: TCMB brüt rezerv ve döviz pozisyonu (milyon \$)

	2002	2003	2004	2005	2006(I)
Brüt Rezerv	28.086	35.174	37.641	52.433	60.726
Döviz Rezervi		33.724	36.006	50.518	58.484
Dış Varlıklar	31.124	37.798	39.831	53.731	62.074
Döviz Yükümlülüğü	(32.684)	(37.406)	(37.101)	(38.270)	43.908
Net Döviz Pozisyonu	(1.560)	392	2.730	15.461	18.166

Kaynak: TCMB

2002 yılında konsolide bütçe harcamaları içinde faiz harcamalarının payı yüzde 44,8 düzeyinde iken, bu pay 2006 yılı gerçekleşme tahminine göre yüzde 26,6'a değin gerilemiştir. Faiz dışı harcamaların payı ise yüzde 55,2'den yüzde 73,6'ya yükselmiştir. Faiz dışı harcamalar 2003 yılında yüzde 27,6 oranında artarken, artış hızı 2004 yılında yüzde 3,8'e geriledikten sonra 2005 yılında yüzde 16,9, 2006 yılında yüzde 13,7 oranında fiyat artış hızının ve nominal GSMH artış hızının çok üstünde, bir artış göstermiştir.

Tablo XI: Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (Milyon YTL)

	2002	2003	2004	2005	2006
Harcamalar	115.682	140.054	141.020	159.165	175.248
I- Faiz Dışı Harcama	63.811	81.445	84.532	113.485	128.988
Personel Giderleri	23.160	30.201	32.972	37.367	42.690
Transferler(1)	25.873	35.861	38.876	46.799	53.395
Diğer Harcamalar(2)	14.778	15.383	12.684	29.319	32.903
II- Faiz Harcamaları	51.871	58.609	56.488	45.680	46.260
Gelirler	75.582	100.228	110.720	152.712	172.202
Vergi Gelirleri	59.632	84.334	90.077	119.619	137.644
Vergi Dışı Gelirler	10.874	10.242	17.500	29.509	30.436
Özel Gelirler(3)	5.086	5.652	3.143	3.584	4.122
III- Bütçe Dengesi	(40.090)	(39.826)	(30.300)	(6.453)	(3.046)
IV- Faiz Dışı Denge (F.D.D.)	11.781	18.793	26.188	35.937	43.214
Faiz/Net Vergi Gelirleri(%)	87,0	69,5	62,7	38,2	33,6
Faiz/Bütçe Harcamaları(%)	44,8	41,8	40,1	28,7	26,4
Vergi Gelirleri/Bütçe Harc.(%)	51,5	60,2	63,9	75,2	78,5
Vergi Geliri/GSMH(%)	21,7	23,6	21,0	24,6	24,5
F.D.D./GSMH(%)	4,3	5,3	6,1	8,0	7,7

Kaynak: Maliye Bakanlığı

(*): 2006 Gerçekleşme Tahmini

- (1): Transferler, sermaye transferlerini de içermektedir.
 (2): Diğer harcamalar, mal ve hizmet alımları, sermaye giderleri ve borç vermeyi (diğer cari ve yatırım harcamalarını) kapsamaktadır.
 (3): Özel gelirler, özel bütçeli idarelerin öz gelirlerini (katma bütçe gelirlerini) düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirlerini de kapsamaktadır.
 (4): Yalnız merkezi yönetime ait vergi gelirleri.

Faiz dışı harcamaların alt gruplarına, bileşenlerine bakıldığında personel giderlerinin toplam harcamalar içindeki payı yüzde 20,0 düzeyinde iken, bu pay sürekli yükselerek 2006 yılında yüzde 24,4 olmuştur.

Faiz dışı harcamalar kapsamında transfer harcamalarının payı sermaye transferi dahil yüzde 30,5'e yükselmiştir. Gerçekte faiz harcamalarında transfer gider niteliğinde olduğu dikkate alındığında, konsolide bütçe giderlerinin 2002 yılında yüzde 67,2'si transfer gideri niteliğinde iken, 2006 yılında bu pay, yüzde 56,9 olmuştur. Konsolide bütçe harcamalar içinde transfer niteliğinde olanların kompozisyonu değişmiş, faiz giderlerinin payı azalırken, özellikle sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferlerin payı artmış 2002-2005 döneminde yüzde 9,7'den yüzde 16,4'e yükselmiştir. 2004 yılında bütçe harcamalarının ve gelirlerinin bölümlendirilmesi değişmiş olduğundan, 2004 ve izleyen yılları, önceki yıllarla karşılaştırma yapılırken, özellikle ayrıntıda bazı düzeltmelerin, kabullerin yapılması gerekli olmaktadır. Tutarlılık kaybolduğundan karşılaştırmalarda, tanım, bölümlendirme farklarının dikkate alınması gerekmektedir.

2004 öncesinde "yatırımlar" bütçe harcamaları içinde ayrı bir bölüm olarak yer alırken, 2004 ve izleyen yıllar bütçesinde "Mal ve Hizmet Alımı" ve "Sermaye Giderleri" kalemi yer almaya başlamıştır. Mal ve hizmet alımlarının bütçe içindeki payı yüzde 6,8 iken bu pay 2006 yılında yüzde 10,4 olmuştur.

Mal ve hizmet alımları, daha çok ilaç ve yeşil kart dahil sağlık giderleriyle, savunma ve güvenlik harcamalarını içermektedir. Bir ölçüde de olsa 2004 öncesi ayırımıdaki diğer cari harcamalarla örtüşmektedir. Daha çok yatırım harcamalarını kapsayan sermaye giderlerinin payı ise 2006 itibarıyla yüzde 6,2 olarak düşük düzeyde bulunmaktadır. Transfer harcamalarının yüksekliği yatırımlara yeterli kaynak ayrılmasına olanak vermemektedir.

2002-2006 döneminde bütçe harcamaları cari fiyatlarla yüzde 51,5 düzeyinde artarken, bütçe gelirlerinin yüzde 13,0 dolayında artması, bütçe açıklarının önemli ölçüde daralmasına olanak vermiştir. Vergi gelirlerinin, bu dönemde nominal GSYİH'dan daha hızlı artması sonucu, vergi yükü (yerel yönetim vergileri ve benzerleri dışında) yüzde 21,7'den yüzde 24,5'e yükselmiştir. Parafiskalite ile birlikte bu yük yüzde 35,0'e yaklaşmıştır.

2002 yılında bütçe açığının GSMH'ya oranı yüzde 14,6 düzeyinde iken, bu oran 2006 yılında yüzde 2,0'ye gerilemiştir. Aynı dönemde "Faiz dışı fazlanın" GSMH oranı da yüzde 4,3'den yüzde 7,7'ye yükselmiştir. Başka bir açıdan bakıldığında 2002 yılında "Faiz dışı fazla", faiz giderlerinin yüzde 22,7'sini karşılarken, bu karşılama oranı 2006 yılında yüzde 93,4'e çıkmıştır. İlgili dönemde bütçe gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı da yüzde 51,5 iken yüzde 78,5'e yükselmiştir.

Yatırım harcamalarını kapsayan sermaye giderlerinin payı ise 2006 itibarıyla yüzde 6,2 olarak düşük düzeyde bulunmaktadır. Transfer harcamalarının yüksekliği yatırımlara yeterli kaynak ayrılmasına olanak vermemektedir.

1.5.2 iç borçlar

Konsolide bütçe açıklarının boyutu daralmakla beraber sürmesi, iç borç stokunda artışa yol açmıştır. 2002 yıl sonunda 149.870 milyon YTL olan iç borç stoku 2002-2006/Ekim döneminde yüzde 67,5 oranında artarak 2006 yıl sonunda 250.946 milyon YTL'lik boyuta yükselmiştir. Bu artışa karşın "İç Borç Stoku/GSMH" oranı 2002-2005 döneminde yüzde 54,5'den yüzde 50,3'e gerilemiştir. 2002 yılında vergi gelirlerinin iç borç stokunu karşılama oranı yüzde 39,8'den 2005 yılında yüzde 43,7'ye yükselmiştir.

Tablo:XII' de izlenebileceği gibi, 2002-2005 döneminde ortalama iç borç faiz oranı belirgin biçimde düşmüştür. 2002 yılında iç borçların yıllık ortalama bileşik faizi yüzde 63,9 düzeyinde iken, sırasıyla yıllar itibarıyla yüzde 45,3 ve yüzde 26,6'ya gerileyerek 2005 yılında yüzde 17,1'e inmiştir. Nominal ve reel faizlerin düşmesinin yanı sıra iç borç stokunun ortalama vadesi de 250 günden 749 güne yükselmiştir.

Tablo XII (milyon YTL)

Yıllar	Borç Stoku (milyon YTL)	Ort.Nominal Bil. Faiz(%)	Ortalama Vade(gün)	Reel Faiz (%)
2002	149.870	63,9	250	30,8
2003	194.387	45,3	297	30,9
2004	224.483	26,6	379	17,0
2005	244.872	17,1	749	8,2
2006/Ekim	250.946	-	-	-

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı.

2002-2005 fiyat artış hızının yavaşlamasının yanı sıra uluslararası finans pazarlarında faizlerin gerilemesi, TP'nin yabancı paralara karşı değer kazanması, yabancı paraların bir yatırım aracı olma çekiciliğini yitirmesi, sıcak para olarak nitelendirilen dış kaynak girişinin yarattığı likitide genişlemesi, faizlerde belirgin bir düşüşe olanak vermiştir. Borç faizinin düşmesi, ortalama vadenin uzaması, konsolide bütçe performansının iyileşmesinde en önemli etken olmuştur. Ancak Mayıs 2006'da yaşanan, ekonominin türbülanslıktan sonra faizler yeniden yükselerek yüzde 20 düzeyinin üstüne çıkmıştır. İç borçlanma koşullarında gözlenen iyileşmenin 2006 yılında yön değiştirdiği görülmektedir.

1.5.3. özelleştirme

Ölkemizde 1986 yılında başlayan özelleştirme uygulaması ve sağladığı brüt gelir yıllar itibarıyla Tablo: XIII'de verilmiştir. Tanım yerinde ise özelleştirmede patlama 2005 yılında yaşanmıştır. 1986-2001 yılları arasında yapılan özel-

leştirimin sağladığı brüt gelir 7.455 milyon USD düzeyinde kalırken, 2005 yılında 17.646 milyon USD tutarında özelleştirme yapılmıştır. 2002,2003 ve 2004 yıllarında yapılan özelleştirmenin toplam brüt gelirinin 1.975 milyon USD olduğu dikkate alındığında, 2005 yılında yapılan özelleştirme 1986-2004 döneminde yapılan özelleştirmenin yaklaşık iki katı (%187'si) tek bir yılda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin büyük tesislerinin önemlileri bu dönemde özelleştirilmiştir. Özelleştirme kapsamındaki KIT stokunun çok büyük bölümü 2005 yılında tüketilmiştir.

Tablo:XIII'ün gösterdiği gibi 2005 yılında özelleştirmenin yüzde 62,2'si blok satış yolu ile yapılmıştır. Halka arz yoluyla yapılan özelleştirmenin payı yüzde 17,8, IMKB' de satışın payı da yüzde 7,1 düzeyinde kalmıştır. Özelleştirmenin kamuoyuna sunulmasındaki gerekçeler arasında, mülkiyetin tabana yayılması, menkul kıymetler borsasının gelişmesi yer almış olmakla beraber, özelleştirmede ağırlıklı yöntem blok satış olmuştur. Kamu gelirlerinin artırılması, geçici bir süre için de olsa bütçe açıklarının azaltılması özelleştirmede ana amaç ana motif haline gelmiştir.

Tablo XIII: Özelleştirme Gelirleri (Milyon \$)

	1986-2001	2002	2003	2004	2005
TÜRKİYE					
Blok Satış	3.511	-	13	400	10.978
Tesis/Varlık Satış	614	130	119	607	1.869
Halka Arz	1.474	168	-	191	3.134
Kurumsal Arz (Uluslararası)	1.026	-	-	-	-
IMKB' DE Satış	526	238	37	-	1.255
Yarım Kalmış Tesis Satış	4	-	-	-	4
Bedelli Devirler	300	-	3	69	406
TOPLAM	7.455	536	172	1.267	17.646

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı(ÖİB)

1.6 fiyat hareketleri

2001 yılı krizinden sonra alınan önlemler, fiyat artış hızında belirgin bir yavaşlama sağlamıştır. Gerçekten 2001 yılında DIE (TÜİK)'nin TEFİE'sine göre yıllık yüzde 88,6 yıllık ortalama olarak da yüzde 61,1 oranında artış gösteren toptan eşya fiyatlarında artış hızı, 2002 yılında yıl sonu 12 aylık olarak yüzde 30,8'e, yıllık ortalama olarak da yüzde 50,1'e gerilemiştir.

Fiyat artış hızında yavaşlama 2002 yılı sonrasında, Tablo: XIV' de izleneceği gibi daha göze çarpıcı hale gelmiştir. Toptan eşya fiyatlarında, 2004 yılından itibaren de üretici fiyatlarında artış hızı, yıl sonu itibarıyla 12 aylık dönemler olarak, 2003-2005 yılları arasında sıra-

2005 yılında yapılan özelleştirme 1986-2004 döneminde yapılan özelleştirmenin yaklaşık iki katıdır. Türkiye'nin büyük tesislerinin önemlileri bu dönemde özelleştirildi. Özelleştirme kapsamındaki KIT stokunun çok büyük bölümü 2005 yılında tüketildi.

siyla yüzde 13,9, yüzde 13,8 ve nihayet 2005 yılında da yüzde 2,7 olmuştur. Fiyat artış hızı yavaşladığından, aritmetik olarak yıllık ortalama fiyat artış hızları, yıl sonları düzeyinin üstünde kalmıştır. TÜİK'in fiyat endeksine göre (TEFE, 2004 ve sonrasında UFE) yıllık ortalama fiyat artış hızı 2003-2005 sırasıyla yüzde 25,6, yüzde 11,1 ve yüzde 5,9 olmuştur. İTO'nun fiyat endeksi de toptan eşya ve üretici fiyatlarında, TÜİK endeksine paralel bir gelişme göstermektedir. Fiyat artış hızının piyasa fiyatlarına ya da üretici fiyatlarına göre hesaplanmasında önemli fark, satış fiyatına dahil olan dolaylı vergilerin, üretici fiyatlarına dahil olmamasıdır. Salt dolaylı vergilerde artış, bu nedenle üretici fiyatlarına yansımamaktadır.

Tablo XIV: Fiyat Endekslerine Göre Fiyat Hareketleri (%)

Yıllar	TÜFE=TÜİK		TÜİK (ÜFE)		İTO
	12 Aylık	Yıllık Ort.	12 Aylık	Yıllık Ort.	12 Aylık
2002	29.7	45.0	30.8 46.2	50.1	26.9
2003	18.4	25.3	13.9 23.8	25.6	18.5
2004	9.3	10.6	13.8 11.5	11.1	7.8
2005	7.7	8.2	2.7 5.8	5.9	5.3
2006/Kasım	9.9	9.4	11.7	8.6	-

Kaynak: TÜİK (DİE), İTO.

Hizmet ağırlıklı, hizmet fiyatlarındaki gelişmeler yansıtan tüketici fiyatlarındaki artış hızı, özellikle 2005 yılında, üretici fiyatlarındaki artışın çok üstündedir. Tüketici fiyatları 2002-2004 yıllarında, toptan eşya fiyatlarına, üretici fiyatlarına çok yakın değişimler gösterirken 2005 yılında 12 aylık dönem olarak yıl sonu yıl sonu itibarıyla yüzde 7,7; yıllık ortalama yüzde 8,2 oranında artış göstermiştir. Tüketici ve üretici fiyatlarındaki değişimdeki uyum 2005 yılında kopmuş gibi görünmektedir. Tüketici fiyatlarının üretici fiyatlarından daha hızlı artması, genelde ekonomide bir talep baskısı olduğunu, talep çekici enflasyon çekirdeğinin oluştuğunu gösterir.

2002-2005 döneminde fiyat artış hızında yavaşlama, Türk parasının yabancı paralara karşı değer kazanması sonucu ithal girdilerinin ucuzlaması, büyük dış ticaret açıkları nedeniyle mal arzının artması, dünyada fiyat artış hızının gerilemesi, likitide genişlemesi sonucu reel faizlerde hızlı düşüş, kamu kesimi finansman açığının azalması, sıkı maliye politikasının izlenmesiyle açıklanabilir.

2006 yılında ise fiyat hareketlerinde eğilimin değiştiği gerek TÜFE gerek ÜFE'de fiyat artış hızının yükseldiği görülmektedir. Tablo: XIV'de izleneceği gibi, Kasım/2006 sonu itibarıyla

riyle tüketici fiyatlarında artış hızı yıllık yüzde 9,99; yıllık ortalama olarak da yüzde 9,4'e yükselmiştir.

Üretici fiyatlarında ise artış hızının yükselişi daha belirgindir. Yine Kasım/2006 sonu itibarıyla üretici fiyatlarında artış, yıllık yüzde 11,7; yıllık ortalama olarak da yüzde 8,6'ya yükselmiştir. 2006 yılında, önceki yıllara göre faiz ve döviz kurundaki hareketlilik, fiyat artış hızına da yansımıştır. Yıllık fiyat artış hızlarının yıllık ortalama artış hızlarının üstünde oluşu da, fiyatlarda yükselme eğiliminin sürdüğünü göstermektedir.

I. 7. ödemeler dengesi

I.7.1. dış ticaret

İhracat ve ithalat rakamlarının FOB ya da CIF değerler olarak verilmesine, ihracatın bavul ticaretini içerip içermemesine göre dış ticarette farklı rakamlar gözlenmektedir. Ancak tanım farklılıklarından doğan değişik rakamlar, gelişmelerdeki genel eğilimi değiştirmemektedir.

I.7.1.1. ihracat

Tablo: XV'de izlenebileceği gibi, İhracat (dışsatım), bavul ticareti hariç FOB değer olarak, 2002 yılında yaklaşık yüzde 15,0 oranında arttıktan sonra artış hızı 2003 yılında yüzde 31,9'e; 2004 yılında yüzde 33,6'ya yükselmiş, 2005 yılında ise belirgin bir yavaşlama ile yüzde 15,8'e düşmüştür. Dışsatım artışında yavaşlama eğilimi, 2006 yılının ilk on ayında da sürmüştür. Ekim/2006 itibarıyla dışsatım artışı, yıllık bazda da yüzde 12,5'e gerilemiştir. 2002 yıl sonunda 36.059 milyon USD olan dışsatım (bavul ticareti hariç) 2006 Ekim/2006 itibarıyla yıllık bazda 81.001 milyon USD olmuş, başka bir deyişle söz konusu dönemde USD bazında yüzde 124,6 oranında artış göstermiştir. Ancak bu artışın bir bölümü USD'nin YTL ve diğer yabancı paralar karşısında değer yitirmesi sonucu nominaldır. Tablo: XVI' da verildiği gibi, TCMB reel kur endeksine göre YTL Aralık/2002 -Kasım/2006 döneminde yabancı paralara göre ÜFE bazında yüzde 20,0 dolayında değer kazanmıştır. Bu dönemde YTL'nin USD'e karşı değer kazanması, fiyat artış hızlarındaki farklılık da dikkate alındığında yüzde 20,0'nin üstündedir. USD değer yitirdiğinden USD bazlı olanak verilen rakamlar, gerçek artışı yansıtmamakta, değişimi terim yerinde ise abartmaktadır.

Tablo: XV'de verildiğinde ihracatın mal grupları itibarıyla bileşimi, 2002-2005 döneminde belirgin, dramatik bir değişim göstermektedir. Bu dönemde sermaye mallarının ihracatının payı yüzde 7,6'dan yüzde 10,7'e; ara mallarının ihracatının payı da yüzde 40,6'dan yüzde

2002-2005 döneminde fiyat artış hızında yavaşlama, Türk parasının yabancı paralara karşı değer kazanması sonucu ithal girdilerinin ucuzlaması, büyük dış ticaret açıkları nedeniyle mal arzının artması, dünyada fiyat artış hızının gerilemesi, likitide genişlemesi sonucu reel faizlerde hızlı düşüşü gibi nedenlerle açıklanabilir.

Tablo XV: Dış Ticarete Gelişmeler ve GEGS (Milyon \$)

TÜRÜ	2002		2003		2004		2005		2006	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
IHRACAT	36.059	100	47.253	100	63.017	100	73.275	100	67.819	100
Sermaye Mali	2.739	7,6	4.344	9,2	6.527	10,4	7.981	10,9	7.251	10,7
Ara Mali	14.637	40,6	18.495	39,1	25.839	41,0	30.212	41,2	30.188	44,5
Tüketim Mali	18.533	51,4	24.125	51,1	30.462	48,3	34.729	47,4	29.930	44,1
Diğer	150	0,4	289	0,6	189	0,3	353	0,5	450	0,7
İTHALAT	51.554	100	69.340	100			116.352	100	112.321	100
Sermaye Mali	8.492	16,5	11.326	16,3	97.341	100	20.300	17,4	17.789	15,8
Ara Mali	37.443	72,6	49.735	71,7	17.379	17,9	81.542	70,1	80.744	71,9
Tüketim Mali	5.008	9,7	7.813	11,3	67.373	69,2	13.944	12,0	13.237	11,8
Diğer	611	1,2	466	0,7	12.096	12,4	566	0,5	551	0,5

Kaynak: DIE-TÖİK

(*) Geniş ekonomik sınıflamaya göre.

44,5'ye yükselirken, tüketim mallarının payı yüzde 51,4'den yüzde 44,1'e gerilemiştir.

Dışsattımın ülke grupları itibariyle dağılımı incelendiğinde Avrupa Birliği ülkelerinin (15 ülke) dışsattım içindeki payı 2002 yılında yüzde 51,5 düzeyinde iken, bu payın 2006/Ekim itibariyle hafifçe yüzde 48,4'e gerilediği görülmektedir. Genişletilmiş AB, AB'ye katılan 10 yeni üye de dikkate alındığında, 25 AB ülkesinin dışsattım içindeki payı 2006/ Ekim itibariyle yüzde 52,0 düzeyinde bulunmaktadır.

AB ülkelerinin de dahil olduğu OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerinin dışsattım içindeki payı 2002 yılında yüzde 65,5 iken bu pay 2006/ Ekim itibariyle yüzde 60,0 olmuştur. Türkiye'nin ihracatında yine OECD ülkeleri büyük bir ağırlık taşımakla beraber, AB dışı Avrupa ülkelerine, Yakın ve Ortadoğu ülkelere, ihracat daha hızlı artış gösterdiğinden, diğer Avrupa ülkelerinin payı yüzde 9,6'dan yüzde 13,6'ya yükselirken, Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin payı da yüzde 15,0'e, tüm asya ülkelerinin payı da yüzde 18,0'e ulaşmıştır.

1.7.1.2 ithalat

Türkiye'nin 2002-2006/ Ekim döneminde ithalatı(dışalım) ihracattan daha hızlı USD bazında yüzde 159,3 oranında artış göstererek 2006/ Ekim itibariyle yıllık bazda 133.676 milyon USD'lik bir boyuta ulaşmıştır. 2002-2006/ Ekim döneminde USD'in önemli boyutta değer yitirmesi, dışalım artışını da abartmıştır.

İthalatın bileşiminde, kompozisyonu Tablo XVI' da görüleceği gibi, 2002-2006/ Ekim döneminde belirgin bir değişme göstermemiştir. Sermaye malları, ara malları ve tüketim malları ithalatın 2002 yılında payları yüzde 16,5; yüzde 72,6 ve yüzde 9,7 iken, bu paylar 2006/

Ekim itibariyle sırasıyla yüzde 15,8; yüzde 71,9 ve yüzde 11,8 olmuştur. Ara malları ithalatının payı, petrol fiyatlarında artışa karşın yüzde 72,6'dan hafifçe yüzde 71,9'a gerilerken tüketim mallarının payı yüzde 9,7'den yüzde 11,8'e yükselmiştir. Bu değişme, ithalatla yerli üretim arasında bir ikame etkisinin olduğunu, ithalatın bir ölçüde yerli üretimin yerini aldığını göstermektedir.

Tablo XVI: Merkez Bankası Reel Kur Endeksi (1995=100)

TÜRÜ	TÖFE Bazlı Endeks	ÜFE Bazlı Endeks
Aralık/2002	125,4	117,1
Aralık/2003	140,6	126,3
Aralık/2004	143,2	131,3
2004 Ortalaması	143,2	131,3
Aralık/2005	171,2	146,7
2005 Ortalaması	160,0	142,9
Kasım/2006	161,0	140,3

Kaynak: TCMB

Dışalımın ülke grupları arasındaki dağılımı incelendiğinde, ithalatla OECD ülkelerinin payının yüzde 64,1'den yüzde 53,5'e, bu kapsamda 15 Avrupa Birliği ülkesinin payının da yüzde 45,5'den yüzde 34,4'e gerilediği; buna karşın AB dışındaki diğer Avrupa ülkelerinin payının yüzde 12,3'den yüzde 21,4'e, Yakın ve Ortadoğu ülkeleri kapsayan diğer Asya ülkelerinin payının da yüzde 8,5'den yüzde 26,3'e yükseldiği görülmektedir. Dış ticaretin ülkeler arası dağılımı, OECD ülkeleri ve bu kapsamdaki Avrupa Birliği ülkelerinin, dış ticaretimizdeki paylarının göreceli olarak gerilediğini, dış ticaretin, Çin başta olmak üzere Asya ülkelerine ve AB dışındaki Avrupa ülkelerine bu kapsamda Rusya'ya kaymakta olduğunu göstermektedir.

Ara malları
ithalatının payı,
petrol
fiyatlarında
artışa karşın
yüzde 72,6'dan
hafifçe yüzde
71,9'a
gerilerken
tüketim
mallarının payı
yüzde 9,7'den
yüzde 11,8'e
yükselmiştir.
Bu değişme,
ithalatla
yerli üretim
arasında bir
ikame etkisinin
olduğunu,
ithalatın bir
ölçüde yerli
üretimin
yerini aldığını
göstereyor.

1.7.1.3. dış ticaret açığı

İthalatın ihracattan daha hızlı artması, dış ticaret açığını büyüttüğü gibi, ihracatın ithalatı karşılama oranını da düşürmüştür. 2002 yılında bavul ticareti hariç 15,495 milyon USD olan dış ticaret açığı, USD olarak yüzde 240,0 oranında artarak 2006/ Ekim itibarıyla yıllık bazda 52.668 milyon USD'e yükselmiştir. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı da yüzde 70,0'dan yüzde 60,6'ya gerilemiştir.

Mal grupları itibarıyla ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında, tüketim mallarında yüzde 121,1 olan bu oranın, ara mallarında yüzde 37,4'e; sermaye mallarında da yüzde 40,7'ye gerilmektedir. Tüketim malları ihraç eden Türkiye ağırlıklı olarak ara malı ve sermaye dışalımını yapmaktadır. Dış ticaretin bu yapısı, Türkiye'nin teknoloji açığının bir göstergesini oluşturduğu gibi, dış ticaret açığının yalnız döviz kuru sorunu olmadığını yapısal sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

1.7.2. cari işlemler açığı

Cari işlemler hesabı açığı, Tablo:XVII' de verildiği gibi, 2002 yılında 1.522 milyon USD iken 2005 yılında 22.852 milyon USD'e yükselmiştir. Başka bir açıdan bakıldığında cari işlemler açığının GSMH'e oranı 2002 yılında binde 8 düzeyinde iken 2005 yılında yüzde 6,3'e yükselmiştir. 2006 yılının ilk on ayında ise, cari açık önceki yılın eş dönemine göre yüzde 67,1 oranında artarak 28.021 milyon USD'e yükselmiştir. DPT'nin 2006 yıl sonu cari işlemler açığı tahmini 30,1 milyar USD'dir. Ancak ilk on aylık gerçekleşme rakamı, 2006 yılı itibarıyla cari işlemler açığının, iyimser bir beklenti ile 33 milyar USD dolayında oluşacağını göstermektedir. Böylece 2006 cari işlemler açığının GSMH'ya oranı yüzde 8,2 gibi tekrar bir düzeye ulaşacaktır.

Ülkemizde cari işlemler hesabının en önemli kalemi dış ticaret dengesidir. Dış ticaret açığının büyümesi, cari işlemler açığının ana meselesi olmakla beraber; bu bağlamda hizmetler dengesi ve tek taraflı cari transferlerdeki gelişmeler de göz ardı edilmemelidir.

Cari işlemler açığını büyüten diğer nedenler hizmet gelirlerinde artışın sınırlı boyutta kalması, yurt dışına ödenen yatırım giderlerinin giderek artmasıdır. Gerçekten hizmet gelirleri 2002-2005 döneminde USD bazında yaklaşık yüzde 75,0 oranında artış göstermiş, hizmet gelirleri /GSMH oranı yüzde 8,1'den yüzde 7,2'ye gerilemiştir. Ocak- Ekim/2006 döneminde ise hizmet gelirleri bir önceki yılın eş dönemine göre dahi yüzde 10,0 oranında azalış göstermiştir. 2002 yılında hizmetler dengesi, dış ticaret açığını kapatarak, "Mal ve Hizmetler Dengesi"ni 596 milyon USD düzeyinde de olsa, artıya çevi-

recek düzeyde iken, 2005 yılında "Mal ve Hizmetler Dengesi"ni 18.572 milyon USD açık vermiştir. Mal ve hizmetler dengesinde açık Ocak-Ekim/2006 döneminde bir önceki yılın eş dönemine göre de yüzde 82,6 oranında artarak 24.379 milyon USD'e çıkmıştır. Türkiye'nin dış borçlarının kabarmasının doğurduğu faiz giderleriyle, artan yabancı sermaye kar transferleri nedeniyle yatırım giderleri 2002-2005 döneminde, 7.040 milyon USD'den 9.432 milyon USD'e yükselmiş, yatırım yahut mali gelirler dengesindeki açık da 5.748 milyon USD'e yükselmiştir. 2006 yılı gerçekleşme tahminine göre yatırım gelirleri dengesi açığının 6,3 milyon USD'e yükselmesi beklenmektedir.

Tablo XVII: Ödemeler Dengesi (Milyon \$)

	2002	2003	2004	2005	2006
A- Cari İşlemler Hesabı	(1.522)	(8.037)	(15.573)	(22.852)	(28.021)
1. İhracat FOB(+))	40.071	51.208	66.654	76.595	71.415
2. İthalat FOB(-))	47.354	(65.216)	(90.555)	(109.171)	(107.056)
Mal Dengesi	(7.283)	(14.010)	(23.901)	(32.576)	(35.641)
3. Hizmet Gelirleri	14.783	19.025	24.022	25.854	20.563
4. Hizmet Giderleri(-))	(6.904)	(8.520)	(11.252)	(11.850)	(9.301)
Mal Hizmet Dengesi	596	(3.505)	(11.131)	(16.572)	(24.379)
5. Yatırım Gelirleri	2.486	2.246	2.651	3.684	3.818
6. Yatırım Giderleri(-))	(7.040)	(7.805)	(8.220)	(9.432)	(8.825)
Yatırım Dengesi	(4.554)	(5.559)	(5.569)	(5.748)	(5.007)
Mal,Hizmet,Yatırım Dengesi	(4.011)	(9.064)	(16.700)	(24.320)	(29.386)
7. Cari Transferler	2.436	1.027	1.127	1.458	1.365
B-Sermaye Hesabı	7.526	7.091	16.848	44.069	36.580
8. Yurtdışındaki Doğrudan Yatırım(-))	(175)	(499)	(857)	(1.047)	(4.91)
9. Yurtdışındaki Doğrudan Yatırım	1.038	1.694	2.566	9.650	15.804
10. Portföy Hesabı Varlıklar	(2.096)	(1.386)	(1.142)	(951)	(1.904)
11. Portföy Hesabı Yükümlülük	1.053	3.955	9.209	14.670	8.860
12. Diğer Yatırım Varlıklar(-))	(777)	(906)	(7.233)	490	(10.363)
13. Diğer Yatırımlar-Yükümlülük	8.038	4.313	14.305	21.267	24.728
Cari Sermaye, Finans Hesapları	6.004	(946)	(1.275)	21.217	8.559
D-Rezerv Varlıklar	212	(4.097)	(4.342)	(23.200)	(7.827)
14. Resmi Rezervler	(6.153)	(4.047)	(824)	(17.847)	(3.872)
15. IMF Kredileri	(6.365)	(50)	(3.518)	(5.353)	(3.955)
E-Net Hata ve Noksan*	149	5.043	3.067	1.983	(732)

Kaynak: TCMB (1) Ocak- Ekim
Bavul Ticareti Dahil

Tek taraflı ya da cari transferlerin büyük bölümü işçi dövizlerinden, işçi döviz havalelerinden kaynaklanmaktadır. İşçi dövizlerinde de bir gerileme eğilimi gözlenmektedir. USD'in değerli olduğu yıllarda dahi, 3,0 milyar USD'in üstünde olan cari transferler, 2002-2005 döneminde yüzde 40,0 dolayında azalarak 1.468 milyon USD gerilemiştir. USD'nin değer yitirmesi dikkate alındığında bu dönemde işçi döviz havalelerinde azalış yüzde 40,0 düzeyinin çok üstünde bulunmaktadır. 2006 yılı gerçekleşme tahminlerine göre de cari transferlerde artışın 1,5 milyar USD dolayında kalması beklenmektedir.

1.7.3. sermaye hareketleri

2002-2006 döneminde Türkiye'nin sermaye hareketleriyle cari işlemler açıklarını fonladığı ve resmi rezervlerini artırdığı görülmektedir.

**Cari işlemler
açığını büyüten
diğer nedenler
hizmet
gelirlerinde
artışın sınırlı
boyutta
kalması,
yurtdışında
ödenen
yatırım
giderlerinin
giderek
artmasıdır.
Gerçekten
hizmet
gelirleri
2002-2005
döneminde USD
bazında yaklaşık
yüzde 75
oranında artış
gösterdi.**

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özelleştirme, özel şirketlerin yabancılara satışı ve yabancılardan gayri-menkul alımları nedeniyle, Tablo: XVII' de izlenebileceği gibi, 2005 yılında büyük bir artışla 9.650 milyon USD'ye yükselmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özelleştirme, özel şirketlerin yabancılardan satın alınması ve gayrimenkul alımları nedeniyle, Tablo: XVIII' de izlenebileceği gibi, 9.650 milyon USD'ye yükselmiştir.

2006 yılı gerçekleşme tahminine göre yurtiçi doğrudan yabancı sermaye yatırımının 19,0 milyar USD'ye ulaşması beklenmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, portföy yatırımları (Türkiye'de yerleşik kurumların çıkardıkları menkul değerlerin yurtdışında yerleşik olanlara satışı) kısa ve uzun süreli borçlanmalardan oluşan net sermaye girişi, 2002 yılında 7.526 milyon USD düzeyinde iken, 2005 yılında 44.069 milyon USD boyutuna ulaşmıştır.

Türkiye'ye sıcak para girişinin bir kanalı olan portföy yatırımları özellikle 2004 ve 2005 yıllarında büyük artış göstermiştir. Türkiye'de IMKB'de işlem gören hisse senetlerine, devlet borçlanma senetlerine yatırım yapmak için gelen sermaye ile yurtdışı kaynaklı döviz tevdiat hesapları, sıcak para olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde tanımlanan sıcak para tutarı 2002-2006/ Ekim döneminde Tablo: XVIII' de izlenebileceği gibi, yaklaşık 52,5 milyar USD artış göstermiştir. Sıcak para cari işlemler açıklarının büyük bölümünü fonladığı gibi, resmi rezervlerde de 30,0 milyar USD'ye yakın brüt artış sağlamıştır.

Tablo XVIII: Yabancı Kaynaklı Sıcak Para (Milyon \$)

	2002	2003	2004	2005	2006(*)
IMKB Hisse Senetleri	3.450	8.954	15.408	33.812	34.461
Kamu Menkul Kıymetleri (DİBS)	2.912	6.428	12.484	20.351	22.368
Mevduat Toplamı	1.843	2.934	3.739	3.896	3.824
TOPLAM	8.205	18.316	31.631	58.059	60.653

Kaynak: ANKA Ekonomi Bülteni

(*) 2006 Ekim

1.8. dış borç stokunda gelişmeler

2002- 2006/ Ekim döneminde dış borç stokundaki gelişmeler Tablo: XIX' da verilmiştir. Cari işlemler açıkları, gelen sıcak paranın bir bölümünün borç niteliğinde olması, ülkemizin dış borç stokunun da sürekli ve büyük boyutlu artışa yol açmıştır.

2002 yıl sonunda 130.092 milyon USD olan dış borç stoku 2002-2006/ Ekim döneminde USD bazında yüzde 48,8 oranında artarak 193.617 milyon USD'ye yükselmiştir.

Cari USD değeri ile cumhuriyet döneminin 2002 yılına kadar oluşan dış borç stokunun yaklaşık yarısı kadar oluşan dış borç stokunun yaklaşık yarısı kadar borç tutarı son dört yılda yapılmıştır.

Tablo XIX: Dış Borç Stoku (Milyon \$)

	2002	2003	2004	2005	2006(*)
Toplam Dış borç Stoku	130.092	144.915	162.201	171.078	193.617
Orta ve Uzun Vadeli	113.668	121.902	129.632	132.831	149.890
Kamu Sektörü	63.618	69.503	73.825	68.114	66.899
TCMB	20.340	21.504	18.114	12.654	12.766
Özel Sektör	29.711	30.895	37.694	52.063	70.002
Kısa Vadeli	16.424	23.013	32.568	38.247	43.727
(Özel + TCMB)					

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

NOT: Kamu sektörü toplamı, TCMB'yi kapsamaktadır.

Dış borç stokunda dikkati çeken gelişmeler, (i) kısa süreli borçların (ii) özel sektörün borçlarının paylarının giderek artmakta oluşudur. Gerçekten kısa vadeli borçların toplam borç stoku içindeki payı yüzde 12,6'dan yüzde 22,6'ya yükselmiştir. Kısa süreli borçlarda bu denli hızlı artış, ister makro düzeyde, ister mikro düzeyde bir risk göstergesidir.

İnceleme döneminde TCMB dahil kamu kesiminin toplam borç stoku içindeki payı yüzde 64,4'den yüzde 41,1'e gerilemiştir. TCMB'nin dış borçlarında azalış, TCMB dahil kamu sektörü dış borcunun 83.958 milyon USD'den 79.655 milyon USD'ye gerilemesine olanak vermiştir. Bu dönemde özel sektörün dış borçları yüzde 147,0 gibi çok yüksek düzeyde artmıştır. Vadeli dış alım, yabancı paraların faizlerinin düşüş olması, yabancı paraların genelde Türk parasına göre değer yitirmesi sonucu bir kambiyo kârı sağlama olasılığı, özel sektörü dış borçlanmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda bankacılık sektörünün bilanço içi döviz pozisyon açığı, krizin etkisiyle 2002 yılı sonunda 551 milyon USD'ye değin gerilemişken, alınan sendikasyon kredileri ve faiz arbitrajı yapılarak dış kredilerin Türk Parası olarak plasmanı, bankaların döviz pozisyon açıklarını 2001 krizi öncesi kadar olmasa da büyütüştür. Eylül 2006 sonu itibarıyla bankaların bilanço içi pozisyon açığı, Türkiye Bankalar Birliği'nin verilerine göre 13,2 milyar USD'dir. 2001 krizinden önce bankaların bilanço içi döviz pozisyon açıkları 17,4 milyon USD idi.

II. ekonomik gelişmenin nedenleri

AKP döneminde ekonomideki niceliksel gelişmelerin bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için, gelişmenin sürdürülebilirliğinin ve olası etkilerinin nedenlerinin irdelenmesi gerekir. Birbirleriyle ilgili olmak üzere, bu nedenler büyük

**2002 yıl
sonunda
130.092
milyon dolar
olan dış borç
stoku 2002-
2006/ Ekim
döneminde
dolar bazında
yüzde 48,8
oranında artarak
193.617
milyon
dolara
yükselmiştir.**

boyutlu dış ticaret ve cari işlemler açıkları, Türkiye'ye önemli bir bölümü sıcak para olmak üzere yabancı sermaye girişi, dünya ekonomisindeki olumlu gelişmeler ve izlenen maliye politikası olarak özetlenebilir.

Dış ticaret ve cari işlem açıkları, ülkede mal arzını artırarak enflasyonu kontrol altına almayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca dünya genelinde fiyat artış hızının yavaşlaması, yabancı paraların, Türk parasına göre değer yitirmesi, ucuz ithal girdisi sağlanmasına olanak vererek, bu açıdan da enflasyon hızının yavaşlamasında etkili olmaktadır. Dışalım kaynaklı mal arzının artması, ucuzlayan ithal malları, ithal girdileri, TP'nin değer kazanması enflasyon hızının yavaşlamasında ana etkenler olarak görülmektedir.

Büyük ölçüde ithalat artışı, kısa dönemde büyüme hızı üzerinde de olumlu etki yapmaktadır. Dış ticarete gelişme, ticaret sektörü büyüme hızını artırmaktadır. Gerçekten 2002-2005 döneminde ticaret sektörü, sırasıyla yüzde 11,0; yüzde 9,2; yüzde 12,8 ve yüzde 7,4 büyüme hızlarıyla en hızlı büyüyen alt sektör olmuştur. Ticaret sektörü, 2006 yılının ilk dokuz ayında da yüzde 5,9'luk büyüme hızı ile, ortalamanın üstünde büyüme göstermiştir. Ticaret sektörünün GSYİH içindeki payı, bu hızlı büyüme sonucu yüzde 24,0 olarak imalat sanayinin yüzde 25,0 olan payına yaklaşmıştır. Ayrıca ithal vergileri GSYİH hesabına dahil olduğundan, ithalata bağlı olarak ithal vergilerindeki artış da, büyüme hızını "1" puana yakın ölçüde artırmıştır.

Dış kaynak kullanmak Türkiye'nin kullanılabilir kaynağını artırdığından, iç tasarruf oranında göreceli gerilemeye karşın, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının yükselmesine olanak vermiştir.

Dalgali kur sisteminde, büyük boyutlu cari işlemler açıklarının kur üzerinde yukarıya doğru itici bir etki yaparak, kurların yükselmesine yol açması ve kurun bir yerde otomatik düzeltici, stabilizatör rolü oynaması beklenir. Ancak sermaye hareketleri, özellikle sıcak para hareketleri, dalgali kur sisteminin bir düzeltici, dış denge de otomatik bir stabilizatör olmasını önlemektedir. Sıcak para girişi döviz arzını artırarak, cari işlemler açığı nedeniyle döviz kuru yükselmesine engel olmaktadır. Türk parası faizinin kamu kağıtlarının getirisinin yüksekliği, IMKB'de yüksek getiri beklentisi, Türkiye'ye sıcak para akışında etkili olmaktadır. Ayrıca güvenilir bir piyasa arayan Arap sermayesi için de Türkiye çekici hale gelmiştir. Ayrıca özelleştirme ve özel şirketlerin yabancılaşması, yabancılara gayri menkul satışları, yabancı sermaye girişini artırmaktadır. Tüm bu etkenler, Türkiye'nin göreceli olarak yüksek bir getiri sağlamak koşuluyla, ya-

bancı sermaye çekmesine olanak vermekte, tehlikeli boyutta cari işlemler açıklarına karşın döviz kurları yükselmekte, hatta YTL, USD'e karşı reel olarak belirgin biçimde değer kazanmaktadır.

Dünya genelinde büyüme hızının yüzde 5,0 dolayında sürmesi, genişleyen dış ticaret hacmi, tüketici fiyatlarında artış hızının yüzde 2,0 dolayında kalması, 2002-2005 döneminde dış etkenler olarak Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir.

IMF dayatmalarının etkisiyle de olsa Türkiye sıkı bir maliye politikası sonucu, vergi gelirlerini artırarak, faiz dışı harcamalarını denetim altında tutarak, düşen reel faizler nedeniyle faiz dışı fazlayı GSMH'nın da yüzde 7,0'inin üstüne çıkararak, bütçe açıklarını daraltarak, mali disiplin sağlamıştır. Mali disiplin sağlanması, reel faizlerin ve iç Borç Stoku /GSMH oranının düşmesinde etkili olmuştur.

2002-2005 döneminde yüksek büyüme hızı, yavaşlayan fiyat artışı, daralan bütçe açıkları, gerileyen reel faiz oranları, ekonomide bazı olumsuz gelişmelerin, oluşan kriz çekirdeğininse görülmesini engellemelidir.

Bu dönemde düşük kur etkisiyle iç üretimin yerini ithal girdilerinin alması, ithalat iç üretim ikamesinin doğurduğu işsizlik, iç tasarruf oranının ciddi biçimde düşmesi, özel tasarrufların harcanabilir gelire göre azalması, sabit sermaye yatırımları içinde enerji, eğitim, tarım gibi önemli alt sektörlerin paylarının düşmesi, cari açığın yapısal bir katılık kazanması, genelde vurgulanmayan ya da üzerinde yeterince durulmayan olumsuz gelişmeler olmuştur. Türkiye'ye giren sıcak paranın boyutu, dış borçlar içinde kısa süreli olanların payını artması, bankacılık sisteminin bilanço içi pozisyon açığının büyümesi, özel kesimin dış borçlarında hızlı artış, borsada oluşan köpük, Türk parasının yabancı paralara karşı aşırı değerliliği de olası bir krizin çekirdeklerini oluşturmaktadır.

III. sonuç

Yukandaki çözümleme 2002-2005 döneminde ekonomideki olumlu gelişmelerin, geçici nedenlerden kaynaklandığını, dış etkenlerin de bu gelişmeye katkı yaptığını göstermektedir.

Geçmiş dönemde ekonomik gelişme üzerinde olumlu etki yapan dış etkenlerin giderek ters yönde etki yapma olasılığı artmaktadır. Artan petrol fiyatları, bir yandan maliyetler dolayısıyla fiyatlar üzerinde baskı doğururken, öte yandan dış ticaret ve cari işlemler dengesi üzerinde de açığı büyütücü etki yapmaktadır. USD faizinin yükselmesi bir yandan dış borçların faiz yükünü artırırken, öte yandan konsolide bütçenin faiz giderlerini ağırlaştırıcı etki yapmakta-

**AKP
döneminde
ekonomideki
niceliksel
gelişmelerin bir
değerlendir-
mesinin
yapılabilmesi
için, gelişmenin
sürdürebilir-
liğinin ve olası
etkilerinin
nedenlerinin
irdelenmesi
gerekir.**

dır. Dış etkenlerin, gerek cari işlemler gerek enflasyon ve büyüme hızı üzerindeki etkisi, 2006 yılından itibaren olumlu değil, olumsuz yönde olmaya başlamıştır. Nitekim 2006 yılında ekonominin büyüme hızı yavaşlamış, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 3,0'a kadar düşmüş, enflasyon belirgin bir biçimde hızlanmış, cari işlemler açığının GSMH'ya oranı yüzde 8,2'ye kadar yükselmiştir.

Ekonominin genel denge, sabit sermaye yatırımı dağılımı tabloları, Türkiye'nin ekonomide reel olarak yapısal değişim doğuracak bir politika izlediğini, bu bağlamda olumlu adımlar atmadığını ortaya koymaktadır.

Cari işlemler açığı giderek yapısal nitelik almaktadır. Yatırım ve ara malları ihracatının ithalatı karşılama oranlarının düşüklüğü, hizmet gelirlerinin yeterince artmaması, dış borçların kabarması ve yabancı sermaye kar transferleri dolayısıyla yatırım giderlerinin sürekli büyümesi, geçmişte açığın kapanmasında önemli katkısı olan işçi dövizlerinin azalması sadece kur değişimiyle cari işlemler açığının kapatılmasını hemen hemen olanaksız hale getirmektedir. Cari işlemler ve dış ticaret açıkları bir yerde iç denge-sizliklerin dışı vurumudur. Bu nedenle giderek yapısal bir nitelik alan iç denge-sizliklerin öncelikle düzeltilmesi gerekir. Ancak izlenen politikalar, bu denge-sizlikleri giderici değil, giderek büyütücü yönde olmuştur.

Türkiye, dış konjonktürün ve geçici nedenlerin 2002-2005 döneminde doğurduğu olumlu etkinin rahavetine, rahatlığına ve doğru yönde hareket ettiği yanılgısına kapılmamalıdır. Cari işlemler açığının finansmanı, yüksek faize karşı sıcak para girişinin yavaşlaması özelleştirme stokunun azalması, özel sektörün yabancılaşmasının hız kesmesi olasılığı nedeniyle giderek zorlaşacaktır.

Sıcak parayı çekmek ya da ekonomide tutmak için uygulanan yüksek faiz ikilem doğurmaktadır. Yüksek faizin olumsuz etkileri 2007 bütçesi üzerinde görülecek, bütçe açığı büyüyecek, faiz dışı fazla göreceli olarak azalacak, iç borçların çevrilmesi zorlaşacaktır.

Düşük kur, bir yandan yerli üretimin yerini ithal mallarının almasına yol açarken, öte yandan ihracat endüstrilerine yatırımları sınırlamakta, ihracatın yavaşlamasına yol açmaktadır. Bir kur düzeltmesi ise, enflasyonu hızlandırabileceği gibi, dış borcu büyük ölçüde artan özel kesimi, ödeme güçlüğü içine sokacaktır.

Ekonomide en azından her orta vadede kalıcı olumlu sonuçlar izleniyorsa, tüm politikaların gözden geçirilmesi gerekir. Bu konuda geç bile kalınmıştır.

Kalıcı, düzeltici önlemler alınmadığı takdirde, mevcut politikalarla, 2002-2006 döneminde oluşan gelişmeleri gelecekte sürdürebilme olanağı bulunmamaktadır.

Ekonomide en azından her orta vadede kalıcı olumlu sonuçlar izleniyorsa, tüm politikaların gözden geçirilmesi gerekir. Bu konuda geç bile kalınmıştır.

akp ve burjuvazinin iç savaşı

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), ilk bakışta siyasi partiler tarihinde ciddi bir anomali gibi görünüyor: kuruluşundan sadece bir yıl sonra hükümet olan bir parti, birçok ülkede şaşırtıcı bir olgu gibi görünebilir. Ama Türkiye'de bu durumun emsalleri vardır. Türkiye tarihi, askeri müdahaleler sonucunda köklü partilerin büyük darbeler almasından, hatta bütünüyle siyaset sahnesinden silinmesinden yararlanarak neredeyse kurulur kurulmaz iktidara geçen siyasi partilerin bir dizi örneğiyle dolu. 27 Mayıs Bayar ve Menderes'in Demokrat Parti'nin yerine Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin kuruluşuna yol açmıştı. Bunlar derhal koalisyon hükümetlerinde hükümet görevi yapmaya başladılar, ardından Demirel'in parti başkanı olmasından sonra Adalet Partisi 1965 seçimlerinde iktidarı tek başına ele geçirdi. 12 Eylül'ün hilkat garibesi Turgut Özal'ın Anavatan Partisi oldu. 1980 öncesindeki dört büyük partiye atfen kullanılan "dört eğilimi birleştirme" görüntüsü altında kurulan parti kurulur kurulmaz tek başına iktidara geldi. Gelmekle de kalmadı, 12 Eylül'ün Türkiye toplumunun üzerine serptiği ölü toprağında tam sekiz yıl hükümeti elinde tuttu, Özal cumhurbaşkanı sıfatıyla ondan sonraki iki yıl boyunca da iktidarda kaldı. İşte AKP'yi bu tarihsel örneklerin yarattığı bağlama yerleştirdiğinizde, bir anlamda şaşırtıcı hiçbir yanı olmadığını anlarsınız.

Aslında yukarıda ele alınan partiler dizisini bir başka olgu ile birleştirdiğinizde ortaya ilginç bir korelasyon çıkar. Türkiye'de (hileli 1946 seçimlerini bir yana bırakarak) çok partili rejime geçişi 1950'den başlatırsanız, o günden bu yana yarım yüzyılı aşan dönem içinde (askeri hükümetleri bir yana bırakırsak) kural koalisyon hükümetleri olmuş, sadece dört tek parti hükümeti kurulmuştur; Demokrat Parti (1950-1960), Adalet Partisi (1965-1971), ANAP (1983-1991) ve AKP (2002'den şimdilik 2007'ye). Görüldüğü gibi, tek parti hükümetleri hep yeni kurulmuş partiler tarafından yönetilmiştir. Bir bakıma Demokrat Parti'yi de (bir askeri müdahale ürünü olmasa dahi) kuralı doğrulayan istisna olarak görmek mümkündür, çünkü hükümete yükseldiğinde köklü CHP'nin yanında Demokrat Parti de tarihi beş yıldan eski olmayan yepyeni bir parti idi. Türkiye'nin bir başka askeri olayın (ikinci Dünya Savaşı'nın) etkisiyle yaşadığı sarsıntı sonucunda kurulmuştu. Öyleyse, hafif muzip bir tavrıla, Türkiye'de tek başına hükümet olabilenlerin ancak yeni kurulmuş partiler olduğu sonucuna varabiliriz. Halk, kural olarak, partileri tanıdıkça soğu-

makta, ancak tanımadığı partileri tek başına iktidara getirmektedir!

Böyle bir ülkede, AKP gibi ilk bakışta bir siyasi anomali gibi görünen ve siyasi yelpazede nerede durduğu dahi uzun tartışmalara konu olan bir partinin ortaya çıkmış ve hükümet kurmuş olmasını yadırgamak için hiçbir neden yoktur. AKP, Türkiye siyasi tarihinden ve içine doğduğu ortamdan soyutlanarak ele alınırsa anlaşılabilir. Başansı, Tayyip Erdoğan'ın karizmasına, ABD'nin "yeşil kuşak" oyunlarına veya halkın gerici olmasına atfedilir. Bu açıklamaların her biri büyük yanlışlar içeriyor ve açıklamayı yapanın gerici bir siyaset izlemesinin de bir bahanesi işlevini görüyor.

Bizim bu yazıda yapmak istediğimiz, AKP'nin hükümette olduğu beş yılın bütünsel bir bilançosunu çıkarmak değil. Ne AKP hükümetini, ne de bir parti olarak AKP'yi sistematik bir yaklaşımla ele alacağız. Amacımız, AKP konusunda tartışmalı olan birkaç konuya ışık tutmak. Bunları ele almak önemli, çünkü bu tartışmalar, aynı zamanda tartışmaların taraflarının izlediği politikaları temel olarak kullanılıyor. Üzerinde duracağımız konuları en hassas üç alanla sınırlayacağız: AKP'nin sınıf karakteri, ABD ve AB emperyalizmi ile ilişkisi ve büyük halk kitleleri nezdindeki başarısının anahtarları. Son bölümde ise, bu başlıkların tartışılmasından, AKP'nin Türkiye politikasında gelecekte oynayacağı rol ve AKP karşıtı güçlerin genel siyasi mücadele içindeki yeri konusunda önemli bazı sonuçlar çıkarmaya çalışacağız.

1. akp'nin sınıf karakteri

Günümüzde hakim akım olan liberal sosyolojinin kategorileri çerçevesinde, AKP'nin yükselişi, "çevre"nin "merkez"e tepkisinin yeni bir görünümünden başka bir şey değildir. Bu yaklaşımda, bütün partilerin olduğu gibi AKP'nin de toplumun derinlerine uzanan bağları ve bunların harekete geçirdiği sınıf dürtüleri görmezlikten gelinir. Sorun sadece siyasal ve kültürel-ideolojik boyutlarıyla, Türkiye toplumunun tarihsel gelişmesini belirlediği varsayılan Batı-Doğu çelişkisiyle vb. açıklanır. Oysa, her siyasi parti belirli sınıfsal çıkarlara yaslanır, en azından belirli çıkarları temsil etmeyi kendine hedef alır ve politikasının en temel belirleyeni budur.

Hele hele tarihsel olarak bir sınıfın içinden organik olarak çıkmış ve büyümüş siyasi hareketler için, bu bağının gözden kaçırılması çok ciddi yanlışlara yol açar. AKP ve onun içinden

Sungur Savran*

Türkiye'de çok partili rejime geçişi 1950'den başlatırsanız, o günden bu yana yarım yüzyılı aşan dönem içinde kural koalisyon hükümetleri olmuş, sadece dört tek parti hükümeti kurulmuştur.

* Yazar

geldiği İslamcı hareket için geçerli olan tam da budur. İslamcı hareket 1960'lı yılların sonunda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) içindeki bir mücadeleden doğmuştur. Necmettin Erbakan, Anadolu'nun küçük ve orta ölçekli sermayesinin desteği ile TOBB'un yönetimini ele geçirmişti. O dönemin başbakanı olan ve partisi AP ile holdingleşmekte (yani finans kapital statüsüne yükselmekte) olan sanayi sermayesinin hegemonik olduğu bir burjuva güçler bütününi temsil etmekte olan Süleyman Demirel tarafından görevinden uzaklaştırılınca, mücadeleyi kurduğu Milli Nizam Partisi (MNP) ile siyasi arenaya taşdı. Yani İslamcı hareket başından beri burjuvazinin içinden çıkmış bir harekettir ve burjuvazinin içinde doğan bir çatlağın ürünüdür.

Bugün sınıfsal tahlile başvuruların bir bölümünün yaptığı yanlış, İslamcı hareketin ardındaki sermayeyi, aynen Erbakan'ın TOBB yönetimini ele geçirdiği ya da MSP döneminde "milli görüş"ü savunarak "taklitçi zihniyet" olarak andığı öteki burjuva partilerini yerden yere vurduğu dönemdeki gibi "Anadolu küçük ve orta sermayesi" olarak görmektir. Batıcı-laik burjuvazi ve partileri ile İslamcı partilerin sosyal temel arasındaki çatışma 1970'li yıllarda her ne olursa olsun, 1990'lı yıllarda açıkça büyük burjuvazinin kendi içinde bir çatlak karakteri kazanmıştır. İslamcı hareketin ardındaki güç artık taşra kentlerinde kısırılmış, Batıcı burjuvazinin sahip olduğu avantajlardan yoksun, çelimsiz bir orta ve küçük burjuvazi değil, neredeyse en büyüklerle boy ölçüşmeye aday olan bir holding sermayesidir. Arkasında ayrıca İslami bankacılık ve özel finans kurumları olarak anılan mali sermaye vardır. MÜSİAD üyelerinin profili de bunu açıkça ortaya koyuyor. MÜSİAD'ın yaklaşık 2 bin üyesi günümüzde yaklaşık 2 milyar dolarlık ihracat yapmaktadır (her üye bir firma olsa bile firma başına ortalama bir milyon dolar). Bu üyelerin istihdam hacmi ise yaklaşık yarım milyon işçidir.¹ Yine her firmadan tek bir üye olduğunu varsaysak bile firma başına ortalama 250 işçi. Ortalama bu olduğuna göre (ve her firma sadece bir üye ile temsil ediliyor olmayacağına göre) bu sayılar sadece en büyük holdingler (Yimpaş, İhlas, Ülker, Kombassan vb.) bakımından değil, daha geniş taban açısından da orta ya da küçük burjuvazi diye nitelenemeyecek bir sosyal profili ortaya koyar. (Genelkurmayın hükümete verdiği bir brifingde, "şeriat"ın sosyal tabanı içinde beş faizsiz finans kuruluşu, on sekiz holding ve 7 bin 540 büyük şirket sayılmıştır. Bu şirketlerin toplam sermayesinin 4 katrilyon TL dolayında olduğu hesaplanmaktadır.² Kısacası, günümüzde AKP'nin en dar anlamda yönetici gücü rolünü oynayan İslamcı sermaye (MÜSİAD) kendisi fi-

nans kapital statüsüne yükselmiş bulunmaktadır. Elbette, Anadolu kentlerinin burjuvazisi, özel olarak da Gaziantep'ten Yozgat'a sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan kentlerin patronlarının önemli bir bölümü, AKP'ye destek vermektedir. Ama hegemonik güç İslamcı finans kapitalidir.

Ancak AKP'yi kendinden önceki İslamcı partilerden (Milli Nizam Partisi'nin yerine kurulan ve sürekli kapatmalar sonucunda yeniden kurulan izleyicileri Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi) ve bugünkü Saadet Partisi'nden ayıran iki sınıfsal özelliği vardır. Birincisi, İslamcı burjuvazinin kendisi son dönemde varolan siyasi rejimle ilişkilerini değiştirmiştir. 28 Şubat (1997) sadece Refah Partisi'ni iktidardan devirerek kapatmakla kalmadı. Aynı zamanda, Refah'ın ardındaki temel sosyal güç olan İslamcı büyük ve orta sermayeyi de ("yeşil sermaye") kıskaç içine aldı. Burjuvazinin bu dilimleri, 28 Şubat sonrası dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) ve onun ardındaki ABD'nin gücü karşısında başka bir yönelişin gerekli olduğuna, varolan uluslararası ekonomik ve siyasi düzene ve iç siyasi rejime entegre olmaları gerektiğine karar verdiler. İşte AKP İslamcı burjuvazi ve aydınlar içindeki bu değişim sürecinin bir ürünüdür ve aynı zamanda onun önünü açmıştır. Öte yandan, İslamcı burjuvazi palazlandıkça ve güçlendikçe, "ihracata dönük ekonomi"ye adapte oldukça ve yeni yaşam tarzları benimsedikçe, dünya ekonomisine entegre olmaya yönelmiştir. AKP'yi kendinden önceki İslamcı partilerinden ayıran bazı yönler de bu sosyo-kültürel ve ekonomik değişimin izlerini taşımaktadır. Yani, AKP adım adım "beyaz Türkleşen" İslamcı burjuvazinin partisidir.

İkincisi; AKP, 28 Şubat koalisyonunun TSK ve ABD dışındaki üçüncü ortağı olan Batıcı-laik burjuvazi (kolaylık için TUSİAD burjuvazisi diyelim) ile yeni ilişkiler kurmanın, ona güvence vermenin, onun taleplerini yerine getirmenin, Türkiye'de iktidar olmanın (hiç olmazsa kısa dönemde) gerekli koşullarından biri olduğu dersini çıkarmış ve burjuvazi içinde toplumsal tabanını geliştirmek için iktidarda olduğu beş yıl boyunca büyük çaba göstermiştir. Siyasi partilerle bir sınıf olarak burjuvazi arasındaki ilişkiler karşılıklı birbirini deneyerek gelişir. Bu beş yıl içinde Batıcı-laik burjuvazi de AKP hükümetini, kendisinin istikrar ihtiyacını ve temel stratejik yönelişi olan emperyalist Batı ile bütünleşme çizgisini zorladığı zaman tehdit etmiş, onun dışında açıkça destekleyerek AKP'yi kendine yakınlaştırma yolunda büyük mesafe kaydetmiştir. Ama son tahlilde, AKP hâlâ Batıcı-laik burjuvazinin ANAP ve DYP gibi has partileri arasında yer almaz. Hâlâ esas olarak MÜSİAD burjuvazisinin vazgeçilmez aracıdır.

İslamcı hareketin ardındaki güç artık taşra kentlerinde kısırılmış, Batıcı burjuvazinin sahip olduğu avantajlardan yoksun, çelimsiz bir orta ve küçük burjuvazi değil, neredeyse en büyüklerle boy ölçüşmeye aday olan bir holding sermayesidir.

Oyleyse, AKP'nin sınıf karakteri konusunda son derece yalın olmalıyız: AKP büyük, tekelci burjuvazinin bir partisidir. AKP'yi ezilmiş, köşeye kısırlanmış bir Anadolu burjuvazisinin veya, daha da kötüsü, küçük burjuvazinin bir partisi gibi görmek, bunun sonucunda büyük burjuvazinin son beş yıldır iktidar kulislerinin dışında kalmış olduğunu ima etmek büyük bir hata olur. AKP iktidarda ekonomi politikasıyla büyük burjuvaziye her alanda en iyi hizmeti vererek bu sınıf karakterini tekrar ve tekrar kanıtlamıştır.

2.akp'nin emperyalizmle ilişkisi

28 Şubat, yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, safdil biçimde TSK'nın Refahiyol koalisyonunun yarattığı "irtica" veya "seriat" tehlikesine Kemalist tepkisinin sonucu olarak algılanamaz. Elbette, TSK'nın Türkiye'nin siyasi hayatına her kriz döneminde müdahale pratiği burada da belirleyici olmuştur, ama müdahalenin ardında bir dizi sınıfsal çelişki (Batıcı-laik büyük burjuvazinin kendi çıkarlarını tehlikede görmesi) ve emperyalizm ile ilişkiler rol oynamıştır. Sınıfsal çelişkilerin, özel olarak burjuvazinin iki kanada bölünmesinin ve bunların karşılıklı ilişkilerinin 28 Şubat'ta ve daha sonra AKP'nin oluşumunda oynadığı role AKP'nin sınıf karakterini inceleyenler değindik. Şimdi emperyalizmin 28 Şubat'taki rolünü ele alarak, AKP'nin emperyalizm ile ilişkisini tartışmaya girelim.

Erbakan'ın önderliğindeki İslamcı hareket, Türkiye'de burjuvazinin partileri arasında emperyalizm ile kendi arasına en büyük mesafeyi koyan parti idi. "Milli görüş" adı altında kendini, "Batı taklitçisi" olarak nitelediği öteki burjuva hareketlerinden ayırıyor, 70'li yıllardan itibaren bir "Hristiyan kulübü" olarak nitelediği Avrupa Birliği'ne (AB) şiddetle karşı çıkıyordu. Elbette, emperyalizme bağımlı bir Türkiye'de iktidara oynayan bir burjuva partisi olarak Refah Partisi'nin emperyalizm karşısındaki tavrının çok ciddi sınırları mevcuttu. Üstelik, İslam ülkeleri arasında Suudi Arabistan ile yakınlığı, Refah'ı dolaylı biçimde ABD'ye bağlıyordu. (İsrail ile en ciddi askeri anlaşmalar da Erbakan'ın başbakanlığı döneminde imzalanacaktır) Yine de, Erbakan'ın genel yaklaşımı özellikle AB emperyalizminin Türkiye'deki çıkarları bakımından bir engel gibi görünüyordu. Muhalefette iken veya dış politikayı ancak marjinal biçimde etkileyebildiği koalisyon hükümetleri dönemlerinde Erbakan'ın bu çıkışları çok da önemli değildi. Ama başbakanlığa yükseldiği Refahiyol hükümetinde izlediği dış politika ABD'yi zıvanadan çıkarmıştır. Erbakan'ın İran'la kurduğu özel yakınlık, Libya lideri Muammer Kaddafi'yi göçebe çadırında ziyareti, G-8'e karşı İslam ülkelerinin karşı ağırlığı olarak tasarlanan ve paketlenen D-8 grubunun kuruluşu, bütün bunlar Refahiyol'un

Türkiye'nin bütün Cumhuriyet dönemine, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış politikasına damga vurmuş olan Batı ile bütünleşme stratejik perspektifinin sorgulanmakta olduğunu düşündürecek kadar ciddi belirtilerdi. Bundan dolayıdır ki, 28 Şubat hareketinde o dönemin komuta kadrosundaki en Amerikancı komutan olan Çevik Bir neredeyse cunta lideri gibi ipleri eline almıştır.

Bu deneyim, 28 Şubat sonrası dönemde, bu tarihsel önemde olaydan çıkardığı derslerle bir değişimi temsil eden AKP'nin başından itibaren ABD ve AB ile iyi ilişkileri kendi iktidarının temel koşulu olarak benimsemesine yol açacaktır. AKP başından itibaren, TÜSİAD burjuvazisine olduğu gibi, ABD'ye, AB'ye ve (emperyalizmin ekonomik organlarının temsilcisi olarak) IMF'ye biat etmiştir. Hükümet olduğu beş yıl bu biatın sayısız örneği ile doludur.

Ne var ki, Türkiye'de belirli siyasi güçlerin emperyalizme biat etmesi ya da yaklaşımaya çalışması, tuhaf bir şekilde, emperyalizmin de bu güçlere rakipleri karşısında özel bir destek vermesi gibi yorumlanıyor. AKP'nin ABD ve AB emperyalizmlerine bağlılığını bütün pratiğiyle göstermesi, bazılarıncı, ABD'nin bu partiyi bütün öteki düzen partilerine karşı desteklediği yolunda bir yoruma dönüştürüyor. Özgül olarak, AKP'nin iktidara gelmesi ABD'nin Türkiye'ye "ılımlı İslam" modelini empoze etmek üzere tasarladığı bir komplonun sonucu olarak gösteriliyor. AKP'nin iktidara gelmesinin gerçek nedenlerini bir sonraki bölümde ele alacağız. Ama önce bu efsaneyi aradan çıkarmamız gerekiyor.

büyük yalan

Bugün kendini "ulusalcı" ilan etmiş olan sözde sol güçler koalisyonu, AKP'nin yükselişini bütünüyle bir ABD komplosu ile açıklıyor. AKP bir toprak kayması sonucu mecliste çoğunluğu eline geçirdikten sonra, ABD ile AKP'nin birbirini karşılıklı olarak denediği ve yakın bir ilişki kurmuş olduğu açıktır. Bu ilişki aşağıda göreceğimiz gibi bir dizi zor dönemden geçmiştir ve bugün geleceği etrafında büyük soru işaretleri mevcuttur. Ama bunlar soğukkanlı ve dengeli olarak tartışılması gereken meselelerdir. Oysa "ulusalcıların" iddiası bundan çok farklı bir şeydir: ABD Türkiye'ye bir "ılımlı İslam" modeli empoze etmek istediğinden 2002 yılı Mayıs ayından itibaren AKP'yi iktidara getirmek için bir "tezgâh" hazırlamıştır. Buna göre, AKP'den önceki hükümet ve başbakan Ecevit Irak müdahalesine karşı idi. 2002 yılında, hiçbir neden yokken, Ecevit bu yüzden tasfiye edilerek ABD'nin Irak'ta kirli işini yapmak üzere Erdoğan ve AKP iktidara getirildi. ABD'nin bu iş için kullandığı kişi de mutemet adamı Kemal Derviş'ti. Derviş önce Mayıs'ta seçim iste-

28 Şubat sonrası dönemde, bu tarihsel önemde olaydan çıkardığı derslerle bir değişimi temsil eden AKP'nin başından itibaren ABD ve AB ile iyi ilişkileri kendi iktidarının temel koşulu olarak benimsemesine yol açacaktır.

yerek, sonra DSP'yi bölerek, en sonunda DSP'den ayrılmasına yol açtığı İsmail Cem ve Hüsamettin Özkan'ı yarı yolda bırakıp CHP'ye katılarak, AKP'nin seçimi kazanıp iktidara gelmesinin yolunu döşedi. Bu iddiaların iler tutar yanı yoktur. Kirli bir amaç uğruna bütünüyle uydurulmuş, en kötü türden bir komplo teorisi ile karşı karşıyayız. Bu yazının merkezi amacı bu yalanı teşhir etmektir.

Her şeyden önce, Amerika'nın AKP'nin kazanacağını bile bile Derviş'e seçim istettirip kendi adamını harcaması en azından tuhaf bir mantıktır. Derviş'in uluslararası finans dünyası ve dolayısıyla ABD için ne kadar önemli olduğunu tartışmaya bile gerek yoktur. O zaman ABD neden Derviş'i harcasın? AKP'yi bu kadar istiyorsa, o zaman onu daha da meşrulaştıracak bir şey yapar ve Derviş'in o partiye katılmasını sağlar. Böylece, hiç olmazsa Derviş de burjuvazinin ve orta sınıfların bu kadar göz be-beği iken muhalefete renksiz bir milletvekilinin gösterişsiz rolünü üstlenmek, daha sonra da sıkılıp daha cazip bir teklifin peşinde Türkiye'yi ve politikayı terk etmek zorunda kalmazdı! 2002 yılına ve seçimlere ait bütün veriler, Derviş'in CHP'ye katılmasıyla CHP'nin oyunun arttığını gösteriyor. ABD, AKP'nin iktidar olmasını istese, onun oyunun artmasını sağlamaya çalışırdı, en önemli rakiplerinden birinin değil!

Uydurulan komplo öyküsünün en büyük ve yanıltıcı yalanı ise Ecevit'in Irak'taki savaşın karşısında olacağını ABD tarafından anlaşılmış olduğu iddiasıdır. Ecevit'in geçmişte bir aşamada (1991 Körfez Savaşı sırasında) Saddam Hüseyin'e yakın durmuş olduğu doğrudur. Ama başka alanlarda olduğu gibi bu konuda da Ecevit hayatının son yıllarında hızla tavir değiştirmiş bir politikacıdır. Ecevit ve hükümeti 11 Eylül 2001 sonrasında bütünüyle ABD yanlısı bir politika izlemiştir. Irak politikası da bunun bir uzantısıdır. Afganistan konusundaki politika olgularla ortadadır. ABD, Afganistan'ın 11 Eylül saldırısından sorumlu olduğuna dair belgeleri sunduğunda AB diplomatlarının bu belgelere büyük altından gülmesine karşılık, Ecevit, daha belgelere dahi bakmadan, "bunlar Amerikalı dostlarımızı ikna ettiyse, bizi de eder" diyebilecek kadar teslimiyetçi bir tavır almıştır. Daha da önemlisi, Türkiye Afganistan'daki işgal gücü ISAF'a asker yollamakla yetinmemiş, 2002 Mart sonunda ISAF'ın komutasını üstlenmeyi kabul etmiştir.

Irak konusuna gelince, Türkiye devletinin ABD'nin Irak'a savaş açması konusundaki esas çekincesini artık sağır sultan bile duydu: Bu savaşın (ve işgalin) Irak Kürtlerini güçlendirmesi, ülkenin kuzeyinde bağımsız bir devlet kurulmasıyla sonuçlanması, PKK'nin bundan yararlanarak askeri faaliyetlerini arttırması. Yani Irak Sa-

vaşı'nın Türkiye açısından yarattığı büyük sorun Kürt sorunudur. Ecevit hükümetinin ABD ile pazarlıklarında da birinci sırada hep bu yer almıştır, Ecevit'in Irak savaşına ilke olarak (hele hele anti-empyralist saiklerle!) karşı çıkması değil. İkinci önemli çekince ise Türkiye'nin o dönemde tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede bir savaşın Türkiye'nin ülke riskini artırarak yabancıların ilgisini (turizm, sermaye akımları vb.) azaltması ihtimali karşısında Türkiye ABD'den savaşa rıza gösterme, hatta destekleme karşılığında devamlı olarak ekonomik destek talep etmiştir. Yani ileri sürülen kısmi itirazların nedenleri Kürt sorunu ve ekonomi alanındaki tavizler koparmaktır.

Bunun kanıtları bu yazıya sığmayacak kadar çoktur. Birkaçını özetleyelim. 2002 Ocak ayı ortasında Ecevit'in Washington'u ziyareti hakkında bakın İsmet Berkan ne yazıyor: "...epey bir zamandan beri Türkiye, Saddam'ın devrilmesini 'Irak'ın iç işi' olarak görmekten vazgeçtiğini, Saddam rejiminin değiştirilmesine bir itirazının olmayacağını açıkça belli ediyordu."³ Berkan, Türkiye için esas sorunun Kürt meselesi olduğunu vurguluyor. Mart 2002'de ABD Başkan Yardımcısı Cheney Ortadoğu turunun bir ayağı olarak Türkiye'yi ziyaret ettiğinde Ecevit, "yazın savaş olmayacak, turizm baltalanmayacak" diye çocuklar gibi sevinecek kadar savaşa adapte olmuştur.⁴ Cheney ise Ecevit'e şöyle demiştir: "Şu ana dek 11 ülke dolaştım. Hiç birinde bu kadar rahat değildim. Çünkü Türkiye'ye dost ve müttefik olduğu için güveniyorum."⁵ Kendi politikasına engel olan bir ülkede kuşkusuz Cheney böyle hissetmezdi! Temmuz ayında ABD savunma bakan yardımcısı Wolfowitz geldiğinde ise (İsmail Cem'in DSP'den ayrılmasından sonra dışişleri bakanı olan) Şükrü Sina Gürel, Türkiye'ye sürpriz yapılmamasını rica ettikten sonra destek karşılığında şu talepleri ortaya koyuyor: Nitelikli Sanaayi Bölgeleri'nin onaylanması, 228 milyon dolar hibe, ekonomik programa destek, askeri kredi (FMS) borçlarının silinmesi, modern silah teknolojisinin Türkiye'ye ihracına onay vb.⁶ Bunların 2003'te AKP hükümetinin destek için ABD'ye yönelttiği (ve Türkiye'nin "halı tüccarı" benzetmesiyle anılmasına yol açan) ekonomik taleplerden zerre kadar farkı var mı? Aynı Gürel, bu görüşmede Irak müzakerelerine Kıbrıs'ın da dahil edildiğini açıklıyor.⁷ Bunun anlamı Ağustos sonunda bir gazetecinin "Biz size Irak'ta destek olalım, siz de bize Kıbrıs'ta" denklemini geçerli mi?" sorusuna olumlu cevap vermesiyle daha iyi anlaşılıyor.⁸ Bu açıklamaları yapanın Gürel olması özellikle önemlidir, çünkü selefi İsmail Cem'e karşı olarak Şükrü Sina Gürel "ulusalci" olarak tanınan bir DSP'lidir.

Ecevit'in ve hükümetinin 2002 yılı ortaların-

**Amerika'nın
AKP'nin
kazanacağını
bile bile
Derviş'e seçim
istettirip kendi
adamını
harcaması
en azından
tuhaf bir
mantıktır.
Derviş'in
uluslararası
finans dünyası
ve dolayısıyla
ABD için ne
kadar önemli
olduğunu
tartışmaya bile
gerek yoktur.**

dan itibaren hem ABD ve AB emperyalistleri, hem de büyük burjuvazi tarafından bir kambur, kurtulunması gereken bir yük olarak algılandığı doğrudur. Ama bunun nedeni anti-emperyalizm mi veya "ulusalci" temellerde Irak savaşına karşı olması değil, Ecevit'in sağlığıdır, bir de MHP'nin AB karşısında gittikçe sertleşen muhalefettir. Ecevit Mayıs ayının başından itibaren hastalanmış, bir süre sonra hastaneye kaldırılmıştır. Haziran başına gelindiğinde bu hastalık dolayısıyla bakanlar kurulu dört haftadır toplanamamış durumdadır. Buna karşılık Başbakanlıkta "tıp zirvesi" yapılmaktadır.⁹ Zaten kriz içinde debelenmekte olan ekonomi gittikçe kırılganlaşmaktadır. Kırk günün sonunda faiz oranı yüzde 18, döviz ise yüzde 14 yükselmiştir.¹⁰ Hastalığın başlangıcından iki ay sonra Ecevit'in görevine dönüp dönemeyeceği hâlâ belirsiz durumdadır. Bu esnada MHP, AB konusunda son derece sert bir muhalefet yürütmeye başlamıştır. AB taraftarı burjuvazi büyük bir kaygıya düşmüştür, çünkü Aralık ayında Türkiye'nin adaylık süreci konusunda çok önemli bir karar verilecektir. ABD'nin Irak Savaşı yaklaşırken Türkiye gibi en yakın müttefikinin böyle önderliksiz kalmasından kaygı duyacağı ortadadır. AB'nin MHP muhalefeti dolayısıyla Türkiye'nin kendisinden uzaklaşmasından kaygı duyması son derece anlaşılır bir şeydir. Büyük burjuvazinin hem ABD ve AB ile ilişkilerin gelişme yönünden, hem de ekonominin yeniden sarılsamasından korkması son derece olağandır. İşte emperyalizm ve burjuvazi Ecevit'ten bu koşullarda yüz çevirmiştir, masmavi gökte çakan bir şimşek misali değil!

Ama yüzünü büyük yalanın iddia ettiği gibi AKP'ye değil, bu koşullar karşısında DSP'nin içinden kopan ve yeni bir partiye doğru yürüyen "troyka"ya (İsmail Cem, Hüsamettin Özkan, Kemal Derviş üçlüsü) çevirmiştir. Türkiye'de 2002 yazını yaşayan ve yaşı onun altında olmayan herkes bütün Batıcı-laik burjuva camiasının bu kopuş karşısında ne kadar heyecanlandığını ve umutlandığını, emperyalizmin de bu üçlüye nasıl destek olduğunu hatırlayacaktır. Buna karşılık, AKP hem emperyalizm için, hem Türkiye burjuvazisi için bu aşamada hâlâ bir kara koyundur. ABD'nin AKP konusunda bazı ciddi kaygıları vardır. İyi haber alan Hasan Cemal'in seçimlerden epey önce aktardığına göre, ABD yönetiminde AKP'nin imajı "pozitif değil"dir. AB, Kıbrıs ve Irak konularında bu partiye güven duyulmuyordu. Bu güvensizliğin daha da köklü nedenleri vardı. 11 Eylül'ün ABD'de yarattığı İslam algılayışı, TSK'yı rahatsız etme kaygısı, Afganistan'daki uluslararası güç ISAF'a asker yollama oylamasında AKP'nin olumsuz oy kullanması vb. Ama ABD gerçekçi bir politika izler. AKP hakkında kaygıları olmasına rağmen, bu partinin "ılımlı İslam" olduğunu

saptamıştır ve seçimi kazanırsa onunla çalışılabileceği kararına varmıştır.¹¹ Başka bir kaynak ise Tayyip Erdoğan'ın yaz aylarında ABD'yi ziyaret ederek etkili çevrelere kendini anlatma isteğini ifade ettiğinde kendisine verilen cevabın "önemli mesajlarınız varsa, basın yoluyla açıklayın, biz ilgili çevrelere iletiriz" olduğunu yazmaktadır.¹²

Türkiye burjuvazisinin tavrı da farklı değildir. Tayyip Erdoğan TÜSİAD başkanı ile yemek yiyip neo-liberalizme bütünüyle angaje olduğunu anlattıktan kısa bir süre sonra, TÜSİAD Genelkurumuna, bütün kamuoyu yoklamalarında açık farkla birinci sırada görünen AKP'nin nasıl engellenebileceği konusunda görüşlerini içeren bir rapor vermiştir.¹³

Nihayet, geleneksel İslami değerlere bağlı tabaniyle AKP'nin bir Müslümanlar ülkesi olan Irak'a karşı verilecek savaşa katılmasının önünde de bazı yapısal sorunlar olacağını ABD yönetiminin fark etmeyeceğini düşünmek olsa olsa emperyalist devlet aygıtlarını fazla hafife almaktır! AKP yönetiminin seçimini Irak Savaşı'ndan yana yapmak isteyebileceği düşünülebilirdi. Ama bunun İslamcı parti örgütüne, militanlara ve kitleye anlatılmasının da son derece zor olduğu bir vakıydı. AKP'nin Irak Savaşı için bedene göre biçilmiş kaftan olduğunu düşünmek için bir nebze bile neden yoktu. (Buna aşağıda 1 Mart tezkeresinin reddinden sonra ABD-AKP ilişkilerine bakarken döneceğiz.) Öte yandan, eğer ABD, Ecevit'in yerine savaş yanlısı bir yönetim istiyorsa, açıkça savaş başbakanı olmak istediğini söyleyen Çiller'den ya da savaşa katılmak gerektiğini belirten Yılmaz'dan daha iyisini bulabilir miydi?

Peki, 2002'de ne olmuştur. Bir komplo değil, bir yanlışlıklar komedyası! Gerçekte, 2002 seçimine giden yol ve seçim sonuçları, en büyük güçlerin bile tarihi kendi istedikleri gibi yönetemediklerinin açık bir kanıtı olmuştur. Mayıs ayından itibaren, burjuvazinin güçleri ikilemlerle karşı karşıya kalmıştır. ABD ve burjuvazi bir ayağı çukurda olan bir başbakanla yürünemeyeceğini, onun yedeğinde hâlâ sonuna kadar güvenilemeyecek (ve AB konusunda sorunlar çıkaran) faşist partinin başkanı olduğunu görüyor ve yeni bir hükümet istiyordu. Ama seçimin de AKP'yi başa getireceğini ve bunun Türkiye'de 28 Şubat tipi bir çelişkiyi yeniden körükleyeceğini de görüyordu. Yani seçim gerekiyordu ama çözüm de olamıyordu! Hamle, seçimsiz yeni bir hükümet için DSP'nin bölünmesiyle ve "troyka"nın pazarlanmasıyla yapıldı. Elbette burada Derviş'in Amerika'nın (ve Cem'le birlikte Avrupa'nın) adamı olmasının büyük rolü vardı. Hedef, Ecevit'siz ve MHP'siz, ama aynı zamanda seçimsiz bir yeni hükümet kurdurmaktır. Ama MHP'nin 3 Kasım'da seçim atağı ve bu-

**2002
seçimine giden
yol ve seçim
sonuçları, en
büyük güçlerin
bile tarihi kendi
istedikleri
gibi yöneteme-
diklerinin açık
bir kanıtı
olmuştur. Mayıs
ayından
itibaren,
burjuvazinin
güçleri
ikilemlerle
karşı karşıya
kalmıştır.**

nun bir dizi başka partiden destek bulması durumu altüst etti. Başa dönülmüştü: eski hükümetle yürünemiyordu, ama seçimden de ideal bir çözüm çıkmayacaktı. MHP ilk bakışta sağlam bir karşı hamle yapmış gibi görünüyordu, ama o da aslında kendi ölüm fermanını imzalamıştı. Hükümetin parçalanması sürecinde yaşanan iç savaş, bütün hükümet partilerinin (ve DSP'yi bölenlerin) başını yiyecekti. Derviş ise AKP'nin karşısında seçim kazanabilecek bir laik güç inşa etmek için çırpınıyordu. Bunu da başaramayınca, her türlü ahlâki ilkeyi çiğneyerek, kendisini CHP'ye attı. Seçime gitmemek için çeşitli manevralar da işe yaramadı. Çiller'e başbakanlık teklif ediliyordu, ama o merkez sağda sadece kendisinin barajı geçeceğini ve böylece ANAP'ı ezmiş olacağını sandığı için bunu reddediyordu.

Ardı ardına yapılan hataları görüyor musunuz? Burada "tezgâh"tan eser bile yok. Burada zavallılıkları içinde çırpınan politik güçler var. İşte AKP iktidara ABD'nin bir "tezgâhı" ile değil, bu yanlışlıklar komedyası sonucunda geldi.

1 mart ve abd-akp ilişkilerinin gelişimi

Yukarıda, AKP'nin İslamcı örgütünün, kadrolarının ve kitlesinin, ABD'nin Irak savaşında Türkiye'nin desteğini almasının önünde ciddi bir engel oluşturacağının daha baştan belli olduğunu söylemiştik. Bunu 1 Mart tezkere olayı (2003) yaşandıktan sonra söylemek kolaydır. Ama biz daha 1 Mart'tan önce, seçimlerden hemen sonra, "ulusalcılar" yukarıda teşhir edilen büyük yalanı yaymaya başladıkları aşamada sorunun bu boyutuna dikkat çekmiştik.¹⁴ Gelişmeler bu öngörüyle bütünüyle doğruladı. Savaş karşıtı hareketin mücadelesiyle birleştiğinde, AKP milletvekillerinin bir bölümünün isyanı hükümetin Irak tezkeresinin kabul edilmemesiyle sonuçlandı.

O günden bu yana, ABD-AKP ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. ABD'nin 1 Mart'a tepkisinin büyüklüğünün nedenini kavrayabilmek için, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin ABD planları içinde nasıl bir yer tutmuş olduğunu hatırlamak gerekir. 1990'lı yılların başından beri sayısız çalışmamızda ısrarla vurguladığımız gibi, ABD'nin Balkanlar ve Ortadoğu'dan Kafkasya yoluyla Orta Asya'ya kadar uzanan bölge için oluşturduğu hakimiyet planında Türkiye için yaşamsal bir rol öngörülüyordu.¹⁵ 70 milyonluk nüfusu, Batı sistemiyle bütünleşmiş Müslüman ülke kimliği, jeostratejik konumu ve bütün bu bölgede Rusya ve İsrail'den sonra en güçlü silahlı kuvvetleriyle Türkiye, ABD'nin bölgeye ilişkin saldırgan politikasında tam bir yardımcı rolü için hazırlanıyordu. Üstelik, bu sadece Bush yönetiminin veya onun öncülü olan baba Bush döneminin bir yönelişi değildi. 1999 yılında "21. yüzyılın kaderini belirleyecek etkenler arasında Türkiye'nin olduğunu" söyleyen Clinton'dı.¹⁶ Kısacası, ABD Türkiye'yi on küsur yıl boyunca her tür alanda destekle Avrasya seferlerine hazırlamıştı. Ama 11 Eylül sonrasında Avrasya üzerindeki tahakküm planları uygulamaya konmaya başlar başlamaz, daha ikinci adımda 1 Mart bir çuval inciri berbat ediyordu!

Mesele elbette sadece bir "yarı yolda bırakılmışlık" psikolojisi değildir. Mesele daha da önemlisi gelecekle ilgilidir. 11 Eylül sonrasında açılan "sürekli savaş" döneminde ABD daha birçok savaş ve operasyon planlamaktadır. Bütün bu planlar içinde Türkiye'nin desteği de önemlidir. Öyleyse, bugünkü kapışma Türkiye'nin gelecekteki politikasını belirleme mücadelesidir. Özgül olarak ABD yönetimi, Ortadoğu'da önümüzdeki dönemde özellikle İran ve Suriye konusunda güdeceği saldırgan politikalarla ilgili olarak Türkiye'nin kendisine tam anlamıyla biat etmesini talep ediyor. AKP, Türkiye halkının ezici

11 Eylül sonrasında açılan "sürekli savaş" döneminde ABD daha birçok savaş ve operasyon planlamaktadır. Bütün bu planlar içinde Türkiye'nin desteği de önemlidir.

çoğunluğunun savaşa karşı olmasının ve savaş karşıtı hareketin mücadelesinin de etkisi altında, Müslüman bir ülkeye karşı Türkiye'nin savaşa girmesini sindiremeyen meclis çoğunluğu ile ABD'ye hizmette yeterli bir güç olamayacağını kanıtlamıştır. Bu daha sonra, AKP hükümetinin İran ve Suriye ile ilişkilerinde, Hamas'ın lideri Meşal'ın Ankara'ya davet edilmesinde, İsrail'in Filistin'e uyguladığı mezalim karşısında rüşvet-i kelâm türünden de olsa gösterdiği tepkilerde, tekrar tekrar ortaya çıkmıştır. En önemlisi, AKP İran konusunda TSK kadar ABD yanlısı değildir. İşte bütün bunlardan dolayıdır ki, başbakan danışmanı Cüneyd Zapsu, bir süre önce ABD'li yetkililerle görüşmesinde "onu deliğe süpürmeyin" deme ihtiyacını hissetmiştir. Bu çirkin davranışı teşhir için sık sık kullanan "ulusalcılar" şu soruyu kendi kendilerine hiç sormuyorlar: Erdoğan bu kadar ABD'ye hizmet etme isteğini ifade ettiği, üstelik bütün kamuoyu yoklamaları AKP'yi açık arayla birinci parti konumunda gösterdiği halde ABD neden Erdoğan'ı deliğe süpürmeyi düşünsün? Sakın ABD'nin Türkiye için "ılımlı İslam" modeli düşündüğü, bu yüzden Erdoğan'ı seçtiği iddiası bir efsane olmasın?

Dikkat edilsin. Burada söylenen ABD'nin AKP'yi şimdiden bir kenara atmaya hazır olduğu değil. ABD'nin henüz Türkiye için yapmış olduğu kesin seçim belli değildir. Bunu zaman gösterecektir. Burada söylenen başka bir şeydir: ABD geçtiğimiz beş yıl içinde AKP ile iyi kötü işbirliği yapmıştır, gelecekte de yapabilir. Ama hiçbir aşamada AKP'yi kendisinin Türkiye'deki tek savaş atı olarak görmemiştir.

3. halk kitleleri neden akp'yi tercih ediyor?

AKP'nin sadece 2002 seçimleri döneminde değil, bugün de büyük emekçi ve yoksul halk kitlelerinin önemli bir desteğine sahip olduğu ortada. Bu desteği açıklayabilmek, nasıl ortadan kaldırılabileceğini bilmenin önkoşulu. Halkın; ABD, AKP'yi istediği için ona oy kullanma eğiliminde olduğunu söylemek bütünüyle anlamsızdır, çünkü bugün Türkiye halkının ezici çoğunluğu ABD politikalarının karşısındadır. Eğer halkın koyu Müslüman inançları dolayısıyla veya Erdoğan'ın karizması dolayısıyla AKP'nin peşinden gidiyor olduğunu düşünüyorsanız, AKP ile birlikte halkı da gözden çıkaracaksınız demektir. Yok bu büyük desteğin ardında başka nedenler yatıyorsa, AKP ile mücadele o nedenlerin işaret ettiği alanlarda verilmelidir.

AKP'nin 2002 seçimindeki yükselişinin temel nedeni ekonomiktir. Halk işsizliğin dev ölçülerde yükselmesine ve yaygın bir yoksullaşmaya yol açan 2001 krizinin sorumlularını, mecliste onlarla birlikte yer alan öteki partilerle birlikte cezalandırmış, yeniyi denemek için AKP'yi seç-

miştir. 2002 seçiminin esas konusu ekonomi idi. Seçim öncesinde yapılmış bütün yoklamalar ve anketler, halkın ekonomiye ilişkin (işsizlik, yoksulluk vb.) kaygılarının seçimdeki tercih bakımından belirleyici olduğunu gösteriyordu. Bunu o dönemde yapılan kamuoyu araştırmaları da çıplak biçimde doğruluyor. ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Sencer Ayata'ya göre "...tabanın tepkisi...ekonomik krize, IMF programlarına, bu programları uygulayan hükümete ve yöneticilere, kaynakları elinde tutan varlıklı kesimlere, siyaset ve iş dünyasından yolsuzluklara karşı halkın yöneliktir."¹⁷ Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Yılmaz Esmer de aynı gerçeğe işaret ediyor: "Genel seçmen kitlesi de, AKP'ye oy verenler de, CHP'liler de yeni hükümetin çözmesi gereken en büyük sorunun işsizlik ve ekonomik kriz olduğunda birleşiyor... Ekonomik kriz ve onun yarattığı işsizlik sorunu ile işini kaybetmek korkusu 3 Kasım'ın sonucunu belirlemede başta gelen faktör olmuştur."¹⁸

Yılmaz Esmer'in araştırması, aynı zamanda, 2002 seçimlerinde AKP'ye oy kullanan seçmenin çok yüksek oranda anti-IMF eğilimler gösterdiğini ortaya koyuyor. Bu partiye oy kullananların yarısı IMF ile ilişkilerin kesilmesini doğru bulmaktadır! (Bu tür radikal önerilerin halkı yabancılaştıracağını ileri sürenlerin kulakları çınlasın!) Zannetmeyin ki, geri kalan yarısı IMF programlarını olduğu gibi sineye çekiyor. Bunların aynen devamını isteyenlerin oranı "çok çok küçük"tür. Bu da şunu gösteriyor: her ne kadar Tayyip Erdoğan burjuvaziye güvence vermek için seçim öncesinde IMF'ye karşı sesini yükseltmiş olmasa da, daha önceki dönemin IMF programlarına karşı söylemi ve tabanda çalışan militanların başarılı propagandası, ekonomik krizden canı yanan emekçi ve yoksulların AKP'ye oy vermesine yetmiştir.

AKP'nin halk kitleleri tarafından tercih edilmesinin ardında yatan öteki faktörlere geçmeden önce, kısaca bu desteğin beş yıllık hükümet icraatından sonra neden devam etmekte olduğunun üzerinde durmak gerekiyor. Bu soruyu sormak gereklidir, çünkü AKP hükümeti IMF'ye bağlılığından özelleştirmeye, İş Yasası'ndan kamu kesimi "reformu"na, asgari ücret politikasından sosyal güvenlik kurumlarına ve sağlık sistemine yönelttiği taarruza, tarım politikasından kamu hizmetlerine genel yaklaşımına, bütün alanlarda emekçi halkı daha da güçsüzleştirecek ve yoksullaştıracak bir politika izlemiştir. O zaman, emekçi halkın hiç olmazsa bir kesiminin zaman içinde AKP'ye sırtını çevirmesi gerekmez miydi?

Bunun gerçekleşmemesinin birincil nedeni, Türkiye ekonomisinin AKP döneminde yaşadığı

AKP'nin 2002 seçimindeki yükselişinin temel nedeni ekonomiktir. Halk işsizliğin dev ölçülerde yükselmesine ve yaygın bir yoksullaşmaya yol açan 2001 krizinin sorumlularını, mecliste onlarla birlikte yer alan öteki partilerle birlikte cezalandırmış, yeniyi denemek için AKP'yi seçmiştir.

patlamalı büyümedir. Bu büyüme hiç kuşku yok ki, yükselen borcun ve dehşet verici bir cari açığın gösterdiği gibi son derece kırılgandır. Üstelik, Erdoğan ve kurmayları ne kadar böbürlenirlerse böbürlensinler, büyümenin hükümetin politikalarının bir sonucu olarak sunulması çok yanıltıcıdır. Evet, politik istikrarın ve AB ile gelişen ilişkilerin hem yabancı sermaye ve sıcak para akımlarına, hem de Türkiye burjuvazisinin özgüvenine olumlu etkileri olmuştur. Evet, işçi ve emekçi kitleler aleyhine "reformlar" ve politikalar burjuvazinin kârlılığını arttırarak sermaye birikiminin canlanmasına katkıda bulunmuştur. Ama olumlu konjonktürün temelinde yatan esas neden hükümetin dışındaki iki faktördür. Birincisi, her kapitalist ekonomi, krizi izleyen dönemde, eğer bu kriz bir depresyona dönüşmediyse, bir sıçramalı büyüme patikasına girer. Nitekim, Türkiye ekonomisi, 2001'de tarihinin en büyük daralmasını yaşadıkdan sonra, AKP'nin hükümete gelmesinden önceki 2002 yılında da yüzde 7,7 büyümüştü. Ancak bu büyüme kısa soluklu olabiliirdi. İşte burada bu beş yıllık olumlu konjonktürün ardında yatan esas önemli faktör devreye girmiştir. ABD'de merkez bankası işlevini gören Federal Reserve ekonominin 2000-2001'de yaşadığı sarsıntıya cevaben faiz hadlerini neredeyse sıfıra kadar düşürünce, emperyalizme bağımlı az gelişmiş ülkelere doğru yüksek getiri arayışı içinde genelleşmiş bir ödünç ve yatırım sermayesi akımı başlamıştır. 2002'den bu yana emperyalizme bağımlı az gelişmiş dünyanın tamamında çok hızlı bir büyüme vardır. Üstelik öteki ülkelerde cari açık gibi belalar da görülmemektedir. Yani olumlu ekonomik konjonktür büyük ölçüde hükümetin politikalarından bağımsızdır. Bunun tersten kanıtı, 2006 mayısında dünya piyasaları sarsıldığında Türkiye ekonomisinin (başka benzer ekonomilerden çok daha ciddi bir ölçek-te) tehlikenin eşğine gelmiş olmasıdır. Dünya ekonomisi daha derin bir sarsıntı yaşadığı takdirde, hükümetin politikaları değişmediği halde, Türkiye ekonomisinin yeniden derin bir krize düşmesi neredeyse kaçınılmazdır. Burada kapitalist dünyada ekonomi ile politika arasındaki ilişkinin yapısından ve dünya ekonomisinin ulusal bölümlere ayrışmasından doğan bir dizi yanılsamanın sonucunu görüyoruz: Ekonomi, hükümetlerin iradesinden bağımsız biçimde olumlu geliştiği takdirde bundan hükümetler yararlanıyor, tersi durumlarda ise zarar görüyor.

Hızlı ekonomik büyüme, elbette kriz döneminden farklı olarak, bir işi olanlar açısından, gelir bölüşümü bozuluyor da olsa, olumlu sonuçlar doğurur. AKP hükümetinin ekonomik kaygılarla elde ettiği desteği muhafaza edebilmesinin ilk nedeni budur. Ancak bu olumlu konjonktürün özgül bir boyutunu gözden kaçırmamalıyız: İşsiz büyüme. Bunun anlamı Türkiye'de

işsizliğin ve buna bağlı yoksulluğun ciddi düzeylerde sürmekte olduğudur. Burada AKP'ye halk kitlelerinden gelen desteğin öteki boyutlarıyla iç içe geçen başka mekanizmalara geliyoruz. Kimileri AKP'nin ekonomik alanda her şeyi piyasaya bıraktığını düşünüyor. Bu doğru değildir. AKP, İslamcı hareketin geleneğini en fazla, varoşlarda, mahallelerde, kasabalarda yaygın bir yardım ağı oluşturarak devam ettiriyor. Tarhan Erdem'in geçtiğimiz günlerde açıkladığı araştırma sonuçları bunu açıkça gösteriyor. Burada iki faktör rol oynamaktadır. Birincisi, AKP'nin ardındaki tarikat desteğidir. Tarikatlar bir yandan bir dayanışma ağı, bir yandan da bir yardım finansman kaynağı olarak büyük bir katkı sağlamaktadır AKP'ye. İkincisi ise İslamcı hareketin AKP'de de devam eden örgütçü özelliğidir. İslamcı hareket, öteki düzen partilerinden farklı olarak, ancak ideolojik temelli siyasal hareketlerde görülen bir tarzda disiplinli bir çalışmaya yatkın bir örgüte ve kadrolara sahiptir. Buna şu gerçeği eklemek gerekir: İslamcı hareket ve kadroları, emekçi ve yoksul halka öteki burjuva partilerinden çok daha yakındır, kültürel olarak içinden gelmiştir. Bu yüzden varoş halkı ve gençleri kendilerini İslamcı harekete çok daha yakın hissetmektedir.

Kısacası, bu özelliklerinden dolayı, İslamcı hareket, öteki düzen partileri gibi bir seçim makinesi değil, geniş kitlelerle sürekli bir diyalog ve alışveriş içinde olan ve onların günbegün yaşadıkları sorunlarla ilgilenen bir sosyal hareket karakteri taşır. Bu da ona, sosyalist solun zayıf olduğu bir ortamda, büyük bir avantaj sağlamaktadır. IMF politikaları izlediği halde kitlelerin desteğini yitirmemesinin ardında partinin bu özellikleri yatmaktadır.

Yukarıda ele alınan ekonomik ve sosyal faktörlerin yanı sıra, siyasal ve kültürel bir faktör de AKP'nin kitle desteği elde etmesinde ve daha sonra bunu muhafaza etmesinde önemli bir rol oynamıştır. 28 Şubat, en azından 1994 ve 1995 seçimlerinde İslamcı harekete destek vermiş kitleler açısından kendi demokratik haklarına bir tasallut olarak yaşanmıştır. Bunun dini değerlere sahip çıkma ile ancak ikinci dereceden bir ilgisi vardır. Yılmaz Esmer'in 2002 seçimi döneminde yaptığı araştırma, AKP seçmeninin farklı ideolojik değerler (dini değerler, millî değerler, gelenekler, demokrasi ve insan hakları, laiklik) arasında tercih yaparken, sadece beşte birinin dini değerleri tercih ettiğini, buna karşılık beşte ikisinin insan hakları ve demokrasiyi seçtiğini gösteriyor.¹⁸ AKP hükümeti döneminde bu, belki de derinleşerek, devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer'in Çankaya'daki törenlere türbanlı kadınların kabul etmemesi, olan biteni anlamak bakımından müthiş bir sembolik önem taşıyor. Türkiye'de milyonlarca, hatta on milyonlarca kadın, özellikle de işçi, köylü ve emekçi ailelerinin kadınları başlarını ört-

Hızlı
ekonomik
büyüme, elbette
kriz döneminden
farklı olarak, bir
işli olanlar
açısından, gelir
bölüşümü
bozuluyor da
olsa, olumlu
sonuçlar
doğurur. AKP
hükümetinin
ekonomik
kaygılarla elde
ettiği desteği
muhafaza
edebilmesi-
nin ilk nedeni
budur. Ancak bu
olumlu
konjonktürün
özgül bir
boyutunu
gözden
kaçırmamalıyız:
İşsiz büyüme.

meyi hayatın normal bir pratiği olarak yaşarlar. Bu tür uygulamalar, bu insanlarda kaçınılmaz olarak bir aşağılanma duygusu yaratacak, dışlanmanın bir siyasi kadro değil, kendileri olduğu sonucuna ulaşmalarına yol açacaktır. 28 Şubat ve kökten Kemalist yasaklamalar, olsa olsa kendi karşıtlarını üretmektedirler. 28 Şubat'ın bilançosunu hatırlatmaya gerek var mı? Askeri müdahalenin bir koalisyon hükümeti ile iktidara yükselmişken düşürdüğü İslamcı hareket, bir ölçüde mutasyon geçirmiş olmakla birlikte, daha genç kadrolarının önderliğinde sadece beş yıl sonra mecliste ezici bir çoğunluk elde etmiş ve beş yıl boyunca en ufak bir biçimde sarsılamayan bir hükümet kurmuştur. Bir politik müdahalenin başarısızlığının daha ne kadar açık bir kanıtı olabilir?

4. sonuç: burjuvazinin iç savaşı ve işçi sınıfı

Bugün Türkiye burjuvazisinin iki kanadı, cumhurbaşkanlığı seçimi ve onu izleyecek olan genel seçim dolayısıyla karşılıklı olarak kılıçlarını çekmiş durumda. Yaşanan, burjuvazinin bağrında politik bir iç savaş olarak nitelenebilir. Bu, Ortadoğu'nun koşulları ve Kürt sorunu karşısında kasıtlı olarak pompalanan şovenizmle de eklenerek muazzam patlayıcı bir ortam yaratıyor.

Tarafardan biri, İslamcı büyük burjuvazinin organik temsilcisi olarak doğmuş, ama zamanla belirli bir mutasyondan geçerek elini burjuvazinin bütününe ve daha da önemlisi hem ABD hem de AB emperyalizmlerine uzatmış olan AKP. Öteki tarafta ise Türkiye'nin "Batı ittifakı"ndan ve emperyalist Batı ile ekonomik entegrasyon konusundaki angajmanından bir milim bile sapmasından delicesine korkan bir güçler ittifakı var. Bu ittifak çok daha parçalı. Toplumsal tabanının merkezinde Batıcı-laik burjuvazi var, ama AKP'nin son yıllarda kendisine (ve ortağı emperyalizme) sunduğu çekincesiz hizmet dolayısıyla, bir de aşırı gergin bir atmosferin Türkiye'yi AB'den koparacağı kaygısıyla, bu güç koalisyonunun öteki bileşenlerine göre daha temkinli. İttifakın yönetici gücü TSK, yükselen destek gücü ise MHP. Dolayısıyla, bugün AKP'nin siyasi arenada gerçekte iki potansiyel rakibi var: bir askeri müdahale ve faşist hareket!

Kendine "ulusalcı" adını takan bir dizi sol

hareket, bir yandan MHP ile ittifaka sempatiyle bakarken, bir yandan da AKP'ye karşı esas çözümlü TSK'nın siyasi hayata şu ya da bu ölçüde müdahalesinde buluyor. İşçi sınıfının ve emekçilerin çıkarlarına açıkça düşman böyle bir politikayı da anti-emperyalizm kisvesi altında gizlemeye çalışıyor bu akımlar. Yukarıda AKP'nin yükselişinin ardında ABD'nin "ılımlı İslam" projesinin yattığı iddiasının üstünde ayrıntılı biçimde durmamızın nedeni de bu sözde anti-emperyalizmin maskesini indirmek bakımından bunun büyük önem taşıması. AKP'yi ABD'nin tek tercihi olarak sunmakla "ulusalcılar" onun karşısında konumlanan güçleri anti-emperyalist bir konumda göstermek istiyorlar. Oysa TSK elli beş yıldır NATO üyesi olan, ABD ile ittifakı vazgeçilmez gören bir güçtür.

Öte yandan, TSK'nın politik hayata müdahale eğiliminin artışı ve faşist hareketin Kürtlere, Ermenilere vb. karşı kışkırtılan şovenist ortamdaki yararlanarak güçlenmesi karşısında solun başka kesimlerinde AKP hükümetine yönelik bir ehven-i şer desteğinin mümkün olduğu düşüncesi gelişiyor. AKP'nin organik olarak burjuvazinin İslamcı kanadından kaynaklanmakla birlikte bütününe hizmet eden sınıf karakterini saptamak da bu bakımdan büyük önem taşıyor.

Hiçbir biçimde unutulmaması gereken bir gerçek var: emperyalist savaşlar, burjuvazinin neo-liberal taarruzu ve Kürt sorunu konularında burjuvazinin iç savaşa tutuşmuş iki kampının arasında (bazı gölge farkları dışında) tam bir ortaklık mevcuttur. Bu bakımdan işçi sınıfının, emekçilerin ve ezilenlerin bu iki kampın yanında yer almakta çıkarı yoktur. 28 Şubatçı politikaların İslamcı hareketi emekçi sınıflar nezdinde güçlendirdiği deneyimlerle ortaya çıkmıştır. Kitlelerin AKP'yi neden desteklediklerinin iyi anlaşılması bu bakımdan çok önemlidir. AKP'nin emekçi halk kitleleri üzerindeki hakimiyetini de, askeri müdahale ve faşizm tehlikelerini de ortadan kaldırmak ancak kitlelerin gerçek çıkarları, yani sınıf çıkarları temelinde politika yürütecek bir odağın oluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Bugünkü koşullar altında bu bir Birleşik İşçi Cephesi'nin inşa edilmesini gerekli kılıyor. Koşullar zordur, ama başka yol yoktur.

Toplumsal tabanının merkezinde Batıcı-laik burjuvazi var, ama AKP'nin son yıllarda kendisine sunduğu çekincesiz hizmet dolayısıyla, bir de aşırı gergin bir atmosferin Türkiye'yi AB'den koparacağı kaygısıyla, bu güç koalisyonunun öteki bileşenlerine göre daha temkinli. İttifakın yönetici gücü TSK, yükselen destek gücü ise MHP.

dipnotlar:

¹ Cumhuriyet, 14 Kasım 2002

² Milliyet, 10 Aralık 2002

³ Radikal, 17 Ocak 2002.

⁴ Radikal, 21 Mart 2002.

⁵ Radikal, 20 Mart 2002.

⁶ Radikal, 18 Temmuz 2002.

⁷ Radikal, 21 Temmuz 2002.

⁸ Murat Yetkin, Radikal, 30 Ağustos 2002.

⁹ Radikal, 1 temmuz 2002.

¹⁰ Radikal, 15 Ağustos 2002.

¹¹ Milliyet, 17 Eylül 2002.

¹² Funda Özkan, Radikal, 8 Haziran 2002.

¹³ Funda Özkan, Radikal, 17 Ağustos 2002.

¹⁴ Bkz. "Taşlar yeniden yerinden oynarken: 3 Kasım seçimlerinin analizi", İşçi Mücadelesi, eski dizi, sayı 5, Kasım-Aralık 2002.

¹⁵ Bkz. Sungur Savran, Avrasya Savaşları, Uluslararası Belge Yayıncılık, İstanbul, 2001. Ayrıca bkz. Kızıl Elma, Kanlı Elma, İşçi Mücadelesi Tarihine Değerleri 1, Özne Yayınları, İstanbul, 2000.

¹⁶ Clinton'ın TBMM konuşmasında telaffuz ettiği cümleler tam olarak şöyle: "Gelecek yüzyıl önemli ölçüde Türkiye'nin geleceğini belirlemesiyle, bugün ve yarın oynayacağı rolle şekillenecektir...Eğer Türkiye istikrarlı, demokratik ve laik bir ülke olarak Avrupa'nın tam parçası haline gelirse, gelecek daha iyi bir hal alacaktır." (Aktaran M. Ali Kışlalı, Radikal, 18 Ocak 2002)

¹⁷ Cumhuriyet, 7 Kasım 2002.

¹⁸ Milliyet, 7 Kasım 2002.

¹⁹ Milliyet, 7 Kasım 2002.

türkiye siyaseti ve akp

Türkiye'de, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne iktidar yolunu açan süreç, "28 Nisan Darbesi" olarak da isimlendirilen ve askerlerin 28 Şubat 1997'de o günün hükümetine verdikleri ve gerçekten bir "sivil darbe" özelliği taşıyan, muhtıra ile başladı.

"28 Şubat" öncesinde Türkiye'de, Erbakan ağırlıklı bir iktidar vardı. Refah Partisi, Türkiye'de bir yandan maddi yardımlarla güçlenmeye çalışırken; bir yandan da, akıl dışı atamalarla, devlet bürokrasisi içinde örgütlenmeye çalışıyordu. Elleri bulunduran yerel yönetimlerde, "partiye bağlı" adı altında, müthiş bir rüşvet süreci yaşanıyor.

Siyasetin üst tabakalarında bunlar yaşanırken; toplumda da, çok hızlı ve keskin olmayan bir "cephelenme" başlamıştı. Ancak ellerindeki iktidar gücünden vazgeçmek istemeyen Erbakan ve Çiller, bu tehlikeli gidişatı görmezden geliyorlardı.

Bu dönemden benim aklımda kalan şey, "falli meçhul"lerin inanılmayacak oranda artması ve Erbakan'ın Libya'da Kaddafi'nin Türkiye'yi küçük düşürücü "hezeyanlarına", inanılmaz bir pişkinlikle katlanması olmuştur.

Sonunda Erbakan, Tansu Çiller'in, "Siz başbakanlıktan ayrılırsanız sayın cumhurbaşkanı, başbakanlığı ya da hükümeti kurma görevini bana verecek", hayaline inanıp, başbakanlıktan istifa etti. Fakat Demirel, başbakanlığı Çiller'e vermedi ve Ecevit bir koalisyon hükümeti oluşturdu.

Bu dönemde ABD'nin, Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye teslim etmesi, Ecevit'in büyük şansı oldu ve zaten kısa bir süre sonra yapılacak seçimlerde, Ecevit'in Demokratik Sol Partisi (DSP), birinci parti olarak TBMM'ne girdi.

Seçimler sonrasında Ecevit, Mesut Yılmaz ve Devlet Bahçeli ile bir koalisyon hükümeti kurdu. Aslında, yeterince Meclis ve hatırı sayılır bir toplum desteğine sahip olan bu hükümetin, başarılı olması beklenebilirdi. Fakat bu hükümeti de, ekonomik yolsuzluklar, "hortumlamalar" bitirdi. Koalisyonun her üç partisi, kendilerine ayrılmış olan bakanlıklarda, istedikleri gibi at koşturmaya başladılar. Herhangi bir biçimde, bir "hükümet uyumu" vb. söz konusu değildi.

1999'da yaşanan, önce Yalova-Izmit, sonra da Düzce depremleri ve bu felaketlerin getirdiği yük, Ecevit hükümetini ciddi bir biçimde yıprattı. Bu arada Abdullah Öcalan yargılanıyor-

du, fakat toplumun beklentilerinin aksine, idam edilmeyeceği açıktı. Zira, Öcalan'ı teslim edenler; eminim ki, idam edilmemesi güvence ve şartıyla vermişlerdi.

Bu arada, ekonomideki başıboşluk ve inanılmaz boyutlardaki yolsuzluklar devam ediyordu. Bir Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı öncesinde, Ahmet Necdet Sezer'le Ecevit arasında çıkan tartışma ve Bülent Ecevit'in, "Beni azarladı" diyerek toplantıdan ağlamaklı bir biçimde ayrılması, Türkiye ekonomisine son bir darbe daha vurdu. Bu süreç içinde, IMF patentli Kemal Derviş Türkiye'ye getirildi ve gene IMF markalı bir ekonomi politikasına geçildi. Bu politika; düşük enflasyon, düşük döviz fiyatları ve muğlak bir tasarrufa dayanıyordu.

Fakat bu ekonomik sorunlar, tek başına değildi. Gerek Avrupa Birliği (AB), gerek Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri, gerekse de bölgemizdeki çok ciddi gelişmelerin ülkemize getirdiği yük, gün geçtikçe artıyordu.

İşte bu koşullar altında, Ecevit hükümeti beklenmeyen bir hata yaptı ve erken seçim kararı aldı. Ecevit, Mesut Yılmaz ve Devlet Bahçeli gibi deneyimli siyasetçilerin ve bunların deneyimli danışman ve kurmaylarının, toplumun beklentilerini doğru bir biçimde saptamış olmalarını açıklayabilmek mümkün değildir.

Yukarıda özetlediğimiz gelişmeler yaşanırken, Refah Partisi'nden ciddi bir kopuş olmuş ve Refah'ı "yeniliklere kapalı" ve "tutucu" bulan bir kısım Refahlılar, yeni bir örgütlenmenin peşine düşmüşlerdi. İşte AKP böyle ortaya çıktı.

AKP hiç kuşku yok ki; islami motifi ağırlıklı bir kadro tarafından kurulan, muhafazakar bir parti. Fakat AKP, Türkiye'nin "İslamcı" partilerinde pek de görünmeyen özelliklere sahip bir parti izlenimini vermeyi başardı.

Bu özelliklerin en önde geleni, "farklılıklara" tahammül edebileceği görüntüsünü vermesi oldu. Bir zamanlar, Turgut Özal'ın başarıyla yaşama geçirdiği, "Dört eğilimi birleştirme" politikasına benzer bir anlayış sergiledi. Eski Refahlılara, ANAP'lılara, DYP'lilere, MHP'lilere ve hatta DSP'lilere kapılar açıldı.

AKP'nin ikinci özelliği; çok sıkıntı içine düşmüş olan Türk halkına, "değişim umudu" verebilmesi oldu. Gerçekten, çok bunalan halk muhtemelen bir "değişimin", durumlarını düzeltebileceğini düşündü ya da umut etti.

Bu süreç içinde AKP'nin bir büyük şansı,

Toktamış Ateş*

Bir zamanlar, Turgut Özal'ın başarıyla yaşama geçirdiği, "Dört eğilimi birleştirme" politikasına benzer bir anlayış sergilendi. Eski Refahlılara, ANAP'lılara, DYP'lilere, MHP'lilere ve hatta DSP'lilere kapılar açıldı.

* İ.Ü. İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Prof. Dr.

Türk halkının geçmiş iktidarlardan pek de memnun olmadığı ve yeni bir "denemeye" sıcak bakmaları oldu. Gerçekten AKP, "denenmemişi" temsil ediyordu. Ve bu özelliğiyle, yüksek oranda oy topladı.

Ülkemizde uygulanan yüzde onluk seçim barajı, AKP'ye hiç beklemediği bir parlamento çoğunluğu getirdi. Oyların yüzde 34'ünü alarak, TBMM'de yüzde 65'lik bir çoğunluk elde etti. Neredeyse tek başına Anayasa'yı değiştirebilecek bir güçtü bu.

AKP böylesine bir oy oranıyla bu TBMM çoğunluğunu sağlarken, yüzde 10 barajına çok yaklaşan, DYP ve MHP barajın altında kalmışlar, barajı AKP ile birlikte sadece CHP geçebilmişti. Bu arada DSP, ANAP ve Refah'ın kadrolarının bir bölümünün yer aldığı Saadet Partisi son derece düşük oranda oy toplayabilmişlerdi.

AKP iktidara geldiği zaman; onu bekleyen sorunlar arasında, ekonomik sorunlar önde geliyordu. Daha sonra dış politika sorunları ve nihayet, asayiş ve güvenlik sorunları geliyordu. AKP, Kemal Derviş'in önerdiği IMF patentli politikayı, sadakatle sürdürdü. Bu politika sonunda, göreceli bir istikrar sağlanmasına karşın, istihdam konusunda bir gelişme sağlanması mümkün olamadı. Buna karşılık, ekonomik yaşamda bir şans olarak, "yastık altı" paralar gün ışığına çıktı. "Yastık altını"nın ortaya çıkmasının ilk nedeni, koalisyonlardan bunalmış ve güvensizlik duygusuna kapılmış olan halkın, "tek parti hükümetinden" güven duyması idi. İkinci neden ise; "yastık altı"nda paranın, herhangi bir gelir getirmemesi idi. Bu paraların "nema"sına da ihtiyacı olan insanlar, tek parti hükümetinin verdiği güven içinde, paralarını da ortaya çıkardılar.

Tek partili hükümet, sadece ülke içindeki "yastık altı"nı gün ışığına çıkarmadı. Ülke dışından da, özellikle İstanbul Borsası'na yoğun bir talep geldi. Bu da elbette, piyasalarda göreceli bir rahatlatma yarattı.

AKP iktidarının ilk dönemlerinde, tüm antenler Avrupa Birliği'ne girmeye yönelmişti. AB ile bütünleşmenin, Türkiye'deki askeri müdahale olasılığını ortadan kaldıracağını düşündükleri iddiası bir yana, AKP gerçekten AB'ye girme konusunda çok önemli adımlar attı. Fakat AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin üyeliğine ne derece sıcak baktıkları, bambaşka bir sorun. Acaba AB, bir "Hristiyan Kulübü" müdür? Bu sorunun tartışmasına, burada girmek istemiyorum. AKP iktidarının ilk dönemlerinde; önemli bir sorun ABD'nin Irak'a askeri müdahale yapacağı belli olunca, buna katkıda bulunup bulunulmayacağı oldu. "Teskere sorunu" olarak isimlendirilen bu

destek sorunu, TBMM'nin teskereyi reddetmesiyle noktalandı. Fakat acaba bu teskerenin reddedilmesi; Türkiye açısından iyi mi, yoksa kötü mü oldu? Kendi adıma ben, teskerenin reddinden memnun oldum ama, aksi görüşü savunanlar hala var.

Daha sonraki dönemde Türkiye, Kuzey Irak'a bir biçimde girmeye razı oldu. Fakat bu kez de, bölgedeki Kürt liderler buna sıcak bakmayınca, Türkiye bu badireden sıyrıldı. Fakat Irak sorunu, tüm sıcaklığıyla sürüyor.

AKP iktidarının, ilk dönemlerinden itibaren kucagında bulduğu bir diğer sorun, Kıbrıs Sorunu'dur. Kıbrıs konusunda, Birleşmiş Milletler'in bir önceki genel sekreteri Kofi Annan, bir "çözüm planı" hazırlamıştı. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası mantığına uygun bir plan olan bu planla, iki toplumlu bir federasyon öngörüyordu. Adadaki silahlı güçlerden, ilk kez "işgalci" olarak söz ediliyor. Türkiye'den göçen "yerleşimcilerin", 50 binden fazlasının kalmasına izin veriliyordu.

Bu plan bence, olabilecek en iyi plandı. Fakat "ayrı bir devlet" umudu içinde olan Denktaş ve Türkiye'deki uzantıları, bu plana karşı çıkıyorlardı. Ayrıca planın kabulü olabildiğinde, AB'nin bir takım avantajlar sağlamayacağını, (haklı olarak) dile getiriyorlardı.

AB, referandum sonucu ne olursa olsun, Rum bölgesinin AB'ye alınacağını ilan edince, referandumda hiçbir umut kalmadı. Ve Türklerin çoğunlukla evet demesine karşın, plan reddedildi. Bakalım bundan sonra ne olacak...

Yukarıda zikrettiğim son konu, "asayiş" ve "güvenlik" idi. Doğrusu AKP hükümet etmeye başladığı zaman; Türkiye'nin asayiş sorunu, önemli ölçüde sağlanmıştı. PKK'nın ateşkesi sürmekteydi ve özellikle Güneydoğu'da ciddi bir sorun görünmemekteydi. Fakat zamanla, durum değişti.

Bunun dışında, PKK terörünün kısmen noktanın altına karşı, özellikle büyük kentlerde, "kapkaççılık" önemli ölçüde artmaya başladı. AB yasalarına uyum sağlamak için, Ceza Yasası ve Polis Vazife ve Selahiyet Yasası'nda yapılan kimi değişikliklerin, bir anlamda gevşettiği emniyet güçleri de, asayişteki bir bozulmanın nedeni olarak, "uyum yasalarını" görmekteydiler.

İktidarda olmanın getirdiği bir yıpranma olmasına karşın; 2007 Şubat'ında AKP, Türk Siyasal Yaşamındaki, "Birinci Parti" konumunu koruyor gibi görünmekteydi. Ancak Türkiye'deki değişimin çok hızlı olduğunu da unutmamak gerekiyor.

İktidarda olmanın getirdiği bir yıpranma olmasına karşın; 2007 Şubat'ında AKP, Türk Siyasal Yaşamındaki "Birinci Parti" konumunu koruyor gibi görünmekteydi. Ancak Türkiye'deki değişimin çok hızlı olduğunu da unutmamak gerekiyor.

türk dış siyasetinde yeni bir dönem: siyah-beyaz ikileminin ötesinde akp'nin dış siyaseti

Genellikle en sonda yer alan türden bir değerlendirmeyi başta yaparsak, Başbakan Tayyip Erdoğan ve yardımcısı Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün önderliğindeki AKP'nin dört yılı aşan iktidar döneminde ortaya koyduğu dış siyaset tercih ve uygulamalarının bazı alışılmamış yanları bulunmakla beraber, kendisinden önceki dönemler açısından çok özgün bir karakter taşıdığını söylemek zordur. Söz konusu iktidarın dış siyasetini ancak bazı uç tutum ve değerlendirmeler arasında bir yerde durarak anlamak mümkündür denilebilir.

Bu yazıda ilkin, Türkiye Cumhuriyeti'nin genel dış siyaset çizgisi içerisinde AKP'nin kanımca net olmayan yerinin iyi saptanabilmesi için, bu genel çizginin ana karakteristiklerini kısaca belirlemek gerekecektir. Bu çerçevede AKP'nin dış siyasetinin hangi dönem veya anlayışla benzeştiğini değerlendirmek mümkün olabilecektir. İkinci olarak, AKP'nin dış siyaset yönelim ve uygulamalarının değerlendirilebilmesi açısından, olanın yanında olması gerekenlerin de ele alındığı bir bağlamda, günümüzde Türk dış siyasetinin nasıl olması, oluşması gerektiği belirlenmeye çalışılacaktır. Nihayet son olarak da, AKP'nin dış siyasetinin kendi mantığı çerçevesinde bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1) türk dış siyasetinde kalın çizgiler, temel doğrultular ve akp

Genellikle, ülkelerin dış siyasetlerinin bazı temel ilke ve ihtiyaçlara dayandığı; jeopolitik konum, tarihsel olgular, ulusal karakter, gibi bazı nedenlerden dolayı bu temel ilkelerin süreklilik taşıdığı düşünülür. Türkiye'de devletin kuruluş aşaması ile doğrudan veya dolaylı olarak yakın bir bağı bulunan kadrolar, oldukça uzun bir zaman ülkenin iç ve dış siyasetinde önemli roller oynamışlardır. Çoğu zaman bu gelenek ülke dış siyasetindeki sürekliliğin kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca ülkenin içinde bulunduğu bölgenin genel şartları da dış siyasette sürekliliği temsil eden etkenlerin başında gelmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne gelen dönem içerisinde ülkenin dış siyasetine ilişkin amaç/uygulamalar düzeyinde sürekliliği temsil eden temel bazı öge ve tercihlerden söz etmek mümkündür.

İlkin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisinin kuruluş antlaşması niteliğindeki Lozan statükosuna bağlılığı, dış siyasetinin en az değişen unsurlarından birisidir. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği işgal ve yıkım yıllarında bir ulusal arzu olarak gelişen, eski Osmanlı toprakları üzerinde Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerin kurtarılması demek olan ve "Misakı Milli" şeklinde ifade edilen bu amaç, Kurtuluş Savaşı ile de facto, Lozan ile de jure bir anlam kazanmıştır.

Her şeye rağmen bu temel statüko ile ilgili bazı istisnalar da söz konusudur. Bunun nedeni, Misakı Milli çerçevesine dahil olmakla birlikte, Lozan statükosu oluşurken İngiltere ve Fransa'nın elinde bulunan Musul ve Hatay'ın durumudur. Özellikle uluslararası koşullar nedeniyle, bunlardan birincisi Lozan ile oluşturulan topraksal statükonun dışında kalmış, ikincisi ise bu statükonun bir parçası haline dönüşmüştür. Konuya ilişkin bir istisna da Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan'daki Boğazlar düzeninin değiştirilmesidir. Bu da Lozan statükosunun değişmezliği ile ilgili topraksal olmayan, egemenlik hakkına ilişkin önemli bir istisnadır.

Cumhuriyet'in değişmez sayılabilecek yönelimlerinden bir diğeri de "yüzünü Batı dünyasına dönmek" olmuştur. Aslında Cumhuriyet öncesinde de izleri bulunan bu eğilimin ülke dış siyasetine yansımaları, Batı dünyasının temsilcileri (kronolojik olarak İngiltere/Fransa/Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği) ile olan işbirliğinin önemsenmesidir. Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne Türkiye'nin dış siyasetinde, eğer Batı dünyasının temsilcisi veya temsilcileri ile ilişkiler iyi ise başka bir partner aranmamakta, ancak bu cephedeki krizler sırasında (örneğin I. Dünya Savaşı sonunda İngiltere'nin desteklediği Yunanistan'ın Türkiye'yi işgale yönelmesi, 1964 Johnson Mektubu, 1975 ABD ambargosu...) ve de geçici olarak (yani Batı ile ilişkilerin düzelmesine kadar) farklı bazı dış siyaset tutumları görülebilmektedir. Dolayısıyla temel olan Batı dünyası ile işbirliğidir. Bu türden bir dış siyaset amacı, sadece uluslararası siyasetin gereği ile değil, aynı zamanda ülkedeki toplumsal sistemin, rejimin sigortası sayılması mantığı ile de ilişkilidir. Nitekim, Türk siyasal hayatında gerek sol gerekse sağda, doğrudan ülkenin siyasal sisteminin, rejiminin bir başkaldırı, bir kopuş ile değiştirmeyi amaçlayan bütün radikal hareketler Batı ile ilişkilerin karşısında yer alırlar.

Faruk
Sönmezoğlu*

Temel olan Batı dünyası ile işbirliğidir. Bu türden bir dış siyaset amacı, sadece uluslararası siyasetin gereği ile değil, aynı zamanda ülkedeki toplumsal sistemin, rejimin sigortası sayılması mantığı ile de ilişkilidir.

* I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Prof. Dr.

TEK EL'DEN HİZMET

- Uluslararası Taşımacılık
- Dağıtım ve Toplama Hizmetleri
- Antrepo ve Depoculuk Hizmetleri
- Gümrükleme Hizmetleri
- Sigorta Hizmetleri

www.rantrans.com.tr

RAN GÜMRÜKLEME

GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİNDE
HIZLI, EKONOMİK VE
GÜVENİLİR HİZMET...

- Transit ticaret
- İthalat - İhracat
- Ata Karne İşlemleri
- Gümrüklerde devir işlemleri
- İhtisas gümrüklerinde itinali hizmet
- Aktarma hizmetleri
- Antrepo gümrükleme hizmetleri

Osmangazi Mahallesi Fatih Caddesi Yıldız Sokak No: 5 Samandıra - Kartal - İSTANBUL

Tel: (0216) 311 57 01 (Pbx) Fax: (0216) 311 57 26

Türk dış siyasetinin süreklilik gösteren özelliklerinden birisi de ülkenin jeopolitik konumundan kaynaklanan güvenlik endişesidir. Çeşitli jeopolitik ve jeokültürel alanların kavşak noktasında bulunan Anadolu'nun yüzyıllar boyunca çeşitli göç ve istila hareketlerine sahne olması, bu coğrafyada kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih bilinci içerisinde de yer almaktadır. Bu çerçevede 1923'te kurulan cumhuriyetin komşuları ve onların çeşitli özellikleri, güvenlik endişesinin en önemli ögesini oluşturmaktadır.

Her şeyden önce Türkiye, komşu sayısı dünya ortalamasından fazla olan ülkelerden birisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (Kıbrıs hariç) altı olan komşu sayısı Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte sekize çıkmıştır. Ayrıca, bu dönemden itibaren Türkiye ile kara sınırılmayan Rusya'nın Ermenistan'daki askeri varlığı dikkate alındığında, en azından askeri anlamda komşu sayısının dokuz olduğu söylenebilir. Sadece, bir ülkenin sahip olduğu komşu sayısı ile katıldığı çatışmalar arasındaki ilişki dikkate alındığında dahi bu endişenin kaynağı hakkında bir fikir edinilebilir.

İşte bu temel süreklilik öğeleri ile belirlenen Türk dış siyasetinin genel çizgisinde AKP'nin yeri nedir?

Kanımca AKP'nin dış siyaseti, Necmettin Erbakan'ın başbakan olduğu Refahiyol Hükümeti döneminden çok, 1980'li yıllarda Turgut Özal'ın başbakan olduğu Anavatan Partisi iktidarları dönemindeki dış siyaset ile benzeştirilebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu temel statükoya bağlı dış siyasete yönelik en ciddi sorgulama Başbakan ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından ortaya atılmıştır. Türkiye'nin ikinci Dünya Savaşı sonlarında İtalyanlardan boşalan Oniki Ada'yı kaçırdığından söz eden, 1990-1991 Körfez Krizi sırasında Türkiye'nin Musul ve civarını denetim altına almasına ilişkin girişimlerde bulunan, belki de en önemlisi, "Yeni-Osmanlılık" olarak ortaya konulan ve kısaca Türkiye'nin Osmanlı coğrafyasında, etno/dinsel bağları da kullanarak yeni ve etki alanı yaratmaya yönelik bir dış siyaset izlemesini öneren anlayışa destek veren Özal'ın bu görüşleri, cumhuriyetin klasik diplomasi ilke ve anlayışına bağlı kesimlerce eleştirilmiştir. Bununla birlikte, zaman zaman muhafazakar Orta Doğu ülkeleri ve bunların liderleri ile geliştirdiği yakın ilişkilerin bu konuda yarattığı soru işaretlerine rağmen, Turgut Özal'ın Türk dış siyasetinin "yüzünü Batı dünyasına dönmek" olarak ifade edilen genel eğilime uygun sayılabilecek bir siyaset izlediği söylenebilir.

AKP'nin dış siyasetinin bu öğeler açısından Özal'ın dış siyasetine benzediği düşünülebilir. Bu benzerlikte, detayda bazı farklılıklardan da

söz edilebilir. İlkin, AKP'nin "Yeni-Osmanlılık" benzeri davranışlarında Balkanlardan çok Orta Doğu ile ilgilendiği görülmektedir. Bu anlamda da (benzetme yerindeyse) Jön Türkler'den çok II. Abdülhamit'e yakın olduğu düşünülebilir. İkinci olarak da, AKP'nin Batı'ya yönelik siyasetinde AB, ABD'ye göre çok daha önemli bir yer tutmaktadır. Oysa Özal, AB'ye göre ABD'ye çok daha fazla önem vermekte, bunu çoğu zaman açıkça ortaya koymaktaydı. Nitekim, 1991-1992 Körfez Krizi sırasında dönemin ABD Başkanı George Bush'a şartsız destek veren Özal'ın "AB'nin lideri konumundaki Almanya'nın Şansölyesi" Helmut Kohl'e bu nedenle yüklenmesi hafızalardadır. Üçüncü olarak da, Özal İslam dünyasında daha çok muhafazakar, Batı-yanlısı denilebilecek kesimlere yakın dururken, AKP iktidarı bu tip ülkelerle de belirli bir yakınlık içerisinde olmakla beraber İslam dünyasının nispeten daha radikal, siyasal İslam anlayışına daha yakın ülke ve grupları ile de yakın temas ve işbirliği arayışı içerisinde gözükülmektedir. Bu tutumuyla da zaman zaman gerek iç gerekse dış kamuoyunda izlediği dış siyaset konusunda bazı soru işaretleri yaratabilmektedir.

2) günümüz türk dış siyasetinde olması gerekenler ve akp

Bu kısımda, günümüz Türk dış siyasetinin oluşumu açısından öne çıkartılması gerekenleri ortaya koyarak AKP'nin bu konularda nasıl bir yönelim ve uygulama içerisinde olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Bu anlamda cevaplanmaya çalışılacak soru, yeni uluslararası ortamda Türkiye özelliklerindeki bir ülkenin dış siyasetinin nasıl oluştuğu, oluşması gerektiğidir.

Bir ülkenin, Türkiye'nin dış siyasetinin etkili olabilmesi, bir başka deyişle diğer aktörleri kendi istediği yönde yönlendirebilmesi her şeyden önce o ülkenin kendi kapasitesi ile ilgilidir. Her ne kadar bir ülke kendi kapasitesini başka ülkeler ile gireceği ittifak ve koalisyonlar ile destekleyebilirse de, temelde kendi kapasitesine dayanmak durumundadır. Kendisine uluslararası sistem içerisinde biçilen rol daha çok bu öz kapasite ile ilgilidir. Bu kapasitenin askeri, ekonomik, siyasal boyutları vardır. Bu farklı boyutlara ilişkin yeterlilik önemli olmakla beraber bu farklı boyutların birbirlerini tamamlayan, destekleyen özelliklere sahip olup olmaması da oldukça önemlidir. Bir başka deyişle, ülkenin askeri gücü (asker sayısı ve niteliği, silah sayısı ve niteliği, askeri liderlik vb. özellikler) önemli olmakla beraber ülkenin ekonomik yapısının ve doğal kaynaklarının ülkenin bu imkanlarını destekleme derecesi, bu desteği belirli bir kriz anında sürdürebilme yeteneği de önemlidir. Yine bu kapasiteyi üreten ekonomik yapının ne türden bir siyasal sistem ile desteklendiği, belirlendiği de önemli-

**AKP'nin
"Yeni-
Osmanlılık"
benzeri
davranışlarında
Balkanlardan
çok Ortadoğu
ile ilgilendiği
görülmektedir.
Bu anlamda da
Jön Türkler'den
çok II.
Abdülhamit'e
yakın olduğu
düşünülebilir.
Aynı zamanda,
AKP'nin Batı'ya
yönelik
siyasetinde AB,
ABD'ye göre
çok daha
önemli bir yer
tutmaktadır.**

dir. Katılımcı bir siyasal sistem ile desteklenen bir ekonomik yapının kriz ve benzeri olağanüstü şartları aşmakta ülkenin savunma mekanizmasına (diğer şartlar veri iken) daha yoğun bir destek sağlayacağı düşünülebilir.

Ülkelerin ve Türkiye'nin etki kapasitesini oluşturan imkanlar, kaynaklar arasında askeri olanların önemi hala çok büyük ve "son kerte" belirleyici olmakla beraber, ekonomik olanların nispi önemlerindeki büyük artış da dikkat çekici olup bu eğilimin sürmesi muhtemeldir. Bu türden bir değerlendirme, bir ülkenin "büyümesi"nin, "büyük bir ülke" olmasının ölçüsünün giderek yüzölçümünden, nüfustan çok ulusal gelire kaymakta olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu coğrafya etki kapasitesinin askeri yönünün ikinci planda kalmasını büyük ölçüde imkansız kılmakla beraber, ülkenin büyümesi yönündeki çabalarda artık topraksallıktan çok ekonomik etki alanından söz edildiği gözlenmektedir. Özellikle AB üyeliğini gündemine almış bir Türkiye açısından etki kapasitesinin daha çok bu yönünü geliştirme gereği ortadadır.

Konuya bu açıdan bakıldığında AKP'nin dört yıllık uygulamalarının Türk dış siyaseti üzerinde olumlu bir etki yarattığı söylenebilir. Gerçekten de Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık görevini yürüttüğü AKP iktidarı, 2000'lerin başındaki büyük ekonomik krizin ardından Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu koalisyon hükümetinin Kemal Derviş'in önderliğinde uygulamaya koyduğu yapısal reformları, iktidara geldiği 2002 yılı sonundan itibaren, siyasi yönünü daha da güçlendirerek uygulamaya devam etmiştir. Ayrıca, TBMM'de büyük bir çoğunlukla iktidarı elinde bulundurmasının ekonomik ve siyasi istikrar sağlama konusunda kendisine sağladığı büyük avantajı iyi değerlendiren AKP, Türkiye'nin etki kapasitesinin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Ülkenin ekonomik kapasitesi, önemli ölçüdeki işsizliğe, cari açığa, eskiye göre daha iyi ve güvenli bir durumda olmakla beraber mali piyasaların hala oldukça kırılgan bir konumda bulunmasına rağmen, bunun böyle olduğu söylenebilir. Bunun, AKP yönetiminin dört yıllık uygulamaları itibarıyla Türkiye'nin dış siyasetine ilişkin en olumlu katkısı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Eğer ülke ve yakın çevresinde minimum çatışma maksimum istikrar arzu ediliyorsa, o ülkenin dış siyasetinin oluşturulmasında, ülkenin iç politik ortamının eğilimlerinden çok uluslararası sistemde ortaya çıkan gelişmelerin gerektirdiği tercihler rol oynamalıdır. Bir ülkede demokrasinin gelişmişliği, ülkedeki yurttaşların sadece seçimlerden seçimlere oy kullanmakla yetinmeyip ülke sorunlarına ilişkin olarak tutum ve görüşlerini çeşitli siyasal katılım kanalları kullanarak ortaya koyma oranları ile ölçülebilir.

Fakat dış siyaset açısından durum biraz farklıdır. Dış siyasetinin zemini (son yıllarda bu ayırımın giderek azaldığı söylene de) iç siyasetinden farklı olup, ülkedeki yurttaşların (tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de) iç siyaset konularına göre daha az bilgi sahibi oldukları bir alandır. Dolayısıyla, dış siyasete ilişkin konularda yurttaşların demokratik katılımının (iç siyasetten farklı olarak) "seçimden seçime verilen oylar ile belirlenmiş hükümetler" aracılığıyla sağlanması şeklinde ortaya çıkması pek de olumsuz bir şey olarak görülmemelidir. İlk bakışta "aşırı elitist" bir görüş olarak değerlendirilecek bu anlayış yerine aksinin geçerli olması, yani duygu ve heyecan yüklü geniş kitlelerin, temsil ettikleri çıkar gruplarının arzularını ortaya koyan kamuoyu odaklarının, (en azından çok büyük bir bölümünün) birincil amaçları değişikliği, ilgiyi, sansasyonu yakalamak olan medya mensuplarının dış siyaset konuları ile ilgili olarak çeşitli platformlarda ortaya koydukları tercih ve tutumlar temel alınarak dış siyasetler oluşturulması (çoğu zaman zannedildiği gibi) ülkeler arasındaki rasyonel-olmayan çatışmaları minimuma indiren bir sonuç vermemektedir. Bunun aksi, yani dış siyasetin temelde uluslararası ortamı iyi bilen ve ellerinde herkesin kolayca ulaşamayacağı bazı bilgiler bulunan profesyonellerce yürütülecek bir uygulama olduğunun kabulü de otomatik olarak rasyonel-olmayan çatışmaları engelleyici bir önlem değildir. Bununla birlikte, istatistiksel anlamda, ülkeler adına profesyonellerce dış siyaset kararları oluşturulmasındaki rasyonel-olmayan davranış yüzdesinin birey/grup davranışları düzeyinde belirtilen tercihlerdeki rasyonel-olmama oranına göre çok düşük olduğundan söz edilebilir.

AKP'nin dört yıllık iktidarının dış siyaseti bu açıdan değerlendirildiğinde çok net bir görünüm ortaya çıkmamakta, iktidar zaman zaman (Filistin ve İsrail ile ilişkilerde olduğu gibi) Dışişleri Bakanlığı veya uzman görüşü yerine geniş kitlelerin tercihi önem verdiğini gösterir değerlendirme ve çıkışlar yapmakta, zaman zaman özellikle Orta Doğu'ya ilişkin konularda (örneğin Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile Hamas Hükümeti arasındaki tartışmalara Hamas yanında taraf olmak gibi) bölge ülkeleri arasındaki, hatta onların iç işleyişlerine ilişkin sorunlara yönelik açıklamalarda bulunmakta; bununla birlikte çoğu zaman da dış siyaset rutini açısından normal sayılabilecek bir yol izlemektedir. Bir başka deyişle bu başlık, AKP'nin dış siyasetini değerlendirmek açısından önemli bir araç niteliği taşımamaktadır.

Ülkelerin dış siyaset kararlarının alınışında ideolojik benzerlik, etnik/dini yakınlık türünden faktörler ancak ülkenin temel siyasetleri ile uyumlu olduklarında belirleyici bir konumda bulunabilirler. Sadece bu faktörlere dayalı siyaset-

**İktidar
zaman zaman
Dışişleri
Bakanlığı veya
uzman görüşü
yerine geniş
kitlelerin
tercihine
önem verdiğini
gösterir
değerlendirme
ve çıkışlar
yapmakta,
bununla
birlikte çoğu
zaman da dış
siyaset rutini
açısından
normal
sayılabilecek bir
yol izlemektedir.**

ler oluşturulması ve takip edilmesinin ülke çıkarları açısından negatif sonuçlar doğurması ihtimali oldukça yüksektir. İnsani değerlerin korunması doğrultusunda gösterilecek çabalar bu açıdan bir istisna olarak alınmalıdır. Aslında, günümüzde ve özellikle de Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada etnik/dini faktörlerin birçok uluslararası sorunun kaynağında olduğu görülmektedir. Fakat bu olgu, Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin büyük çoğunluğunun genellikle dış siyasetlerini ülkenin genel çıkarları doğrultusunda oluşturdukları gerçeğini değiştirmemektedir. Bununla birlikte, eğer etnik/dini faktör gereği uygulanması beklenen siyaset ülke dış siyaset çıkarları ile aynı paralelde ise, ülkedeki siyaset yapımcıları bu siyaseti tercih etmelerinin nedenini söz konusu etnik/dini faktörler ile izaha yönelmektedirler. Bu nedenle, konuya ilişkin gerçek test, etnik/dini faktörler gereği izlenmesi beklenen bir siyasetin ülkenin dış siyaset çıkarları ile uyumadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda da, hemen hemen her seferinde ve hemen hemen bütün ülkeler açısından ülke çıkarları temel alınmakta, etnik/dini etkenlere dayalı tercihler ikinci plana itilmektedir.

AKP'nin dört yıllık dış siyasetinde bu açıdan yapılacak bir değerlendirmenin çok olumlu bir görünüm sergilediği söylenemez. Kendi felsefi temelleri açısından pek olumlu ve/veya önemli bir faktör olarak görülmemeyen etnik yakınlık, AKP iktidarı döneminde dış siyasette çok fazla yer bulamamış, Kafkasya ve Orta Asya'nın Türk kökenli devletleri ile olan ilişkilerde önemli bir duraklama görülmüştür. Buna karşılık, başta Orta Doğu olmak üzere dini referansın öne çıktığı ülkeler ile olan ilişki yoğunlaşması belirgin bir biçimde kendisini göstermiştir (örneğin ilk defa bir Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Arap Birliği toplantısına katılmıştır). Bu denge kaymasının dış siyaset tercihleri açısından çok olumlu bir faktör olarak değerlendirilemeyeceği ortadadır.

Geçmiş on yıllarda Türkiye'nin, uluslararası sorunların çözümünde uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin rolünü destekleyici bir görünüm veremediği söylenebilir. Kıbrıs sorununa ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu'nda alınan birçok kararın Türk tarafının tezlerini desteklemiyor oluşu, Ege'deki anlaşmazlığa ilişkin olarak Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek istemeyen tarafın Türkiye olarak gözükmesi, Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki su sorununun çözümünde de bunlara benzer bir durumun söz konusu olması, bu yönde bazı örneklerdir. Aslında Türkiye'nin bu sorunlara ilişkin pozisyonu ilk bakışta görüldüğü kadar uluslararası örgütlerin ve uluslararası hukukun dışında, uzağında değildir. Türkiye, bazıları haklı ama bazıları da önyargı denilebilecek nedenlerden dolayı uluslararası çözüm mekaniz-

malarına güvenmemekte, bu mekanizmaların mutlaka kendi aleyhine çözümler üreteceğini düşünmektedir. Kanımca, 21. Yüzyılda dünya ile barışık ve birlikte yaşamak isteyen bir Türkiye'nin uluslararası çözüm mekanizmaları ile çok daha yakından ilgilenmesi, bu mekanizmalardan yararlanmayı (doğal olarak bazı durumlarda getirebileceği maliyetleri de önceden kabul ederek) gündemine alması gerekmektedir.

AKP iktidarının dış siyasetinin bu açıdan, eskiye göre daha olumlu bir görünüm sergilediği söylenebilir. Özellikle AB ile ilişkileri geliştirme konusunda AKP'nin gösterdiği çabalar, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak Türkiye'nin bu konudaki konumunu iyileştirici bir etki yapmıştır denilebilir.

3) akp'nin dış siyaset yönelim ve uygulamaları

Bu başlık altında da AKP'nin dört yıllık iktidar döneminde dış siyaset uygulamalarına temel teşkil ettiği düşünülebilecek bazı yaklaşımları değerlendireceğim.

Kanımca AKP'nin dış siyasetine temel teşkil eden yönelimlerin başında AB ile ilişkilerin sıcak tutulması gelmiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Her şeyden önce, ülkedeki ekonomik istikrarın sağlanması ve korunması açısından AB ile ilişkilerin önemli olduğu kanısı yaygındır. Zaten Gümrük Birliği bağlantısı içerisinde bulunan ve ülkenin dış ticaretinin büyük bir bölümünün gerçekleştirildiği bu birlik ile ilişkilerin iyi bir zeminde gelişmesinin ülkeye sermaye girişini hızlandıracağı da düşünülmüştür. Bu da AKP iktidarının iç uygulamalarda en başarısız olduğu konulardan birisi olan işsizliğe bir çözüm olabildi. Bu konuda genel anlamda bir başarı sağlanmış gibi gözükse de Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin çoğunlukla, ülkedeki işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunacak gerçek yatırımcı sermaye değil, ya mevcut ekonomik birimlere satın almaya yönelerek bu konuda ilave bir etki yaratmayan yatırımcı sermaye ya da mali piyasalar ile ilgili olan "sıcak para" olduğu bilinmektedir. Her ne kadar gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde Türkiye bugün, geçmişte yaşadığı mali kriz ortamlarından uzakta görülmekle birlikte, yukarıdaki saptamalar çerçevesinde yine de, pek fazla derinliği olmayan borsası, gündelik olaylardan fazlaca etkilenen turizmi, giderek artan cari açığıyla ekonomik kriz riskinden tamamen arınmış bir özellikte de değildir. İşte AB ile ilişkilerin gelişmesinin bu konuda bir emniyet supabı oluşturacağı düşünülmektedir.

AKP yönetiminin AB ile ilişkileri geliştirme çabalarında siyasi nedenler de vardır. Bunların başında, başta "türban sorunu" olmak üzere Türkiye'deki siyasi İslama yakın kesimlerin çeşitli taleplerinin "demokrasinin sınırlarının, öz-

AKP
yönetiminin
AB ile ilişkileri
geliştirme
çabalarında
siyasi nedenler
de vardır.
Bunların başında,
başta "türban
sorunu" olmak
üzere
Türkiye'deki
siyasi İslama
yakın kesimlerin
çeşitli
taleplerinin
"demokrasinin
sınırlarının,
özgürlüklerin
geliştirilmesi
yolu ile
karşılanabileceği"
düşüncesi
gelmekteydi.

gürlüklerin geliştirilmesi yolu ile karşılanabileceği" düşüncesi gelmekteydi. Burada, söz konusu AKP kadrolarının Batı türü bir demokrasiye bu türden endişeler dışında yakın olup olmadığı gibi "niyet okuyucu" bir tartışmaya girmeden konuyu değerlendirmek gerekmektedir. Bu anlamda demokrasinin sınırlarının genişletilmesi ile siyasal İslama yakın kadroların örgütlenme ve kendini ortaya koyabilme konularında uygun bir ortam bulabilecekleri düşünülmekte, ayrıca özellikle "üniversitelerdeki türban sorununun bu yolla çözülebileceği"ne ilişkin ciddi bir inanç olduğu anlaşılmaktadır. AB sürecinde birçok Batılı gözlemcinin (özellikle sürat açısından) "beklentilerin çok ötesinde" olarak değerlendirdiği siyasal reformlar AKP kontrolündeki yasama organından geçerek yasalastıkça özellikle birinci açıdan bu beklentinin belirli bir ölçüde karşılandığı söylenebilir. Bununla birlikte, gerek bazı AB ülkelerinde türban konusunda gerçekleştirilen bazı uygulamalar gerekse Leyla Şahin adlı bir üniversite öğrencisinin açtığı davaya ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde alınan bir karar neticesinde, AKP liderliğinin Avrupa değerlerini benimseyerek bu sorunu (en azından bu aşamada ve bu tür bir yolla) çözme umutları önemli bir darbe almıştır.

Yine AKP kadrolarının AB süreci yolu ile elde etmek istedikleri siyasal kazanımlardan birisinin de Türkiye'de askerî kesimin etkisini azaltmak olduğu söylenebilir. AB'nin de Kopenhag Kriterleri çerçevesinde sürekli olarak Türkiye'de askerlerin siyasal hayat üzerindeki etkisinin azaltılmasından söz etmesi bu düşüncenin gelişmesini kolaylaştırmıştır. Nitekim, bu çerçevede askerlerin ülke siyasetini etkileme aracı olarak görülen Millî Güvenlik Kurulu'nun bazı yetkileri sınırlandırılmış ve genel sekreterinin sivil bir kişi olması sağlanmıştır. Bununla birlikte, AKP'nin bu konuda ne oranda başarı sağladığı henüz kesin bir değerlendirmeye konu olacak durumda değildir.

AKP'nin dış siyasete yönelik temel yaklaşımlarından biri de "komşular ile sıfır sorun" olarak formüle edilen bakış açısidir. Bir başka deyişle, ülkenin yakın çevresindeki komşu ülkeler ile olan sorunlarını çözmeye, bu ülkeler ile ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmeye öncelik vermesi anlamına gelen bu siyaset aslında niyet itibarıyla yeni sayılabilecek bir özellik taşımamak-

dipnotlar:

¹ Bu ilişki açısından en bilinen kaynak Lewis Richardson'ın *Statistics of Deadly Quarrels*, Chicago: Quadrangle Books, 1960 adlı kitabıdır. Bu anlamda, bir ülkenin sınırdaş olduğu ülke sayısı ile çatışma sıklığı arasında dikkate değer bir doğru orantı olduğu söylenebilir.

tadır. Türkiye'nin daha önceki bütün iktidarları kendi üslupları çerçevesinde bu yolda çaba sarf etmişlerdir. AKP iktidarının bu çerçevede ortaya koyduğu en önemli başarı, Suriye ile daha önceki hükümet döneminde başlamış olan ilişkilerin düzeltilmesi sürecini biraz daha ileri götürmesidir.

Nihayet AKP'nin dış siyasetinde sözü edilen bir diğer anlayış da "tüm dünyada bayrak göstermek" denebilecek olan Türk dış siyasetini Afrika, Latin Amerika ve geleneksel etki alanının dışında kalmış gözükten coğrafyalara da yaymak olarak ifade edilebilir. Bu türden bir siyasetin gerek siyasal gerekse ekonomik açıdan doğru- dan veya dolaylı çeşitli faydaları olacağı kesindir. Buradaki temel sorun, dış siyasetteki enerjinin optimum kullanımı ile ilgilidir. Bu açıdan bir sorun yaratmaması halinde söz konusu anlayışın dünya ile birlikte ve başlık yaşama düşüncesinde olan bir Türkiye için çok olumlu bir anlayış olduğu rahatlıkla söylenebilir.

sonuç yerine

Dört yıllık AKP iktidarının dış siyaseti de, daha önceki birçok iktidarın dış siyaseti gibi, farklı değerlendirmelere konu olabilecek niteliktedir. Her şeyden önce, nedeni ne olursa olsun, AKP'nin dış siyasetinde de ülkenin temel doğrultusu Batı dünyası ile ilişkileri geliştirmek olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Batı dünyası ile ilişkilerde birincil önceliğin ABD değil AB olmasıdır. Bununla birlikte, aynen Turgut Özal döneminde olduğu gibi, AKP'nin dış siyasetinde çoğu zaman İslami bir perspektifin izleri de görülmektedir. Orta Doğu siyasetine verilen özel önem ve önceki dönemlere göre Kafkasya ve Orta Asya siyasetinde görülen belirgin durgunluk buna örnek gösterilebilir. Sonuç olarak, AKP'nin dört yıllık iktidar döneminde uygulanan dış siyaset çerçevesinde, zaman zaman İslami referansların siyasal çizginin belirlenmesinde öne çıktığı görülse de (örneğin hükümet üyelerinin seçim galibi Hamas temsilcileri ile görüşmesi, Başbakanın Arap Birliği toplantısına katılması), en azından henüz, cumhuriyet tarihinin dış siyaset çizgisinde bir kırılma noktasında olunduğunu gösteren bir durumun söz konusu olmadığını söylemek mümkündür.

AKP'nin dış siyasetinde de ülkenin temel doğrultusu Batı dünyası ile ilişkileri geliştirmek olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Batı dünyası ile ilişkilerde birincil önceliğin ABD değil AB olmasıdır.

² AKP'nin bu tutumunda, Balkanlara yönelik bilinçli bir tercihten çok bu bölge ülkelerinin gündeminin giderek neredeyse tamamen AB'ye yönelik olarak oluşmasının etkisi de büyüktür.

adalet ve kalkınma partisi bütçe politikası

İktidarların değişimi ile ekonomide ve toplumda kısa dönemde fazla bir şey değişmez. Zira, her siyasal iktidar değişiminde ekonomik alt-yapı ve sınıf ilişkileri radikal bir değişime uğramaz. Ekonomik alt-yapı, gelişmişlik düzeyi ve toplumsal sınıf ilişkileri değişmediği sürece siyasal karar ve politikalarda ve onların yansımaları olan yıllık bütçelerde de fazla değişimler gözlenmez. Ancak, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminin iki önemli özelliği, dönemin ekonomik kararlarını ve bütçe politikasını incelemeye değer hale getirmektedir. Döneme özgü birinci özellik, 2000 yılı başından itibaren IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarına tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar sadık kalınmış ve tüm yönlendirmelere harfiyen uyulması yanında; ekonomik ve siyasal karar politikaların küreselleşme ve Avrupa Birliği üyeliğinin etki ve baskısı altında şekillendirilmeye çalışılıyor olmasıdır. Nitekim, 1980 politikaları ile girilen liberalleşme yolunda giderek toplumsal dirençlerin kırılması yanında, 2001 kriziyle yaşanan dehşet ve uygulanan politikaların krizden çıkışta etkili olduğu görüntüsü de "liberalleşme-teslimiyet politikaları" önündeki engellerin temizlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Dönemin ikinci özelliği ise, 2007 yılının seçim yılı olması ve bu seçimde sadece içte burjuvazi ile burjuva dışı kesimlerin değil, aynı zamanda ulusal ekonominin çıkarları ile dış çevrelerin çıkarlarının karşı karşıya gelecek olmasıdır.

Böyle bir çerçeveye göz önünde bulundurula-

Tablo 1: Bütçe Büyüklüklerinin GSMH Oranları (%)*

B. Kalemleri	1980	1990	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Reel H	19.7	12.8	20.9	23.3	20.8	19.8	23.3	23.0	24.1
Gen. Hiz.	05.0	04.5	08.3	08.1	08.5	15.1	11.3	14.3	14.7
Savunma	03.9	03.1	03.8	03.5	03.0	02.6	02.1	02.1	02.0
Ad-Em	01.0	01.2	01.0	01.2	01.2	01.2	01.8	01.8	02.0
Eğitim	03.0	04.4	03.5	03.5	04.0	09.9	03.8	03.8	04.3
Sağlık	08.0	01.1	00.8	00.8	01.1	01.2	01.5	01.4	01.2
Yatırım	03.5	01.7	02.0	02.1	02.0	01.9	02.1	02.3	02.2
Faiz H.	00.6	04.1	16.3	19.0	16.4	13.8	09.4	08.2	07.1
Toplam H	20.3	16.9	37.2	42.3	37.2	33.6	32.7	31.2	34.2
KKBG	03.3	03.2	10.5	15.1	09.3	05.3	01.2	00.6	02.1
Faiz-dışı KKBG	02.7	(00.9)	(05.9)	(03.9)	(07.1)	(08.5)	(08.1)	(07.6)	(08.0)
Bütçe Gel.	17.0	13.7	26.8	27.2	27.9	28.3	31.4	30.6	32.1
Vergi Gel.	14.1	11.4	21.3	21.5	23.4	23.5	24.6	24.5	27.9

Kaynak: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), DPT, Ankara, 1997. Muhtelif yıllar Bütçe Gereçekleri
(*) parantez içindeki oranlar "fazla" göstergeleridir.

rak, dönemsel bütçe politikası üç açıdan incelenabilir. İlk inceleme alanı olarak devletin ekonomide hakimiyet alanı ele alınabilir. Konsolide bütçe, reel ve toplam harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranı bize böyle bir görüntü verir. Tablo- 1'de seçilmiş bazı bütçe büyüklüklerinin son 26 yıl içindeki seyri görülmektedir.

Tablo-1'in incelenmesinden kapsanan süre içinde şu sonuçlar açıkça görülmektedir:

- GSMH'ya oran olarak toplam bütçe hacmi yaklaşık 15 puanlık bir artış gösterirken, faiz dışı harcamalar sadece 4,4 puanlık artışa ulaşmıştır.

- 1980 ve 1990 dönemlerindeki bütçesel gelişmeler, 2000 yıllarına taşınırken sıçramalı bir nitelik göstermektedir. 1999 yılındaki IMF izleme dönemini izleyen 2000 yılındaki stand-by, sıçramayı durdurmuş ve üst düzeyde görece istikrarlı bir bütçesel gelişmeye neden olmuştur.

- 1980 ve 1990'ların politikalarıyla oluşturulan birikimli faiz yükü 2000'li dönemlerde GSMH'nın çok yüksek oranlarına varırken, bütçe üzerinde de büyük bir yük oluşturmıştır.

- Faiz yükünün sıkıştırdığı bütçede reel harcamalar baskılanırken, bu baskılamadan eğitim, sağlık vb gibi sosyal harcamaların yanında, yatırımlar da payını almıştır. Yaklaşık olarak yirmi beş yıllık bir süre içinde, GSMH'nın büyümesine, nüfusun artmasına ve kentleşmenin hızlanmasına karşın, kamu harcama politikaları kamusal işlevlerin gereği biçimde yerine getirilebileceği şekilde geliştirilemediği gibi, bütçe gelirlerini artırmada da fazla başarılı olunamamıştır.

- Açıklamayı yirmi beş yıllık süreden AKP'nin iktidar süresine çektiğimizde, konsolide bütçede toplam harcamaların GSMH oranı geriletirken, faiz-dışı harcamaların GSMH'ya oranının yaklaşık aynı düzeyde kalmış olduğunu görürüz. 2007 Bütçesinde toplam harcamaların GSMH'ya oranının biraz yükselmiş görüntüsü seçim konjonktürü ile ilgilidir. AKP dönemi bütçe politikasına "IMF politikaları ve seçim ekonomisi" uygulaması damgasını vurmuştur. AKP dönemi bütçe politikasında son yıla dek sıkı maliye politikası izlenmiş, bütçede genişleme payı son yıla bırakılmış görüntüsü hakimdir. IMF

Izzettin Önder*

25 yıllık bir süre içinde, GSMH'nın büyümesine, nüfusun artmasına ve kentleşmenin hızlanmasına karşın, kamu harcama politikaları kamusal işlevlerin gereği biçimde yerine getirilebileceği şekilde geliştirilemediği gibi, bütçe gelirlerini artırmada da fazla başarılı olunamamıştır.

*İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Bölümü, Prof. Dr.

baskısına rağmen, 2007 bütçesinde görülen görece artışa, seçim yılı olması nedeniyle, ilgili çevrelerle uyumlu politika izlemiş olan iktidara şans tanınması açısından, içte burjuvazi ve IMF'nin fazla itirazı olacağı düşünülemez.

Kamu bütçesinin gelirler cephesinden incelenmesi, izlenen politikaların göstergesi olması bakımından ikinci alanı oluşturur. Konsolide bütçe gelirlerinin ele alınan süre içindeki gelişmesine göz attığımızda, vergi yükü oranının yıllar itibarıyla seyri şöyledir: 1980 yılı yüzde 14,1; 1990 yılı yüzde 11,4; 2000 yılı yüzde 21,1; 2001 yılı yüzde 22,5; 2002 yılı yüzde 21,7; 2003 yılı yüzde 23,6; 2004 yılı yüzde 23,6; 2005 yılı yüzde 24,5; 2006 yılı yüzde 24,5; 2007 yılı yüzde 27,6'dır.

Tablo 2: Vergi Gelirlerinin Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Bütçe Gelirine Oranı (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gelir ve Servet Vergileri	30	26	26	24	23	23	25
Dolaylı Vergiler	43	50	55	55	53	53	54

Kaynak: Muhtelif yıllar Bütçe Gerekçeleri

Vergi yükünün ve vergilerin alt dağılımının incelenmesi, bir yandan faiz ödentisi ve IMF'nin "faiz dışı fazla" dayatmasının, diğer yandan da küreselleşmeye uyum sağlama gayretleri ve bütçenin küçültülmesi amaçlarının çatışma alanı içinde geliştiği görüntüsü vermektedir. Bu çatışma sonucundadır ki, 2007 yılı hariç, tüm AKP döneminde vergi yükü yüzde 21 – 23 aralığında seyretilmiş, seçim yılı olması nedeniyle 2007 yılında, bütçe tahmini olarak, yüzde 27,6 oranına yükseltilmiştir. Ancak, vergi yükünün yükseltilmesi, dolaysız vergilere dayanılarak değil, ağırlığın dolaylı vergilere aktarılması ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dolaylı vergilerin görece uygulama kolaylığı ve yükümlülerin vergi baskısını zayıf hissetmesi, hükümeti bu alana yöneltmiştir.

Vergi tartışmalarında, dolaysız vergilerin görece adil, dolaylı vergilerin ise adaletsiz olduğu genel yaklaşımı her hal ve koşulda geçerli görülemez. Zira, bazı lüks tüketim malları üzerine salınan dolaylı vergiler adaletsiz vergiler olarak kabul edilemeyeceği gibi, selektif nitelik kazanan, artan oranlılık derecesi hafifletilmiş ve gereksiz istisna ve muafiyetlerle donatılmış olan gelir vergisi de adil olarak görülemez. Kısacası, genel yaklaşım çerçevesinde, vergi sisteminin adil olduğu savı doğru ve geçerli görülemez.

Kamu harcama ve vergi alanlarını kısaca gördükten sonra, AKP dönemi itibarıyla bütçe politikası ile genel bulguları şu noktalarda özetlemek olasıdır:

- AKP dönemi bütçe politikası, ilk dönemleri itibarıyla, geçmiş dönemden aktarılmış olan ağır yüklerin IMF politikaları ile hafifletilmesi gayretlerini, son yılda ise seçim ekonomisi politikalarını yansıtmaktadır.

- IMF politikaları, uygulandığı 2000 yılından itibaren, bütçeyi sosyal amaçlardan uzaklaştırmış, sermaye-odaklı hâle getirilmiş bulunmaktadır. Günümüzün finansal kapitalizm aşamasında, bütçe üzerinde faiz yükünün ağır olması yanında, bütçenin enflasyonu baskılamaya (denetlemeye değil!) yönelik olması, ekonomideki güç grupları açısından yadırganacak bir politika olarak görülmemelidir. Nitekim, kamu yatırımlarına ve/veya bazı sosyal harcamalara gerekli kaynakların ayrılmadığı bütçede, IMF dayatmaları ile gündeme gelmiş olan "faiz-dışı fazla" payında hiçbir fedakârlık yapılmamıştır. Faiz-dışı fazla oluşturmada şimdiye dek bir kısıntıya gidilmemiş olduğu gibi, 2007 bütçesinde de (faiz-dışı fazla / GSMH) oranı yüzde 5,7 olarak belirlenmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında da, her iki yılda geçerli olmak üzere, GSMH'nin yüzde 5,6'sı oranında faiz-dışı fazla oluşturulacağı plânlanmıştır.

- Faiz-dışı fazla ayırmanın gerekçesi, iddia edildiği üzere, öngörülen dönem sonunda makûl bir borç miktarına ulaşmak ya da denk bütçe oluşturmaktır. Faiz-dışı fazla uygulamasının bu amaca hizmet etmesi, ayrılan miktarın faizleri karşılaması dışında, zamanla, borç ana-parayı da eritmesi koşuluna bağlıdır. Bilindiği gibi, borçların eritilmesinde olağan bütçe gelirleri dışında özelleştirme gelirlerine de dayanılmaktadır. Son yıllarda nominal piyasa faiz haddinin görece düşüşü yanında, sıkı bütçe politikası uygulamasıyla da kamu kesimi borçlanma gereksiniminin daraltılması sonucunda, (kamu net borç stoku / GSMH) oranının geriletilmesi hedeflenmiş bulunmaktadır. Nitekim, 2006 Yılı Bütçe Gerekçesi'nin verdiği bilgilere göre (kamu net borç stoku / GSMH) oranının 2007 yılındaki yüzde 44,1 değerinden, 2008 yılında yüzde 39,1 değerine, 2009 yılında ise yüzde 34,4 oranına geriletileceği plânlanmış ve öngörülmüştür.

- Ulusal (nitelikli görülen ve olması gereken!) bütçenin 2001 krizi esnasında bazı bankaların kamulaştırılarak batık borçlarının bütçeye aktarılması, "özel yükümlülüklerin kamulaştırıldığı ve tüm toplum üzerine yıkıldığı" anlamına gelir. Böyle bir bütçe politikası, hükümetlerin ve uyguladıkları bütçe politikalarının ne denli toplumsal yarardan uzak ve iç ve dış finansörlerin etkisi ve baskısı altında kaldığını göstermektedir. Geçmiş uygulamanın ışığı altında, günümüzde giderek yükselen özel sektör borçlarının da ileri bir dönemde kamuya aktarılacağına fazla bir garantisi yok gibi gözüküyor! Kamu bütçesine aktarılan özel yükümlülüklerin,

Kamu yatırımlarına ve bazı sosyal harcamalara gerekli kaynakların ayrılmadığı bütçede, IMF dayatmaları ile gündeme gelmiş olan "faiz-dışı fazla" payında hiçbir fedakârlık yapılmamıştır.

borçlardan kimler yararlanmış ise servet vergisi vb. vergisel aletlerle onlara yıkılması yerine, kamu yatırımlarının, kamu hizmetlerinin ve kamu personeli özlük haklarının baskılanarak topluma yıkılması adaletsiz olduğu kadar, "yararlanan bedel öder" şeklindeki neo-klâsik mantığa da aykırıdır.

- Bazı özel yükümlülüklerin kamulaştırılmasına karşın, borçların kapatılması ve bütçeye gelir kaydedilmesi açısından özelleştirmeler de en yoğun olarak AKP döneminde devreye sokulmuş bulunmaktadır. Özelleştirmelerin tarihi, fikir olarak eski iktidarlar dönemine dayanıyor olmakla beraber, olgunlaşma ve uygulama açısından AKP döneminde gösterilen gayretleri teslim etmek gerekir! Özelleştirme uygulamasını bir politika olarak değil, bir tür yağmalama eylemi olarak görmek sadece sosyal aklın değil, ekonomik aklın da gerekliliğidir. Zira, özelleştirme, aslında kamusal birikimlerin, asılsız gerekçelerle ve gerçek değerinin altında, ancak birkaç yıllık gelirine eşit bir fiyatla özel sermayeye devredilmesidir. Özelleştirmelerin belki de en hafif yönü, mülkiyet devri işlemidir. Özelleştirmelerin en önemli sonucu ise, günümüzün başat akımı olan küreselleşme doğrultusunda ulusal birikimlerin uluslararası güçlere teslim edilmesi, böylece siyasal erkin manevra ve karar alanının ulusal çıkar aleyhine daraltılıyor olmasıdır. Özelleştirmelerle dış ve/veya iç sermayeye devredilen ulusal değerlerin yarattığı katma değerler bütçe yerine sermayeye devredilmiş olmaktadır. Bu süreç sonucunda, hükümetler vergi ve harcama

konularında baskı altına alınmış olacağı gibi, bütçe gelirleri de uzun dönemde politik olarak sınırlandırılmış olur.

- AKP bütçe politikasının daha net anlaşılması bakımından, seçim yılı olan 2007 bir tarafa bırakılıp, 2008 ve 2009 tahminlerinin göz önünde bulundurulması anlamlıdır. AKP iktidarı 2007, 2008 ve 2009 yılları boyunca işsizlik oranının yüzde 10,5 dolayında seyredeceğini resmen açıklamaktadır. Yani, işsizlikle mücadele bir kamusal işlev olarak görülmemektedir. Aynı dönem içinde sermaye giderlerinin ise, azalan seyrinde, GSMH'nin yüzde 2,1 oranından yüzde 1,9 oranına gerileyeceği açıklanmaktadır. Bu dönemlerde faiz-dışı fazlanın GSMH oranının ise, hiç taviz verilmeden, yüzde 5,7 düzeyinde sürdürüleceği belirtilmektedir. Tüm bu vaatler karşısında bütçe vergi gelirlerinin seyrine gelince, 2007 için yüzde 24,9 olarak tahmin edilen oranın, 2009 yılında yüzde 23,6'ya, vergi dışı gelirlerin de aynı dönemde yüzde 29,1'den yüzde 27,2'ye geriletileceği öngörülmektedir.

Uygulanan ve öngörülen politikaların ışığı altında, toplumsal yaklaşımın ve bütçe politikalarının yerini, bireyselci yaklaşım ve politikaların aldığı ve bu sürecin giderek hızlanacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu politikaların ekonomik anlamı piyasa güçlerinin öne çıkarılması, sosyal anlamı ise, piyasa işleyişinden pay almayan kesimlerin politika ile ilişkilerinin kesilerek yoksulluğa (anarşi alanına) itilmeleridir.

Uygulanan ve öngörülen politikaların ışığı altında, toplumsal yaklaşımın ve bütçe politikalarının yerini, bireyselci yaklaşım ve politikaların aldığı ve bu sürecin giderek hızlanacağı anlaşılmaktadır.

akp döneminin yumuşak karnı: cari işlemler

Genellikle senenin ilk çeyreği bir önceki yılın değerlendirildiği, yeni seneyle ilgili öngörülerin yapıldığı bir zaman dilimidir. Ne var ki 2007 herhangi bir yıl değil. Türkiye'nin gündeminde iki seçim var ve AKP her iki seçime de aday! Bu nedenle de 2007'deki tüm değerlendirmeler 2002-2006'yı kapsayan 4 yıl üzerinden yapılacaktır. AKP iktidarı öncesindeki "2001" kriz yılı olduğundan büyüme ve enflasyon gibi makro ekonomik verilerdeki iyileşmeler AKP'nin başa- rısı olarak adlandırılmaya devam edecek.

Oysa, dönemin politikaları 2000, hatta 1980'de başlayan politikaların uzantısı olduğundan AKP'ye özgü olmadığı gibi, hiçbir dönemde olmadığı kadar IMF'nin kesin ve sıkı denetiminde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, AKP istese de programdan sapamamış; yapısal uyum programı adı altındaki programı eksiksiz uygulamaya çalışmıştır. Bu nedenle de AKP dönemindeki ekonomik uygulamaları başarılı ya da başarısız yerine küresel sisteme ne ölçüde ve hangi hızda eklenildiği şeklinde değerlendirmek gerekir. Programın yumuşak karnını yani kırılma noktaları ancak böylelikle doğru ve zamanında tespit edilebilir.

Programın görünen hedefleri olan düşük enflasyon, yüksek büyüme hızına düşük kur – yüksek faiz politikalarıyla ulaşılacak olması cari işlemler ve istihdamda sorun çıkaracağını önceden belli ediyordu. Türk Lirası'nın reel olarak değerlendirilip ithalatın düşük kur nedeniyle cazip hale gelmesi sonuçta cari açığı genişleyecekti. Çünkü programın akışı:

- yüksek faiz yabancı yatırımcıyı özendirir ve iç tasarrufları beslerken;
- yabancılar geldikçe döviz birikiminin artması, döviz birikimi arttıkça kurların gerilemesi;
- kurların gerilemesiyle ithalat ucuzladığından, ithalata bağlı girdi maliyetleri düşerek ekonomik büyümeyi hızlandırması üzerine kuruluydu.

Ne var ki ithalat ucuzladıkça, ülke içindeki tüketim kalıplarının da ithal mallar lehine değişmeye başlayacağı, ithal mallarına talep arttıkça yerli üreticinin rekabet gücü azalacağı, dolayısıyla, işyeri kapatma ve kaydırmalarıyla birlikte işsizliğin artacağı bilinenler arasındaydı! Bu da cari işlemleri doğrudan programın yumuşak karnı haline getirmeye yetiyordu.

Zaten uygulama da bu doğrultuda gerçekleşti. Ekonomik büyüme ve döviz rezervlerindeki artış kısa vadeli dış fon girişleriyle beslendi;

örneğin 2005'te giren 21.5 milyar dolarlık dış fonun yüzde 50'si devlet iç borçlanma ve hisse senedinden oluşmuştu. Dış fonların sürekliliğini sağlamak için de reel faizlerdeki gerileme nominal faizlerdeki gerilemenin altında tutuldu. AKP iktidarı olduğunda yüzde 63.9 olan Hazine borç senetlerindeki nominal faizler yüzde 17.4'e kadar gerilerken reel faizler yüzde 30.8'den yüzde 8'e geriledi. Aşırı değerli Türk Lirasıyla:

- Ara malları ithalatı cazip hale getirilip ara malı ithalatı yüzde 21.7, hammadde ithalatı da yüzde 24 arttırırken 2006'da ara malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 72'ye yükseldi. Ara malları ithalatı geçen yılın ocak-kasımına göre de yüzde 21.7 arttı.
- petrol ve petrol ürünleri ithalatı da 2004'teki 14.4 milyar dolar seviyesinin de üstüne çıkıp 2005'te 17 milyar dolara, 2006'da da ulaştı.
- 2006'da toplam ithalat 116.7 milyar dolardan 139 milyar dolara çıktı.

Geçen zaman zarfında yerli üretici de pazar rekabetini yakalamak için üretimi işgücünün, enerji maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelere kaydırmaya başladı. 90'ların sonunda Romanya, Bulgaristan'la başlayan kaçış Çin ve Hindistan'la halen devam etmektedir.

Kısacası, ülkeye mal ve hizmet hareketleriyle giren ve çıkan dövizin bilançosu bozulmuştur. Cari işlemler dengesi farklı yılların aynı aylarındaki döviz giriş-çıkışını karşılaştırma olanağı verdiğinden ekonominin nereden yumruk yiyeceği de böylelikle belli olmuştur.

2006 sonu itibarıyla baktığımızda cari açığın:

- Üretimde ithal ağırlıklı girdi kullanımının artması nedeniyle ara ve hammadde ithalatı ve
- GOP bölgesinde petrolün varil fiyatının tırmanması nedeniyle petrol ithalat maliyetindeki artışlarla beslendiği görülmektedir. İthalattaki artış üretime, hatta ihracata dönük üretime girdi sağlamak amacıyla artmış olduğundan cari açığın genişlemesi ürkütmebilir. Zira, kurlar düşük tutulduğu sürece ithal girdiler yerilerine göre daha ucuza geldiğinden maliyetler gerilemekte, kurlar artmakta, büyüme hızlanmaktadır.

Ne var ki, büyüme kadar büyümenin kaynağı ve ithalata bağımlılık düzeyi de önemlidir. Kasım ayı itibarıyla 11 aydaki toplam ithalat yüzde 19.2 artarken ara malı ithalatındaki artışın yüzde 21.7 olması üretimde ithalata bağımlı yapı kazandığını açıkça göstermektedir. Kaldı ki, petrol fiyatlarının arz kısıntısı nedeniyle tekrar yükseli-

Türkel Minibaş*

2006 sonu itibarıyla baktığımızda cari açığın: Üretimde ithal ağırlıklı girdi kullanımının artması nedeniyle ara ve hammadde ithalatı ve GOP bölgesinde petrolün varil fiyatının tırmanması nedeniyle petrol ithalat maliyetindeki artışlarla beslendiği görülmektedir.

* İ.Ü. İktisat Fakültesi, Prof. Dr.

şer geçme olasılığı ithalattaki artışın hızlanabileceği olasılığını güçlendirmektedir. Bu da dış ticaret açığının 2006 sonu itibarıyla 65 milyar dolar bulacağını ve 2006'da 34.4 milyar dolarla milli gelirin yüzde 9'una ulaşan cari açığın 2007'de de Türkiye'nin yumuşak karnı olacağı yolundaki görüşleri pekiştirmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri: Düşük kur- aşırı değerli TL'nin nihai mal üreticisiyle ara malı üreten yerli üreticiyi farklı etkileyeceğidir. Zira, düşük kur nihai mal üreticisini ithal girdiye yöneltirken, aynı girdinin yerli üreticisinin pazarı kaybetmesine ve kısa zamanda piyasadan silinmesine neden olmaktadır!

Bir diğer nokta ise, değerlendirme döneminin uzunluğuyla ilgilidir. Özellikle de cari işlemler açığıyla ilgili değerlendirmelerde AKP'nin iktidar dönemini içeren zaman dilimi ile son 10 yılı içeren zaman dilimine göre yapılan değerlendirmeler bizi farklı farklı sonuçlara ulaştıracaktır. 1994'ün 5 Nisan kararları ile 2000 yılı programının başlangıç noktalarındaki farklılık ve 1994 programının uygulanması sırasındaki zaaf lar nedeniyle 2000 programının gündeme getirildiği dikkate alınmadığı sürece dış ticaret açığının yok denecek kadar az, cari açığın bir tehlike olmadığını söylemek mümkündür.

Ne var ki The Economist'in sıralamasına göre Türkiye, 34.4 milyar dolar cari açığıyla dünya sıralamasında 6'ncıdır! 53.2 milyar dolarlık dış ticaret açığıyla da 4'ncü sırada yer almaktadır!

Malum, cari açığın finansmanı teorik olarak yabancı sermaye yatırımları ve net hata/noksanla gerçekleşir. 2006 yılının kesim verileri henüz belli olmamakla birlikte ekonominin geçen yılda da sıcak para girişiyle büyüdüğü artık herkesçe malum. Doğrudan yatırımlar sıcak para olarak tanımlanan kısa vadeli sermaye girişlerinin altında kaldığı sürece cari açığın ekonomi için oluşturduğu risk de ortada. Özel kesim borçlanması ve ithalattaki artış ekonominin nereden darbe yiyeceğini de açıkça göstermekte.

Sıcak paranın ülkede kalması gelişmiş ülke merkez bankalarının izleyeceği faiz politikalarına bağlı. ABD Merkez Bankası'nın faiz artırımına gitmeyeceği, Avrupa ve Japon Merkez Bankalarının artıracacağı beklenmekle birlikte bunun Türkiye gibi gelişmiş ülke piyasalarını fazla etkilenmeyeceği umulmakta. Dolayısıyla, Türkiye'nin sıcak parayı ülke içinde tutmak için en azından ilk yarıyılıda fahiş faiz artırımına gitmesi gerekmeyeceğini söylemek mümkün.

1994'ün 5 Nisan kararları ile 2000 yılı programının başlangıç noktalarında ki farklılık ve 1994 programının uygulanması sırasındaki zaaf lar nedeniyle 2000 programının gündeme getirildiği dikkate alınmadığı sürece dış ticaret açığının yok denecek kadar az, cari açığın bir tehlike olmadığını söylemek mümkündür.

Tablo1: İhracat İlk 40 Ülke (*) Milyon \$

ÜLKELER	KASIM					OCAK-KASIM				
	2005	DAĞ.%	2006	DAĞ.%	DEĞ.%	2005	DAĞ.%	2006	DAĞ.%	DEĞ.%
1- Almanya	752	12,7	935	11,0	24,3	8.551	12,9	8.735	11,4	2,2
2- İtalya	505	8,5	648	7,6	28,2	5.057	7,6	6.110	8,0	20,8
3- İngiltere	499	8,4	657	7,7	31,8	5.313	8,0	6.069	7,9	14,2
4- A.B.D.	325	5,5	414	4,9	27,4	4.470	6,7	4.589	6,0	2,7
5- Fransa	300	5,0	393	4,6	31,3	3.449	5,2	4.103	5,4	19,0
6- İspanya	241	4,1	359	4,2	49,0	2.685	4,1	3.341	4,4	24,4
7- Rusya Federasyonu	215	3,6	383	4,5	78,6	2.147	3,2	2.895	3,8	34,8
8- Irak	236	4,0	230	2,7	-2,6	2.453	3,7	2.334	3,0	-4,9
9- Hollanda	191	3,2	255	3,0	33,4	2.215	3,3	2.279	3,0	2,9
10- Romanya	158	2,7	270	3,2	71,2	1.631	2,5	2.096	2,7	28,5
11- B.A.E.	127	2,1	291	3,4	129,1	1.474	2,2	1.768	2,3	19,9
12- Yunanistan	91	1,5	154	1,8	70,6	1.025	1,5	1.465	1,9	42,8
13- Bulgaristan	104	1,7	178	2,1	71,7	1.072	1,6	1.388	1,8	29,4
14- İsrail	98	1,6	144	1,7	47,7	1.361	2,1	1.351	1,8	-0,7
15- Belçika	95	1,6	143	1,7	51,0	1.154	1,7	1.225	1,6	6,1
16- Ukrayna	83	1,4	120	1,4	45,2	728	1,1	983	1,3	35,1
17- Polonya	72	1,2	109	1,3	50,8	755	1,1	957	1,2	26,7
18- İran	79	1,3	101	1,2	27,8	834	1,3	914	1,2	9,6
19- Cezayir	54	0,9	134	1,6	149,8	742	1,1	887	1,2	19,6
20- Suudi Arabistan	59	1,0	91	1,1	54,0	842	1,3	849	1,1	0,8
21- İsviçre	45	0,8	56	0,7	25,0	493	0,7	824	1,1	67,2
22- Danimarka	64	1,1	73	0,9	15,3	662	1,0	732	1,0	10,6
23- İsveç	53	0,9	96	1,1	78,6	601	0,9	714	0,9	18,8
24- K.K.T.C.	55	0,9	62	0,7	13,9	681	1,0	701	0,9	2,9
25- Mısır	36	0,6	58	0,7	62,0	617	0,9	645	0,8	4,4
26- Avusturya	56	0,9	68	0,8	20,5	598	0,9	642	0,8	7,4
27- Çin Halk Cumhuriyeti	40	0,7	61	0,7	52,1	513	0,8	624	0,8	21,8
28- Kazakistan	42	0,7	76	0,9	81,9	413	0,6	623	0,8	51,0
29- Azerbaycan-Nahçıvan	40	0,7	69	0,8	71,4	476	0,7	613	0,8	29,0
30- Suriye	53	0,9	59	0,7	12,0	498	0,8	548	0,7	10,0
31- İrlanda	36	0,6	67	0,8	83,7	353	0,5	523	0,7	48,2
32- Güney Afrika Cumhuriyeti	19	0,3	47	0,6	151,1	292	0,4	516	0,7	76,6
33- Portekiz	38	0,6	45	0,5	17,3	363	0,5	509	0,7	40,1
34- Fas	28	0,5	40	0,5	43,4	327	0,5	509	0,7	55,8
35- Libya	23	0,4	42	0,5	85,0	346	0,5	436	0,6	25,9
36- Macaristan	39	0,7	61	0,7	56,7	345	0,5	434	0,6	25,7
37- Slovenya	20	0,3	31	0,4	54,7	274	0,4	380	0,5	38,7
38- Gürcistan	25	0,4	45	0,5	81,8	245	0,4	367	0,5	49,9
39- Kanada	27	0,5	24	0,3	-14,2	340	0,5	353	0,5	3,9
40- Singapur	5	0,1	37	0,4	608,6	72	0,1	337	0,4	367,7
LİSTE TOPLAMI	5.026	84,6	7.129	83,9	41,8	56.469	85,3	65.369	85,4	15,8
GENEL TOPLAM	5.943	100,0	8.492	100,0	42,9	66.230	100,0	76.566	100,0	15,6

Tablo 2: İthalat İlk 40 Ülke (*) Milyon \$

ÜLKELER	KASIM					OCAK-KASIM					
	2005	DAĞ.%	2006	DAĞ.%	DEĞ.	2005	DAĞ.%		2006	DAĞ.%	DEĞ.
1- Rusya Federasyonu	1.114	11,5	1.827	14,4	64,0	11.504	10,9		15.784	12,6	37,2
2- Almanya	1.042	10,8	1.264	9,9	21,3	12.198	11,6		13.302	10,6	9,1
3- Çin Halk Cum.	630	6,5	912	7,2	44,7	6.077	5,8		8.690	6,9	43,0
4- İtalya	632	6,5	795	6,3	25,9	6.793	6,5		7.777	6,2	14,5
5- Fransa	490	5,1	535	4,2	9,1	5.359	5,1		6.111	4,9	14,0
6- A.B.D.	353	3,7	562	4,4	59,2	4.870	4,6		5.336	4,3	9,6
7- İran	395	4,1	477	3,8	20,7	3.176	3,0		5.285	4,2	66,4
8- İngiltere	391	4,0	469	3,7	20,0	4.253	4,0		4.660	3,7	9,6
9- İsviçre	193	2,0	360	2,8	86,6	3.802	3,6		3.770	3,0	-0,9
10- İspanya	318	3,3	343	2,7	8,0	3.214	3,1		3.485	2,8	8,4
11- Güney Kore Cum.	282	2,9	336	2,6	18,8	3.135	3,0		3.170	2,5	1,1
12- Japonya	285	2,9	293	2,3	2,9	2.816	2,7		2.905	2,3	3,2
13- Ukrayna	174	1,8	231	1,8	33,0	2.420	2,3		2.785	2,2	15,0
14- Romanya	173	1,8	241	1,9	39,3	2.051	2,0		2.426	1,9	18,3
15- Belçika	180	1,9	212	1,7	17,6	2.047	1,9		2.231	1,8	9,0
16- Libya	212	2,2	270	2,1	27,3	1.739	1,7		2.134	1,7	22,7
17- Suudi Arabistan	139	1,4	157	1,2	12,9	1.746	1,7		2.076	1,7	18,9
18- Hollanda	167	1,7	190	1,5	13,8	1.936	1,8		1.963	1,6	1,4
19- Cezayir	164	1,7	172	1,4	4,5	1.481	1,4		1.610	1,3	8,7
20- Güney Afrika Cum.	114	1,2	111	0,9	-2,5	1.133	1,1		1.606	1,3	41,8
21- Tayvan	173	1,8	161	1,3	-7,1	1.351	1,3		1.499	1,2	11,0
22- Bulgaristan	96	1,0	137	1,1	42,7	1.074	1,0		1.486	1,2	38,4
23- Hindistan	99	1,0	167	1,3	69,5	1.156	1,1		1.424	1,1	23,1
24- İsvec	111	1,1	119	0,9	6,9	1.297	1,2		1.318	1,1	1,6
25- Polonya	117	1,2	127	1,0	8,2	1.115	1,1		1.286	1,0	15,4
26- Macaristan	88	0,9	140	1,1	59,9	831	0,8		1.123	0,9	35,1
27- Finlandiya	97	1,0	90	0,7	-7,0	824	0,8		1.025	0,8	24,3
28- Avusturya	76	0,8	99	0,8	30,1	836	0,8		970	0,8	16,0
29- Endonezya	74	0,8	99	0,8	33,9	680	0,6		953	0,8	40,1
30- Yunanistan	100	1,0	82	0,6	-18,0	634	0,6		950	0,8	49,8
31- Kazakistan	62	0,6	103	0,8	67,1	493	0,5		854	0,7	73,2
32- Brezilya	63	0,7	106	0,8	69,2	733	0,7		846	0,7	15,5
33- Malezya	77	0,8	91	0,7	18,7	712	0,7		841	0,7	18,0
34- Tayland	68	0,7	100	0,8	47,1	603	0,6		831	0,7	37,6
35- İrlanda	70	0,7	81	0,6	16,2	655	0,6		741	0,6	13,1
36- İsrail	51	0,5	67	0,5	31,2	735	0,7		706	0,6	-3,9
37- Çek Cum.	52	0,5	68	0,5	29,5	638	0,6		608	0,5	-4,8
38- Kanada	34	0,3	58	0,5	71,3	399	0,4		561	0,4	40,7
39- Norveç	32	0,3	68	0,5	112,8	328	0,3		440	0,4	34,4
40- Sili	1	0,0	53	0,4	5255,7	276	0,3		423	0,3	53,3
LISTE TOPLAMI	8.989	92,9	11.774	92,6	31,0	97.120	92,4	115.990		92,6	19,4
GENEL TOPLAM	9.673	100,0	12.711	100,0	31,4	105.092	100,0	125.298		100,0	19,2

(*) Sıralama 2006 yılı Ocak-Kasım verileri esas alınarak yapılmıştır.

Ekler

Ek- Tablo 1: İhracatımızdaki İlk 20 Fasıl (2005 Yılı Değer Sıralamasına Göre) Milyon \$

FASILAR	YILLIK				Ocak - Kasım			
	2001	2002	2003	2004	2005	2005	2006	% Değ.
1 87 MOTORLU KARA TAŞITLARI, TRAKTOR, BİSİKLET, MOTOSİKLET ve DİĞER	2.335.385	3.304.143	5.272.028	8.288.799	9.586.435	8.657.769	10.650.404	23,0
2 61 ÖRME GİYİM EŞYASI ve AKSESUARLARI	3.641.200	4.443.027	5.732.569	6.259.222	6.590.352	5.990.746	6.227.191	3,9
3 85 ELEKTRİK MAKİNA ve CİHAZLAR, AKSAM ve PARÇALARI	2.256.528	2.867.411	3.474.510	4.790.306	5.423.346	4.779.434	5.613.770	17,5
4 84 NÜKLEER REAKTORLER, KAZAN, MAKİNA ve CİHAZLAR, ALETLER, PARÇALARI	1.748.373	2.142.291	2.962.983	4.125.934	5.246.419	4.676.250	5.793.382	23,9
5 72 DEMİR ve ÇELİK	2.069.932	2.269.813	2.969.012	5.359.512	4.973.475	4.461.695	5.727.302	28,4
6 62 ÖRÜLMEMİŞ GİYİM EŞYASI ve AKSESUARLARI	2.639.429	3.254.091	3.613.876	4.536.829	4.862.376	4.428.967	4.218.293	-4,8
7 73 DEMİR veya ÇELİKTEN EŞYA	975.727	1.243.852	1.391.047	2.226.923	2.731.357	2.456.384	2.946.395	19,9
8 27 MINERAL YAKITLAR, MINERAL YAĞLAR ve MÜSTAHSALLARI, MUMLAR	444.700	691.543	980.133	1.429.186	2.641.145	2.312.341	3.219.281	39,2
9 8 YENİLEN MEYVALAR, KABUKLU YEMİŞLER, TURUNÇGİL ve KAVUN KABUĞU	1.201.056	1.192.852	1.391.984	1.902.515	2.501.037	2.243.861	2.724.161	-5,3
10 63 MENSUCATTAN MAMUL DİĞER EŞYA, KULLANILMIŞ EŞYA, PAÇAVRALAR	1.055.227	1.254.684	1.631.925	1.856.536	1.969.748	1.793.617	1.729.918	-3,6
11 39 PLASTİK ve PLASTİKTEN MAMUL EŞYA	610.143	679.863	926.036	1.323.732	1.722.148	1.565.355	2.005.250	28,1
12 71 İNCİLER, KIYMETLİ TAŞ ve METAL MAMULLERİ, MADENİ PARALAR	473.051	641.209	810.364	1.063.946	1.325.764	1.196.886	1.591.198	32,9
13 20 SERBE, MEYVA, BİTKİ PARÇALARI, SERT KABUKLU YEMİŞ KONSERVELERİ	528.010	516.492	671.357	980.423	1.281.470	1.161.479	1.010.888	-13,0
14 89 GEMİLER, SUDA YÜZEN TAŞIT ve ARAÇLAR	308.644	290.214	440.502	686.334	1.251.573	1.120.232	1.286.326	14,8
15 52 PAMUK	842.540	811.284	997.278	1.219.991	1.179.569	1.072.664	1.194.173	11,3
16 25 TUZ, KOKURT, TOPRAK ve TAŞLAR, ALÇILAR ve ÇİMENTO	536.920	614.532	732.669	917.980	1.124.129	1.029.263	1.039.436	1,0
17 40 KAÇUK ve KAÇUKTAN EŞYA	458.890	514.133	684.092	841.431	1.008.639	925.532	1.074.670	16,1
18 55 SENTETİK ve SUNI DEVAMSIZ LİFLER	640.065	654.382	767.028	925.406	963.201	886.820	944.801	6,5
19 94 MOBİLYALAR, AYDINLATMA, REKLAM LAMBALARI, PREFABRİK YAPILAR	245.707	380.416	634.417	855.707	958.345	861.534	975.747	13,3
20 54 DOKUMAYA EL YERİŞLİ SUNI ve SENTETİK LİFLER	470.301	501.539	638.824	796.562	894.103	814.097	933.535	14,7
TOPLAM	23.461.849	28.247.732	36.952.631	50.387.275	58.214.633	52.434.996	60.305.920	15,0
GENEL İHRACAT	31.334.216	36.059.089	47.252.836	63.167.153	73.476.408	66.230.190	76.566.497	15,6
GENEL İHRACATIMIZ İÇİNDEKİ PAYI	74,9	78,3	78,2	79,8	79,2	79,2	78,8	-0,5

Ek- Tablo 2: ithalatımızdaki ilk 20 Fasil (2005 Yılı Değer Sıralamasına Göre) Milyon \$

FASILLAR		YILLIK					Ocak - Kasım		
		2001	2002	2003	2004	2005	2005	2006	% Değ.
1	27 MINERAL YAKITLAR, MINERAL YAĞLAR VE MUSTAHSALLARI, MUMLAR	8,339,366	9,203,888	11,575,069	14,407,288	21,255,586	18,962,955	26,110,416	37.7
2	84 NÜKLEER REAKTÖRLER, KAZAN, MAKİNA VE CİHAZLAR, ALETLER, PARÇALARI	6,325,558	8,173,598	10,293,923	13,456,962	16,400,315	14,587,198	16,950,739	16.2
3	87 MOTORLU KARA TAŞITLARI, TRAKTÖR, BİSİKLET, MOTOSİKLET VE DİĞER	1,827,172	2,332,971	5,383,660	10,237,024	10,552,792	9,296,114	10,259,261	10.4
4	85 ELEKTRİK MİNA VE CİHAZLAR, AKSAM VE PARÇALARI	3,614,634	4,356,298	5,519,864	8,371,766	9,663,530	8,580,831	9,782,004	14
5	72 DEMİR VE ÇELİK	1,797,367	2,904,980	4,747,844	8,031,522	9,457,831	8,565,911	10,373,099	21.1
6	39 PLASTİK VE PLASTİKTEN MAMUL EŞYA	1,733,426	2,382,134	3,235,625	4,763,094	5,795,589	5,314,665	6,312,371	18.8
7	71 İNCİLER, KIYMETLİ TAŞ VE METAL MAMULLERİ, MADENİ PARALAR	1,074,469	1,533,352	2,767,087	3,763,424	4,226,911	3,967,318	4,042,314	1.9
8	29 ORGANİK KİMYASAL MUSTAHSALLAR	1,625,025	1,887,545	2,332,491	3,016,973	3,531,581	3,236,680	3,323,915	2.7
9	30 ECZACILIK ÜRÜNLERİ	1,087,813	1,439,451	2,019,397	2,710,136	2,849,272	2,592,385	2,743,665	5.8
10	90 OPTİK, FOTOĞRAF, SINEMA, ÖLÇÜ, KONTROL, AYAR CİHAZLARI, TIBBİ ALET.	953,084	1,088,698	1,361,455	1,927,983	2,472,698	2,159,569	2,407,387	11.5
11	52 PAMUK	950,070	1,293,241	1,641,454	1,982,197	2,079,291	1,914,152	1,902,910	-0.6
12	48 KAGIT VE KARTON, KAGIT HAMURUNDAN KAGIT VE KARTONDAN EŞYA	652,354	854,794	1,163,890	1,527,642	1,766,522	1,605,798	1,858,303	15.7
13	74 BAKIR VE BAKIRDAN EŞYA	320,232	437,834	571,385	1,079,856	1,458,379	1,278,266	2,233,757	74.7
14	76 ALUMİNYUM VE ALUMİNYUM EŞYA	417,912	525,880	715,174	960,582	1,232,036	1,127,462	1,627,515	44.4
15	40 KAUÇUK VE KAUÇUKTAN EŞYA	365,087	523,480	764,268	1,063,718	1,205,067	1,100,950	1,408,665	27.9
16	73 DEMİR VEYA ÇELİKTEN EŞYA	844,630	709,226	827,360	928,097	1,184,644	1,075,183	1,349,975	25.6
17	89 GEMİLER, SUDA YÖZEN TAŞIT VE ARAÇLAR	673,505	502,880	167,375	393,925	1,166,002	1,108,547	455,695	-58.9
18	55 SENTETİK VE SUNİ DEVAMSIZ LİFLER	549,676	857,668	951,502	1,173,892	1,137,661	1,032,372	1,218,116	18
19	38 MUHTELİF KİMYASAL MADDELER	484,489	579,860	743,088	960,110	1,131,470	1,039,972	1,175,455	13
20	32 DEBAGAT VE BOYACILIKTA KULLANILAN HÖLASE, BOYA, MACUN, SAKIZLAR	491,945	680,556	849,679	1,030,059	1,124,563	1,033,897	1,182,449	14.4
	TOPLAM	34,127,815	42,268,335	57,631,593	81,786,249	99,691,742	89,580,227	106,718,012	19.1
	GENEL İTHALAT	41,399,083	51,553,797	69,339,692	97,539,766	116,774,151	105,091,573	125,298,217	19.2
	GENEL İTHALAT İÇİNDEKİ PAYI	82.4	82	83.1	83.8	85.4	85.2	85.2	-0.1

ab ile ilişkilerde sorunlar ve sorular

Türkiye'de 2002 yılındaki genel seçimlerde oluşan Meclis ve hükümetin son yılı olan 2007'ye doğru, ülkenin AB üyeliği sürecinde belirsizlik hakimdi. İlişkiler tamamen donabileceği gibi, bazı müzakere başlıklarında geçici duraklamalarla krizin zamana yayılma olasılığı da gündemdedi. Bu ortamı belirleyen koşullar ise, her zaman olduğu gibi Brüksel-Ankara ekserinin çok ötesinde belirlenmekteydi.

AB içinde birçok sorun var: işsizlik, ekonomik büyüme sıkıntılarının sosyal izdüşümleri, AB'nin kurumsal reform sürecinin Anayasa referandumlarında tıkanması, bazı lâfesi politikacıların söylemleri...

Kısa vadeli seçim manevralarında, halkın gelecek korkusu ve AB'nin genişlemesine karşı kaygıları suistimal konusu olmakta. Bu sorunlar Türkiye açısından çok dikkat edilmesi gereken istikrarsız bir atmosfer yaratmakta. Müzakereler durur, AB ile kurumsal zemin çökerse, bir daha bahar gelmeyebilir. Hem AB, hem de Türkiye'de geleceğe sağduyu ve uzak görüşlülük içinde bakanlar kaybedebilir, dar görüşlülük, hamaset ve toplumsal depresyon baskın çıkabilir. Tarihte birçok kereler olduğu gibi.

Avrupa sürecinde her an kasırga beklentisi Türkiye'nin ulusal çıkarları ile çelişmektedir. Soyut söylemlerin ötesinde, AK Parti dönemindeki ilişkilere somut veriler ışığında bakıldığında birçok temel veri dikkat çekiyor:

1. Türkiye 3 Ekim 2006'da müzakerelere 25 AB ülkesinin ortak kararı ile başladı. Bu, Türkiye'nin siyasal öneminin yeni bir göstergesi oldu. Bunun anlamı şudur: Türkiye artık AB tarafından müstakbel bir üye olarak her zaman tam üyelik ile sonuçlanmış bir sürece dahil edilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye Kopenhag siyasal kistaslarına uyan saygın bir demokrasi olma aşamasına gelmiştir.

2. Türkiye Avrupa politikasındaki ağırlığı sonucunda müzakerelere G. Kıbrıs'ı resmen tanımadan başlamıştır. Bu durum uluslararası ilişkiler açısından bir ilk oluşturmaktadır. G. Kıbrıs Türkiye karşısında boyun eğdi ve 3 Ekim kararına imza atmak zorunda kaldı.

3. Müzakere süreci zaten gümrük birliği ile başlamış olan AB mevzuatına uyum sürecimize ivme kazandırmış, takvime bağlı somut bir dönüşüm başlamıştır. Türk halkının yaşam standartlarının yükselmesi sonucunu doğuran bu süreç, Türkiye'nin geleceğine çağdaş bir toplum güvencesi yansıtmaktadır.

4. Eğitim, sağlık, ar-ge, altyapı ağları, dış politika, iç güvenlik, gençlik programları, çevre ve enerji gibi toplumun geleceğine yön veren birçok temel alanda Türkiye artık Avrupa içindeki güç ve işbirliği mekanizmalarına dahil olmuştur.

5. AB ile müzakere sürecinin sağladığı istikrar ve güven ortamında Türkiye'nin AB ile ekonomik ilişkileri tarihsel bir derinleşme kaydetmektedir. Ticaret, yatırım ve turizm alanlarında Türkiye artık Avrupa ile geri dönüşü zor bir bütünleşme içinde, dünyanın en hızlı ve istikrarlı kalkınan ülkelerinden biri oldu.

6. Önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin duyurduğu olması gereken demokratik istikrar, etnik, dinsel veya sosyo-ekonomik kırımlar, işsizlik, sosyal barış, ekonomik kriz dalgaları, terör, Ortadoğu, eğitim reformu, teknolojik ilerlemeler, Dünya Ticaret Örgütü, ABD-AB ilişkileri, Rusya, İran, Hindistan ve Çin gibi ülkelerle ilişkiler gibi farklı alanlarda, etkin bir şekilde ilerleyen AB sürecinin olumlu etkileri belirleyici olacaktır.

Bu somut ulusal çıkarlara rağmen, hükümet ve muhalefet kısa vadede AB ile içine düştüğümüz tıkanıklıklar karşısında soğukkanlı ve akılcı olmakta zorlandı. Bu bağlamda AK Parti hükümeti açısından aşılması gereken en önemli sorunlar şunlar oldu:

1. **düşünce özgürlüğü:** Tam Türkiye artık zaman aşımına uğramış soğuk savaş zihniyetine ait demokrasi sorunlarını geride bırakıyor derken, TCK'nın 301. maddesi ile nükseden düşünce suçları hastalığı ülkemizin milli menfaatlerine büyük darbe vurdular. Özgüvensiz ülkelere has bu durumun bir an önce düzeltilmesi gerekiyordu. Düşünce suçu vakaları sayesinde son zamanlarda fanatik Ermeni, Rum ve PKK lobileri geçen yıla kadar demokratikleşme atılımlarında başarılı olan Türkiye karşısında kaybettikleri zemini tekrar kazandılar. Avrupa Parlamentosu'nun Eylül 2006 raporu bu durumun sonucudur. Gerek hükümet, gerekse muhalefetin doğru teşhis edemediği bir gerçek var: Türkiye'deki düşünce suçu vakaları ülkemizin düşmanlarına güç kazandırmakta, haklı olduğumuz Kıbrıs, Ermeni savları, terörle mücadele ve AB üyeliği hedefimiz gibi alanlarda milli menfaatlerimizi ciddi ölçüde yıpratmaktadır. Ulusal onurumuzu zedeleyen düşünce suçu ayıbından bir an önce ebediyen kurtulmalıyız. Cani terör ülkemizde masum insanlarımızı şehit ederken, bu terörün sözcülerine siyasal

**Bahadır
Kaleağası***

**Kısa vadeli
seçim
manevralarında,
halkın gelecek
korkusu ve
AB'nin
genişlemesine
karşı kaygıları
suistimal
konusu olmakta.
Bu sorunlar
Türkiye
açısından çok
dikkat edilmesi
gereken
istikrarsız bir
atmosfer
yaratıyor.**

* TUSİAD
temsilcisi, Dr.

manevra alanı yaratan bir geri kalmış anti-demokratik ülke görüntüsünden artık ilelebet kurtulmalıyız.

2. Kıbrıs: Birleşmiş Milletler planına destek veren Türk tarafı sayesinde Türkiye kazandığı gücü iyi değerlendirdi ve AB ile müzakerelere G. Kıbrıs'ı resmen tanımandan başladı. Önümüzde çıkan limanlar sorunuyla hareket alanımız 301. madde ve vakıflar gibi demokratik reformları bir an önce başarmamızla genişleyebildi. Bu aşamada önemli olan, ilkelerimizden ödün vermeden fakat cümleleri yapıcı kuran, fiilleri olumlu çeken, barışçı, akılcı, bilge ve Avrupalı bir söylem içinde olmaktır.

3. AB Kamuoyu: AB'nin özellikle geçmişte dışarıdan göç almış ülkelerinde AB'nin genişlemesine ve dolayısıyla Türkiye'ye karşı toplumsal eğilimler güçlüdür. Bunu fırsat bilen bazı demagog siyasetçiler kısa vadeli seçim çıkarları doğrultusunda Türkiye konusunda tutarsız demeçler verebilmekte. Halbuki Barroso, Prodi, Blair, Zapatero, Bildt gibi birçok AB siyasetçisinin her fırsata vurguladığı gibi, AB'nin üyelik sürecini başarmış güçlü bir Türkiye'ye ihtiyacı var. Bu süreç artık alınan kararlarla geri dönülmez bir yönde ilerliyor. Bu süreci ancak Türkiye kendine zarar verecek dar görüşlü veya çağdışı politikalarla çökertilebilir. AB kamuoyu ise, zaman içinde mevcut ekonomik ve sosyal konjonktürün düzelmesiyle genişleme konusunda çok daha az tepkisel olacaktır.

4. AB'nin geleceği: Türkiye kadar AB'nin de genişlemeye hazır olması önemli. Önümüzdeki dönemde küresel ekonomik rekabet gücü, siyasal bütünlüğü ve kurumsal reformu konularında başarılı olabilen bir AB Türkiye için de kamuoyu etkeni dahil her açıdan hazır olacaktır. Türkiye küresel düzende güçlü bir AB'nin üyesi olmalı. Bunun gerekleri de Türkiye'nin AB'den beklentileri ve koşullandır. Aksi takdirde ne AB kamuoyu genişlemeye hazır olur, ne de zaten Türkiye için AB çekim gücünü sürdürülebilir.

5. Uluslararası iletişim: Gerçekçi olmak gerekiyor. Çağımız, teknoloji, imaj, pazarlama ve medya çağıdır. Artık buna uygun anlayış, maddi olanaklar ve teknolojik altyapıya sahip bir diplomasiye gereksinim var. Ayrıca artık Türkiye-AB ilişkilerinin ikili mantığının ötesinde

Avrupa'nın gündemindeki her konuda ilgi, görüş, söz ve rol sahibi olmalıyız.

Hükümetin gündemine yalnızca Türkiye münhasıran AB odaklı konulardan bakarak, AB politikasını değerlendirmek eksik bir analiz olur. AB hedefinden bağımsız olarak zaten her ülkenin ilerlemesi gereken alanlarda başarı göstermeli:

- laik demokrasi
- kadın hakları
- düşünce özgürlüğü
- hukuk devleti
- sosyal haklar
- bağımsız yargı
- ekonomik büyüme
- eğitim
- bilim
- bilgi toplumu
- istihdam
- gelir dağılımı dengeleri
- bölgesel ve kırsal kalkınma
- çevreyi koruma
- sağlık hizmetleri

Bunların her biri Türkiye için birer ulusal onur ve çıkar meselesi.

Bunların herbiri aynı zamanda Türkiye'de siyasal gündemin odaklanması gereken alanlar. Siyasetin gerçek başarı göstergeleri.

Ancak bu yönde güçlenen bir Türkiye'de hükümetler AB ile ilişkilerde başarılı olarak değerlendirilebilir. Türkiye AB üyeliği yolunda ilerleyebilir. Mevzuat uyumunu başarır, Kıbrıs sorunuyla ağırlığını koyar, Ermeni diasporasının şahin kanatlarının savlarını aşar, karşıt lobbiesi etkisizleştirir, AB kamuoyu etkenini olumluya çevirir. Türkiye daha güçlü bir ülke, Türk halkı daha fazla güvenlik, özgürlük ve refah içinde olabilir. Zamanı geldiğinde AB üyeliği kararını, o zamanki AB'nin hala ekonomik ve siyasal açıdan bir çekim merkezi olup olmasına göre bağımsızca verebilir.

Cumhuriyet ülküsü gerçekleştiğinde, AB hedefi yakınlaşır.

**Türkiye
kadar AB'nin de
genişlemeye
hazır olması
önemli.
Önümüzdeki
dönemde
küresel
ekonomik
rekabet
gücü, siyasal
bütünlüğü ve
kurumsal
reformu
konularında
başarılı olabilen
bir AB Türkiye
için de
kamuoyu etkeni
dahil her açıdan
hazır olacaktır.**

akp'ye soldan muhalefet

AKP'yi "post-travmatik" bir dönemin ürünü olarak nitelenmek mümkün. Susurluk skandalı yaşanıyor, ardından AKP kadrolarının da büyük ölçüde içinde bulunduğu Refahiyol hükümetine karşı 28 Şubat muhtırası veriliyor, ülke önce 1999 Ağustos'unda Marmara depremiyle, daha sonra 2000 Ekim ve 2001 Şubat'ında iki ekonomik krizle sarsılıyor, bu arada 11 Eylül'de tüm dünya dengelerini alt üst eden ikiz Kuleler saldırısına tanık olunuyor. AKP de geniş kitlelerdeki iki refleks, "güçlü bir tepkinin yanında itidale davet eden bir korkunun" sığınağı haline gelmeyi başarıyor.

Aynı korkulu rüyalar tekrar görülmek istenmiyorsa da, şiddetli tepkilerden de ürkülüyor. Örneğin 28 Şubat süreci onaylanmıyor ama, Saadet Partisi'nin aksine AKP'nin kendi çapında ders çıkardığını her söyleminde hissettirmesi kabul görüyor. Anasol-D hükümeti döneminde 1998'deki "Yakın İzleme Anlaşması"yla başlayan IMF'li döneme tepki duyuluyor, koalisyon ortakları DSP-MHP-ANAP sandığa gömülüyor, krizden çıkış programlarının mimarı Derviş'i bünyesine katan CHP'ye yüksek teveccüh gösterilmiyor. Uygulanan politikalara doğrudan dahil olmayan, için için "IMF'ye mukavemetin adresi benim" mesajı veren, ama doğrudan neoliberal tasarımı karşısına almayan AKP, bu badireden kazançlı çıkıyor. Büyük ölçüde yüzde 10 seçim barajının yardımıyla, kullanılan oyların yaklaşık üçte birinin, katılımın düşüklüğü nedeniyle seçmenlerin dörtte birinin desteğiyle AKP tek başına hükümet oluyor. Yapılan araştırmalar AKP seçmeninin yaklaşık yüzde 50'sinin IMF'ye karşı net tavrı bulunduğunu gösteriyor.

AKP sadece hükümete gelmenin değil, iktidara nüfuz etmenin "merkeze yaslanmakla" mümkün olacağı kabulünden yola çıkarak, çevredeki muhafazakar seçmeni merkeze taşıma misyonunu benimsedi. Farklı vektörlerin merkezde ciddi bir güce dönüşebildiği bir konjonktürden yararlanmayı bildi. Neoliberal hegemonya tüm propaganda araçları, ideoloji üretim merkezleri, medya kanallarıyla sıradan insana yaşadığı sorunların devletçilikten, kamuculuktan, planlamacılıktan kaynaklandığını telkin ettiği için Tayyip Erdoğan'ın New York ve Washington ziyaretleri, uluslararası sermaye çevrelerine yapılan "road show"lar fazla tepki çekmedi. Zaten kendini devletin himayesinin dışında hisseden, özellikle Özalizmin ideolojik ikliminden etkilenmiş kesimlere bir anlamda

hafıza tazeletti. Benzer biçimde Avrupa başkentlerine tek tek yaptığı ziyaretlerde, "AB projesinin en güçlü savunucusu benim" derken 28 Şubat'ın mağduru, okuduğu bir şiir nedeniyle yargılanan siyasetçi imajıyla inandırıcı olabildi. AB çevreleri, ordunun siyasetteki rolü konusunda 28 Şubat hafızası, dinsel azınlıklara gelince sahip çıkılan Osmanlı mirası, Kürt sorununun çözümünde Müslümanlık ortak paydası gibi referanslara ikna oldular.

Büyük sermaye çevreleri ise, AB sürecinde uluslararası sermaye ile tam entegrasyonu katabilecek, ekonominin yeniden yapılanmasında MHP benzeri parazit yapmayacak, benzer bir misyon için hazırlanan YTP benzeri seçeneklere göre taban desteği güçlü bir oluşuma en azından doğrudan tavır almadı. AKP'nin esas sınıfsal desteğinin taşra kökenli, ihracat hamlesi sırasında dış dünya ile bağlantı kurmuş, bu süreçte devlet desteğine fazlaca bel bağlamamış, sosyal devletle düzenli kapitalizmle başı pek hoş olmayan, üretimde ve emek piyasalarında esnekliğe en yakın orta ölçekli sermaye çevrelerinden geldiği söylenebilir. Nitekim AKP'nin meclis grubunda MÜSİAD kökenli 21 milletvekili bulunuyor.¹ Bu kesimin kültürel kodlarını Türkiye uzmanı tarihçi Eric-Jan Zürcher şöyle açıklıyor:

*"Türkiye'nin modernleşmecî elitinin belki de en büyük başarısı politik ve kültürel tartışmalarda tekelini yitirmiş olması gerçeğidir. Eğitimin ve refahın yayılmasıyla büyük ve sesi yüksek çıkan bir orta sınıf oluştu. Bunlar güçlü bir dini kimlikle, modern yaşam tarzını birbiriyle bağdaşmaz görmüyorlar."*²

Lizbon Zirvesi'nde dünyanın en rekabetçi bölgesi olmaya soyunan AB, bildiği gibi ekonomide Maastricht kriterlerine uyumu şart koşuyor. Türkiye'nin 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde aday üyeliğine kabulünün ekonomik koşullarını IMF ile yapılacak stand-by anlaşması oluşturuyordu ve o gün bugündür "IMF'li yaşam" sürüyor. AKP seçim kampanyasında buna bir itiraz yükseltmediği gibi, 3 Kasım 2002 zaferinin ardından büyük ölçüde neoliberal tasarıma uygun Acil Eylem Planı'nı açıkladı. AKP'nin IMF programına kaldığı yerden devam edeceğini ilanı neoliberal hegemonyanın pekişmesine katkıda bulundu. Yoksulluk, yoksunluk, işsizlikten muzdarip kitlelere "sizin sorununuzu biz çözeriz" vaadinde bulunan bu mesajı da inandırıcı bulunan bir hükümet ve aralarında Kemal Derviş'in bulunduğu bir muhalefet. Böy-

Hayri Kozanoğlu*

AKP'nin
esas sınıfsal
desteğinin taşra
kökenli, ihracat
hamlesi
sırasında dış
dünya ile
bağlantı
kurmuş, bu
süreçte devlet
desteğine
fazlaca bel
bağlamamış,
sosyal devletle
düzenli
kapitalizmle
başı pek hoş
olmayan,
üretimde ve
emek
piyasalarında
esnekliğe en
yakın orta
ölçekli sermaye
çevrelerinden
geldiği
söylenebilir.

* Marmara Üniv.,
İ.İ.B.F., Prof. Dr.

lelikle ekonomiyle siyasetin ayrıştırılması gerektiği, ekonominin ideolojilerden, sosyal demokrat-İslamcı gibi kimliklerden bağımsız kendi kuralları bulunduğu yargısı toplumda pekişti. Siyasete güvensizlik, siyaset yoluyla insanların yaşam şartlarının düzeltebileceği, ekonomik taleplerinin gerçekleştirilebileceğine inanç iyice azaldı.

Dönelim Acil Eylem Planı'na. 70'lerdeki MC hükümetlerinin toplumdaki gerginlikleri fazlaca körükleyen, bir noktadan sonra egemen sınıflar için ayak bağı olan tutumlarından ders çıkaran Turgut Özal, büyük ölçüde kendisi gibi MC kökenli bir kadroyla 80'li yıllarda sermaye birikim sürecinin önündeki tıkanmayı gidermiş, ulusal ve uluslararası sermayenin teveccühlerine mahzar olmuştu. 3 Kasım ertesinde de AKP 28 Şubat iktidara hazırlama kursunun tecrübeleriyle, benzer bir misyonu üstlendi. Abdullah Gül hükümetinin altı eski ANAP'lıyı ve iki Özal üst düzey bürokratını içermesini, bu belkemiğinin 2006'da hala varlığını korumasını tesadüf kabul edemeyiz herhalde.

Acil Eylem Planı ahir zaman Özal'ı Derviş'ten de izler taşıyordu. "Güven ortamını bir tesis edelim, siyasi ve ekonomik istikrarı bir sağlayalım gerisi gelir" zihniyeti "sızıntı ekonomisi" olarak da anılıyor. Siz piyasa dostu karakterinizi ispatladıkça piyasaların da bunu karşılıksız bırakmayacağı varsayılıyor. Makro istikrarı hele bir sağlayın gelsin yatırımlar, üretim patlaması, karların zapt edilemeyecek noktalara fırlaması. Bu arada akmasa da damlar, damlamasa da sızır, insanlar da bundan sebeplenir. Bir anlamda komşuda pişer emekçi dahil herkese düşer!

Gerçekten de 2001-2005 döneminde TÜİK'in revize edilen rakamlarıyla GSYİH yılda ortalama yüzde 7,5 arttı, mali istikrar sağlanarak yüzde 6,5 faiz dışı bütçe hedefi sektirmeden tuturuldu, verimlilik endeksi 113,9'dan 151,3'e yükseldi. Buna karşılık 2001'deki yüzde 49,8'lik işgücüne katılma oranı yüzde 48,3'e geriledi, reel ücret endeksi ise 2000'deki asıl krizden önceki 111,3'ü bir yana bırakalım 2001 sonundaki 96'nın da altında bir yerde kaldı. 2005 sonunda 92,3 olarak ölçüldü.³

Bu da istihdamsız bir büyüme yaşandığını, yatırımlarla sağlanan verimlilik artışında emeğin payını alamadığını gösteriyor. Kısaca AKP hükümetleri döneminde işverende pişmiş ama çalışanlara düşmemiştir.

Yüksel Taşkın sosyalistler arasında, "siyasal İslam" karşısında en uygun muhalefet tarzının ne olduğu konusunda ciddi bir kafa karışıklığı yaşadığına dikkat çekiyor:

Kimileri AKP'nin gizli gündeminin toplumu ve siyasi yapıyı İslamcılaştırmak olduğunu savunuyor. Bazılarıyla AKP'yi basit bir iktisadi in-

dirgemecilik üzerinden yorumlamaya çalışıyor. Buna göre AKP, egemen sınıflar adına ve yoksul halkın aleyhine iktisadi politik düzenlemeler peşindedir ve zamanla maskesi düşeceği için siyasi partiler mezarlığında yerini alacaktır. Birinci bakış AKP'yi İslamcılık/laiklik kutuplaşması üzerinden okumaya devam ederken, ikincisi de fazlasıyla donuk ve siyasi aktörlere özerklik alanı bırakmayan bir ekonomizme saplanıyor. Böylece Türkiye özelinde defalarca yanlışlanmış bir okumayı yeniden üretiyor.⁴

Taşkın'ın indirgemeciliği eleştiren, analiz için daha fazla siyaset sosyolojisine gerek olduğuna dikkat çeken görüşlerine katılmamak mümkün değil. Ama AKP'nin şeriat/İslami düzen gibi gizli bir gündemi yoksa da, toplumu daha muhafaza-karıştırmak, İslami referansları güçlü yurttaşlarla, cemaat / tarikatların beklentilerini öncelikle karşılamak gibi bir misyonu olduğu açık. Aynı zamanda kendisine iktisadi düzlemde uluslararası sermaye / IMF/ TUSİAD benzerlerince bir sorumluluk yüklediği, bunun gereklerini yerine getirmede ciddi sıkıntılar yaşayacağı da malum. Zaten AKP'nin 4 yılı geçen icraatı da bu düzlemleri uzlaştırma, bağdaştırma, tavizler verme/alma, gerginlikleri azaltmak için suni gündemler yaratma/ yaratılan gündemlerden yararlanma gayretine sahne olmadı mı?

Kendisi büyük ölçüde şehirli orta sınıfların yaşam tarzını koruma kaygılarına, radikal cumhuriyetçi reflekslere bel bağlayan CHP siyaseti laik, cumhuriyetçi, devletçi, şehirli kutupla, muhafazakar, dindar, taşralı kutup arasındaki pinpon maçına döndürdükçe, ekonomik anlamda tabanının beklentilerini karşılayamayan AKP'ye hayat verdi. AKP ise muhafazakar ek-senden toplumu zina yasası tartışmaları, ulemaya danışma aşırılıkları üzerinden fazla gerince merkezdeki meşruiyetini yitiriyor, çark etmek zorunda kalıyor. Zaman zaman araçsal-laştırıldığı, arkasındaki güçlerin başka atlara oynamaya niyetlendiği duygusuna sürükleniyor, paniğe kapılıyor, toplumsal bağlarının güçlüüğünü hatırlatmak gereğini hissediyor. Örneğin, entelektüel İslami bir dergi olan Anlayış'ta AKP'ye yönelik eleştiri dozunun artması üzerine özellikle sermaye çevrelerine şimdiye kadar verilen hizmetler hatırlatılıyor:

Ak Parti'yi ülkeyi Batı'ya taşıyacak ve uluslararası kapitalizmin payandası haline getirecek geçici bir siyasi fail olarak gören Batıcı siyasi elite kadar birçok yapı/aktör bu saldırı kampanyasında rol alıyorlar.⁵

Daha sonra Ak Parti'nin günden güne "devlet olduğu", dolayısıyla herkesin ayağını denk alması ihtar ediliyor. "Az mı bedel ödedik?" duygusu da daha en başından beri merkeze talip olan Ak Parti, bugüne kadar merkeze yaklaştıkça toplumsal tabanının taleplerinden uzaklaştı, ifadesiyle vurgulanıyor. Aynı ruh

Bazıları
AKP'yi basit
bir iktisadi
indirgemecilik
üzerinden
yorumlamaya
çalışıyor. Buna
göre AKP,
egemen
sınıflar adına
ve yoksul
halkın
aleyhine
iktisadi politik
düzenlemeler
peşindedir ve
zamanla
maskesi
düşeceği için
siyasi partiler
mezarlığında
yerini
alacaktır.

halini Mustafa Özel de daha stilize biçimde, "siyasi başkentimiz Brüksel, ekonomik başkentimiz New York, kültürel başkentimiz Paris"⁶ şeklinde dile getiriyor.

AKP'nin toplumsal tabanıyla ekonomide kendine biçilen rolü bağdaştırma çabaları öncelikle bürokrasi atamalarında gözlemleniyor. Adeta, "IMF programını en iyi İslamcı kadrolar uygular" düsturuyula yapılan her atamada, kişinin kafasının içinden ziyade eşinin kafasının dışı belirleyici oluyor. MB Başkanı'nın atanmasında gözlemediği gibi, CHP ve radikal cumhuriyetçiler "zarfa bakılıp mazrufun görmezden gelinmesi" zihniyetinde oldukları için "al gülüm ver gülüm" siyaseti sürüyor. MB Başkanı ataması yaygın medyada o kadar tartışıldı da, bir allahın kulu asıl mevzunun, "MB'nin bağımsızlığı" adı altında kurumun "büyüme ve istihdam" yönelik sorumluluklarından tamamen sıyrılıp, neoliberal kurgunun arzuladığı "fiyat istikrarına" odaklanması olduğunu söylemedi. Böylelikle fincancı katırları ürkütülmedi!

Recep Tayyip Erdoğan'ın Ekim 2003'te yapılan AKP 1. Olağan Büyük Kongresi'nde kendini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlayıp, "milletin değer sistemi ile siyasi aklın işleyişini" iç içe geçirdiği iddiasına atıfla Ahmet İhsanî'nin çizgisini 'Partizan Demokrati' olarak niteliyor.

Partinin yerel teşkilatlarının mükemmel bir rant dağıtım mekanizması olarak çalıştıkları, buna karşı çıkan partililerin ve yerel yöneticilerin partiden apar topar ihraç edildikleri veya görevden el çekirildikleri, daha önceki partilerde bile görmeye alışık olmadığı pratiklerdi.⁷

Bunun meşruiyet mekanizması da İmam Hatip ve türban konusunda başarısızlıkları önceden öngörülebilir olan girişimlerde AKP'nin ısrar etmesiyle, parti çevresinin adam yerleştirme mekanizması ve güçlü bir emme-basma tulumba olarak çalışması arasında yakın bir ilişki var. Rant dağıtım mekanizmasının meşruiyeti "sosyal çoğunluğun mağduriyeti" söylemi üzerinden oluşturuluyor.⁸

Hatay'daki Ali Dibo vakasından, Çorum'a, Isparta'ya uzanan yolsuzluklar daha çok sistemin işleyişinden yeterince sebeplenemeyen örgütlere sus payı gibi görünüyor. Türk Telekom ihalesinin Oger Telekom'a verilmesi ise, Suudi sermayesi başta olmak üzere Körfez'in Sünni eksenli sermaye kesimlerini Batı'yla bütünleştirme misyonuna soyunmuş eski Ürdün başbakanı Hariri ailesine ve tabii ki bu projeye destek anlamında ekonomik/politik/kültürel bir boyut taşıyor.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'ın pastörize yumurta imalatından, mısır ithalatından çıkar sağladığı iddialarını; "babalar gibi satırım" vaaadinin arkasında durup Telekom, Tüpraş, Ereğli dahil ekonominin can damarlarını elden çıkaran "özeleştirme şampiyonuna", her yıl yüzde 6,5 faiz dışı fazla hedefini gerçekleştiren, eğitimi, sağlığı büyük ölçüde piyasa mekanizmalarına terk eden şahsiyete yönelik bir "jest" kabul edebiliriz. IMF'nin etik kaygıları olduğunu düşünenecek kadar safdil değilsek eğer!

Konuya emek kesimi açısından yaklaşıncaya yolsuzluklar, adam kayırmacılık, kadrolaşma buz dağının aşağıda kalan kısmı gibi görülebilir. Görünen kısım ise, gelir dağılımının iyice bozulması, özelleştirmenin dolu dizgin gerçekleşmesi, süt, yoğurt, gazete alırken ödediğimiz dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının yüzde 70'i bulması, bankacılık kesiminin neredeyse tümünün yabancı bankaların eline geçmek üzere olması, zaten yeterince vahimdir. Kamu reformu, sosyal güvenlik, sağlık projelerinde AKP bazen o denli elini çabuk tutmaktadır ki DB yetkililerinin "sosyal patlama tehlikesi" uyarılarıyla dahi karşılaşılabilmektedir.

Partinin yerel teşkilatlarının mükemmel bir rant dağıtım mekanizması olarak çalıştıkları, buna karşı çıkan partililerin ve yerel yöneticilerin partiden apar topar ihraç edildikleri veya görevden el çekirildikleri, daha önceki partilerde bile görmeye alışık olmadığımız pratiklerdi.

Seçim sath-ı mailine girildikçe AKP "biraz milliyetçilik bizim de hakkımız" dercesine kendine "demokratlık" yakıştırmayı yapanları mahcup ediyor. Toplumsal muhalefet temsilcilerine laf söylemek doğal kabul edildiğinden olsa gerek, KESK Başkanı'nı bölücülükle, sağlıkçıları marjinallikle, öğretim üyelerini politika yapmakla suçlarken çokta üzerine gidilmeyen Tayyip Erdoğan'ın "hadi ananı al git buradan" a varan külhanbeyi ağzını gizlemek iyice zorlaşıyor.⁹ Demokrasiyle bağdaştırılması olanağı bulunmayan Ceza Yasası'nın 301. maddesi konusunda bile hükümet kararlı bir tavır sergilemiyor. Hal böyleyken "irtica tehlikesi" üzerine bir gündem yaratmak AKP'yi bir kez daha mağdur, mazlum konumuna getirmek, diğer bir deyişle ekmeğine yağ sürmek olmaz mı? Tam sıkışmışken politika sahasına dışarıdan

müdahale edenler AKP'yi meşrulaştırdıklarının bilmem farkındalar mı?

AKP'ye karşı tutarlı muhalefet "yaşam tarzının korunması" ile sınırlı bir mücadele yerine, ancak küreselleşme mağdurlarının ve emekçilerin talepleri üzerinden yapılabilir. Emek ek-senli bir muhalefet hattı çalışma ve muhalefet alanlarında, neoliberal politikalarından en fazla muzdarip tarım kesiminin tepkileri de örgütlenerek gerçekleştirilebilir.

Türkiye solu küreselleşme sürecinin mağdur ettiği, gittikçe AKP'den soğuyan ama dini duyguları manevi dünyasında önemli bir yer tutan geniş kitlelerle kucaklaşmanın yollarını aramaktan da vazgeçmemelidir. AKP'ye gerçek muhalefet de işte o zaman etkili olacaktır.

dipnotlar:

¹ Yüksel Taşkın, Türkiye'de Sınıfsal Yeniden Yapılanma, AKP ve Muhafazakar Popülizm, Birikim 204, Nisan 2006.

² Aktaran Soli Özel, "After Tsunami", Journal of Democracy, vol. 14, no. 2, April 2003.

³ Bağımsız Sosyal bilimciler 2006 Yılı Raporu; IMF Gözetiminde on uzun yıl, 1998-2008: Farklı hükümetler Tek Siyaset'ten yararlanmışlardır.

⁴ Yüksel Taşkın a.g.m. s.16

⁵ Fahrettin Altun, Ak Parti'nin topuğu, Anlayış Ocak 2006

⁶ Mustafa Özel, Ak Parti, Üst kimlik ve ulusçu çaresizlik

⁷ Ahmet Insel, Partizan Demokratlık, Radikal İki, 10 Eylül 2006

⁸ a.g.e.

⁹ Başbakan Tayyip Erdoğan'ın asabi hallerinin kapsamlı bir panoraması için Bahadır Türk "Başbakanın asabi halleri üzerine bir deneme", Birikim 209, Eylül 2006.

akp döneminde özelleştirme**

giriş

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 3 Kasım 2002 seçimleri ile iktidara gelmiştir. 18 Kasım 2002 tarihinde Abdullah Gül'ün Başkanlığı'nda kurulan 58. Hükümet, ülkemizde uzun süren koalisyon hükümetleri sürecinden sonra kurulan ilk tek parti hükümetidir. Bu açıdan ele alındığında AKP hükümetinin hedeflediği noktalara erişmesi için önünde engel bulunmamaktadır. Meclisteki çoğunluğu ile kendi programını uygulama şansı yüksektir. 11 Mart 2003 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakan olması ile kurulan 59. Hükümet ile 58. Hükümet arasında bir politika farkı yoktur, sadece başbakanlık AKP başkanı tarafından devralınmıştır. Bu nedenle AKP iktidarı döneminde özelleştirme uygulamalarını incelerken, Kasım 2002 tarihinden başlayarak günümüze kadar gelen dönemi bir bütün olarak ele alacağız.

1. akp hükümet programında belirtilen özelleştirme felsefesi

59. Hükümet Programında, AKP hükümetinin siyasal kimliği "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlanır. Aynı program özelleştirmeyi, ekonomik faaliyet gösteren kamu kuruluşlarının piyasa koşullarında özel sektöre aktarılması olarak ifade eder. Ekonomide temel amacın serbest piyasanın daha iyi işlemesi olduğu ve bunu gerçekleştirmek için de özelleştirmeye ağırlık verileceği belirtilir; bu şekilde etkinliğin ve verimliliğin artması beklenir. Kamunun görevi de piyasayı düzenlemek ve denetlemek için gerekli mekanizmaları oluşturmaktır (59. Hükümet Programı).

AKP, kendinden önceki hükümetlerin yanlış politikalar uyguladıklarını, bu nedenle dünyada değişen koşullara devletin ayak uyduramadığını, kesimler ve bölgeler arası adaletsiz gelir dağılımının değiştirilmediğini, "sağlıklı" bir özelleştirme gerçekleştirilemediğini ileri sürer. AKP'ye göre, yatırım ortamının iyileştirilmesi, sanayi ve enerji sektörünün yeniden yapılandırılması, tarım sektörünün canlandırılması, konut sektörünün geliştirilmesi, gıda sektörünün modernizasyonu, altyapı, ulaşım, iletişim ve enformasyon teknolojisinin güçlendirilmesi ve diğer hedefler ancak "özelleştirme sü-

recinin şeffaf ve etkin gerçekleştirilmesi", finansal hizmetler sektörünün yeniden yapılandırılması, yabancı sermayenin teşviki ve ihracatın artırılması ile sağlanacaktır.

Hükümetin özelleştirme konusunda kararlı olduğu ve bu süreci hızlandırmak için gerekli politikaları saptayıp, önlemleri alacağı Hükümet Programında belirtilmektedir. Bunun için özelleştirme hukukuna ve yönetimine evrensel standart getirileceği ileri sürülür (59. Hükümet Programı).

2. akp öncesi (1984-2003) özelleştirme uygulamalarına kısa bir bakış

24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri ile ortaya atılan özelleştirme için, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettikleri temel mal ve hizmet kapsamı daraltılmış, birçok ürün kapsam dışına çıkartılmıştır. Kapsam içinde kalan KİT'lerde ise, uluslararası fiyatlandırmayı göz önünde bulunduran yeni bir fiyat politikası öngörülmüştür. İlk yasal düzenleme, KİT ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesi veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanun'un 1984 yılında çıkarılması ile gerçekleşmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile ilgili yasal alt yapı bir türlü tamamlanamamış, değişik kamu kurumları özelleştirmeden sorumlu tutulmuştur. Yüksek Planlama Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, bu idarenin ikiye ayrılması ile Kamu Ortaklığı İdaresi ve en sonunda 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu ile Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı özelleştirme uygulamalarından sorumlu olmuştur (4046 sayılı Özelleştirme Kanunu).

Bir yandan yasal açıdan eksiklikler giderilmeye çalışılmış, diğer yandan da özelleştirme uygulamalarına başlanmıştır. Bu paralellik bazen özelleştirilen kuruluşların tekrar kamuya geri verilmesi veya daha önceki aşamalarda ihalenin iptal edilmesi sonuçlarını doğurmuştur. Özelleştirmeyi hedefleyen diğer ekonomilerde özelleştirme uygulamaları hızla gerçekleşirken, Türkiye farklı bir görünüm sergilemiştir.

Yandaki tablodan görüldüğü gibi 2001 yılı uygulamaları dahil olmak üzere Türkiye gerçek-

Pınar Akkoyunlu*

AKP, kendinden önceki hükümetlerin yanlış politikalar uyguladıklarını, bu nedenle dünyada değişen koşullara devletin ayak uyduramadığını, kesimler ve bölgeler arası adaletsiz gelir dağılımının değiştirilmediğini, "sağlıklı" bir özelleştirme gerçekleştirilemediğini ileri sürer.

** Bu yazı Mayıs 2006 yılında yazılmıştır.

* İ.Ü. İktisat Fak.
Maliye Böl., Doç.Dr.

Tablo 1: Özelleştirme Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	toplam
1 İtalya			759	3.039	9.077	10.131	11.230	23.945	15.138	25.594	9.729	2.653	111.295
2 Fransa				12.160	5.479	436	3.096	10.105	13.596	9.478	17.438	429	72.217
3 Avustralya	19	1.042	1.893	2.057	2.055	8.089	9.052	16.815	7.146	15.220	6.273	396	70.057
4 İngiltere	4.219	5.346	7.923	8.114	4.632	5.648	2.426	4.500					42.808
5 İspanya	172		830	3.222	1.458	2.941	2.680	12.530	11.618	1.128	1.079	741	38.399
6 Japonya					13.875		2.039		6.641	15.115			37.670
7 Meksika	3.124	10.757	6.864	2.531	766	170	73	2.670	988	279	406		28.628
8 Portekiz	1.092	1.003	2.206	422	1.123	2.362	3.001	4.909	4.299	1.620	3.256	353	25.646
9 Almanya	11	351		73	678	191	1.421	3.125	11.357	2.754	1.750	3.343	25.054
10 Polonya	23	171	373	433	725	1.101	1.442	2.043	2.079	3.422	6.262	1.586	19.660
11 İsveç			378	252	2.313	852	784	2.390	172	2.071	8.082		17.294
12 Kore				1.451	3.782	643	3.091	645	201	2.153	18	2.907	14.891
13 Hollanda	716	179		780	3.766	3.993	1.239	842	335	1.481	310	831	14.472
14 Yunanistan				35	73	44	558	1.395	3.960	4.880	1.384	1.305	13.634
15 Avusturya	32	48	49	142	700	1.035	1.302	2.438	2.537	70	2.086	833	11.272
16 Finlandiya				229	1.120	363	911	835	1.999	3.716	1.827	38	11.038
17 Kanada	1.504	808	1.249	755	490	3.998	1.768		11				10.583
18 Belçika				956	548	2.745	1.222	1.842	2.888	10			10.211
19 Yeni Zelanda	3.895	17	967	630	29	264	1.839		441	1.331			9.413
20 Çekoslovakya		59	877	837	1.065	976	902	395	437	737	520	1.603	8.408
21 İrlanda		515	70	274		157	293			4.846	1.458	773	8.386
22 Macaristan	102	385	705	1.308	955	2.645	849	647	197	88	66	43	7.990
23 Türkiye	486	244	423	566	412	572	292	466	1.020	38	2.712	123	7.354
24 ABD								3.650	3.100				6.750
25 İsviçre									6.442				6.442
26 Danimarka	644			122	229	10	366	45	4.502	19	111		6.048
27 Norveç	73				118	521	660	35		454	1.039	2.103	5.003
28 Slovakya				63	415	1.004	486	11			1.313	508	3.800
29 İzlanda			21	10	2	6		4	128	228	1	14	414
30 Lüksemburg													

Kaynak: OECD aktaran Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (Çevrimiçi, http://www.oib.gov.tr/basbakanlik/ulkeler_dagilim.htm)

leştirilen 7.354 milyon dolarlık özelleştirme ile 30 ülke içinde 23'üncü olmuştur. Türkiye'yi takip eden ABD ve İsviçre zaten kamu mülkiyetinde ekonomik faaliyetin az görüldüğü ülkelerdir. Danimarka ve Norveç ise özelleştirme politikasının yaygın olmadığı ülkelerdir.

Bu süreç içinde Türkiye'de, 1995 yılında bakkır cevherinde KIT payı yüzde100 iken 2000 yılında yüzde 64,6'ya, çayda yüzde 61,3'den yüzde 19,1'e, kağıt-kartonda yüzde 41,9'dan yüzde 29,0'a, havayolu yolcu taşımacılığında yüzde 79,4 iken yüzde 63,5'e, sigara ve tütün ürünlerinde yüzde 62,1'e inmiş, çimento, karna yemede sıfırlanmıştır (Genel Rapor 2000:53).

3. akp döneminde özelleştirme

AKP döneminde özelleştirme uygulamalarını öncelikle iki açıdan inceleyeceğiz. Birinci olarak, AKP döneminde özelleştirmeden sağlanan geliri önceki yıllarda elde edilen gelir ile karşılaştırarak özelleştirmeyi gelir açısından

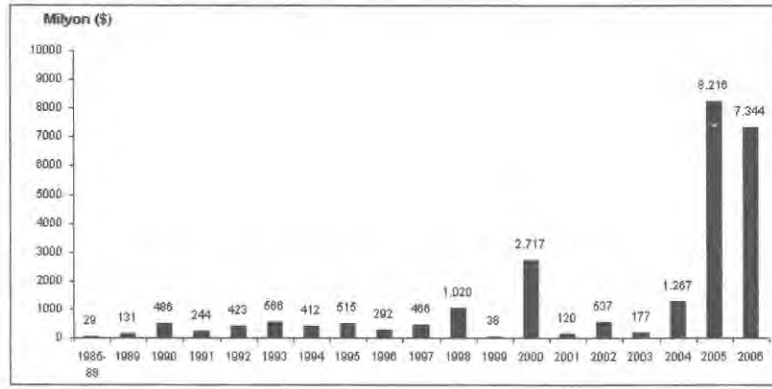
ele alacağız. İkinci olarak da kamu kuruluşları özelleştirilirken hangi yöntemlerin daha çok kullanıldığını araştırarak; sermayenin tabana yayılıp yayılmadığını gözler önüne sermeye çalışacağız.

3.1 akp döneminde özelleştirmeden elde edilen gelir

AKP öncesi dönemde, bir başka deyişle 1985-2002 zaman aralığında 7.891 ABD doları tutarında özelleştirme geliri elde edilmiş iken, 2003 ila 2005 yıllarında toplam 9.660 dolarlık özelleştirme yapılmıştır. Karşılaştırılan tutarlar 17 yıl toplamı ile 3 yıl toplamıdır. Üstelik 1980'li yıllar ülkemizde Özal, Birleşik Krallık'ta Thatcher ve ABD'de Reagan'ın iktidarda olduğu ve tüm dünyada özelleştirme rüzgarının çok kuvvetli estiği yıllardır. Üç yıllık AKP iktidarı özelleştirme yanlısı tüm hükümetlerden daha yüksek tutarda özelleştirmeyi çok kısa süre içinde yapmıştır.

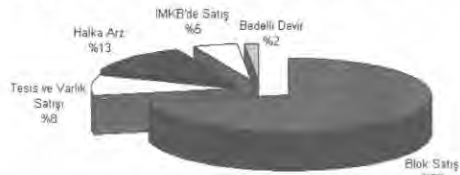
Bir yandan yasal açıdan eksiklikler giderilmeye çalışılmış, diğer yandan da özelleştirme uygulamalarına başlanmıştır. Bu paralellik bazen özelleştirilen kuruluşların tekrar kamuya geri verilmesi veya daha önceki aşamalarda ihalenin iptal edilmesi sonuçlarını doğurmuştur.

Tablo 2: Özelleştirme Geliri

Kaynak: www.oib.gov.tr

3.2 uygulanan özelleştirme yöntemleri

Kaynak: www.oib.gov.tr , 1986-2006

1986 yılından itibaren tüm yıllara dağılan satış şeklindeki özelleştirme uygulamaları içinde blok satış yüzde 72 ile en yüksek payı almaktadır. Blok satış, alıcı için en uygun özelleştirme şeklidir. Alıcı, tek başına ya da grup kurarak özelleştirilecek kuruluşa talip olmayı diğer yöntemlere tercih eder. Yalnız bu yöntemde toplumsal açıdan çok büyük bir sakınca bulunmaktadır. Özelleştirilen kuruluşun kamu tekelinden çıkarak özel tekel durumuna geçmesi sosyal refah açısından oldukça riskli bir konudur. Bu nedenle, böyle bir durumu engellemek için Rekabet Kurulu ve belli sektörleri denetlemek ve düzenlemek üzere kurulmuş kurullara çok önemli rol düşmektedir. Halka arz yönteminin 1986'dan günümüze tüm satış yöntemleri içindeki payı yüzde 13'tür. Oysa özelleştirmenin ilk tartışmalarının yapıldığı yıllarda, özelleştirme ile devlet tekelinde olan kuruluşların sermayesinin tabana yayılacağı, eski KİT konumundaki kuruluşlara halkın ortak olacağı ileri sürülmüştür.

Sadece AKP iktidarının 2003 yılından 2006 yılı 8 Mart tarihinde yaptığı özelleştirmeye kadar gerçekleşen uygulamalarda takip edilen yöntemleri aşağıdaki tabloda görmektediriz

Sermayeyi tabana yaymanın bir aracı olarak kabul edilen halka arz yönteminin, AKP iktidarı sırasında geçmiş yıllara oranla azaldığını görmekteyiz. Bu yöntemle önceki yıllarda daha fazla önem verildiği paydaki düşmeden belli olmaktadır. 2003 yılından itibaren AKP döneminde

gerçekleşen toplam özelleştirme içinde halka arzın payı yüzde 1,99 olmuştur. Aynı dönemde ağırlık blok satış ile tesis ve varlık satış veya devrine verilmiştir. Bu iki yöntemin toplam özelleştirme geliri içindeki payı yüzde 93,8'dir.

Yukarıdaki tablo Özelleştirme İdaresi Başkanlığının verileri ile derlenmiştir. Bu tablodaki yöntemlerle özelleştirilen kuruluşların ayrıntılı listeleri aşağıdaki bölümlerde verilmektedir.

Tablo 3

2003-2006* YILLARINDA AKP İKTİDARI TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN ÖZELLEŞTİRMELERDE UYGULANAN FARKLI YÖNTEMLER		
	SATIŞ/DEVİR BEDELİ (ABD DOLARI)	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
Blok Satış	14,376,777,000	84.58
Tesis ve Varlık Satış veya Devri	1,558,422,916	9.17
Halka Arz	339,046,523	1.99
Uluslararası Arz	125,952,471	0.74
IMKB'de Satış İşlemleri	490,497,724	2.89
Bedelli Devir İşlemleri	106,604,705	0.63
AKP Dönemi toplamı	16,997,301,339	100.00

Kaynak: OIB verileri kullanarak derlenmiştir.

*8 Mart 2006 tarihine kadar

4.1 2003 yılı özelleştirme uygulamaları

2003 yılı, 177.037.377 dolar ile AKP hükümeti sırasında gerçekleştirilen en düşük bedelli özelleştirme yılıdır. Yöntemler itibarıyla ayrıntılar aşağıda özetlenmiştir:

Blok Satış: Taksan ve Gerkonsan. Satış/Devir Bedeli: 13.015.000 ABD doları. Tahsilat Tutarı: 5.015.000 ABD doları.

Tesis ve Varlık Satış veya Devri: Sümer Holding'e ait Taşınmazlar, Merinos Halı Markası, Adıyaman İşletmesi, KBI'ye ait arsa ve lojmanlar, TDI Çeşme Limanı, Kuşadası Limanı, Trabzon Limanı, Dikili Limanı, SEKA Afyon İşletmesi, Balıkesir İşletmesi, Çaycuma İşletmesi, Taşucu Tersane Alanı İştirak hissesi, Aksu İşletmesi, Kastamonu İşletmesi, TZD Sakarya İşletmesi, EBUAŞ-İştirak hissesi, Taşınmazlar, MEYBUZ TEKEL Kaya Tuz, Taşınmazlar, THY USAŞ (%6). Satış/Devir Bedeli: 118.757.564 ABD doları. Tahsilat Tutarı: 98.998.485 ABD doları.

Sermayeyi tabana yaymanın bir aracı olarak kabul edilen halka arz yönteminin, AKP iktidarı sırasında geçmiş yıllara oranla azaldığını görmekteyiz. Bu yöntemle önceki yıllarda daha fazla önem verildiği paydaki düşmeden belli olmaktadır.

Halka Arz: 2003 yılında bu yöntem ile özelleştirme gerçekleştirilmemiştir.

Uluslararası Arz: 2003 yılında bu yöntem ile özelleştirme gerçekleştirilmemiştir.

İMKB'de Satış İşlemleri:

İş Bankası C (%0.09), Arçelik (%1.06), Tofaş (%2.18), Ünye Çimento (%0.02), Kalkınma Bankası (%0.00009). *Satış/Devir Bedeli:* 36.520.091 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 36.516.004 ABD doları.

Bedelli Devir İşlemleri: İSDEMİR (Taşınmaz), TEKEL (Taşınmaz), SEKA (Taşınmaz), Sümer Holding (Taşınmaz), EBÜAŞ (Taşınmaz). *Satış/Devir Bedeli:* 8.744.722 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 888.348 ABD doları.

2003 Yılı Genel Toplam: *Satış/Devir Bedeli:* 177.037.376 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 141.417.837 ABD doları (ÖİB:2006).

4.2 2004 yılı özelleştirme uygulamaları

Blok Satış: Esgaz, Eti Bakır, Div-Han A.Ş., Bursagaz, Amasya Seker, Eti Gümüş A.Ş., Eti Krom A.Ş., Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş., Bet Kütahya Şeker Fab. A.Ş., Eti Elektrometalurji A.Ş. *Satış/Devir Bedeli:* 399.762.000 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 327.864.834 ABD doları.

Tesis ve Varlık Satış veya Devri: EBÜAŞ (Taşınmaz, Samsun Soğuk Hava Deposu, Manisa Arsası, Manisa Kombinasi), SÜMER Holding (Taşınmaz, SUTAS hissesi (%1,57 hisse), Ortadoğu Tekonpark A.Ş. (%15.00 hisse), Bakırköy İşletmesi, Çanakkale Sen. Deri İşletmesi, Diyarbakır İşletmesi), TÜGSAŞ: (Gemlik Güb. San. A.Ş. (%100 hisse), Taşınmazlar, Ş.Urfa depoları arazisi), TEKEL: (Alkollü İçkiler San. ve Tic. A.Ş. (%100 hisse), Taşınmazlar, Tuzluca Tuzlası, Sekili Tuzlası), TÜGSAŞ-İGSAŞ (%100 hisse), İGSAŞ (Kütahya Gübre Varlıkları), SEKA (Karacasu İşletmesi, Ankara Alım Satım Müdürlüğü Binası, Akkuş İşletmesi), KB (Samsun İşletmesi, Taşınmazlar), TDI (Taşınmazlar, Ankara Feribotu, Samsun Feribotu), PETKİM (Taşınmazlar). *Satış/Devir Bedeli:* 606.748.522 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 383.471.401 ABD doları.

Halka Arz: THY. *Satış/Devir Bedeli:* 65.326.696 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 37.011.026 ABD doları.

Uluslararası Halka Arz: THY. *Satış/Devir Bedeli:* 125.952.471 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 125.487.718 ABD doları.

İMKB'de Satış İşlemleri: 2004 yılında bu yöntem ile özelleştirme gerçekleştirilmemiştir.

Bedelli Devir İşlemleri: SÜMER Holding (Taşınmazlar), TEKEL (Taşınmazlar), İnegöl Kibrit Fabrikası Taşınmazları, Gemlik Sun. İp Mües. Taşınmazları, Sakarya'da Taşınmazlar), TÜGSAŞ (Taşınmaz), KBI (Taşınmaz), EBÜAŞ

(Taşınmaz), TEDAŞ (Taşınmaz, Arsa, 1 Trafo binası), SEKA (Ardanuç İşletmesi Varlıkları.) *Satış/ Devir Bedeli:* 69.358.355 ABD doları. *Tahsilat Tutarı* 276.906 ABD doları.

2004 Yılı Genel Toplamı: *Satış/Devir Bedeli:* 1.267.148.044 ABD doları. *Tahsilat Tutarı:* 874.111.885 ABD doları (ÖİB:2006).

4.3 2005 yılı özelleştirme uygulamaları

Blok Satış: Ataköy Turizm A.Ş., Ataköy Otelcilik A.Ş., Ataköy Marina ve Yat İşl., Eti Alüminyum A.Ş., KTHY Kıbrıs Türk Hava Yolları Ltd. Şti., T.Telekom, Adapazarı Şeker Fabrikası. *Satış/Devir Bedeli:* 7.054.000.000 ABD doları

Tesis ve Varlık Satış veya Devri: TDI-M/S Karadeniz Gemisi, Sümer Holding (Taşınmazlar, İst. İmar Ltd. Şti., Beykoz İşletmesi, Makina ve Techizat, Manisa Pam. Men. A.Ş., Aselsan, Sankamış İşletmesi, Tercan İşl. Mak. ve Techizat), TEKEL (Taşınmazları, Kristal Tuz Raf. ile Kağızman Tuzlası, TEKA ile Sigara San. İşl. A.Ş.'ye ait puro mar. ve varlıklar), TÜGSAŞ (Samsun Gübre San. A.Ş., Fatsa Depoları, Tekirdağ Depoları), DSI (Erciyes Sosyal Tesisi), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (Erciyes Sosyal Tesisi), Karayolları Genel Müdürlüğü (Erciyes Sosyal Tesisi), EBÜAŞ (Taşınmazlar), Kuşadası Tatil Köyü, İstanbul Hilton Oteli. *Satış/ Devir Bedeli:* 398.886.830 ABD doları.

Halka Arz: PETKİM. *Satış/ Devir Bedeli:* 273.719.827 ABD doları.

İMKB'de Satış İşlemleri: TÜPRAŞ. *Satış/ Devir Bedeli:* 453.977.633 ABD doları.

Bedelli Devir İşlemleri: SEKA (Taşınmaz), TÜPRAŞ (Taşınmaz), KBI (Taşınmaz), TDI (Taşınmaz), TEKEL (Taşınmaz), ETİ Alüminyum A.Ş. (Taşınmaz), SÜMER Holding (Yeşilova Halı Yün İp. ve Bat. Fab. T. A.Ş.), TEDAŞ (Taşınmaz). *Satış/ Devir Bedeli:* 28.292.849 ABD doları.

2005 Yılı Genel Toplamı: *Satış/Devir Bedeli:* 8.208.876.915 ABD doları (ÖİB:2006).

4.4 2006 yılı özelleştirme uygulamaları

Blok Satış: TÜPRAŞ, ERDEMİR. *Satış/ Devir Bedeli:* 6.910.000.000 ABD doları.

Tesis ve Varlık Satış veya Devri: TEKEL (Kayacık Tuzlası, Kaldırım Tuzlası, Yavşan Tuzlası, Ankara Başmüdürlük Binası (İkiz Kuleler), Büyük Ankara Oteli, Büyük Efes Oteli, Emekli Sandığı Gn. Md. Kızılay İşhanı. *Satış/Devir Bedeli:* 434.000.000 ABD doları.

Bedelli Devir İşlemleri: TEKEL (Taşınmazlar). *Satış/ Devir Bedeli:* 208.779 ABD doları.

2006 Yılı 8 Mart itibarıyla Toplam: *Satış/Devir Bedeli:* 7.344.238.799 ABD doları (ÖİB: 2006).

1986
yılından
itibaren tüm
yılara dağılan
satış
şeklindeki
özelleştirme
uygulamaları
içinde blok
satış yüzde 72
ile en yüksek
payı
almaktadır.
Blok satış, alıcı
için en uygun
özelleştirme
şeklidir.

5. akp dönemi özelleştirmelerinin değerlendirilmesi

5.1 genel değerlendirme

AKP hükümeti kurulduğundan bugüne kadar yapılan büyük çaptaki özelleştirmelerin hemen hemen tümünün aleyhine sendikalar ve sivil toplum örgütleri tarafından iptal ya da yürütmeyi durdurma davaları açılmıştır.

Kasım 2002 yılından bu yana özelleştirme uygulamaları hakkında açılan yürütmeyi durdurma ve iptal davalarını kısaca özetleyecek olursak aşağıdaki listeyi elde ederiz (Reuters, 2006):

— **2002 yılında:** Seka'nın Afyon, Balıkesir, Çaycuma, Taşucu ve Aksu İşletmeleri;

— **2003 yılında:** Dikili ve Trabzon Limanı, Tekel Alkollü İçkiler;

— **2004 yılında:** Gemlik Gübre, İstanbul Gübre Bursa Gaz, Sümer Holding Beykoz Deri ve Kundura İşletmesi ve Bakırköy İşletmesi, Samsun Gübre, Eti Krom, Eti Gümüş, Eti Elektrometalurji, Eti Bakır, Eti Alüminyum, Seka Akkuş İşletmesi, Kütahya Gübre Fabrikası, Kütahya Şeker Fabrikası, Çayeli Bakır İşletmesi ve Tüpraş;

— **2005 yılında:** Eti Alüminyum, Türk Telekom, Tüpraş, Erdemir, Samsun Gübre, Mersin Limanı, Araç Muayene İstasyonları Hizmetleri ve Galataport.

Bu davalar sonucunda Tüpraş'ın 2004 yılındaki satış işlemi, Seka Balıkesir ile Galataport ihalesi iptal edilmiştir. Tüpraş'ın özelleştirilmesi amacıyla 2003 yılı ortalarında açılan ve Ocak 2004'te sonuçlanan ihalede, yüzde 65.76 kamu payı 1.302 milyar dolara Tatneft-Zorlu ortaklığına satılmış, ancak Petrol-İş Sendikası'nın açtığı davalar sonucunda Danıştay, satışta kamu yararı olmadığı gerekçesiyle bu ihaleyi iptal etmiş ve ÖİB'de kararı uygulamıştır. Tüpraş'ın 2005 yılında yapılan özelleştirme işleminde yüzde 51 hissesinin Koç-Shell konsorsiyumuna 4.14 milyar ABD dolarına blok satışında da Danıştay, yürütmeyi durdurma kararı vermiştir.

Balıkesir Seka İşletmesi ise alıcıya devredildiği için iptal kararından sonra geri alım işlemleri sürmektedir. Galataport'ta yürütmenin durdurulmasından sonra ihale, Yüksek Planlama Kurulu tarafından ÖİB'ye iade edilmiş ve daha sonra da ihaleyi yapan Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) tarafından iptal edilmiştir.

5.2 uygulamadan bir örnek: balıkesir seka işletmesi

Özelleştirilmesine itiraz edilen SEKA'nın Balıkesir İşletmesinin durumunu daha ayrıntılı

ele almak söz konusu dönemde yapılan uygulamaları anlamak açısından yararlı olacaktır.

SEKA Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu, 1934 yılında Sümerbank'a kağıt fabrikası kurma ve işletme yetkisi veren Kararnameye dayanmaktadır. 1934 tarihinde izmit Kağıt Fabrikası'nın temeli atılmış, 1936'da işletmeye açılmıştır. Müessese, 1938 yılında 3460 sayılı yasa ile Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi olarak isim ve örgütsel, yönetsel yapısını değiştirmiş; 1955 yılında Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Kanun'u yürürlüğe girmiş; müessese Sümerbank'tan ayrılmış ve böylece SEKA meydana getirilmiştir. 15.10.1976 tarihinde temeli atılan Balıkesir Fabrikasında 8.1.1981'de ilk kağıt üretilmiştir (seka/kronoloji).

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 06.12.1997 tarih ve 1997/54 sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına alınan SEKA; 15.07.1998 tarih ve 1998/51 sayılı Karar ile Özelleştirme Programı'na alınmıştır. Yöntem olarak "varlık satışı"nın benimsenmesi nedeniyle, 24.11.1998 tarihinde Ana Sözleşme'de değişiklik yapılmış, Müesseseler, İşletmeye; KİT statüsü, Anonim Şirket statüsüne dönüştürülmüştür. SEKA arsaları ve arazileri üzerinde gayrimenkul değerlendirilmesi yapılarak, taşınmazlar satışa hazır hale getirilmiştir. Kamu Hukuku alanından çıkarılarak, Özel Hukuk kurallarına bağlanan SEKA; kamu kuruluşu niteliği ortadan kaldırılarak, şirketleştirilmiş, özelleştirilmesinin yolu açılmıştır. (Mehmet Soğanlı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı).

SEKA Balıkesir İşletmesi, ÖYK'nun 13.05.2003 tarih ve 2003/25 sayılı kararı ile Albayrak Turizm Sey. İnş. Tic. A.Ş'ne satılmıştır. Bir ay sonra Özelleştirme İdaresi Albayraklar firması ile sözleşme imzalamıştır. On dört gün sonra da SEKA Kağıt Fabrikası 24.06.2003 tarihinde alıcısına devredilmiştir (www.seka.gov.tr/krono.html).

1,1 milyon ABD dolarına gerçekleştirilen bu satışta, Balıkesir İşletmesi tüm varlıkları ile birlikte gerçek değerinin çok altında elden çıkarılmıştır. 192 milyon dolara kurulmuş olan Balıkesir SEKA İşletmesi'nin, Değer Tespit Raporu'na göre piyasa değeri 56 milyon dolardır. Bin 740 dekar arazisi, 201 lojmanı, fabrikaları, depoları, hangarları, sosyal tesisleri, çalışan durumunda yüzlerce makinesi olan bu işletmenin satışından on gün sonra bir deposundaki hurdalar 1,1 milyon dolara satılmıştır (Çetin:TBMM:2004).

Bu durum karşısında Selüloz - İŞ Sendikası Mahkemeye başvurmuş, 28 Temmuz 2003 tarihinde de Bursa Bölge İdare Mahkemesi, 'Yürütmeyi durdurma' karar vermiştir. Meclis KİT

Özelleştirilen kuruluşun kamu tekelinden çıkarak özel tekel durumuna geçmesi sosyal refah açısından oldukça riskli bir konudur. Bu nedenle, böyle bir durumu engellemek için Rekabet Kurulu ve belli sektörleri denetlemek ve düzenlemek üzere kurulmuş kurullara çok önemli rol düşmektedir.

Komisyonu üyesi CHP Milletvekili Orhan Sür, 26 Ağustos 2003 tarihinde Yürütmeyi Durdurma kararının Özelleştirme İdaresi'ne tebliğ edildiğini belirterek, Özelleştirme İdaresi'nin yirmi gün sonra bu karar Albayraklar firmasına tebliğ ettiğini, bu aşamada yasal prosedür ve Mahkeme kararı ile satışın iptal edilmiş olmasına rağmen Özelleştirme İdaresi'nin SEKA Kağıt Fabrikası'nda tesbit yaptırmadığını ileri sürmüştür. Sür, 15 Ekim 2003 tarihinde Bölge İdare Mahkemesi satışın iptal ettirmesine rağmen Özelleştirme İdaresinin SEKA'da tespit yaptırmamış olduğunu, oysa bu tespitin yapıp, mevcut durumun belgelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Sür; İlhhaber: 2005).

Danıştay, Balıkesir SEKA İşletmesi'nin Albayrak Grubu'na satışında kamu yararı ve özelleştirmenin amacına uygunluk bulunmadığına, satışın iptaline ve kamuya iadesine karar vermiştir. Özelleştirme İdaresi yetkilileri, devrin yapıldığına ve işletmenin geri alınmasının çıkarcacı sorunlara dikkat çekmiş, yine de mahkemelerin iade kararına uymak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Böylesine bir geri alım sırasında firmanın yaptığı yatırımlar için tespit davalarının açılması ve sonuçta bunların ödenmesi gündeme gelmektedir (sendika.org). Bu nedenle Meclis KİT Komisyonu üyesi Sür'ün üzerinde durduğu "mevcut durumun belgelenmesi" önem kazanmaktadır. Nitekim, Ocak 2006'da, Danıştay 1. Dairesi, SEKA'ya ait Balıkesir İşletmesinin satışına ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) Kararı'nın iptaline ilişkin "yargı kararını uygulamamak suretiyle görevi kötüye kullandıkları" iddiasıyla Özelleştirme İdaresi Başkan ve Yardımcısı hakkında soruşturma izni verilmemesi yönündeki kararı kaldırmıştır. Bu arada, Albayraklar, bakım ve güvenlikle ilgili yaptıkları 4-5 milyon dolarlık masrafı geri almak kaydıyla ÖİB'ye fabrikayı vermeyi teklif ettiklerini belirtmiş, "zararın faizi ile birlikte tahsili için" devir teslim heyeti oluşturulmasını istediklerini ilave etmişlerdir.

sonuç

Türkiye'de 1980 yılında 24 Ocak İstikrar Tedbirleri ile tohumları atılan özelleştirme, çeşitli nedenlerle hızlı bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bu konuda etken olan faktörler çeşitlidir; yasal altyapının yetersiz oluşu, siyasal istikrarın sağlanamaması, koalisyon hükümetlerinin varlığı bunlardan bazılarıdır.

AKP döneminde özelleştirme konusunda adeta bir atağa geçilmiştir. Yıllar itibarıyla karşılaştırıldığında söz konusu dönemde, çok daha uzun yılları kapsayan önceki dönemdeki özelleştirme uygulamalarından daha fazla özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Ancak, gerek devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesini istemeyenler, gerekse özelleştirme yanlıları bu uygulamaları eleştirmektedir. Temel felsefe olarak devlete ait varlıkların elden çıkartılması benimsendiğinden, özelleştirme sürecinde kuruluşlar gerçek değerini bulmadan el değiştirmekte ve uygulamalar kamu yararına uygun bir şekilde gelişmemektedir. Yerli ya da yabancı kuruluşlara satışına karar verilen birçok işletmenin devrini durdurmak için yasal yollara başvurulmaktadır. Özelleştirmelerin büyük bir kısmı da blk satış veya varlık satış yöntemi ile gerçekleştirilmektedir. Halka arz yöntemi neredeyse kullanılmamaktadır.

Kamu kesimi finansman gereğini karşılamak için başvurulacak bir takım çözümler için den özelleştirme, etkisi gelecek yıllara yayılan, ekonominin yapısını geri dönülmesi mümkün olmayacak şekilde değiştiren bir yöntemdir. Bu nedenle özelleştirme taraftarları dahi yapılan uygulamalara eleştiri getirmektedirler. AKP hükümetinin KİT'lerin özelleştirilmesinin dışında, kamu mülkiyetindeki başka varlıkları da satmaya ya da kiralamaya yönelik olduğu görülmektedir. Doğal sit alanlarını yapılaşmaya ve/veya özel kullanıma daha fazla açmaya neden olacak yasal değişiklikler de meclisin gündeminde bulunmaktadır.

**2003
yılından
itibaren AKP
döneminde
gerçekleşen
toplam
özelleştirme
içinde halka
arzin payı
yüzde 1,99
olmuştur. Aynı
dönemde
ağırlık blok
satış ile tesis
ve varlık satış
veya devrine
verilmiştir.**

Ek- Tablo 1

ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMİ	YIL	SATIŞ/DEVİR BEDELİ (ABD DOLARI)	YILLIK TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
Blok Satış	2003	13,015,000	7.35%
	2004	399,762,000	31.55%
	2005	7,054,000,000	85.93%
	2006	6,910,000,000	94.09%
AKP Dönemi toplamı		14,376,777,000	
Tesis ve Varlık Satış/ Devri	2003	118,757,564	67.08%
	2004	606,748,522	47.88%
	2005	398,886,830	4.86%
	2006	434,030,000	5.91%
AKP Dönemi toplamı		1,558,422,916	
Halka Arz	2003	0	0.00%
	2004	65,326,696	5.16%
	2005	273,719,827	3.33%
	2006	0	0.00%
AKP Dönemi toplamı		339,046,523	
Uluslararası Arz	2003	0	0.00%
	2004	125,952,471	9.94%
	2005	0	0.00%
	2006	0	0.00%
AKP Dönemi toplamı		125,952,471	
İMKB'de Satış İşlemleri	2003	36,520,091	20.63%
	2004	0	0.00%
	2005	453,977,633	5.53%
	2006	0	0.00%
AKP Dönemi toplamı		490,497,724	
Bedelli Devir İşlemleri	2003	8,744,722	4.94%
	2004	69,358,355	5.47%
	2005	28,292,849	0.34%
	2006	208,779	0.00%
AKP Dönemi toplamı		106,604,705	
2003 yılı toplamı		177,037,377	
2004 yılı toplamı		1,267,148,044	
2005 yılı toplamı		8,208,877,139	
2006 8 mart itibarıyla toplam		7,344,238,779	
AKP Dönemi toplamı		16,997,301,339	

kaynakça:

59'uncu Hükümet Programı (2003), (Çevirimiçi) <http://www.basbakanlik.gov.tr>.

4046 sayılı ve 24.11.1994 tarihli Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

İzzet Çetin, CHP Kocaeli milletvekili, (Çevirimiçi) www.tbmm.gov.tr/tutanak, 10 Haziran 2004

KIT Genel Raporu 2000 (2002), Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.

Mehmet Soğancı, Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, (Çevirimiçi) www.tmmob.org.tr

Orhan Sür, Meclis KIT Komisyonu üyesi CHP Milletvekili, (Çevirimiçi) www.radyoilikhaber.com, 21 Temmuz 2005

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (Çevirimiçi) <http://www.oib.gov.tr>.

Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (Çevirimiçi) www.seka.gov.tr/krono.html

www.sendika.org/yazi

AKP hükümeti kurulduğundan bugüne kadar yapılan büyük çaptaki özelleştirmelerin hemen hemen tümünün aleyhine sendikalar ve sivil toplum örgütleri tarafından iptal ya da yürütmeyi durdurma davaları açılmıştır.

neoliberal ihalenin son takipçisi: akp

giriş

1980'li yıllar "her arzın kendi talebini" yaratacağı bu yüzden de piyasa mekanizmasının mutlak surette etkin çalışacağı biçiminde formüle edilen klasik iktisat anlayışının konjonktürel gelişmelerin de etkisiyle tekrar geçerlilik kazandığı bir döneme tekabül etmektedir. Türkiye'de de 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları ile birlikte başlayan koşulsuz serbest piyasacı anlayış¹ ile birlikte devletin ekonomideki rolü; özelleştirme, finansal hareketlerin tam liberalizasyonu, vergi oranlarının düşürülmesi gibi uygulama ve politikalar açısından dünyada hâkim olan anlayışlarla benzeşen bir döneme girilmiştir. Bu bağlamda 24 Ocak 1980 ile başlayan süreçle AKP iktidarına kadar devam eden dönem ve AKP iktidarı ile başlayan değişimler açısından düşünsel uyum ve pratik uygulamalar bakımından benzerlikler söz konusudur. Bir başka söylemle Türkiye ekonomisinin 25 yıllık yapılanma biçimi göz önünde bulundurulduğunda dönemsel olarak kimi kesintiler olmakla birlikte temel yönelimler açısından çok büyük farklılıklar söz konusu değildir. 24 Ocak Kararları ile başlayan ve AKP iktidarı ile devam eden bu süreci konjonktürel uyum dönemi, yapısal düzenlemeler ve kamu yönetiminin değişimi olarak üç bölümde değerlendirmek olasıdır. 12 Eylül'den sonra yapılan ilk genel seçimlerde tek başına iktidara gelen ANAP dönemi neoliberal küreselleşme sürecine konjonktürel uyum sürecini ve kısmi yapısal düzenlemeleri kapsamaktadır. AKP iktidarına kadar olan dönem ise kimi kesintiler olmakla birlikte parça parça kapitalist küreselleşme sürecine uygun yapısal düzenlemelerin hayata geçirildiği bir süreci ifade etmektedir. DSP-ANAP- MHP Koalisyon Hükümeti ve özellikle Kemal Derviş'in bakanlık yapmaya başladığı bu dönem söz konusu yapısal düzenlemelerin büyük ölçüde tamamlandığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu bağlamda AKP iktidarı ile başlayan süreç büyük ölçüde kamu yönetiminin neoliberal eksende değişimi dönemine işaret etmektedir. Nitekim AKP tarafından 2003 yılında "Kamu Reformu" adıyla gündeme getirilen tasarı metninin gerekçeli kararlarına bakıldığında hem AKP'nin neoliberal devlet anlayışı ortaya çıkmakta hem de 24 Ocak 1980 ile başlayan neoliberal geçmişli sahiplendiği açık biçimde görülmektedir. Söz konusu tasarıda 24 Ocak 1980 ile başlayan neoliberal ekonomik restorasyon sürecinin önemine değinilmekte ve bu sürecin kamu yönetimine de mutlak surette sirayet etmesi gerektiği çeşitli vesilelerle vurgu-

lanmaktadır. Dolayısıyla AKP'nin sosyo-ekonomik kriterler açısından nasıl bir mirası üstlendiğini belirlemek açısından 24 Ocak Kararları ile başlayıp AKP iktidarına kadar olan dönemin ana yönelimlerinin ve bu yönelimlerin yol açtığı sonuçların kısaca hatırlanmasında yarar vardır. Bu tespitlerden hareketle bu çalışmada Türkiye'de işsizliğe, yoksulluğa ve gelir dağılımında eşitsizliğe neden olduğu düşünülen vergi politikaları ve kamu borç servisi üzerinde durulmuş ve AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana ilgili göstergelerin genel seyri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1. anap'tan akp'ye küresel kapitalizme eklemlenme süreci

AKP iktidarı öncesinde benimsenen ekonomik yönelimlerin esaslı neoliberal birikim modeline eklemlenme çabası olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin dört temel üzerinde şekillendiği gözlenmektedir. Bunlar; kamu kesiminin sınırlandırılması, baskılanmış ücret politikaları, finans piyasalarında liberalizasyon ve kirliliğe döviz kuru rejimidir. Farklı iktidarlar tarafından farklı dönemlerde uygulanan bu politikalar ithal ikameci kalkınma modelinden ihracata dayalı kalkınma anlayışına geçiş sürecinde uluslararası rekabette üstünlük sağlanması, yabancı sermaye girişlerinin özendirilmesi ve böylelikle büyüme sorununa nihai bir çözüm üretilmesi amacını taşımaktadır. Bu itibarla 1980 ile başlayan dönemin öncelikleri ihracata dayalı kalkınma stratejisi çerçevesinde bir an önce dışa açılmak, ekonomiyi yabancı sermaye girişleri ile beslemek ve bu modele uyum sağlayabileceği düşünülen kesimlere muhtelif yollarla kaynak aktarılmasını sağlamaktır. 1980 politikaları ile döviz kuru ve faiz üzerindeki tavanın aynı anda kaldırılması kur ve faiz yükselişlerine neden olmuş, sermaye sınıfı, bu operasyonlar sonucunda girdi maliyetlerinde yaşadığı artışı hem ücretleri hem de ödediği vergileri baskılayarak aşmaya çalışmıştır (Önder 2003: 276). Ancak bütün siyasal iktidarlar tarafından şu ya da bu biçimde uygulanmaya çalışılan bu model adeta periyodik olarak kriz üretmiş ve AKP iktidarına kadar yaşanan parçalı siyaset yapısı liberal sağdan muhafazakâr sağa ve sosyal demokratlardan milliyetçi sola kadar olan bütün anlayışların birbiriyle iç içe geçmiş yapısal sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu sorunlar: Kamu maliyesi disiplinsizlikleri, işsizlik ve bozuk gelir dağılımı, özelleştirme yolsuzlukları, iç ve dış borç yükü, spekülasyon büyüme olarak sıralanabilir.

Cem Doğan*

AKP iktidarı öncesinde benimsenen ekonomik yönelimlerin esaslı neoliberal birikim modeline eklemlenme çabası olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin dört temel üzerinde şekillendiği gözlenmektedir. Bunlar; kamu kesiminin sınırlandırılması, baskılanmış ücret politikaları, finans piyasalarında liberalizasyon ve kirliliğe döviz kuru rejimidir.

* Mustafa Kemal Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Yrd. Doç. Dr.

Dışsal dinamikler açısından kapitalist küreselleşme koşullarında yaşanan tıkanıklıkların da tetikleyici bir role sahip olduğu koşullar içsel dinamiklerle birleşince çeşitli dönemlerde ekonomiye müdahaleler gündeme gelmiştir. IMF ve DB gibi uluslararası kapitalist kuruluşların teklifleri doğrultusunda gerçekleştirilen bu müdahaleler her ne kadar sermaye çevreleri tarafından "kurtuluş reçetesi" olarak sunulsa da, 5 Nisan 1994 ve 9 Aralık 1999 Kararları örneklerinde olduğu gibi oldukça sınırlı etkilere sahip olmuş ve sonuçta 2000'li yıllara gelindiğinde sistem bütünüyle tıkanmıştır.

Bu bağlamda AKP iktidarı; uluslararası sermayeye neoliberal politikalar ekseninde eklemelenmeye çalışan Türkiye'nin gerek siyasi gerekse de iktisadi açıdan tam anlamıyla iflas ettiği bir dönemin ürünü olarak değerlendirilmelidir. AKP iktidarına her ne kadar bildik laik anti-laik yapay kutuplaşması ekseninde itirazlar varmış gibi görünse de bu itirazlar oldukça talidir.

O halde AKP iktidarı, içsel ve dışsal dinamikler kapsamında iki türlü okunabilir. İçsel açıdan AKP tereddütsüz olarak sermaye sınıfının siyasal tercihidir. Çünkü Özal'lı ANAP dönemi dışarda tutulduğunda siyasal karar mekanizmalarının parçalı yapısı bu sınıfa tam anlamıyla güven vermemiştir. Başka bir söylemle siyasal açıdan yaşanan temsilîyet krizlerinin yol açtığı zafiyetler uluslararası sermayeye eklemelenme açısından yapısal, kurumsal ve yasal dönüşmeler beklentisi içerisinde olan sermaye sınıfının beklentilerini karşılayamamıştır. Dışsal dinamikler açısından ise Kıbrıs, Irak ve benzeri sorunlar da geçmiş iktidarların içsel politik gerekçelerle ikircikli ve tereddütlü tutum takınmaları; özelleştirme, dış ticaretin bütünüyle liberalizasyonu gibi meseleler açısından da söz konusu iktidarların beklenen ölçüde hevesli görünmemeleri ancak AKP önderlerinin bu konulardaki istekli davranışları AKP'yi iktidara taşıyan temel etkenler olmuştur. Bu itibarla AKP; Türkiye burjuvazisine, ABD'ye ve IMF'ye verdiği mesajlarla kendisini iktidara taşıyan sürecin önünü açmış, sistemin bütünsel olarak yaşadığı tıkanıklık AKP'nin iktidara geliş sürecini hızlandırmıştır.

Dolayısıyla AKP, 24 Ocak Kararları ve birinci ANAP iktidarı ile küresel kapitalizme eklemelenme açısından büyük bir atılım gösteren ancak yeni sermaye birikim modelinin neden olduğu iktisadi krizlerin siyasal karar mekanizmalarını tıkaması nedeniyle umduğu oranda serbest hareket edemeyen sermaye sınıfının tercihi olarak iktidara olmuş bir partidir. AKP yerli sermayenin tercihlerine koşut olarak uluslararası sermayenin de desteğini almıştır. Bu bağlamda AKP'nin tek başına iktidara gelmesi yerli ve yabancı sermayenin beklediği iktisadi ve siyasal açılımları realize edebilecek politik bir güç olarak desteklenmesini kolaylaştırmıştır.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana faiz dışı bütçe fazlası, kamu çalışanlarının ücret artışları ve kamuda personel istihdamı, özelleştirme ve benzeri konularla yapılan bütün tartışmalara bakıldığında iktisadi ve siyasal tercihlerin tamamının yerli ve yabancı sermayenin beklentilerini karşılamaya dönük uygulamalara yol açtığı çok açık biçimde gözlenmektedir.

Bu kapsamda Türkiye ekonomisinin 1980'den bu yana yaşadığı yapısal sorunlar ve iktisadi krizler farklı siyasal çevrelerden gelen tek parti ya da koalisyon hükümetleri tarafından ancak aynı model çerçevesinde tercih edilen politikalarla kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda AKP iktidarı döneminde genel hatlarıyla incelenen işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizliğe ilişkin göstergeler bu tercihlerin bir sonucudur. O halde işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin yaklaşık çeyrek asırlık gelişiminde gözlemlenen süreklilik hali çeyrek asırdan bu yana uygulanmaya çalışan neoliberal birikim modelinin bir sonucudur. Uluslararası rekabette imaliyet avantajları sağlanması için ücretlerin baskılanması, iç talebin kısılanması, artan borç yükünün reel değerinin düşürülmesi ve vergi geliri elde edilmesi için enflasyonun bir politika aracı olarak kullanılması, yabancı sermaye girişlerini özendirilebilmek için faiz oranlarının serbest bırakılması, gibi politikaların tamamı dışa açık büyüme modelinin gerektirdiği iktisat politikaları olarak kabul edilmiş ancak bu ön kabuller adeta bir bumerang gibi belirli bir eşikten sonra sistemi bütünüyle tehdit etmeye başlamıştır. Sonuçta yaşanan tıkanıklıkları bir dizi "istikrar" kararları ile aşılmasına yol açan sürecin önü açılmıştır.

2. 2000'li yılların eşliğinde ekonomiye müdahale

2000 yılının Ocak ayında uygulanmaya konulan "Enflasyonu Düşürme Programı" daraltıcı para politikası çerçevesinde döviz kurlarına dönük müdahaleleri ve özellikle bankacılık sektörüne yönelik yeni düzenlemeleri kapsamaktadır.

Bu program öncesinde yaşanan finansal krizler zamanla Türkiye ekonomisi açısından da etkili olmaya başlamıştır. 1997 yılında Güney Doğu Asya'da, 1998'de ise Rusya'da yaşanan krizler izleyen bir iki yıl içinde Türkiye ekonomisini de durgunluğa sürüklemiştir. Bu sürecin hemen öncesinde 1998 yılının ilk altı ayında uygulanan politikalarla hızlı fiyat değişimlerinin yarattığı tahribatın önlenmesi bakımından görece başarılar elde edilmesi ve aynı yılın ikinci yarısında IMF ile imzalanan yakın izleme anlaşması çerçevesinde altı aylık bir para programı açıklanmasına karşın sonraki süreçte yaşanan krizlerin önüne geçilememiştir. Enflasyonu Düşürme Programı'nda alınan kararlar; tüketici enflasyo-

**2002
yılından bu yana
faiz dışı bütçe
fazlası, kamu
çalışanlarının
ücret artışları ve
kamuda
personel
istihdamı,
özelleştirme ve
benzeri
konularla
yapılan bütün
tartışmalara
bakıldığında
iktisadi ve
siyasal tercihlerin
tamamının yerli
ve yabancı
sermayenin
beklentilerini
karşılamaya
dönük uygulama-
lara yol
açtığı çok açık
biçimde
gözlenmek-
tedir.**

nunun 2000, 2001, 2002 yılları sonu itibarıyla sırasıyla yüzde 25, yüzde 12, yüzde 7'ye indirilmesi, reel faiz oranlarının makul düzeye çekilmesi, ekonominin büyüme potansiyelinin artırılması ve kaynakların etkin ve adil dağılımının sağlanmasıdır. Bu amaçlara ulaşabilmek için program; faiz dışı bütçe fazlasının artırılması için sıkı maliye politikaları uygulanması ve bu süreçte yapısal reformlar gerçekleştirilerek özelleştirmenin hızlandırılması, gelirler politikasının enflasyon ile uyumlaştırılması ve enflasyonu düşürme hedefine odaklanmış kur ve para politikaları gibi üçlü bir sacayağı üzerine kurulmuştur.

Program dâhilinde döviz kurları bir(1) dolar ve 0,77 Euro'dan oluşan bir sepete bağlanmış bununla enflasyonist beklentilerde olumlu bir havanın yaratılması amaçlanmıştır. Program yapısal olarak tarif ettiği amaçlara tam olarak ulaşamamakla birlikte reel faizlerin düşmesi ve enflasyonu kısmen de olsa kontrol altına alması açısından başarılı olmuştur. Ancak program doğrultusunda uygulanan politikalar sonucu TL'nin aşırı değerli duruma gelmesi ihracatın gerilemesine ithalatın ise deyim yerindeyse patlamasına neden olmuş ve cari işlemler açığı 2000 yılında 10 milyar dolarlık bir düzeye ulaşmıştır. Bu değer GSMH'nin yaklaşık yüzde 5'ine karşılık gelmektedir. Bu sürecin sonunda TL'ye ve dövizle yönelik talep artışının yarattığı likidite sıkışıklığı devalüasyon söylentileri ile birleşince 6,2 milyar dolarlık sıcak para çıkışı söz konusu olmuş ve sonuçta faiz oranları da birden bire yüzde 7000'ler oranında artmıştır. Kasım 2000 Krizi'nin hemen ardından zaten yapısal olarak çok kırılgan hale gelen ekonomi içinde bulunduğu durumun bir sonucu olarak "anayasa krizi" diye bilinen olayla sarsılmıştır. Döviz rezervleri yaşanan krizle birlikte MB, zaten azalmış olan piyasaya müdahale edebilme olanağına sahip olmadığından, döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. Böylelikle enflasyonu düşürme programı da askıya alınmıştır. Ancak Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz, programın bütünüyle başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. Geline süreci bu kez "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" olarak bilinen programın uygulanmaya başlaması ile sonuçlanmıştır.

3. güçlü ekonomiye geçiş programının mirası ve akp dönemi makro ekonomik göstergeler

"Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"ndan söz edilmeden önce bir saptamayı vurgulamakta yarar vardır. Türkiye ekonomisi açısından IMF'nin taşıdığı önem daha önce sözü edilen 1998 tarihli Yakın İzleme Anlaşması ile daha da açık hale gelmiştir. IMF, geçmişte yaşadığı deneyimlerden yola çıkarak Türkiye ekonomisi üzerindeki denetimini derinleştirmek ve bunu kurumsal bir niteliğe dönüştürmek gereksinimi duymuştur. Benzer biçimde yerli burjuvazi de,

1989 sonrasında, Türkiye'nin içinde bulunduğu dışı açık makro ekonomik yapının tesadüfi politikalar çerçevesinde şekillendirilmesinden rahatsızlık duymuş ve Türkiye'nin "yeni yükselen piyasalar" arasında bulunmasını garantiye alacak dönüşümlerin bir an önce sonuçlandırılmasını arzular hale gelmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2006:3). 15 Nisan 2001 tarihinde IMF ve DB'nin desteğini de arkasına alarak açıklanan programın temel amaçları; dalgalı kura geçildikten sonra yaşanabilecek güven bunalımının aşılanması, istikrarsızlığı önlenmesi ve kamu maliyesinde disiplinin sağlanmasıdır. Programın önüne koyduğu hedefler ise; kaynak tahsis sürecinde şeffaflık, hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin önlenmesi, iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadelelerdir.

Programın ardından ilan edilen "15 Mayıs Ekonomik Politikalar Bildirgesi" ile istikrar programına kalınan yerden devam edileceği belirtilerek, daha önce açıklanmış olan ekonomik hedefler revize edilmiştir. 2002 Kasım'ında yapılan seçimlerin ardından AKP Hükümeti'nin oluşturulmasıyla hazırlanan Acil Eylem Planı ile Tekel, şeker fabrikaları, enerji sektörü gibi alanlarda özelleştirmeye hız verilmiş, bankacılık sektörüne müdahale edilerek düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. IMF tarafından onaylanan Ek Niyet Mektubu ile özellikle dış borçların ödenmesi için gerekli teminat sağlanmaya çalışılmış bunun için de borçlanma politikasına yer verilmiştir. 2003 yılının Eylül ayında IMF başkanlığı ekonomik dışı "çok iyi" olarak değerlendirmiş ve programın sürdürülmesi istenmiştir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve ardından AKP'nin tek başına iktidara gelişi ile başlayan bu döneme bakıldığında IMF, AKP'nin iktidara gelişi ile birlikte Türkiye üzerindeki denetimini kurumsal bir niteliğe dönüştürebilme olanağını elde etmiş, yerli burjuvazi de Acil Eylem Planı ile başlayan düzenlemeler sayesinde makro ekonomik politikaların rastgele belirlenmesinden duyduğu rahatsızlığı giderebilme imkânına kavuşmuştur. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ardından ekonomik olarak ortaya çıkan sonuçları yıllar boyunca değerlendirdiğimizde 2002 yılında GSMH büyüme hızı yüzde 7,8 olarak gerçekleşmiş, yıl boyunca doların fiyatı 1,5 milyon TL dolayında bir seyir izlemiş ve GSMH yaklaşık 182 milyar dolar, kişi başına düşen gelir de 2609 dolar olmuştur. Yıllık enflasyon 2001'deki yüzde 70'li seviyelerinden 2002'de TÜFE'de yüzde 29,7, TEFEDe yüzde 30,8'e gerilemiştir.

2003 yılı GSMH büyüme hızı yüzde 5,9 olmuş, GSMH 239 milyar dolara çıkmıştır (2002'den 2003'e yüzde 32 artış). Kişi başına gelir 2609 dolardan 3384 dolara (2002'ye göre yüzde 29,7 artış) çıkmıştır. İthalat 69,3 ve ihracat ise 47,3 milyar dolar, dış ticaret açığı -22,1 ve cari işlemler dengesi açığı da -8,0 milyar do-

IMF, AKP'nin iktidara gelişi ile birlikte Türkiye üzerindeki denetimini kurumsal bir niteliğe dönüştürebilme olanağını elde etmiş, yerli burjuvazi de Acil Eylem Planı ile başlayan düzenlemeler sayesinde makro ekonomik politikaların rastgele belirlenmesinden duyduğu rahatsızlığı giderebilme imkânına kavuşmuştur.

lardır. 2003'de yıllık enflasyon hızları TÜFE'de yüzde 18,4'e, TEFE'de de yüzde 13,9'a inmiştir. Bütçe harcamaları 140 katrilyon TL, gelirleri 100,2 katrilyon TL olup, bütçe açığı da -39,8 katrilyon TL'ye (26,5 milyar dolar) ulaşmıştır. Toplam faiz harcamaları ise 58,6 katrilyon TL'dir. Bütçe açığının en büyük kalemini oluşturan sosyal güvenlik kurumları açıkları ise 15,9 katrilyon TL (10,6 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında yıllık enflasyon hızları, TÜFE'de yüzde 9,3'e, TEFE'de de yüzde 13,8'e gerilemiş; ithalat 97,2 milyar dolara ve ihracat ise 62,8 milyar dolara, Dış ticaret açığı -34,4 milyar dolara ve cari işlemler dengesi açığı da -15,6 milyar dolara fırlamıştır. Bütçe harcamaları 140 katrilyon TL, gelirleri 110 katrilyon TL olup, Bütçe açığı da -30,3 katrilyon TL'ye (21,2 milyar dolara), SGK açıkları 19,3 katrilyon TL (13,5 milyar dolara) ulaşmıştır. Toplam faiz harcamaları ise 56,5 katrilyon TL'dir. GSMH Büyüme Hızı yüzde 9,9'a, GSMH 299,5 milyar dolar'a, kişi başına gelir 4172 dolara ve satın alma gücü paritesine göre de 7736 dolara çıkmıştır. (Çankıç 2006). 2005 yılı gerçekleştirmeleri ise Tablo 1' de yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Başlıca Ekonomik Göstergeler (2005)

(a) KATRİLYON TL = MİLYAR YTL	2005 (K)
GSMH (Milyar Dolar)	350 (T)
Fert Başına Gelir (FBG), Dolar	4950 (T)
Satınalma Gücü (SGP) ile FBG, \$	8500 (T)
GSMH Büyüme Hızı (%)	5,5 Eylül
İmalat Sanayi Üretimi (% Değişme)	4,9
Kapasite kullanım oranı (%)	80,6
Tüketici Fiyatları (TÜFE) (%)	7,7 (*)
Üretici Fiyatları (ÜFE, TEFE) (%)	2,7 (*)
Bütçe açığı (Katrilyon Lira) (a)	-9,7 (7,2 Milyar\$)
Sos. Güv. Kur. Açığı (Katrilyon TL)	-23,8 (17,7 Milyar\$)
İç Borç Stoku (Katrilyon Lira)	244,8 (182 Milyar\$)
Bütçe Açığı / GSYH (%)	-2,0 (T)
Bütçe Harcamaları / GSYH (%)	32,0 (T)
Ihracat (% Artış)	15,8
İthalat (% Artış)	19,8 (2)
İthalat (Milyar Dolar)	-116,0
Ihracat (Milyar Dolar)	73,1
DİŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar \$)	-42,9
Ihracat / İthalat, (%'si)	63,0
CARI İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)	-22,9
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	9,7 (3)
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	165,3 (Eylül)

Kaynak: DIE, DPT, MB, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları web sayfaları, Şubat 2006. Derleyen: Prof. Dr. Emin Çankıç.

4. 1980-2005 dönemi vergi politikalarının gelir dağılımına etkisi

1980 ile başlayan dönemde uygulanan vergi politikalarının en önemli özelliği, bu tarihten sonra benimsenen büyüme modelleri ile gösterdiği uyumdur. Bu bağlamda vergi politikaları 1980 ile benimsenen ihracata dayalı kalkınma modeline uygun bir biçimde; tüketici kesimlerinin satın alma güçlerinin kısılması yoluyla iç talebin daraltılmasına maliyetlerin düşürülerek ihracat mallarının dış piyasada rekabet avantajı elde etmesine olanak sağlayan biçimde yapılandırılmıştır (Oyan, 1992:12).

4.1. katma değer vergisi

Öncel, Kumrulu ve Çağan'a göre (1993) 1980 sonrası dönemde vergi politikaları içerisinde belki de en önemli yenilik, 1985 yılında Katma Değer Vergisi'nin uygulamaya konulmasıdır. 1984 yılında kanunlaşmış 1985 yılı başından itibaren uygulanmaya başlayan Katma Değer Vergisi, Cumhuriyet Dönemi'nde harcamaların vergilendirilmesiyle ilgili olmak üzere gerçekleştirilen en önemli vergi reformlarından birisidir (Gündoğdu, Bektaş: 2006). KDV olarak bilinen bu vergi türünün uygulamaya koyulmasının en önemli nedenlerinden biri devletin bu dönem içerisinde dolaysız vergilerden dolayı vergilere yönelmek istemesidir. Ancak bir taraftan kaynağı belirsiz gelirlerin varlığı diğer taraftan KDV uygulanan her hangi bir malın vergisinin düşük gelirli ya da yüksek gelirli kesimler tarafından aynı oranda ödenmesi zorunluluğu gelir dağılımındaki eşitsizliği artıran bir unsur olmuştur. Bir başka söylemle dolaysız vergiler stopaj usulü kaynaktan kesildiğinden ve sabit gelirli kesimlerden kesilen vergilerden kaçınma olanağı bulunmadığından kaynağı belirsiz gelirlerin varlığı ve bu gelirlerin muhtelif yollarla aklanabilmesine olanak sağlayan vergi sistemi vergi adaletsizliğinin daha fazla artmasına yol açmıştır.

4.2. gelir vergisi

1980'lerle birlikte vergi politikaları sonucu ücretliler üzerindeki gelir vergisi baskısı artmıştır. Toplam gelir vergisi ödemeleri ile ücretlilerin milli gelirden aldıkları pay yüzde 17'den yüzde 15'e düşmüş ve vergi baskısı katsayısı yüzde 3,5'i bulmuştur. Oysa ücretliler dışındaki kesimler için bu baskı yüzde birini bile bulmamaktadır.

Gelir vergisi, ücret gelirlerinin vergilendirilmesi açısından değerlendirildiğinde ücretlilerin çok büyük bir bölümünün gelir vergisinin en alt dilimlerinde yer aldığı ve yine büyük bir bölümünün asgari ücret geliri elde ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. 2005 yılı itibarıyla gelir vergisinin en düşük dilimi yüzde 20, en yüksek dili-

1980'lerde birlikte vergi politikaları sonucu ücretliler üzerindeki gelir vergisi baskısı artmıştır. Toplam gelir vergisi ödemeleri ile ücretlilerin milli gelirden aldıkları pay yüzde 17'den yüzde 15'e düşmüş ve vergi baskısı katsayısı yüzde 3,5'i bulmuştur.

mi ise yüzde 40 oranında vergilendirilmektedir. Ücret gelirleri ise tarifede yer alan vergi oranlarının 5 puan indirilmesi yoluyla vergiye tabi tutulmaktadır.

Tablo 2: Ücretliler ve Ücretliler Dışı Kesimin Milli Gelirden Aldıkları Paylar, Gelir Vergisi Payları ve Vergi Baskısı

Yıllar	Ücretliler			Ücretliler dışındakiler (kâr, faiz, rant, küçük üreticilik)		
	Millî Gelir Payı (A)	Gelir Vergisi Payı (B)	Vergi Baskısı (B/A)	Millî Gelir Payı (C)	Gelir Vergisi Payı (D)	Gelir Vergisi Payı (D/C)
1987	17,1	38,2	2,23	82,9	61,8	0,75
1988	14,0	49,9	3,56	86,0	50,1	0,58
1989	15,0	54,9	3,66	85,0	45,1	0,53

Kaynak: Kepenek ve Yentürk 2000, s: 201.

Toplam vergi gelirleri içinde ücretlilerin payı ve gelir üzerinden alınan vergilerde ücretlilerin payı ile toplam gelir vergisi içinde ücretlilerin payı bir arada değerlendirildiğinde 1988 yılından 1994 yılına kadar, ücretlilerin toplam gelir vergileri, gelir üzerinden alınan vergiler ve toplam gelir vergisi içindeki payı sürekli olarak artmıştır. 2000'li yıllardan itibaren toplam vergi gelirleri, gelir üzerinden alınan vergiler ve toplam gelir vergisi içinde ücretlilerin payı giderek düşmekle birlikte bu durum ücretlilerin vergi yükündeki düşüşlerden değil ücretlerin milli gelirden aldığı paydaki düşüşten kaynaklanmaktadır.

Tablo 3: Vergi Gelirleri İçinde Ücretlilerin Payları (1988-2003)

Yıllar	Toplam Vergi Gelirleri İçinde Ücretlilerin Payı (%)	Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Ücretlilerin Payı (%)	Toplam Gelir Vergisi İçinde Ücretlilerin Payı (%)
1988	14,4	31,4	45,2
1989	17,9	36,5	50,8
1990	20,2	43,2	55,0
1991	22,1	46,3	56,3
1992	22,4	47,4	55,5
1993	21,5	46,5	54,7
1995	16,3	39,5	52,3
1996	15,8	39,7	51,4
1997	15,6	38,2	49,0
1998	14,4	31,8	39,6
1999	14,0	31,3	42,7
2000	14,2	32,2	45,4
2001	13,6	29,1	37
2002	13,9	28,8	35
2003	15,2	31,4	39,2

Kaynak: 2004 Vergi İstatistikleri Yıllığı, T.C. Maliye Bakanlığı

4.3. servet vergisi

Türkiye'de alınan servet vergileri emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, veraset ve intikal vergisidir. Bilindiği üzere servet vergileri düşük gelir dilimleri içerisinde bulunanlar açısından sosyal bir göstere niteliğindedir. Dolayısıyla bu koşullarda gerek gelir adaleti gerekse de vergi adaleti açısından beklenen servet vergi-

sinde ortaya çıkan artışlarla düşük gelirli kesimlere kaynak aktarımının sağlanmasıdır. Ancak Türkiye'de durum uzun yıllardan beri bu şekilde tecelli etmemektedir. 2003 yılında bina ve arsalarından alınan emlak vergilerinin artışına bağlı olarak servet vergileri artsa da yıllar itibariyle servet vergilerinin GSMH'ya oranı hiçbir zaman yüzde birini dahi bulmamıştır (Gündoğdu, 2006:88-97).

4.4. harcamalar üzerinden alınan vergiler

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımı ile ilişkisi dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ayrımı üzerinden irdelenebilir. 1980 sonrasında gözlenen esas durum dolaylı vergilerin sürekli arttığı dolaysız vergilerin ise azaldığı yönündedir. 1980 tarihinde dolaylı vergilerin oranı yüzde 37 dolaysız vergilerin oranı ise yüzde 63 iken yıllar itibariyle dolaysız vergiler sürekli olarak azalmış dolaylı vergiler ise artmıştır. Sonuçta 2003 yılında dolaysız vergilerin oranı yüzde 30'a kadar gerilerken dolaylı vergiler yüzde 70'e kadar çıkmıştır (Vergi İstatistikleri Yıllığı 2004).

1980'den sonra uygulanan vergi politikalarıyla ihracatı artıracak düşünen kesimlerin şirketleşebilmesi için sağlanan vergi kolaylıkları ve şirketleşen firmaların finansman sorunlarını giderebilmek için sermaye piyasasının oluşturulması ve bu piyasada işlem yapanların vergiden muaf tutulması gibi yaklaşımlar, izleyen dönemlerde gelir dağılımının hızla bozulmasına yol açacak sürecin önünü açmıştır. Şirketleşmeyi özendirilebilmek adına devletin vergi toplamaya gereken kesimlerden alacağı vergilerden imtina etmesi vergi yükünün dağılımını sabit gelirli kesimden zamanla rantıye olarak adlandırılacak olan kesimlere çok açık bir biçimde kaynak aktarımı sağlamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2000:219). Marjinal tasarruf eğilimleri yüksek olduğu düşünülen bu kesimlerin yatırı-

Şirketleşmeyi özendirilebilmek adına devletin vergi toplamaya gereken kesimlerden alacağı vergilerden imtina etmesi vergi yükünün dağılımını sabit gelirli kesimlere aleyhine bozmuştur.

rımları finanse edecek tasarruflara sahip olabilmesi amacıyla vergi yüklerinden yapılan indirimler ve bu kesimlerin servet beyanında bulunması zorunluluğunun giderek gevşetilmesi kayıt dışı gelirlerin sisteme entegre olmasına yol açmış bu durum gelir dağılımındaki adaletsizliği hızla artırmıştır.

5. kamu borç servisinin gelir dağılımı üzerine etkisi

1980'lerle birlikte başlayan ekonomik dönüşüm sürecinin en çarpıcı gelişmelerinden biri, daha önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, kamunun borç stokunda gözlenen artışlardır. Denilebilir ki; borçlanma yolu ile elde edilen kaynaklar, vergilerden bile daha çok önemsenen olağan bir kamu geliri olarak kullanılmıştır. 1981- 2001 yılları arasında bütçe açıkları ile anapara ve faiz ödemelerinin yer aldığı Tablo 4'e bakıldığında bütçe açıklarındaki artış ile anapara ve faiz ödemeleri arasındaki koşutluklar oldukça belirgindir. Bu tablo süreç içinde kamu adına yapılan harcamaların vergilerle finanse edilemeyip sürekli borçlanmaya başvurulduğunun en önemli kanıtıdır. Buna bağlı olarak bütçe açıklarının, iç ve dış borç stokunun, iç borç dış borç faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı yıllar itibarıyla sürekli olarak artmıştır.

Tablo 4: Bütçe Açıkları, Kamu Borç Stoku ve Faiz Ödemelerinin GSMH İçindeki Payları (1981-2001)

Dönemler	Dış Borç Stoku (%) *	İç Borç Stoku (%)	Dış Borç Faiz Od. (%)	İç Borç Faiz Od. (%)	Anapara ve Faiz Ödemeleri (%)
1981-1990	30,55	18,65	1,08	1,29	4,40
1991-1994	28,32	17,86	1,22	4,02	8,84
1995-2001	30,93	29,67	1,27	11,50	21,32

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5;

<http://www.bumko.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-01/>, <http://www.hazine.gov.tr>, <http://www.muhasabat.gov.tr>

*ilgili kaynaktan, 1980-1982 yılları için toplam kısa vadeli borçlar belirtilmiş olduğundan özel kesim borçları ayrıştınamamıştır.

Kamu borç servisinin oldukça ciddi bir ekonomik sorun haline geldiği yıllardan itibaren devlet bütçelerinin adeta faiz ödemelerini realize etmeye çalışan belgeler biçimine dönüşmesi sonucu kamu adına yapılması gereken harcamalarda sürekli olarak kısıntıya girme yoluna başvurulmuştur. Başka bir anlatımla kamu yatırım harcamaları ve beşeri sermaye harcamaları sürekli olarak azaltıldığından bu tip harcamaların yaratabileceği çoğaltan etkisi giderek daha sınırlı hale gelmiştir. Kamu yatırım harcamalarının oransal olarak azalışı GSMH'

daki süreklilik arz eden artışlardan değil, yatırım harcamalarındaki mutlak azalışlardan kaynaklanmıştır. Konsolide Bütçe'den beşeri sermaye için ayrılan payların da faiz harcamalarını finanse edebilmek için azaltılması temel insani gereksinimlerini dahi karşılayamayan bir nüfus yığınının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Tablo 5: Kamu Yatırımlarının GSMH ve Konsolide Bütçe Harcamaları İçindeki Payı (1981-2002)

Dönemler	Kamu Yatırımlarının GSMH Payı (%)	Kamu Yatırımlarının Kon. Büt. Payı (%)
1981-1990	3,39	18,83
1991-1994	2,71	12,28
1995-2001	1,90	6,10

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, 1998 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı; <http://www.bumko.gov.tr>, <http://www.muhasabat.gov.tr>

Sürekli olarak artan iç ve dış borç anapara faiz ödemeleri kamu adına siyasal karar alması gereken hükümetlerin iktisadi ve politik tercihlerinde bir eksen kayması yaratmış, bu durum kamusal nitelikli politikaların tam anlamıyla iflas etmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan dolayıdır ki; kamu sahip olduğu işgücünü istihdam edebilecek, artan nüfusun arz edebileceği işgücünü emebilecek, hali hazırda çalışanların işgücü verimliliğini artıracak, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri, yoksulluğu ve bölgesel eşitsizliği giderebilecek harcamalar yapabilme yeteneğini giderek yitirmiştir. Bu süreç içerisinde kamusal nitelikli politikaların yaşama geçirebilecek bir siyasal iradenin ortaya çıkması ve siyasal karar mekanizmalarının borçlanmak zorunda kaldığı kesimlerle girdiği ilişkilerdeki "kuşatılmışlık" hali sonuçta yapısal sorunlar yerine dönemsel sorunların çözümüne odaklanan bir ekonomik yapının kurumsallaşmasına neden olmuştur.

Tablo 6'dan izlenebileceği gibi iç ve dış borç faiz ödemeleri yüzde 37,3'lük pay ile yatırım harcamaları, KIT'lere yapılan transferler ve sosyal güvenlik kurumu transferleri toplamından daha büyük bir paya sahiptir. Aynı biçimde iç ve dış borç faiz ödemeleri toplamı personel harcamalarından da daha yüksektir.

6. işsizlik yoksulluk ve gelir adaletsizliği göstergeleri

İşsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri sosyal harcamaların seyri, bölgesel gelir dağılımı farklılıkları gibi göstergeleri de göz önünde bulundurarak değerlendirdiğimizde neoliberal birikim modelinin AKP iktidarı-

Sürekli olarak artan iç ve dış borç anapara faiz ödemeleri kamu adına siyasal karar alması gereken hükümetlerin iktisadi ve politik tercihlerinde bir eksen kayması yaratmış, bu durum kamusal nitelikli politikaların tam anlamıyla iflas etmesiyle sonuçlanmıştır.

nin da dâhil olduğu süreçler bütünü açısından değerlendirebilme olanağına sahip olabiliriz.

Tablo 6: Konsolide Bütçe Gelir ve Harcamaları (Bin TL)*

	2002	2003	2004	
	Tutarı	(%)Dağılımı	Tutarı	(%)Dağılımı
Personel Harcamaları	23 089 184	30 209 473	36 467 119	24.1
Yatırım Harcamaları	8 433 961	7 179 667	7 530 667	5.0
İç Faiz Ödemeleri	46 807 038	52 718 886	50 321 048	33.2
Dış Faiz Ödemeleri	5 063 621	5 890 277	6 256 953	4.1
KİT'lere Transferler	2 170 000	1 881 000	1 329 461	0.9
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Transferler	11 205 000	15 922 000	19 333 236	12.8
GSMH'YA Oranlar (%)				
Harcamalar/GSMH	42.62	39.38	35.29	
Gelirler/GSMH	27.46	28.11	28.22	
Gelir-Gider Farkı/GSMH	-15.16	-11.27	-7.07	

Kaynak: Yıldırım, s:414.

6.1. sosyal harcamalar

1980-2005 döneminde tercih edilen ekonomik ve mali politikalar yıllar itibariyle eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sosyal nitelikteki harcamaların zamanla yetersiz kalmasına neden olmuştur. Aslında Türkiye'de sosyal nitelikli harcamaların GSMH'ya oranı ve konsolide bütçeden aldıkları paylar açısından analiz edilmesi bu konudaki sorunlu halin yaklaşık otuz yıl gibi oldukça uzun bir süreden bu yana devam ettiğini göstermektedir. Bu açıdan Türkiye ekonomisi otuz yıldan bu yana gelir dağılımına ikincil müdahaleler yoluyla bölüşüm eşitsizliklerini giderebilme yeteneğini yitirmiştir. Bu zaman zarfında nüfus yaklaşık 40 milyon kişiden 70 milyona çıktığı halde sosyal nitelikli harcamaların GSMH'ya oranı ve konsolide bütçeden aldığı pay ya hiç artmamış ya da çok sınırlı bir artış kaydetmiştir.

Tablo 7: Sosyal Harcamaların Gelişimi (1980-2004)

Yıllar	Sosyal Harcamalar (milyar YTL)	Sosyal Harcamalar / GSMH (%)	Sosyal Harcamalar / Konsolide Bütçe (%)
1980	205	3,86	17,83
1985	881	2,49	13,57
1990	17.260	4,61	25,25
1995	241.092	3,20	13,98
2000	5.784.400	4,96	12,32
2004	24.819.000	5,96	16,49

Kaynak: Temelli, s: 40.

Sağlık ve sosyal yardım harcamaları yıllar itibariyle artış göstermekle birlikte GSMH'nın yüzde birini hala geçememiş durumdadır. Sos-

yal devlet anlayışı çerçevesinde değerlendirildiğinde bu durum oldukça vahim bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Bu alandaki harcamaların konsolide bütçe içindeki payının gösterdiği düşüş gelirin iyileşmesine bağlı olarak sağlık ve sosyal yardımlarının azalmasından değil sağlık ve sosyal harcamalarının artan faiz yükü nedeniyle kısılmasından kaynaklanmaktadır. İçinde bulunduğumuz yıl itibariyle Türkiye nüfusunun yaklaşık 70 milyon olduğu düşünülürse hali hazırda 3,5 milyonluk bir kit- le sosyal güvenlik sisteminin dışındadır (www.ssk.gov.tr).

Sosyal harcamaların bütçe içindeki payların giderek azalması, artan borç yükü ve faiz ödemelerinin bir sonucudur. Bu anlamda sosyal harcamalardaki değişimler kamunun ekonomik alandaki rolünün daraltılması ve borçlanmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için hedeflenen faiz dışı fazla verme çabalarının bir ürünüdür. Eğitim gibi, sağlık gibi alanlar özelleştirmeye çok müsait alanlar olarak değerlendirilse de bu alanlarda kesintilere gitmek hem kısa vadede doğrudan yoksullaşmayı arttırmakta ve gelir dağılımını bozmakta, hem de uzun vadede toplum açısından daha kötümser sonuçlara neden olmaktadır.

6.2 türkiye'de bölgeler arası gelir dağılımı farkları

Türkiye'de gelir yalnızca fonksiyonel ve kişisel olarak değil bölgesel olarak da eşitsiz dağılmaktadır. Söz konusu eşitsizlik batıdan doğuya doğru giderek artmakta kalmamakta aynı zamanda bölge içinde de gelir dağılımı adaletsizlikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: Hane Gelirlerinin Bölgeler Arasında Dağılımı

Bölgeler	%
İstanbul	26
Batı Marmara	4,5
Ege	13
Doğu Marmara	9
Batı Anadolu	11
Akdeniz	12,6
Orta Anadolu	4,7
Batı Karadeniz	4,8
Doğu Karadeniz	3,9
Kuzeydoğu Anadolu	2,2
Ortadoğu Anadolu	3,1
Güneydoğu Anadolu	4,1

Kaynak: DİE 2003 verilerinden hareketle tarafımdan oluşturulmuştur.

Tablo 8'e göre hane gelirlerinin bölgeler arası dağılımına bakıldığında gelir dağılımındaki eşitsizlik hem bölgeler arasında hem de bölge içinde ortaya çıkmaktadır. Toplam hane gelirlerinin bölgeler arası dağılımına bakıldığında İstanbul tek başına bütün hane gelirlerinin yüzde 26'sını alırken, Kuzeydoğu Anadolu yalnızca yüzde 2,2'lik bir paya

Eğitim gibi, sağlık gibi alanlar özelleştirmeye çok müsait alanlar olarak değerlendirilse de bu alanlarda kesintilere gitmek hem kısa vadede doğrudan yoksullaşmayı arttırmakta ve gelir dağılımını bozmakta, hem de uzun vadede toplum açısından daha kötümser sonuçlara neden olmaktadır.

sahiptir. Ayrıca kişi başına düşen hâsıla düzeyi batı bölgelerinde Türkiye ortalamasının çok üstünde iken doğu bölgelerinde ortaya çıkan değer Türkiye ortalamasının altındadır (Karaca 2004).

6.3. 2000'li yıllarda yoksulluk

2004 yılında Türkiye'de yaklaşık 909 bin kişi açlık sınırının; 17 milyon 991 bin kişi ise yoksulluk sınırının altındadır. 2004 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 182 milyon TL, aylık yoksulluk sınırı ise 429 milyon TL'dir. 2003 yılında yüzde 1,29 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2004 yılında da aynı kalmıştır. Buna karşın yoksul fert oranı yüzde 28,12'den yüzde 25,6'ya düşmüştür. (TUIK 2006). Ancak bu oranlar yoksulluğun mutlak surette çözüldüğü anlamını taşımamaktadır. Özellikle tarım kesiminin yoğun olduğu kırlarda yoksulluk eğiliminin artma eğilimi içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum tıpkı işsizlik sorununda olduğu gibi belirli bir dönem içinde yoksulluğun da kırlardan kente ihraç edilebileceği gerçeğini güçlendirmektedir.

6.4. Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizlikleri

Bütün dünyada olduğu gibi gelir dağılımında eşitsizlik sorunu Türkiye açısından da yıllardan beri en önde gelen sorunlardan biri olarak varlığını korumaktadır. Gerçekte gelir dağılımında eşitsizlik sorunu Türkiye ekonomisi açısından yeni değildir. 1963 yılından başlamak üzere günümüze kadar yapılan araştırmalar bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin 1963 yılında DPT tarafından yapılan gelir dağılımı araştırması ile DiE tarafından 1987 yılında yapılan gelir dağılımı araştırması karşılaştırıldığında, 1963 tarihinde nüfusun en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimi gelirin ancak yüzde 4,5'ini alırken, nüfusun en yüksek gelirli kesimi gelirin yüzde 57'sini almaktadır. 1987 yılında ise aynı nüfus dilimlerinin gelirden aldıkları pay sırasıyla yüzde 5,2 ve yüzde 50 olmuştur. Her iki araştırma karşılaştırıldığında ortaya çıkan temel sonuç; bu zaman diliminde üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına çok sınırlı bir gelir aktarımı olduğu ancak sonuç olarak gelir dağılımındaki eşitsizliğin devam ettiğidir (Güçlü ve Bilen, 1995:161).

Tablo 9: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Gelir Dağılımı

	Birinci %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Beşinci %20
2002	5,3	9,8	14	20,8	50,0
2003	6	10,3	14,5	20,9	48,3
2004	6	10,7	15,2	21,9	46,2

Kaynak: DiE

Gelir dağılımındaki eşitsizlik 1963 yılı kıstas olarak alındığında son olarak şimdiki adı ile TÜİK tarafından yapılan 2002, 2003, 2004 yılı araştırmaları ile karşılaştırıldığında tablo daha da çarpıcıdır.

Tablo 9 kırk yıl boyunca uygulanan ekonomik ve mali politikaların gelir dağılımını düzeltme açısından kesinlikle başarısız olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan sonuçlar; bu zaman dilimi boyunca önce ekonomik istikrarı sağlayacağı daha sonra ise yapısal sorunları ortadan kaldıracacağı iddia edilerek hazırlanan istikrar politikalarının da Türkiye ekonomisinin temel sorunlarına kesinlikle çözüm üretmediğinin kanıtıdır. Programların genel adı "istikrar" olsa da ekonomik değerler açısından kısa dönemde ne program adları ile uyumlu süreçler yakalanabilmiş ne de uzun dönemli hedeflere ulaşılabilmiştir.

Türkiye kamuoyuna açıklanmamakla birlikte Dünya Bankası'na sunulan, gelirin yüzde 10'luk dilimlere göre dağılımına ilişkin en son veriler Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğini ayrıca ortaya koymaktadır. Dünya Bankası'nın "Dünya Ekonomik Göstergeleri 2006" isimli yayınındaki verilere göre Türkiye'de yaklaşık yedi milyon kişiyi bulan en zengin yüzde 10'luk kesim toplam gelirin 34,1'ini alırken, yaklaşık yedi milyon kişiyi bulan en yoksul yüzde 10'luk kesim ise gelirin sadece yüzde 2'sini almaktadır. Bu itibarla Türkiye'de en yoksul kesimi oluşturan yüzde 10'luk dilim ile en zengin kesimi oluşturan yüzde 10'luk dilim arasında 17 kata varan bir gelir uçurumu vardır. TÜİK tarafından açıklanan yüzde 20'lik dilimlere göre yapılan araştırmalarda ise bu fark 9,4 kata inmektedir. Dünya Bankası tarafından 2000 yılı gelir dağılımını esas alarak 2005 yılında yapılan açıklamada yüzde 10'luk en yoksul dilimin aldığı payın yüzde 2,3 olduğu ifade edilmişti. 2000 yılına ait verilerde en yoksul yüzde 10'luk dilim ile en zengin yüzde 10'luk dilim arasındaki gelir farkı 13,3 kat idi. Son veriler dikkate alındığında bu oranın beş yıl içerisinde arttığı dolayısıyla gelir adaletsizliğinin de aynı dönemde hızla büyüdüğü görülmektedir.

Gini katsayısı açısından Türkiye 43,6 olarak hesaplanan değeriyle yaklaşık 180 ülke arasında gelir dağılımı en bozuk 34. ülkedir. Başka bir ifadeyle Türkiye'deki gelir dağılımı 180 ülke içinde geriye kalan 140 ülkeden daha kötüdür. Raporda ayrıca Türkiye'de 2000 yılında günde bir (1) dolarla geçinmek zorunda olan kişi sayısı yüzde 2'den daha az iken bu oranın 2003 yılında yüzde 3,4'e yükseldiği ifade edilmektedir. Benzer biçimde günde 2 dolardan daha bir gelirle geçinmek zorunda olan kişi sayısının nüfusa olan oranı yüzde 10,3'ten yüzde 18,7'ye çıktığı vurgulanmıştır. Son olarak belirtilen bir

Türkiye'de en yoksul kesimi oluşturan yüzde 10'luk dilim ile en zengin kesimi oluşturan yüzde 10'luk dilim arasında 17 kata varan bir gelir uçurumu vardır.

başka durum ise Türkiye'de kent nüfusunun yüzde 34,5'i kırsal nüfusun ise yüzde 22'si yoksulluk sınırında yaşamakta olduğudur. Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizlik sürecinin ayrıca işgücü piyasalarında istihdam biçimlerinin marjinalleşmeye itilmesiyle de yakından ilintili olduğu gözlenebilmektedir (Yeldan, 2001: 18).

6.5. işsizlik

Türkiye'de faal işgücü olarak kabul edilen 14-65 yaş arasında yaklaşık olarak 45 milyon kişi bulunmakta olup istihdam edilebilir kişi sayısı 23 milyon dolayındadır. Ekonomik büyüme oranlarına odaklanılarak ekonominin başarılı bir performans sergilediğinin iddia edildiği yıllarda işsizlik oranları 2002 yılında yüzde 10,3, 2003 yılında yüzde 10,5, 2004'te yüzde 10,3, 2005'te yüzde 9,7 olarak gerçekleşmiş, 2006 yılı sonu itibarıyla da yüzde 9,7 olarak öngörülmüştür. İşgücüne katılma oranlarına baktığımızda ise 2002 yılında yüzde 49,6, 2003'te yüzde 48,3, 2004'te yüzde 48,7, 2005'te yüzde 48,9 olup 2006 yılında ise yüzde 49 olarak öngörülmektedir. İşsizliğe ilişkin bu verilerden de görüleceği gibi AKP hükümeti ekonominin büyüdüğü bu yıllarda dahi işsizliğe bir çözüm bulamamıştır. Türkiye'de resmi verilerle yaklaşık olarak 2,5 milyon dolayında olan işsiz sayısı gerçekte 7-8 milyon dolayındadır. Her yıl işgücü piyasasına ilave 700 bin kişinin girdiği düşünülürse durumun vahameti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Özellikle eğitilmiş, nitelikli işgücü denilen üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranı, büyük şehirlerde yüzde 35 dolayına çıkmaktadır. Genç nüfustaki işsizlik oranı ise yüzde 18,2 gibi bir oranı bulmaktadır.

Dolayısıyla bir takım çevreler tarafından övünçle söz edilen büyüme rakamlarının üretmeyen, istihdam yaratmayan rakamlar olduğu bir gerçektir. Çünkü, 2003-2006 yılları arasındaki kümülatif büyüme yüzde 31,5'dir. Eğer ilgili dönemde gerçekleşen büyüme sözü edildiği gibi reel bir büyüme olsaydı işsizliğinde bu denli azalması gerekirdi. Oysa işsizlik azalmamış aksine normal seyrini sürdürmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de açık bir biçimde "işsiz büyüme" ya da başka bir söylemle "kalitesiz büyüme" sorunu mevcuttur. İşsizlik ve büyüme oranları arasında böylesine tezat bir tablo oluşmuş durumda iken sorunun çözümüne yönelik bütünsellik arz eden merkezi bir politik yaklaşım bulunmamaktadır. Dahası ister istemez hükümet yetkililerinin sorunun vahametinin farkında olup olmadıklarına dair kuşklar uyanmaktadır. Bu bakımdan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sanayicilere yönelik olarak sarf ettiği "hepiniz bir kişiyi işe alırsanız işsizlik sorunu çözülür" sözlerinde somutlanan yaklaşım ol-

dukça manidardır. Türkiye'de işsizliğin merkezi yapı tarafından ne derece önemsendiği Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun etkin çalışmadığı gerekçesi ile bu kuruluşun yeniden organize edilmesi sonucu oluşturulan İŞKUR'un bünyesindeki personel sayılarına bakılarak dahi değerlendirilebilir. Kurum yetkililerinin zaman zaman işsizlik sorununun çözümünü işgücü piyasalarının esnekleştirilmesinde bulan yaklaşımlarını bir yan bırakırsak, bu kurumun 2004 yılı itibarıyla toplam 2381 personeli ile resmi rakamlarla sayısı 2,5 milyona ulaşan işsizlere nasıl iş bulacağı herhalde siyasal erkin dikka-tinden kaçmıştır! Aynı yıl iller bazında devreden işgücünden işsizlerin toplam sayısı 811.948 kişi olup her 1000 işsize düşen personel sayısı 29 kişiyi bulmaktadır. Ancak bu personelin bir bölümü il müdürü, il müdür yardımcısı, şube müdürü, muhasebeci, mütercim, şef, memur, santral memuru, veznedar, şoför, mühendis, teknisyen, tabip, psikolog, hemşire, avukat, hizmetli, aşçı, kaloriferci, bekçi, dağıtıcı gibi kadrolardan oluşmaktadır. Kurumun bu kadro yapısı ile milyonlarca işsize istihdam yaratması muhtemeldir ki yeni bir "Güney Kore mucizesi" olarak ekonomi literatüründe hak ettiği yeri alacaktır.

genel değerlendirme

Kapitalist üretim tarzının hâkim olduğu bir modelde bölüşüm ilişkilerinin esaslı üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran kapitalist sınıfın üretici sınıfların ürettiği ürünlere sahip olması esasına dayalıdır. Üretici sınıflar bu üretim ilişkileri içerisinde üretime katılmaları karşılığında ücret elde ederken, aldıkları ücret her zaman için ürettikleri katma değerın piyasada belirlenen değerinden daha azdır. Çünkü kapitalist sistem varlığını ancak ve ancak kapitalist sınıfın kar etmesi koşuluyla sürdürür. Bu yüzden de kapitalist bir üretim tarzında biçimlenen iktisadi ve siyasi nitelikteki politikalar söz konusu modele hizmet eden bir kimliğe bürünürler. Bu çerçevede siyasi ya da iktisadi nitelikteki politikalarda bu biçimde yaratılan kar mekanizmasının devamını sağlayacak niteliklere sahip olacak şekilde belirlenirler. O halde kapitalist bir sistemde her ne şekilde uygulanırsa uygulansın ekonomik ve mali politikalar sonuç olarak özel mülkiyet rejimine hizmet etmek üzere yapılandırılmışlardır. Ayrıca kapitalist bir sistemde devlet işletmecisi ve işveren olarak, vergi toplayarak ve topladığı vergileri kamu giderleri halinde harcayarak ve nihayet ekonominin işleyişine müdahaleler yaparak gelir dağılımını belirleyici bir rol oynar (Boratav 1980: 31). Devletin oynadığı bu rol şu ya da bu biçimde söz konusu özel mülkiyet rejiminin devamını sağlamaya yöneliktir.

**Türkiye'de
açık bir biçimde
"işsiz büyüme"
ya da başka
bir söylemle
"kalitesiz
büyüme" sorunu
mevcuttur.
işsizlik ve
büyüme
oranları
arasında
böylesine
tezat bir tablo
oluşmuş
durumda iken
sorunun
çözümüne
yönelik
bütünsellik arz
eden merkezi bir
politik yaklaşım
bulunmamaktadır.**

Buradan hareketle Türkiye'de son 25 yılda uygulanan iktisat politikaları daha önceki politikaların sistemin önündeki tikanıkları aşmaya yetecek esneklikte olmamasından ötürü, revizyona ve reforma tabi tutulmuş biçimlerdir. Dolayısıyla 24 Ocak Kararları ile başlayan ve AKP ile devam eden süreç aslında yine müdahaleci nitelikler taşımakla birlikte bu uygulamaların dünya kapitalizminin yönelimlerine uygun olarak daha fazla liberalize edilmiş ve daha fazla piyasa odaklı bir versiyonudur. Ancak bu süreçte ekonomik sistemin kapitalist niteliği açısından bütünsel bir dönüşüm olmadığından dolayı bölüşüm ilişkilerinde de gelirin dağılımı biçimlerinde de köklü değişiklikler olmamıştır. Hatta aksine bu açıdan giderek artan oranda olumsuzluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Söz konusu olumsuzluklar bir yandan dışsal kapitalist yeni küreselleşme sürecinden diğer yandan da yerli kapitalist sınıfın bu yeni birikim modeline yer yer uyum sağlamakta çektiği sıkıntılardan kaynaklanmıştır.

SONUÇ

Yaklaşık 40 yıldan bu yana Türkiye'de uygulanan ekonomik ve mali politikalar sonucu süreklilik arz etmese de büyüme oranlarının yüzde 6-9 arasında gerçekleştiği süreçlere rastlanılmıştır. Bir dönem yüzde 100'lerin üzerinde seyreden enflasyon oranları tek haneli rakamlara indirilmiştir. 1973'ten bu yana açık veren bütçenin son bir yıl içinde fazla verdiği bile iddia edilmektedir. Uzunca bir süre yaşanan dolarizasyon süreci atlatılmış hatta Merkez Bankası dolanık değerinin daha fazla düşmemesi için piyasaya müdahale etme gerekliliğini duymuştur. Dolayısıyla bu tip makro ekonomik göstergeler açısından dönemsel olarak da olsa olumlu oranlar yakalanabilmiştir. Ancak bütün bu süreç içerisinde ekonomik ve mali politikaların hiçbir biçimde olumlu seyretilmediği iki temel sorun vardır: Bunlardan biri gelir dağılımındaki eşitsizlik diğeri ise işsizliktir. Ekonominin daha da liberalize edildiği son 25 yıl içerisinde hem gelir dağılımındaki eşitsizlik hem de işsizlik yapısal olarak çözülmek bir yana konjonktürel olarak dahi başarı elde edilemeyen temel sorunlar haline dönüşmüştür. Bu durum çok açık bir biçimde Türkiye'de uygulanan ekonomik ve mali politikaların önceliklerinin işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliklerini ortadan kaldırmak olmadığını göstermektedir.

İşsizlik esas olarak yoksulluğun ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin ana kaynaklarından biridir. Dolayısıyla işsizlik sorununu çözmeyi bir öncelik olarak değerlendirmeyen ekonomik ve mali politikaların gelir dağılımındaki adaletsizliği giderme şansı bulunmamaktadır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşanan

deneyimler bu durumun en önemli kanıtıdır. O halde "önce ekonomik büyüme meselesini bir halledelim gerisi nasıl olsa gelir" gibi yaklaşımlar üzerine biçimlendirilen iktisat politikalarının işsizliği ve gelir dağılımındaki adaletsizliği çözme yeteneği ya hiç yoktur ya da çok sığdır. Nitekim bugüne kadar ekonomiyi yönlendirenlerin ihracatı artıracakları düşünülen kesimlere aktardıkları kaynaklar, vergi indirimleri, ihracatı teşvik kredisi ve benzeri yollarla sağladıkları kolaylıklar bir süre sonra bu kesimlerin spekülatif hareketlere yönelmesine, lüks tüketimlerinin artmasına yol açmış, ayrıca bu tip politikalar ekonominin büyük bir bölümünün kayıt dışına kaymasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca tercih edilen neoliberal politikalar ve sistemin kendine içkin nitelikleri nedeniyle reel kesimde kar oranlarındaki azalma sonucu düşen getirilerden tatmin olmayan finansal sermayenin spekülatif bir karakteri daha da ön plana çıkmıştır (Öğüt, 2006: 6). Reel kesim ile finansal kesim arasındaki makasın giderek açıldığı bu süreçte ayrıca makro ekonomik anlamda gelir etkisi ikame etkisine daha ağır basar hale gelmiş ve genel olarak üretim faktörlerinin bütünü özel olarak da emek tam olarak istihdam edilememiştir. Dahası kamu benimsenen ekonomik ve mali politikalar nedeniyle kendisine sürekli olarak kaynak aktarılan kesimlere borçlu hale geldiğinden vergi yükünü progressif biçimde dağıtamamış bu koşullarda da vergi toplayamadığı için harcamalarını finanse etmekte sürekli olarak zorlanmış ve "hoş olmayan bir aritmetik" ile karşı karşıya kalmıştır. Kamu açıklarının giderek arttığı bu yapılanma içinde kamu öncelikli olarak sosyal harcamalarını kırmak gibi bir eğilim içerisine girmiş bu yüzden de hem bir yandan işsizliğe çözüm üretebilecek politikaları hayata geçirme konusunda tıkanmış hem de sosyal nitelikli transfer harcamaları yapamadığından gelir dağılımındaki eşitsizliği giderebilecek siyasi reflekslerini yitirmiştir. Dünya ve Türkiye deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda şu sonuca varılabilir: Dışa açık ihracata dayalı ve/veya sıca para girişlerine dayalı ekonomik büyüme modelleri sınırsız liberalizasyonu dayatırken ekonominin krizlerle karşı karşıya kalma olasılığı daha fazla güçlenmekte "bıçak sırtı" olarak tarif edilen denge-dengesizlik ikilemlerine ikilemlerine sürükleniyor.

Dışa açık
ihracata
dayalı ve sıca
para girişlerine
dayalı ekonomik
büyüme
modelleri
sınırsız
liberalizasyon
dayatırken
ekonominin
krizlerle
karşı karşıya
kalma olasılığı
daha fazla
güçlenmekte
"bıçak sırtı"
olarak tarif
edilen denge-
dengesizlik
ikilemlerine
sürükleniyor.

istikrar politikalarına vermektedir. Bu politikalarla da işsizlik ve adil gelir dağılımı gibi yapısal sorunlara çözüm üretmek temenniden öteye gitmemektedir. İstikrar politikaları kısa dönemde görece başarılar elde ederken uzun erimli sorunlar varlığını devam ettirmektedir.

Türkiye ekonomisinde yaşanan büyümenin işsizlik, yoksulluk gibi doğrudan doğruya bölüşüm ilişkileri ve gelir dağılımı ile ilgili sorunları ortadan kaldıramaması büyümenin dinamikleri ile ilişkilendirilebilir. Büyümenin dinamikleri ise büyük ölçüde istikrar politikaları çerçevesinde belirlenmiştir. Türkiye'de son 25 yıl içerisinde uygulanan istikrar politikaları gelenekselleşmiş biçimiyle olduğu üzere Ortodoks ve Heteredoks yaklaşımlar doğrultusunda biçimlendirilmiştir.

Ortodoks istikrar politikalarının enflasyon oranlarında bir düşüş sağladığı ancak bunun 2-3 yıl süren bir zaman diliminde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Oysa Türkiye'de büyük ölçüde Ortodoks nitelikli politikalar uygulandığı halde enflasyon sorunu 2000'li yılların neredeyse ortalarına kadar çözüme kavuşturulamamıştır. Dolayısıyla bu süre içerisinde enflasyonun gelir dağılımını bozucu etkisi varlığını sürdürmüştür. Ortodoks istikrar politikalarının bir başka özelliği de anti-demokratik ortamlarda uygulandığı takdirde başarılı olduğu iddiasıdır. Ancak Türkiye'de, 24 Ocak örneğinde olduğu gibi, demokrasi istikrar programının uygulanabilmesi için askeri bir darbe ile feda edildiği halde program yine de başarısız olmuştur. Dolayısıyla 1980 sonrasında tercih edilen ekonomik ve mali politikalar kadar bu politikaların uygulanabilmesi için yaratılan siyasal ortam da gelir dağılımının giderek bozulmasına yol açan önemli etkenler arasındadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliği heteredoks programlar açısından değerlendirdiğimizde; heteredoks programların Türkiye'de gelir dağılımında adalet sorununu çözüp çözmediği tartışmaları bir yana, 5 Nisan Kararları örneğinde olduğu gibi böylesi programların uygulanması için toplumsal bir uzlaşmaya ulaşma gereği dahi duyulmamıştır. Kaldı ki böyle bir çaba harcanmış olsa bile yıllardan beri reel olarak sürekli kayba uğrayan kesimleri ücretlerin dondurulması gerekliliğine ikna etmek oldukça güç hatta olanaksızdır. Doğal olarak bu kesimlerin ne programda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilir olduğuna inanmalarının ne de politika yapıcılarının güven duymalarının maddi koşulları hiçbir zaman oluşmamıştır. Çünkü 1980'lerle birlikte başlayan ihracata dayalı kalkınma modeline uygun istikrar politikaları iç talebin kısılmasına yönelik ücret ve maaş baskılamaları ve enflasyonist politikalar ile desteklenmiş, geniş toplum kesimleri bunun mağduri-

yeti yaşar hale gelmiştir. Diğer yandan sendikalara getirilen siyasal, hukuki kısıtlamalar hatta kapatmalar da bu tip tercihlere uygun güdümlü sendikalara "sendikacılık" adına sağlanan kolaylıklar politika yapıcılarının inandırıcılıklarını daha fazla yitirmelerine neden olmuştur.

Sonuç olarak AKP döneminde tercih edilen iktisat politikaları da tıpkı geçmişte olduğu gibi neoliberal yaklaşımlar çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Neoliberal politikalar ise kapitalist küreselleşme koşullarında Türkiye, Arjantin, Brezilya gibi ülkeler başta olmak üzere hemen bütün ülkelere adeta dayatılmıştır. Ancak bu politikalar "büyüklerin" daha da büyümesine, "küçüklerin" ise sürekli olarak krizlerle boğuşmasına neden olmuştur. Corsetti, Pesenti ve Roubini kapitalist küreselleşme koşullarında "büyük oyuncular" küçük göletler içindeki iri fillere benzeterek büyük oyuncuların küçük piyasalarda krizleri tetikleyebileceğine dikkat çekmektedir (Doğruel ve Doğruel, 2006: 38). Bu bağlamda neoliberal kapitalist küreselleşme süreci göletlerin daha da küçülmesine fillerin ise giderek daha fazla irileşmesine, sonuçta krizlerin etkilerinin daha da derinleşmesine yol açmıştır. Göletler hem küçük hem de sığ olduğundan dolayı iri fillerin küçücük hareketleri bile gölün taşmasına ve bir süre sonra kurumasına neden olmaktadır. İri filler kuruttukları küçük göletlerden ailece daha da kalabalıklaşmış olarak ayrılmakta ve bir başka gölete yuvalanmaktadır. Bu koşullarda kapitalist küreselleşme dünya ölçeğinde krizleri "bulaştırmakta" ancak makro istikrara sahip olmak için bunlara katlanmasını bilmek gerekir diyenlerin savunduğunun aksine büyümeyi, istihdam artışlarını, teknolojik iyileşmeleri uyarmamaktadır. Yani kapitalist küreselleşme sürekli olarak kötü mikrop yaymaktadır. Üstelik yayılan bu mikroplar bağışıklık sisteminin gelişmesine değil güç kaybetmesine yol açmaktadır. Çünkü mikrop hastaların vücuduna girdikten sonra değişime uğramakta ve vücut bir yerden sonra mikrobunu algılayamaz hale gelmektedir. Yani kapitalist küreselleşmenin yaydığı mikrop kuduz mikrobunu gibi değil AIDS virüsü gibidir. Çare olmadıktan sonra hastanın kendisi ölmese bile taşıyıcı olarak başka bedenlerin ölümüne neden olmaktadır. Şimdi sorun bütün göletler kurduğunda fillerin ne yapacağı sorununda düşümlenmektedir. Türkiye'de son çeyrek asırdır geçerli olan neoliberal birikim modelinin açtığı "ihalelerin" en son takipçisi olan AKP'nin akibetini belirleyecek olan da budur. "Fillerin" en büyüğü olan ABD'nin Irak'ta yaşadıkları tıpkı bir zamanların ANAP'ı gibi AKP'yi de nasıl bir sonun beklediğinin göstergesidir.

AKP döneminde tercih edilen iktisat politikaları da tıpkı geçmişte olduğu gibi neoliberal yaklaşımlar çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Ancak bu politikalar "büyüklerin" daha da büyümesine, "küçüklerin" ise sürekli olarak krizlerle boğuşmasına neden olmuştur.

dipnot:

¹ Satın alma gücü paritesi (SGP) Türkiye'deki bir demet mal ve hizmetin New York'daki dolar cinsinden değerini ifade etmektedir.

kaynakça:

BORATAV K., Gelir Dağılımı, Gerçek Yayınevi, 1980

ÇARIKCI E., Ekonomik Gelişmeler, GB'nin Zararı ve AB ile Müzakereler, <http://www.cankaya.edu.tr> (erişim tarihi:14.08.2006)

DOĞRUEL F., DOĞRUEL A.S., Bıçak Sırtında Büyüme ve İstikrar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006

Dünya Bankası, Global Economic Prospects and The Developing Countries 2001

GÜÇLÜ S., BİLEN M., 1980 Sonrası Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler, 1995

GÜNDOĞDU B., BEKTAŞ Z., Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi, Vergi Dünyası, Şubat, 2006

KARACA O., Türkiye'de Bölgeler Arası Gelir Farklılıkları:Yakınsama Var mı? Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Nisan 2004

KEPENK Y., YENTÜRK N., Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000

OYAN O., Dış Açılma ve Mali Politikalar, Türkiye:1980-1989, V Yayınları, 1992

ÖGÜT K., Azalan Kar Oranlarından, Tüketim Yetersizliğine; Eski Teoriler Geri Dönerken www.bagimsizsosyalbilimciler.org. 2006

ÖNDER İ., Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye'de Devletin Yeri ve İşlevi, Der: A.H. Köse- F. Şenses- E.Yeldan, 2003, İletişim Yayınları

ÖZTÜRK L., Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBSS) göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz 1965 – 2001, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (10) 2005

TEMELİ S., Türkiye'de Sosyal Harcamaların Gelişimi, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt:1, Sayı:4, Güz 2003

T.C. Başbakanlık 5 Nisan İstikrar Kararları

YELDAN E., Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İstanbul, 2001, İletişim Yayınları

YILDIRIM K., Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, Ed: Mustafa Özer

www.dpt.gov.tr

www.hazine.gov.tr

www.iskur.gov.tr

www.maliye.gov.tr

www.ssk.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.bagimsizsosyalbilimciler.org.

akp hükümetinin çalışma karnesi kırıklarla dolu...

Bilindiği gibi her hükümet devri iktidarında bir çok icraat yapar. Bunlar belirli bir dönem içinde gerçekleşir ve seçim sath-ı mahalline girildiğinde, hükümetlerin karşısına en geniş biçimde çıkartılır. Muhtemelen bu yazının kaleme alındığı tarihten bir altı ay sonra genel seçimler gerçekleşeceği için, hükümetin bu dönem içinde çalışma hayatına yönelik olarak yaptıklarını değerlendirmek, yorumlamak ve mümkün olursa İktisat Dergisi'nin sadık okuyucularına kısa bir görüş belirtmek niyeti, bu yazının temel sorunu demek mümkündür.

Çalışma hayatı denildiğinde anlaşılan ya da burada değerlendirmeyi düşündüklerimiz, kentlerde yaşayan, güvenceli veya güvencesiz bir biçimde işgücü içinde yer alanların yaşanan sorunlarının bütünü anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bunların dışında kalan tarımda çalışanların AKP hükümetinin devri icraatlarında oldukça sorunlu bir dönem yaşadıklarının bir bölümünü yapılan ciddi protesto eylemlerinden anlaşılmaktadır. Fındık üreticilerinin, tütün üreticilerinin kamuoyuna yansıyan sorunlarından bir ölçüde haberdar olmamıza rağmen; zeytin, pamuk, pancar veya hayvan yetiştiricilerinin çalışma sorunlarından, yoksullaşmalarından kentlerde yaşayanların çok fazla haberdar oldukları söylemek bir hayli zor.

Çalışma hayatı ile ilgili değerlendirmelerden önce Türkiye'nin AKP hükümeti sırasındaki makro göstergelerini kısaca ele almak gerekir.

Türkiye 2002-2005 arasında GSYİH 1987 sabit fiyatları ile ortalama olarak yüzde 7,5 düzeyinde artmış gözükmektedir. Bu oranın özellikle 2001 krizinden sonra önemli bir artış oranı olduğu gözükmektedir. Ancak GSYİH'nin sektörler itibarı ile durumu aynı gelişmeyi yansıtmamaktadır. Tarım sektörünün büyüme hızları 2002-2005 arasında sadece yüzde 1,8 oranında artış göstermiştir. Sanayi ve hizmetler sektörleri ise aynı dönemde ortalama büyüme hızlarının ise yüzde 7,7 oranında bir gelişme göstermiştir. Ayrıca tarım sektörünün diğer sektörler göre yüzde payında 2001 yılına göre yüzde 28 oranında azalma göstermiştir. Bu azalma tahmin edileceği gibi sanayi ve hizmetler sektörü lehine olan bir gelişme sonucudur. GSYİH ortaya çıkan bu gelişmenin temel etkilerinden birini istihdam açısından gözlemek mümkündür. Tarım sektöründe 2001 yılından 2006 yılına kadar toplam 1.53 milyon kişi istihdamdan ayrılmıştır. İstihdamdaki gerilemenin büyük ölçüde hizmetler ve inşaat sektörleri tarafından yaratı-

lan istihdama doğru kaydıkları görülmektedir. Aynı dönem içinde sanayi istihdamı sadece 750 bin kişilik bir istihdam yaratabilmiştir. Aynı dönemde sanayi istihdamındaki ortalama yıllık artış yüzde 2,6 düzeyinde kalmaktadır.

2001 yılından bu yana GSYİH'nin gösterdiği gelişmenin kaynaklarına bakılırsa özel tüketim harcamalarının GSYİH'daki gelişmeye en fazla etki eden faktör olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde ortalama olarak özel tüketimin katkısı yüzde 61,5 oranındadır. Özel sabit sermaye yatırımlarının da katkısı ortalama olarak yüzde 44 düzeyindedir. Kamu kesimi sabit sermaye yatırımları bu dönemde yüzde 2,7 düzeyinde kalmaktadır. Özel tüketim harcamalarındaki artışın özellikle 2001 krizi sonrasında denk gelmesi basılanan tüketim harcamalarının yükselme eğilimi taşımamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak bu tüketimdeki artışın sanayi istihdamına yansımaması ilginç bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan tüketim eğiliminin yükselirken, GSMH'nin yüzdesi olarak 2002-2005 arası ulusal tasarrufların yüzde 19,7 düzeyinde kaldığı görülmektedir. Buna karşılık AKP hükümeti sırasında Türkiye'nin dış kaynak ihtiyacı artmıştır. 2002 yılında GSMH'nin yüzde 2,6'sı olan dış kaynak ihtiyacı 2005 itibarı ile yüzde 7,1' ne ulaşmıştır. Türkiye'nin dış borcunun 2002-2006 ilk ayı içinde yüzde 48,8 artması da bunun bir göstergesi olmaktadır.

Yapılan sabit yatırımların sektörler göre dağılımı açısından bir değerlendirme yaparsak istihdam açısından gözükten tablonun benzeri burada da gözükmektedir. Yatırımların bileşimi 2002-2005 arasında tarım sektörü için azalmakta, sanayi için sabit kalmakta, hizmetler için artmaktadır. Hizmetler içinde sabit yatırımların en çok ulaştırma ve haberleşme alanındaki payı tüm sabit yatırımların içinde yüzde 21,5' u bulmakta, konut ve turizm alanına yapılan yatırımlar daha küçük oranda kalmaktadır.

AKP hükümetinin çalışma karnesinde en yarıf not aldığı derslerden biri de işgücü piyasalarına ilişkin olmaktadır. Özellikle 2002 yılından bu yana işsizlik sorunu karşısında kaldıkları çaresizliği kendi bakanları ağzından bile işitilmiştir. 2002-2006 yılları arasındaki ortalama işsizlik oranı yüzde 10,1'in altına düşmemiştir. Eksik istihdamdakilerin oranı da ilave edilince bu oranın son dönemde ortalama olarak yüzde 15 civarında seyrettiği söylenebilir. AKP oylarında gelecek seçim dönemi ortaya çıkabilecek bir erozyonda işsizlik gibi temel bir sorunun önemli etkisi oldu-

Kuvvet Lordoğlu*

AKP hükümetinin çalışma karnesinde en yarıf not aldığı derslerden biri de işgücü piyasalarına ilişkin olmaktadır. Özellikle 2002 yılından bu yana işsizlik sorunu karşısında kaldıkları çaresizliği kendi bakanları ağzından bile işitilmiştir.

* Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi

ğu düşünülebilir. Son dönemdeki hızlı büyüme verileri ile karşılaştırıldığı zaman Türkiye'de 2002- 2006 yılları arasında "istihdamsız bir büyüme" gerçekleştiği söylenebilir. Özellikle bu dönemde gerçekleştirilen yapısal reformlar, iş kanunundaki esnekleştirme politikaları bunların sonucu ve artan oranda kayıtdışı ortaya çıkmıştır. Türkiye ekonomisinin büyüme gösterdiği yıllara rağmen istihdamda artış sağlanamaması gerçekleşen yatırımların büyük ölçüde istihdam yaratmayan teknoloji yatırımlarından oluşmuş olmasını akla getirmektedir. Kısaca istihdam dostu olmayan yeni yatırımlar beklenen istihdam artışını sağlayamamaktadır. Yaratılan istihdamın çok büyük ölçüde hizmetler ve inşaat yatırımlarından gerçekleşmiş olması bunun kanıtı olmaktadır. Öte yandan, AB ülkeleri ile işsizlik açısından yapılan bir kıyaslama son dönemi işsizlik verilerinin oldukça yüksek bir seviyede olduğunu da açıklamaktadır. Yeni genişleme sürecine dahil olan 15 AB ülyesinin bile ortalama işsizlik oranları belirtilen yıllar içinde yüzde 6- 9 arasında değişmektedir. İşsizlik olgunda görülen bu genişlemenin farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de özellikle son yıllarda görülen işgücüne katılan nüfusun aktif nüfusumuz içindeki payının azalma eğilimi taşımasıdır. 1990 sonrası gelişmeler açısından işgücüne katılma oranları günümüze kadar olan dönem içinde yaklaşık 10 puanlık bir gerileme göstermiştir. Bu gerilemenin temelinde bir çok unsur bulunmakla birlikte işsizliğin yükselmiş olmasının temel unsurdur. Özellikle kadınların iş hayatından çekilmekte oluşları işgücüne katılma oranlarını kentlerde kadınlar için yüzde 17'e kadar geriletmiştir.

İşgücüne katılım oranları AB ülkeleri için ortalama yüzde 69,3 düzeyindedir. Türkiye için İKO ise ortalama olarak yüzde 48,7; kadınlarda ise yüzde 25,4 düzeyindedir. AB'ye yeni katılan üyeler içinde en düşük İKO olan Malta'da bile kadınların İKO'nı yüzde 36,8 düzeyinde gerçekleştirmektedir.

Çizelge 1: İşgücüne Katılma Oranlarında Yıllara Göre Değişim (15-64 Yaş)

	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	59,4	52,4	52,3	52,3	51,1	51,5	49,0

Kaynak: DIE ve TÜİK 2006

İKO'nın Türkiye açısından düşüklüğünde önemli ölçüde nüfus artış hızının, tarımsal istihdamdaki azalma eğilimi etkili olmaktadır. Ancak artan kente göçün özellikle kadınların işgücünden çekilmesi, ortalama eğitim süresinin uzaması, özellikle kadınların, iş bulmaktan ümitlerini kesip iş aramamaları erken emeklilik nedeni ile formal işgücü piyasalarından çekilip enfor-

mel iş alanlarına yönelme ve eğitim seviyesinin düşük bulunması da ayrıca etken olmaktadır. Kadınların giderek daha fazla iş hayatından çekilmelerinde AKP hükümetinin de önemli payı bulunmaktadır. Çoğunlukla AKP'li Belediyeler tarafından açılan meslek edindirme kursları işsiz ve çoğunlukla ev kadınlarına hat sanatı, sufi müzik, süsleme ve benzeri bir çok alanda meslek kazandırdığını ifade etmektedir.

Bu dönemde çalışma hayatı içinde dikkat çeken bir diğer olgu da kayıtdışı istihdamda görülen artışlardır. Özellikle kayıtdışı istihdamın tarım dışı kesimlerde görülen yükselmesi 2000 yılı krizinden sonra görülmektedir. 2006 verilerine göre tarım dışı alanda kayıtsız çalışanların oranı yüzde 34,5 düzeyindedir. Kısaca kentlerde ücretli olarak çalışanların yaklaşık 1/5'den fazlası kayıtsız olarak istihdam edilmektedir(%22,9). Tarım dışı alanlarda kayıtsız çalışanların oranı AKP hükümetinin iktidara geldiği dönemde yüzde 29,7 oranında idi. Görüldüğü gibi kayıtsız çalışma özellikle kentlerde artma eğilimi içinde bulunmaktadır.

akp hükümetinin çalışma hayatına ilişkin düzenlemeleri

Çalışma hayatını düzenleyen en önemli yasa İş Kanunu'dur. 2003 yılından itibaren yeni bir yasa yürürlüğe girmiştir. 4857 sayılı bu yeni yasanın önemli değişiklikler içeren biçimde uygulamaya sokulduğu görülmektedir. Bu yasa ile Türkiye'de çalışma yaşamına çok önemli değişiklikler gelmektedir. Değişen eski yasa ile ortaya çıkan en önemli farklılık yasanın ruhunda bulunmaktadır. 1936 tarihli İş Yasası'ndan 1975'de yürürlüğe giren 1475 sayılı İş Yasası'na kadar temel unsur çalışanın korunması ilkesidir. Ancak bu yasa ile bu ilkenin değiştirildiği görülmektedir. 4857 sayılı yeni İş Yasası artık çalışanın (işçinin) korunmasından bir ölçüde uzaklaşarak "iş" in korunmasına doğru önemli bir kayma gerçekleştirmiştir. Yürürlükteki bu yasa ile çalışma hayatı uygulamadaki esneklik modeline hukuki uyum sağlamış olmuştur. AKP hükümeti bu yasanın gerekçesini küresel koşullarda işletmelerin rekabet gücünün korunması ve verimliliğin artırılması olarak sunmuştur. Bu noktada çalışanların korunması, örgütölüklerinin artırılması, sağlıklı ve güvenli koşullarda çalıştırılmaları gibi bir dizi unsur ikinci planda kalmıştır.

4857 sayılı yasa ile mevcut istihdam ilişkileri ve çalışma koşulları hukuki bir zemine oturtulmuştur. Dolayısı ile mevcut toplumsal dengesizlikler, yüksek işsizlik oranı, fazla çalışma süreleri, izin hakları ve benzeri konularda tüm dengeler yasal bir çerçeveye oturmuştur.

AKP hükümetinin istihdam ve iş bulma ilgili kurumsal bir düzenlemesi de daha önce yasa

İşgücüne katılım oranları AB ülkeleri için ortalama yüzde 69,3 düzeyindedir. Türkiye için İKO ise ortalama olarak yüzde 48,7; kadınlarda ise yüzde 25,4 düzeyindedir.

iptal edilen İş ve İşçi Bulma Kurumu'na ilişkin-
dir. 4904 sayılı İŞKUR Kanunu 25.6.2003 tari-
hinde yürürlüğe girmiştir. Kurumun görevlerinin
yeniden tanımlanması ve bu bağlamda iş piya-
salarının düzenlenmesi işsizliğin önlenmesi,
ulusal istihdam politikasının oluşturulması ve iş-
sizlik sigortası işlemlerini yürütülmesi, yeni ku-
rulacak özel istihdam bürolarının kurulmasına
izin verilmesi biçimde tanımlanan işlevlerini İŞ-
KUR yerine getirmektedir. Mevcut AKP hükü-
metinin eskiden olduğu gibi kamu kesiminin ön-
celikli istihdam ihtiyacını karşılamak amacı ile
kurulmuş olan İş ve İşçi Bulma Kurumu aynı iş-
levlerini yerine getirirken bunların yanı sıra özel
istihdam bürolarının açılmasına izin vermek, iş-
sizlik sigortasını yönetmek gibi farklı görevleri
de İŞKUR Yasası ile bu kuruma devretmiştir.

AKP hükümeti iktidara geldiğinden bu yana
Sosyal Güvenlik Sistemini "Tek Çatı" altında
toplamayı planlamıştı. Bu sistem altında daha
etkin bir Sosyal Güvenlik Sistemini işletmeyi he-
delemek idi. Nitekim yapılan Sosyal Güvenlik
reformu bu amacın gerçekleşmesine yardımcı
olacağı düşünülmekte idi. Bu amaçla iki yasa
AKP hükümeti tarafından çıkartıldı. Bunlardan
biri 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanu-
nu'dur. Diğer kanun ise 5510 sayılı Sosyal Si-
gortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'dur.
Bu kanunlardan Sosyal Güvenlik Kurumu Kanu-
nu Aralık 2006 tarihinde Anayasa Mahkeme-
si'nce belirli maddeleri iptal edilerek 1 Ocak
2007 tarihinde yürürlüğe girme imkanı kalma-
mıştır. Bunun üzerine AKP hükümeti yasanın
yürürlüğe girişini altı ay ertelemiştir. Yasa ka-
muoyunda farklı bilim çevreleri tarafından eleş-
tirilmiştir. Ancak asıl vurgu yapılan noktanın
devlet memurlarının mevcut emeklilik hakları-
nda ortaya çıkan gerilemeler biçimde olduğu
söylenebilir. AKP hükümeti Sosyal Güvenlik Ku-
rumu adı altında tek çatı sistemini devlet me-
murlarının mevcut emeklilik haklarından daha
geriye çekici bir nitelik kazandırdığı için "yoksul-
lukta eşitleme" olarak değerlendirilmiştir. Bu
bağlamda çeşitli hukukçular devlet memurları-
nın emeklilik haklarının ayrı düzenlenmesi ge-
rektiğine haklı olarak vurgu yapmışlardır.

sonuç yerine

Mevcut AKP hükümetinin 2002'de kurulu-
şundan çok kısa bir süre sonra başlayan serü-
veninin seçim sonrasında nasıl bir biçim alaca-
ğına ilişkin çeşitli senaryolar üretilmektedir. Bu
senaryoların bazıları koalisyon hükümetleri üze-
rinde durmaktadır. Ancak her halükarda çalışma
hayatına katılanlar gibi toplumun sayıca önemli
bir kısmını ilgilendiren kesimleri geçmiş beş yıl-
lık dönemden etkilenmeleri ve seçim sonuçları-
nı da etkilemeleri mümkün gözükmemektedir. El-
bette bu kadar geniş bir kesimin iktidardan bek-
lentilerinin tek ortak payda üstüne toplanmanın
güçlüğü açıktır. Özellikle çalışma hayatında ger-
çekleşen gerilemeleri ileri bir adım olarak gös-
terme başarısı karşısında mevcut muhalefet
partilerini başarılı da addetmek mümkün de-
ğildir. Kaldı ki AKP hükümetinin devralınan ekono-
mi politikalarını aynen uygulayarak, pozitif bir
dünya ekonomik konjonktüründen yararlanarak
büyüme oranlarını 2002'den bu yana yüksek
olarak gerçekleştirmiştir. Bu konuda AKP'nin
önceki hükümetlerle kıyaslandığı zaman önemli
ölçüde "şansının yaver" gittiği söylemek de
mümkündür. AKP hükümetinin şansını çalışan-
lar açısından daha olumlu hale getiren bir diğer
unsurda enflasyon oranında yüzde 10'lara indir-
mesi ile açıklanabilir. Gerçi bu oranın 2006 için
planlanan oranın üzerinde seyretmesi ve daha
aşağılara çekilememesi ekonomik yorumcular
bir zafiyet olarak değerlendirmektedir.

Özetle AKP hükümetinin çalışma hayatına
ilişkin olarak gerçekleştirdikleri klasik bir sağ
hükümet performansından çok farklı addetme-
mek gerekir. Belki klasik sağ hükümetlerin kimi
zaman benimsediği popülist politikaların yoksul
kesimlere yönelik olarak daha fazla kullanıldığı-
na tanık olunmaktadır. Ancak ücretli olarak çalı-
şanların sosyal haklarında İş Kanunu sayesinde
ciddi gerilemeler ortaya çıkmıştır. Emekli olanla-
rın, sosyal güvenceye sahip olmayanların başta
sağlık olmak üzere sahip oldukları güvenceleri
piyasa koşullarına terk etmeye başlanmasını bu
çalışma karnesinin en zayıf notlarını oluşturdu-
ğunu eklemek gerekmektedir.

**Emekli
olanların,
sosyal
güvenceye
sahip
olmayanların
başta sağlık
olmak üzere
sahip oldukları
güvenceleri
piyasa
koşullarına
terk etmeye
başlanmasını
bu çalışma
karnesinin en
zayıf notlarını
oluşturduğunu
eklemek
gerekmektedir.**

onuncu ulusal sosyal bilimler kongresi'ne çağrı

1. Türk Sosyal Bilimler Derneği, Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ni 28-30 Kasım 2007'de, Ankara'da ODTÜ Kongre ve Kültür Merkezi'nde düzenlemeyi kararlaştırmıştır.

Bilindiği gibi TSBD tarafından düzenlenen Ulusal Sosyal Bilimler Kongreleri bilimsel tartışma ve iletişim ortamını zenginleştirmek amacıyla oluşturulmuş ve özellikle gelişmekte olan üniversitelerimizdeki genç öğretim elemanlarının bilimsel ürünlerini sunmalarına olanak sağlamıştır. Kuruluşumuzun 40. yılında yapılacak, Onuncu Kongre'nin ülkemizdeki sosyal bilim düşünce geleneğine katkı sağlayacak biçimde yoğun bir katılımı gerçekleştirileceğine inanyor ve tüm bilim insanlarının katkılarını bekliyoruz.

2. Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ne, her zaman olduğu gibi, sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde bildiriler sunulabilecektir. Katılımcılar kendi uzmanlık alanları içinde herhangi bir konuyu seçmekte serbesttirler. Bu temel ilkeyle birlikte, Onuncu Kongre'de Türkiye toplumunun, ekonomisinin ve içinde bulunduğu uluslararası ortamın gelişme dinamiklerine tarihsel bir perspektiften bakan, uzak ve yakın geçmişi sorgulayan, olası gelecek çizgileri üzerine tasarımlar geliştiren bildirilerin de sunulması arzu edilmektedir.

3. Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ne bildiri sunmak isteyenlerin en çok 250 kelimelik bildiri özetlerini en geç 10 Haziran 2007'ye kadar Derneğimizin *t.s.b.d@superonline.com* adresine elektronik postayla göndermeleri gerekmektedir.

4. Kongre Düzenleme Kurulu tarafından yapılacak değerlendirmenin sonuçları bildiri sahiplerine elektronik postayla bildirilecektir.

5. Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ne sunulması kararlaştırılan bildiri metinlerinin 30 Eylül 2007'ye kadar, Derneğimizin *t.s.b.d@superonline.com* adresine elektronik postayla göndermeleri gerekmektedir.

6. Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi ile ilgili güncellenmiş bilgilere <http://www.tsbd.org.tr> adresinden ulaşılabilir.

Tüm sosyal bilimcilere duyurulur, Onuncu Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ne yaygın bir katılımın sağlanması için ilgi ve desteğinizi bekler, saygılarımızı sunarız.

Türk Sosyal Bilimler Derneği
Yönetim Kurulu

İktisat dergisi'nin yayın programı

Eylül 2007'den sonra çıkarmayı düşündüğümüz dergilerimizin ana temaları aşağıdaki gibidir. Bu konularda çalışma yapanların katkılarını bekliyoruz.

- * türkiye ve dünyada sosyal demokrasi
- * servet ve sermaye
- * kapitalizm, ütopyalar, umutlar
- * medyanın ekonomi politiği
- * küreselleşen dünyada yok olan çevre

Garanti

Flexi

SAHİBİNİN
SESİ

GÖNLÜNÜZDEKİ
DİZAYN

Aklınızdan geçen
faizi, taksiti, bonusu;
gönlünüzdeki
dizaynla birleştiren
dünyanın ilk ve tek
kredi kartı.

AKLINIZDAKİ
FAİZ

flexicard.com.tr

FLEXİ yazın
3340'a SMS yollayın,
Flexi'niz gelsin.

Hem sizin özel avantajlarınız var,
hem de **"İktisatlılar Evi"**nin.

İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
üyelerine özel IFMC
Kredi Kartı'nızla hem
CardFinans'ın sunduğu
tüm avantajlardan
yararlanacak, hem de
kredi kartınızı kullan-
dıkça, hiçbir ek ödeme
yapmaksızın "İktisatlılar
Evi"ne destek sağla-
caksınız. (Finansbank, IFMC
Kredi Kartları ile yapılan
harcamaların belirli bir oranını,
"İktisatlılar Evi" destek fonuna
bağış olarak aktarmaktadır.)

Her Karınca, IFMC
Kredi Kartı kullandıkça,
"İktisatlılar Evi" kısa
sürede hayat bulacak...

- "CardFinans avantaj işareti" gördüğünüz üye kuruluşlarda* çok özel indirim ve taksit avantajlarından yararlanırsınız.
- Kartınızı kullandıkça ParaPuan kazanırsınız.
- ParaPuan'larınızla istediğiniz havayolundan bedava uçak bileti ya da Varan'dan otobüs bileti alırsınız.

